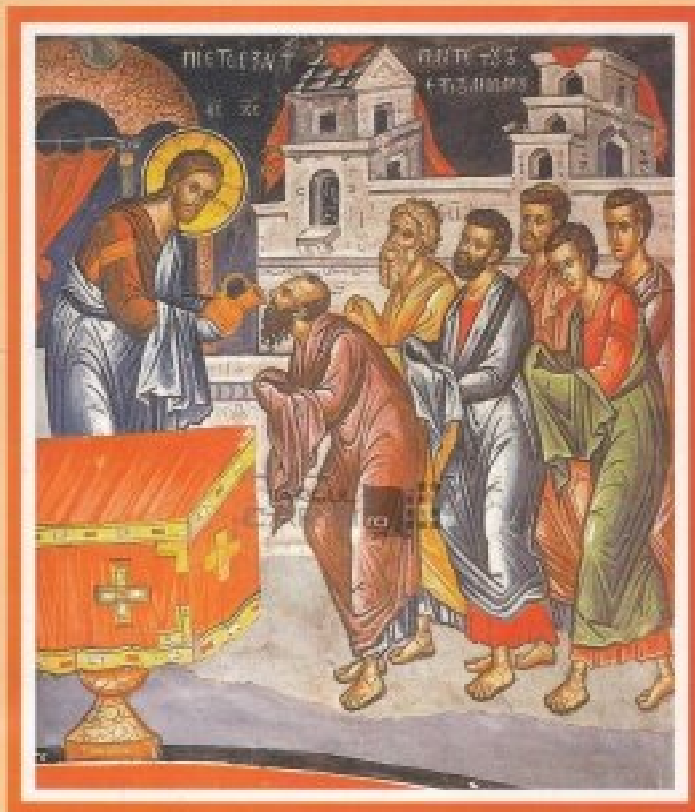
Pr. Prof. Dr. Ene Braniște
Arhim. Prof. Ghenadie Nițoiu   Pr. Prof. Gheorghe Neda

LITURGICA TEORETICĂ

Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

Pr. Prof. Dr. Ene BRANIŞTE

Arhim. Prof. GHENADIE NIŢOIU Pr. Prof. GHEORGHE NEDA

310.651

LITURGICA TEORETICĂ

MANUAL PENTRU SEMINARIILE TEOLOGICE

TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

LECŢIA 1

NOŢIUNI INTRODUCTIVE: OBIECTUL, SCOPUL ŞI ÎMPĂRŢIREA LITURGICII. LEGĂTURA LITURGICII CU CELELALTE DISCIPLINE ALE TEOLOGIEI. FOLOSUL ŞI IMPORTANŢA STUDIULUI LITURGICII. LITERATURA LITURGICĂ LA ROMÂNI

1. OBIECTUL, SCOPUL ŞI ÎMPĂRŢIREA LITURGICII

a. **Liturgica** este o materie de învăţământ a Teologiei Practice, care se ocupă cu studiul cultului divin public al Bisericii creştine ortodoxe.

Prin cult înţelegem totalitatea actelor, a formelor şi a rânduielilor sfinte prin care Biserica cinsteşte pe Dumnezeu şi împărtăşeşte credincioşilor harul Său sfinţitor.

b. **Scopul** Liturgicii este deci de a ne învăța tot ceea ce se referă la cultul Bisericii Ortodoxe: originea, istoria și evoluția lui, formele și rânduielile lui din trecut și astăzi, precum și explicarea lui, adică arătarea înțelesului lăuntric al formelor de cult și legătura lor cu istoria sfântă a mântuirii, cu învățătura de credință și cu viața religioasă a credincioșilor etc. Fiind o disciplină cu caracter teoretic sau expozitiv, Liturgica nu trebuie confundată nici cu *Tipicul* și nici cu *Practica liturgică*, materii de învățământ care îi instruiesc pe viitorii clerici (slujitori ai cultului) în îndeplinirea corectă și exactă a slujbelor sfinte ale serviciului divin.

c. **Liturgica se împarte în două mari subdiviziuni**:
a) Liturgica generală (teoretică)
b) Liturgica specială (practică)

a) *Liturgica generală* cuprinde mai multe capitole. În capitolul introductiv se ocupă de prezentarea Liturgicii ca disciplină de învățământ teologic, arătând definiția și materia de studiu și împărțirea ei, materiile de învățământ care sunt înrudite cu ea, importanța ei și izvoarele bibliografice principale. Celelalte capitole se ocupă cu analiza cultului, arătând: ce este cultul, care este ființa sau esența lui, care sunt factorii și scopurile lui, originea și evoluția cultului în Biserica creștină; apoi vorbește despre slujitorii cultului, despre timpurile liturgice, locașurile de cult și diferitele forme de exprimare a cultului, adică rugăciunea, cântarea (imnele), citirile din cărțile sfinte, obiectele de cult ș.a.

b) *Liturgica specială*, se ocupă cu studiul amănunțit al formelor și rânduielilor de cult ale Bisericii Ortodoxe, adică serviciile divine, expunând istoria lor (originea, trecutul și evoluția lor), rânduiala lor de azi și explicarea lor din punct de vedere istoric, doctrinar, simbolic etc.

În concluzie, deci, Liturgica generală prezintă esența și condițiile externe generale pentru săvârșirea cultului, pe când Liturgica specială se ocupă cu istoria, descrierea și explicarea serviciilor divine ale cultului ortodox.

2. LEGĂTURA LITURGICII CU CELELALTE DISCIPLINE ALE TEOLOGIEI

Deoarece Liturgica se ocupă de prezentarea cultului atât în formele lui de azi, cât şi de originea, evoluţia şi simbolismul lor, ea are legătură cu toate ramurile Teologiei. În primul rând are legături cu *Dogmatica* şi *Morala*, deoarece formele externe ale cultului sunt, în cele mai multe cazuri, transpunerea în practică a unor învăţături de credinţă şi a unor reguli de viaţă religioasă. În al doilea rând are strânse legături cu *Istoria Bisericii Universale* şi *Arheologia creştină*, de la care ia date privitoare la istoria şi dezvoltarea cultului în diferitele epoci ale istoriei creştine.

Legătura cu aceste discipline ţine de latura istorică, exegetică şi doctrinară a Liturgicii. Baza ei o constituie însă latura practică, întrucât săvârşirea cultului, adică exercitarea funcţiunii sacramentale sau sfinţitoare a preoţiei, constituie cea dintâi şi cea mai de seamă datorie şi menire a preotului. De aceea Liturgica este grupată de obicei în *secţiunea practică* a Teologiei, ca şi *Catehetica*, *Omiletica*, *Dreptul bisericesc* şi *Pastorala*. Cu toate aceste materii de învăţământ Liturgica stă în strânsă legătură deoarece ele se ocupă de studiul îndeplinirii pe terenul pastoral a celorlalte două funcţiuni ale preoţiei: cea didactică sau învăţătorească (*Catehetica* şi *Omiletica*) şi cea păstorească sau de conducere (*Pastorala* şi *Dreptul bisericesc*).

3. FOLOSUL ŞI IMPORTANŢA STUDIULUI LITURGICII

Dintre cele trei chemări sau funcţiuni ale preoţiei (sacramentală, didactică şi de conducere) *cea mai importantă este cea sacramentală* sau *liturgică*, adică misiunea de sfinţitor al credincioşilor şi de mijlocitor al harului divin, pe care o are preotul în mijlocul credincioşilor. Această misiune îndeplinindu-se prin formele cultului, studiul Liturgicii este deosebit de important, deoarece el ne învaţă tot ceea ce trebuie să ştim despre cultul bisericesc.

Credincioşii îl privesc pe preot mai întâi ca pe un săvârşitor al cultului divin. Prin calităţile sale de bun liturghisitor, bun slujitor, preotul trebuie să satisfacă nevoile religioase ale credincioşilor şi să-i

facă să participe la sfintele slujbe cu interes, cu dragoste şi în chip activ. Asemenea calităţi nu se pot însă dobândi decât printr-un studiu serios şi aprofundat al actelor liturgice pe care preotul le săvârşeşte. De aceea, pe lângă vocaţia şi dragostea pentru misiunea sa de liturghisitor, un bun preot trebuie să-şi însuşească şi o temeinică pregătire liturgică. Această iniţiere în tainele cultului îl va ajuta mai întâi la executarea exactă, corectă şi conştiincioasă a obligaţiilor sale rituale, care nu este posibilă fără cunoaşterea amănunţită a tipicului sau a rânduielilor serviciului divin. Pe lângă aceasta, aprofundarea studiului Liturgicii îl ajută să pătrundă sub învelişul extern al formelor de cult pe care le savârşeşte şi să le cunoască înţelesul adânc, ideea şi rostul pentru care ele au fost instituite sau introduse în cult. Liturghisitorul care cunoaşte aceste lucruri va sluji întotdeauna cu mai multă convingere, râvnă şi pătrundere, decât unul care execută aceste acte în chip mecanic, fără a-şi da seama de rostul şi importanţa lor.

Studiul Liturgicii este, deci, necesar mai întâi *pentru pregătirea profesională a viitorului preot*, ajutându-l să devină conştient de valoarea, însemnătatea şi frumuseţea slujbei lui şi să dobândească un orizont larg şi o înţelegere superioară, care îl vor feri de rutină şi de executarea mecanică şi fără convingere a actelor de cult.

În al doilea rând, studiul Liturgicii este necesar preotului şi în *calitatea lui de învăţător*, pentru că îl ajută la instruirea credincioşilor în tainele cultului, prin predici şi cateheze în care să explice rostul şi semnificaţia religioasă a actelor de cult. Înţelegând necesitatea şi importanţa actelor de cult în viaţa lor religios-morală, credincioşii vor şti să-şi păstreze credinţa ortodoxă şi vor fi apăraţi de formalismul gol, bigotismul şi superstiţiile care desfigurează şi denaturează uneori manifestările vieţii religioase adevărate şi normale.

4. LITERATURA LITURGICĂ LA ROMÂNI

Ca disciplină deosebită în cadrul învăţământului teologic, Liturgica datează de pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Dar scrieri în legătură cu cultul au apărut încă de la începutul literaturii creştine; literatura liturgică s-a dezvoltat, potrivit împrejurărilor istorice, mai de timpuriu sau mai târziu, la diferitele

popoare creștine, atât prin opere originale, cât și prin traduceri din limba greacă în limbile diferitelor popoare ortodoxe.

La români literatura liturgică a fost inaugurată cu *traduceri de tâlcuiri ale Liturghiei din grecește.* Cea dintâi este o prelucrare (mai mult o prescurtare) a operei intitulate Învățătură Sfântă a teologului grec *Nicolae Vulgaris* (Bulgarul), făcută de dascălul *Ieremia Cacavela*, cu titlul Învățătură sfântă, adică sfintei și dumnezeieștii liturghii tâlcuire de pe limba greacă pe limba românească, apărută la Iași în 1697.

În 1765 a fost tradusă în românește, de către *Chesarie*, viitorul episcop al Râmnicului, toată opera arhiepiscopului *Simeon al Tesalonicului* († 1429), sub titlul Voroavă de întrebări și răspunsuri, lucrare retipărită un veac mai târziu (București, 1865–1866), cu titlul Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe.

În secolul trecut s-au mai făcut și alte prelucrări de tâlcuiri liturgice după diverse izvoare grecești și rusești.

Tot în secolul trecut apar și primele manuale de Liturgică, destinate învățământului seminarial, precum cele întocmite de *Melchisedek*, episcopul Romanului, preotul *Samuil Andrievici* (mai târziu mitropolit al Bucovinei), *Ilarie Teodorescu*, episcopul *Ghenadie* al Argeșului (București, 1877) ș.a.

Manuale complete de Liturgică pentru învățământul teologic universitar avem:

Tezaurul liturgic al Sfintei Biserici creștine ortodoxe de răsărit, de *Dr. Badea Cireșeanu* (3 vol., Buc., 1910–1912).

Liturgica Bisericii Ortodoxe. Cursuri universitare, de *Dr. V. Mitrofanovici*, prelucrate, completate și editate de Prof. Dr. T. Tarnavschi (Cernăuți, 1909), completate de Dr. Nectarie Cotlarciuc (Cernăuți, 1929).

Dintre profesorii universitari de Liturgică s-a distins *Pr. P. Vintilescu* († 1974), de la care au rămas părți din cursurile sale de Liturgică:

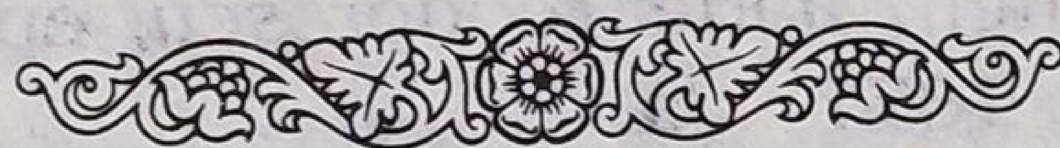
Liturgica generală şi Istoria Liturghiei şi multe studii importante de istoria şi explicarea cultului , ca de exemplu:

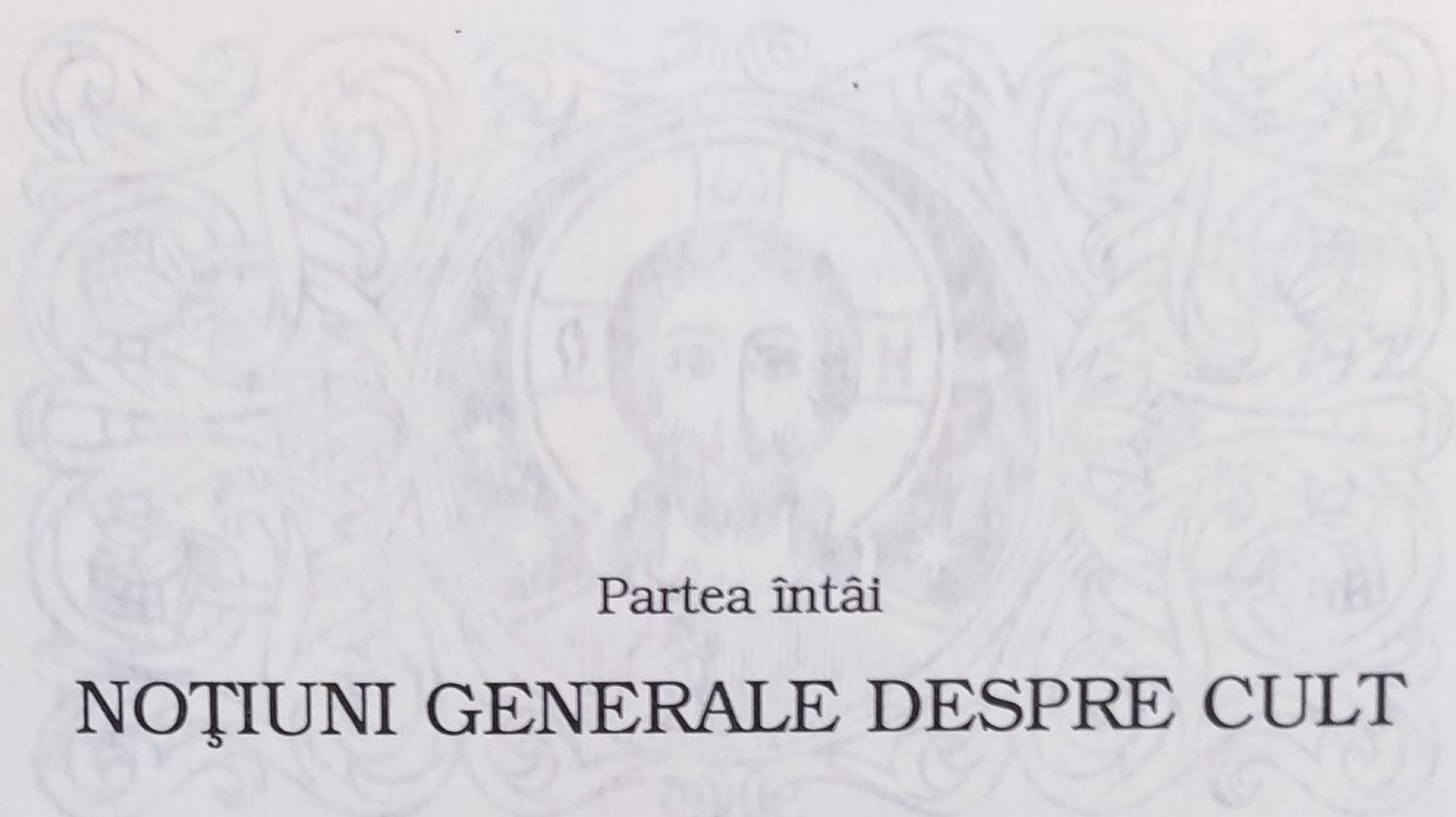
Despre poezia imnografică din cărţile de ritual şi cântarea bisericească (Buc.1937);

Liturghiile bizantine privite istoric (Buc., 1943), şi Liturghierul explicat (Buc., 1972).

Dintre manualele particulare de Tipic, scrise de diferiţi clerici, buni cunoscători ai rânduielilor de cult ale Bisericii noastre, amintim pe cele de: episcopul *Melchisedek* al Romanului (tipărit în mai multe ediţii), episcopul *Gherasim Safirin* al Romanului, mitropolitul *Silvestru Andrievici Morariu* al Bucovinei, preotul iconom *D. Lungulescu* (Craiova, 1926) ş.a.

În anul 1985 a fost publicată Liturgica specială, de *Pr. prof. Ene Branişte*, iar în anul 1993, Liturgica generală cu noţiuni de artă bisericească, arhitectură şi artă creştină, de acelaşi autor.

Partea întâi

NOŢIUNI GENERALE DESPRE CULT

- ORIGINEA CULTULUI CREŞTIN
- ESENŢA ŞI FORMELE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI CREŞTIN
- TERMENII SAU FACTORII CULTULUI

LECŢIA A 2-A

ORIGINEA CULTULUI CREŞTIN. RAPORTUL LUI CU CULTUL VECHIULUI TESTAMENT. ISTORIA ŞI EVOLUŢIA LUI

1. ORIGINEA CULTULUI CREŞTIN

Cultul creştin sau cultul Legii celei Noi este întemeiat de Mântuitorul. Religia creştină, propovăduită de Iisus, bazată pe credinţa în Dumnezeu, revelată într-o formă superioară celei din Vechiul Testament, trebuia să se exprime în forme noi de cinstire a acestui Dumnezeu al iubirii. Sentimentul cel nou, care leagă acum pe Dumnezeu şi om şi *devine temelia noului cult*, este **iubirea**, dusă până la suprema ei formă: aceea de jertfă: «Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât şi pe Fiul Său, Cel Unul-Născut, L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică» (Ioan III, 16). În convorbirea Sa cu femeia samarineancă, Mântuitorul formulează

mai întâi *principiul fundamental al cultului celui nou*: *închinarea în duh și adevăr* (Ioan IV, 23–24), adică cinstirea lui Dumnezeu în sinceritatea și curăția inimii. Principiul acesta va deosebi cultul cel nou, cultul creștin, de cultele păgâne și de cel iudaic, care puneau accentul mai mult pe riturile și formele externe și mai ales pe jertfele sângeroase, decât pe simțirea religioasă adevărată, bazată pe iubire și respect față de Dumnezeu.

Piatra de temelie a cultului Legii celei Noi, a cultului creștin, o pune Mântuitorul în seara Cinei celei de taină, când El prefigurează, în chip nesângeros, jertfa sângeroasă pe care avea s-o aducă în curând pe Golgota, instituind Sfânta Euharistie și totodată formele principale ale noului cult (ritualul euharistic), din care se vor dezvolta treptat toate celelalte forme secundare ale sale. Mântuitorul îi învață pe ucenici cum să se roage, dându-le ca model de rugăciune *Rugăciunea domnească* – Tatăl nostru (Matei VI, 9-13 și Luca XI, 2-4), formulă de rugăciune specific creștină și atotcuprinzătoare în ceea ce privește nevoile materiale și spirituale pentru care ne rugăm lui Dumnezeu.

Mântuitorul instituie nu numai taina Sfintei Euharistii – fundamentul liturghiei creștine –, ci și celelalte taine de căpetenie ale vieții creștine: botezul («...mergând, învățați toate neamurile, botezându-le...» Matei XXVIII, 19), preoția și pocăința (Matei XVIII, 18 și Ioan XX, 20-23: «Luați Duh Sfânt; cărora veți ierta păcatele se vor ierta, și cărora le veți ține, ținute vor fi»). Unele forme secundare ale cultului provin de la Mântuitorul, Care le-a practicat și le-a recomandat ucenicilor: binecuvântarea poporului prin ridicarea și punerea mâinilor (Matei XIX, 15 și Marcu X, 16: binecuvântarea copiilor; Luca XXIV, 50: ultima binecuvântare a Apostolilor), punerea mâinilor peste bolnavi pentru a le da sănătate (Marcu XVI, 18; Matei IX, 13; Fapte V, 12), cântarea de imne sau laude la ceasurile de rugăciune (Matei XXVI, 30; Marcu XIV, 26) ș.a.

Ca început al cultului creștin se socotește, în general, ziua Cincizecimii, când *Sfinții Apostoli* – investiți cu puterea preoției încă de la Cina cea de taină – sunt hirotoniți în chip văzut, adică primesc de sus, sub chipul limbilor de foc, puterea supranaturală a harului Sfântului Duh, pentru exercitarea funcțiunii lor sacerdotale.

2. RAPORTUL DINTRE CULTUL CREŞTIN ŞI CULTUL VECHIULUI TESTAMENT. CULTUL EPOCII APOSTOLICE

Ca şi Sfinţii Apostoli, membrii primei comunitătţi creştine din Ierusalim, proveniţi în cea mai mare parte dintre evrei, păstrează la început deprinderile de cult cu care veneau din vechea lor religie. Cultul acestei prime perioade a istoriei Bisericii creştine este, deocamdată, un cult mixt, iudeo-creştin. Sfinţii Apostoli şi primii creştini îndeplinesc pe de o parte obligaţiile cultului public iudaic de la templu, unde ei se adună, de preferinţă în foişorul lui Solomon, la ceasurile obişnuite de rugăciune ale iudeilor: *ceasul al treilea* (Fapte II, 15), *al şaselea* (Fapte X, 9) şi *al nouălea* (Fapte III, 1), care au intrat încă de atunci în deprinderile de cult particular ale creştinilor; iar pe de altă parte, ei participă şi la anumite adunări liturgice de cult specific creştine, deosebite de cele din templu, adunări care au loc prin casele particulare ale unora dintre ei. În aceste adunări, denumite când *συναγωγαί* (Iacob II, 2; Evrei X, 25), când *ἐκκλησίαι* (Fapte XII, 5; ş.a.), momentul principal era **frângerea pâinii** (Fapte II, 46), adică Sfânta Euharistie, care constituie centrul noului cult; la aceasta se adaugă *rugăciunea şi lauda lui Dumnezeu, citirile din cărţile sfinte* (I Tes. V, 27; Col. IV, 16), *predica* şi *cântările religioase* (Efes. V, 19 şi Col. III, 16). Cu Euharistia erau unite *agapele* sau mesele frăţeşti, *colectele* pentru săraci şi manifestările *harismelor* (I Cor. XIV).

Adunările liturgice ale primilor creştini, unite cu săvârşirea Sfintei Euharistii, aveau loc, după uzul iudaic, atât la Ierusalim, cât şi în comunităţile de origine apostolică din diaspora, către seară, şi anume sâmbătă seara, prelungindu-se cu *învăţătura apostolilor* sau *predica* (omilia) până noaptea târziu, sau chiar către ziuă (vezi Fapte XII, 6-12 şi XX, 1-11); caracterul nocturn (de priveghere) al serviciului euharistic al primilor creştini *a înlesnit trecerea pe nesimţite de la sâmbăta iudaică la Duminica creştină*, numită «prima zi a săptămânii» sau *«Ziua Domnului»*, care încă din această vreme devine ziua săptămânală de sărbătoare a creştinilor, înlocuind sâmbăta (comp. şi I Cor. XVI, 1–2 şi Apoc. I, 10). Tot în această vreme apar şi *cele mai vechi sărbători creştine anuale*: Paştile şi Cincizecimea (Rusaliile), care sunt de fapt, la început, tot prelungiri ale sărbătorilor iudaice corespunzătoare, respectate de Sfinţii Apostoli şi

primii creştini (vezi, de ex., Fapte XVIII, 21 şi XX, 16), iar mai pe urmă vor fi serbate într-un spirit cu totul nou şi pentru motive deosebite de cele din iudaism.

În afară de Sfânta Euharistie, cunoscută şi practicată acum sub numele de «frângerea pâinii», «masa Domnului»... etc., în epoca apostolică se practică *tainele* deja înfiinţate de Mântuitorul: *botezul* (Fapte II, 38; VIII, 37), *hirotonia* (Fapte VI, 6; XIII, 2) şi *mărturisirea păcatelor* (Fapte XIX, 18), la care se adaugă altele noi, ca *maslul* (Iacob V, 18), *căsătoria* (Efes. V, 31-33) şi *mirungerea sau confirmarea,* practicată deocamdată de Sfinţii Apostoli prin punerea mâinilor (Fapte VIII, 14 şi urm.), şi apoi prin ungerea cu untdelemn sfinţit.

Individualizarea cultului creştin, ca un cult nou şi deosebit de cel iudaic, s-a făcut mai ales în comunităţile din diaspora, unde nu exista templul din Ierusalim, care ţinea legat de el pe primii creştini, recrutaţi dintre evrei. Dar desfacerea treptată a acestui cult de cel iudaic a fost înlesnită şi în Ierusalim, atât prin persecuţiile îndreptate de evrei împotriva creştinilor, care au avut ca rezultat moartea primilor martiri (Sf. Ştefan protodiaconul şi Sf. Iacob cel Mic, episcopul Ierusalimului), cât şi prin Sinodul apostolic din Ierusalim (anul 49–50), care a hotărât neobligativitatea circumciziunii iudaice pentru creştinii proveniţi dintre "neamuri» sau păgâni. După dărâmarea templului din Ierusalim de către romani, la anul 70, cultul creştin s-a rupt definitiv de cel iudaic şi a început să se dezvolte independent de acesta.

3. ISTORIA ŞI EVOLUŢIA CULTULUI CREŞTIN DUPĂ EPOCA APOSTOLICĂ

a. **În perioada post-apostolică** şi în cursul *primelor trei veacuri* cultul creştin a rămas la simplitatea şi puţinătatea formelor externe iniţiale, din pricina condiţiilor neprielnice pricinuite de persecuţiile păgânilor împotriva Bisericii creştine.

Ceea ce întăreşte răbdarea şi statornicia creştinilor în credinţă, în aceste condiţii vitrege, este, printre altele, *ideea parusiei,* adică nădejdea unei apropiate veniri a Domnului pentru a scăpa pe creştini de persecuţii şi a întemeia cu ei împărăţia de mii de ani.

În această perioadă, *ierarhia bisericească,* instituită încă din epoca apostolică – cu cele trei trepte ale sale – îşi împarte funcţia

liturghisitoare cu *«profeţii şi didascalii»* (învăţătorii). Se fixează şi se uniformizează acum *rânduiala Liturghiei,* precum şi alte servicii divine; apar acele norme privitoare la cult, numite *Rânduieli bisericeşti,* lucrări anonime şi pseudoepigrafice, dintre care cea mai veche se crede a fi *Tradiţia apostolică,* scrisă probabil de Ipolit, un preot din Roma (sec. III). Se generalizează peste tot *sărbătorile vechi,* apărute încă din epoca apostolică: duminica, Cincizecimea, Sfintele Paşti, şi apar altele noi, ca Naşterea şi Botezul Domnului. În afară de încăperile din *catacombe,* unde se ţineau slujbele de frica păgânilor, apar acum şi primele *biserici creştine,* locaşuri anume construite de creştini pentru adunările lor de rugăciune.

Se dezvoltă *cultul martirilor,* instituindu-se în amintirea lor zile anumite de pomenire.

b. **După 313**, când Constantin cel Mare acordă libertate Bisericii, cultul creştin ia o dezvoltare nouă şi puternică. *Se construiesc biserici* multe şi măreţe, se dezvoltă o *artă bisericească creştină;* se adaugă *forme noi la vechile forme de cult,* prin organizarea *învăţământului catehetic în cadrul cultului* ş.a.m.d.

Din *Liturghia* uniformă a primelor trei veacuri se vor dezvolta altele noi, ca *liturghiile bizantine* (a Sf. Ioan Gură de Aur şi cea a Sf. Vasile cel Mare); se fixează defintiv în uzul liturgic al Bisericii numărul complet al *celor şapte Laude* sau *slujbe a1e serviciului divin zilnic.* Pentru a se preîntâmpina pericolul sectelor şi ereziilor se iau *măsuri canonice şi disciplinare pentru fixarea formelor cultului.* Începând din sec. IV–V se naşte poezia *imnografică creştină,* care creează diferite imne sau cântări din rânduiala sfintelor slujbe, şi apar *cărţile de slujbă,* începând cu *Liturghierul* – Molitfelnic şi continuând apoi cu colecţiile de imne, din care s-au format Octoihul, Triodul, Penticostarul şi Mineiele (provenite în forma actuală din sec. X-XII).

Se completează şi se definitivează *Ciclul anului liturgic,* adică şirul sărbătorilor, posturile şi ajunările, pomenirile morţilor etc.

c. *O scurtă încetinire* în cursul acestui proces de bogată dezvoltare a cultului creştin **o provoacă iconoclasmul** sau lupta împotriva sfintelor icoane din sec. VIII şi IX. Dar după ce iconoclasmul e complet înfrânt (Sinodul din Constantinopol din 842–843), se fixează definitiv *cultul sfintelor icoane* prin stabilirea unui *program iconografic a1 bisericilor* şi dezvoltarea picturii ortodoxe.

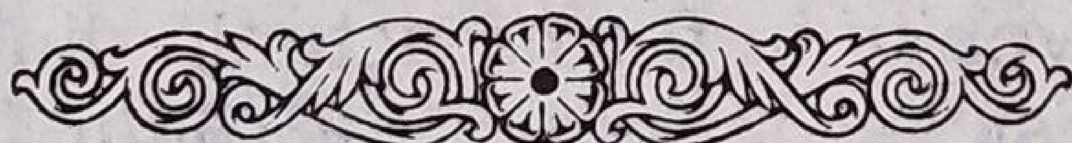
d. O dată cu **încheierea perioadei patristice** *sau cu ultimul Sinod ecumenic* (*Niceea 787*), se încheie și evoluția cultului Bisericii Ortodoxe în formele lui esențiale și fundamentale. La sfârșitul primului mileniu și încă înainte de marea schismă (1054), cultul ortodox se poate considera definitiv constituit și dezvoltat aproape în formele pe care le are și azi.

Într-un stadiu mai înapoiat de evoluție a rămas *cultul Bisericilor vechi din Orient* (necalcedoniene), desprinse din unitatea creștinismului răsăritean în sec. V și VI și care și-au păstrat cultul în formele lui din acea epocă, dezvoltat ulterior într-o mai mică măsură decât cel ortodox.

Cultul Bisericii Apusene a început să evolueze într-un sens deosebit de al celei din Răsărit, încă din sec. V–VI. Pe când Biserica din Răsărit, mai conservatoare și mai atașată de formele originare ale cultului din epoca paleo-creștină, s-a menținut pe linia tradiției apostolice, Biserica de Apus a inovat nu numai în domeniul învățăturii de credință, decretând dogme noi, dar a creat și forme noi de cult.

Astăzi, fiecare dintre cele trei mari confesiuni creștine (ortodoxia, catolicismul și protestantismul) își are cultul ei propriu, cu o fizionomie aparte, deosebită de a celorlalte și individualizată prin anumite caractere specifice, izvorâte din doctrina și spiritul confesiunii respective.

Noi ne vom ocupa în continuare numai de cultul ortodox.

LECŢIA A 3 -A

ESENŢA (ORIGINEA) ŞI FORMELE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI RELIGIOS ÎN GENERAL. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE CULTULUI CREŞTIN-ORTODOX

1. ESENŢA SAU ORIGINEA CULTULUI RELIGIOS

Originea şi esenţa sau miezul cultului se află în însuşi sentimentul religios, care leagă pe om de Dumnezeu, Creatorul şi Binefăcătorul său. Când ne gândim la Dumnezeu, noi ştim că El este Creatorul şi Atotţiitorul lumii şi al fiecăruia dintre noi; de la El avem existenţa sau viaţa noastră şi de la El vine tot ceea ce este bun şi de folos pentru noi. El este infinit de mare, veşnic, atotputernic, infinit de bun şi de sfânt. Din această idee despre Dumnezeu se nasc şi sentimentele noastre de respect pentru El, aşa cum din fire suntem înclinaţi să respectăm şi să cinstim pe aceia care ne depăşesc prin

vârsta lor, prin înţelepciunea sau puterea lor, ori cărora le datorăm respect pentru ceea ce ne-au dat (părinţii şi învăţătorii noştri, eroii neamului etc.). Respectul acesta caută să se arate în diferite chipuri sau forme. Uneori el îmbracă forma de admiraţie faţă de puterea, măreţia şi înţelepciunea lui Dumnezeu, ori faţă de minunăţiile create de El în univers, cum face Psalmistul când spune: «Cât de minunate sunt lucrurile Tale, Doamne! Toate întru înţelepciune le-ai făcut!» (Ps. 103, 25); alteori, se exprimă sub forma de recunoştinţă pentru binefacerile şi darurile dumnezeieşti, ori de slăvire şi laudă pentru bunătatea şi milostivirea lui Dumnezeu, cum cântau îngerii în noaptea naşterii Mântuitorului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...» (Luca II, 14). Alteori, când suntem în lipsă, nevoi şi suferinţe, gândindu-ne la puterea şi sfinţenia lui Dumnezeu şi la micimea şi păcătoşenia noastră, ne adresăm Lui cu rugăciunea umilită de mărturisire, cerându-I ajutor şi iertare, cum face Psalmistul în Ps. 50: «Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta...» etc.

2. MIJLOACELE ŞI FORMELE GENERALE DE EXPRIMARE ALE CULTULUI

Toate aceste forme de exprimare a sentimentelor noastre religioase faţă de Dumnezeu, ale pietăţii sau evlaviei noastre şi ale respectului faţă de El, prin care noi căutăm să întreţinem legătura noastră cu El şi să dobândim ajutorul Său, sunt de fapt **acte de cult** sau de cinstire a lui Dumnezeu. De cele mai multe ori ele se exprimă sub forma de *rugăciune*, în diferitele ei variante: *de laudă, de slăvire, de mulţumire, de cerere, pocăinţă* sau *mărturisire* etc. Rugăciunea, de diverse feluri, este deci forma cea mai mult folosită de exprimare a cultului. Ea poate fi rostită, ca în vorbirea obişnuită (rugăciunea propriu-zisă), sau poate îmbrăca forma de *cântare religioasă* (imn), care este de fapt tot o rugăciune, dar însufleţită de avânt şi inspiraţie poetică; uneori cinstirea lui Dumnezeu se prezintă sub forma de *mărturisire a credinţei* (ca în formulele din Crez) ori sub forma de *lecturi* (citiri) din Cărţile Sfinte.

Toate aceste forme de exprimare a sentimentelor religioase care stau la baza cultului *folosesc ca mijloc de expresie cuvântul*, vorbirea sau graiul, care constituie una din facultăţile sau însuşirile specifice ale fiinţei omeneşti şi mijlocul cel mai firesc pentru expri-

marea gândurilor, a ideilor şi a simţirilor noastre nevăzute, pentru înţelegerea şi comunicarea între oameni; cuvântul este deci şi mijlocul cel mai lesnicios şi mai la îndemână pentru comunicarea noastră cu Dumnezeu cel nevăzut.

Alături de *cuvânt* sau grai sub diferitele lui forme, noi mai putem exprima atitudinea şi sentimentele sau ideile noastre religioase în cult prin *acte, gesturi* sau *mişcări*, care angajează trupul nostru şi cer un efort fizic; aşa sunt, de exemplu, îngenuncherile şi metaniile, facerea semnului crucii, semnul binecuvântării făcut de preot, procesiunile religioase, actele de sfinţire a diferitelor lucruri şi persoane etc. De asemenea, un alt mijloc de expresie a fondului sufletesc care stă la baza actelor de cult este şi *materia*, sub forma diferitelor obiecte materiale sau lucruri din natură folosite în cult, ca de ex.: pâinea, vinul şi apa folosite la Sfânta Euharistie, la agheasmă şi la botez, untdelemnul şi ceara lumânărilor folosite pentru luminarea locaşurilor de cult, tămâia folosită la cădiri, veşmintele şi cărţile liturgice etc.

Aceste trei mijloace simple (elementare) de expresie: *cuvântul* (graiul), *actul* (mişcările sau gesturile) şi *materia* (obiectele sau lucrurile) se combină în diferite forme mai complexe de cult, în care se folosesc toate trei deodată şi care se numesc *acte de cult, rituri* ori *ceremonii* religioase, ca de ex.: sfinţirile de apă, vohoadele sau procesiunile religioase, ritul botezului ori al mirungerii etc. Acestea intră şi ele în alcătuirea rânduielii *slujbelor divine* (Sfânta Liturghie, Vecernia şi Utrenia, Botezul şi Mirungerea, Agheasma, Tedeumul etc.), care sunt unităţile cele mai mari ale cultului divin şi despre care vom vorbi mai târziu.

2a. FELURILE CULTULUI: CULT INTERN ŞI CULT EXTERN, CULT PARTICULAR (PERSONAL) ŞI CULT PUBLIC

Atâta vreme cât ideile sau sentimentele noastre religioase nu se exprimă în afară, ci rămân numai ascunse în sufletul nostru, ele alcătuiesc ceea ce numim *cult intern* sau *subiectiv*, putându-se înfăţişa sub forma de meditaţie sau cugetare, contemplaţie, rugăciune tainică a inimii (neexprimată în cuvinte). Omul fiind însă format din corp văzut şi suflet nevăzut, simte nevoia să exprime prin forme văzute ceea ce gândeşte sau simte; de aceea nici ideile sau senti-

mentele noastre religioase nu pot rămâne multă vreme ascunse în suflet, ci tind să se exprime în afară, în diferite forme văzute, cu ajutorul mijloacelor de expresie arătate mai înainte. *Cultul intern* devine, deci, în chip firesc, *cult extern*, manifestat în forme văzute (acte de cult, rituri şi ceremonii); iar cum formele acestea sunt de obicei aceleaşi pentru toţi oamenii, cultul extern capătă şi un caracter social sau colectiv, el devenind un bun al comunităţii religioase formate de cei ce au aceeaşi religie, aceeaşi credinţă sau acelaşi cult; acest caracter îl are şi cultul Bisericii noastre.

Când omul îşi îndeplineşte îndatoririle sale religioase faţă de Dumnezeu, fără să se afle însă în obştea religioasă din care face parte (în Biserică), avem de-a face cu ceea ce se numeşte *cult particular* sau *personal;* rugăciunea pe care o facem, de ex., fiecare din noi acasă (la culcare, la sculare, înainte şi după masă) ori în diferite împrejurări din viaţa personală, este un act de cult particular. Actele de cult îndeplinite de credincioşi în cadrul Bisericii sau al obştii religioase din care fac parte alcătuiesc *cultul public* al Bisericii, *cultul bisericesc* sau *cultul divin,* care are prin excelenţă un caracter public, social sau colectiv. Deosebirea principală dintre cultul particular şi cel public este că cel dintâi poate fi îndeplinit oricum, oricând şi oriunde simţim nevoia să ne rugăm lui Dumnezeu, fiecare în parte, pe când cel de al doilea se svârşeşte numai în locuri, la timpuri şi în forme rânduite sau reglementate de Biserică ori de Tradiţie şi totdeauna prin mijlocirea slujitorilor bisericeşti (preoţi, diaconi şi arhierei).

În viaţa noastră religioasă trebuie să păstrăm un echilibru just între cultul particular (rugăciunea personală) şi cel public (cultul bisericesc); participarea la cultul bisericesc este însă obligatorie, pentru că numai prin îndeplinirea obligaţiilor noastre de membri ai Bisericii putem dobândi harul şi mântuirea.

3.TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE CULTULUI ORTODOX

a) Precum am văzut, cultul creştin ortodox este tot atât de vechi ca şi creştinismul, deoarece formele sale fundamentale provin, unele, din cultul Legii Vechi, altele de la Mântuitorul Hristos şi altele de la Sfinţii Apostoli. El ţine astfel *legătura strânsă, trainică şi neîntreruptă cu trecutul,* evoluând strict pe linia tradiţiei sănătoase.

În totalitatea formelor sale de astăzi, el nu se deosebeşte prea mult de cultul Bisericii creştine din primele trei veacuri şi din secolele următoare. Prin această trăsătură de permanenţă, cultul ortodox se deosebeşte de cel romano-catolic şi mai ales de cel protestant, care şi-au creat un cult nou, căutând să imite pe cel al Bisericii primare, dar fără să izbutească.

b) Cultul Bisericii Ortodoxe are *caracter sacrificial şi ierarhic*. El se întemeiază, adică, pe jertfa răscumpărătoare a Mântuitorului, actualizată în Biserică sub forma nesângeroasă a jertfei euharistice din Sfânta Liturghie, săvârşită de sfinţiţii slujitori. Prin aceasta cultul ortodox, ca şi cel catolic, se deosebeşte de cultul protestant, care a înlăturat ideea şi practica jertfei, precum şi sacerdoţiul (preoţia) şi Liturghia, considerând că jertfa constituie o formă de cult învechită şi depăşită în evoluţia raporturilor religioase dintre Dumnezeu şi om, aceste raporturi realizându-se, după ei, numai prin rugăciune şi direct de către fiecare credincios în parte, fără a fi nevoie de mijlocirea clerului bisericesc.

c) Cultul ortodox se distinge prin *uniformitatea şi stabilitatea* sa. El se conduce după norme şi reguli precise şi se exprimă în forme definitiv stabilite, care sunt aceleaşi pentru toţi credincioşii ortodocşi din orice parte a lumii şi care sunt înscrise în Tipic; prin aceasta, cultul ortodox se deosebeşte de protestantism, unde nu există un asemenea tipic obligatoriu pentru toţi credincioşii.

d) Prin bogăţia, varietatea şi *frumuseţea elementelor de artă* puse în serviciul său, prin *solemnitatea, fastul şi strălucirea formelor sale externe*, cultul ortodox contrastează cu simplitatea extremă a cultului protestant.

e) Cultul ortodox are un caracter *eclesiologic* sau *comunitar*.

El promovează rugăciunea cu *caracter social* sau *colectiv*, care are în vedere nevoile religioase ale întregii Biserici, nu ale fiecărui ins în parte. Cultul ortodox este o rugăciune a comunităţii credincioşilor uniţi într-un cuget, în duhul păcii, al iubirii fraterne şi al solidarităţii de credinţă. În biserică ne rugăm *toţi*, pentru nevoile *tuturor*: «Domnului să ne rugăm...», «Tatăl *nostru*...» , «Să zicem *toţi* din tot sufletul şi din tot cugetul *nostru* să zicem...» etc. Şi prin aceasta cultul ortodox se deosebeşte de cel al protestanţilor.

f) Atât faţă de cultul catolic, cât şi faţă de cel protestant, cultul ortodox se distinge prin *simbolismul său bogat*, adică prin bogăţia, profunzimea şi frumuseţea sensurilor simbolice, doctrinare (dogmatice), istorice sau mistice, legate de formele sale externe. Formele externe ale cultului ortodox sugerează şi închipuie fapte şi persoane din istoria sfântă a mântuirii, ori idei şi învăţături de doctrină şi de viaţă religioasă etc.

g) O altă trăsătură a cultului ortodox este *universalismul sau pancosmismul său*.

În rugăciunile sale el cuprinde atât viaţa omului în momentele şi împrejurările cele mai felurite, cât şi lucrurile şi vietăţile de care omul are nevoie pentru viaţa sa. Rugăciunea ortodoxă îmbrăţişează în sfera ei toată lumea şi tot universul, asupra căruia cere să reverse harul lui Dumnezeu.

h) Prin toate aceste însuşiri caracteristice ale formelor sale, cultul ortodox este superior cultului celorlalte confesiuni creştine, pe care le depăşeşte atât prin frumuseţe, bogăţie şi adâncime, cât şi prin marea sa valoare catehetică.

De aceea el este preţuit şi joacă un mare rol în viaţa religioasa a creştinilor ortodocşi. Esenţa Ortodoxiei se trăieşte prin participarea la formele, tradiţiile, datinile şi instituţiile ei de cult (botezul copiilor, cununiile, spovedirea, împărtăşirea, cultul morţilor, sărbătorile etc...).

Ortodoxia se defineşte mai ales prin cultul ei, deoarece el reprezintă însăşi tradiţia vie a Bisericii, crescută şi trăită sub adumbrirea puterii dătătoare de viaţă a harului Sfântului Duh.

LECŢIA A 4-A

TERMENII SAU FACTORII CULTULUI. CULT DE ADORARE (LATRIE) ŞI CULT DE VENERARE. SCOPURILE SAU FUNCŢIUNILE CULTULUI DIVIN ORTODOX

1. TERMENII SAU FACTORII CULTULUI

Factorii sau termenii între care se mişcă acţiunea cultului, în general, sunt doi: Dumnezeu şi omul. Dumnezeu, ca fiinţă supremă, perfectă şi absolută, este *obiectul* cultului nostru, adică cel care primeşte sau către care se îndreaptă manifestările noastre de cinstire, respect sau veneraţie, iar omul este *subiectul* cultului, adică cel de la care pleacă aceste manifestări.

a. **Subiectul cultului este, deci, omul**, creatura cea mai de seamă a lui Dumnezeu. Luat ca fiinţă individuală sau ca ins izolat, omul este subiect numai al cultului individual sau particular. Subiectul cul-

tului public este *Biserica*, adică obştea *credincioşilor*, legati între ei prin unitatea de credinţă, de organizare, de trăire religioasă şi prin identitatea formelor de cult. Biserica îşi exprimă sentimentele ei colective de adoraţie fată de Dumnezeu şi primeşte de la El harul şi darurile Sale, prin intermediul reprezentanţilor ei sfinţiti, adică prin membrii clerului.

b. **Obiectul cultului este Dumnezeu**, în Treimea Persoanelor Sale, adică aşa cum S-a manifestat El faţă de oameni, în cursul istoriei sfinte a mântuirii. În imnele şi rugăciunile cultului ortodox de astăzi, cele Trei Persoane dumnezeieşti sunt invocate, lăudate sau adorate foarte rar în rugăciuni deosebite, adresate fiecăreia în parte (ca de exemplu: «Împărate ceresc...», adresată Sfântului Duh). În virtutea unirii inseparabile sau a identităţii de esenţă dintre cele Trei Persoane treimice, ele sunt, de obicei, invocate tustreile, fie toate laolaltă, ca în formulele finale ale ecfoniselor rugăciunilor, fie în chip succesiv, ca în fraza biblică: «Darul Domnului nostru *Iisus Hristos* şi dragostea lui *Dumnezeu-Tatăl* şi împărtăşirea *Sfântului Duh* să fie cu voi cu toţi» (II Cor. XIII, 14), frază întrebuinţată ca formulă de binecuvântare la Liturghie, sau în formula: «Cu vrednicie şi cu dreptate este a ne închina *Tatălui* şi *Fiului* şi *Sfântului Duh, Treimii* celei de o fiinţă şi nedespărţite», cântată ca imn al credincioşilor în aceeaşi slujbă. Ca rugăciune tipică adresată Sfintei Treimi, avem, de ex., rugăciunea: «Preasfântă Treime, miluieşte-ne pe noi...", care face parte dintre rugăciunile începătoare (introductive). Dar dintre toate rugăciunile şi imnele compuse în cinstea şi spre slava Sfintei Treimi, cea mai importantă este marea rugăciune a Sfintei Jertfe din rânduiala Sfintei Liturghii, numită cu un termen tehnic *anafora*, pe care preotul o citeşte în cea mai mare parte în taină, pentru sfinţirea Darurilor. Ea începe prin a se adresa lui Dumnezeu-Tatăl ca ziditor al lumii, continuă recapitulând pe scurt opera mântuitoare realizată de Dumnezeu-Fiul şi sfârşeşte prin a solicita pogorârea Sfântului Duh pentru sfinţirea Darurilor noastre de pâine şi de vin şi prefacerea lor în Sfântul Trup şi Sânge al Domnului.

Deci, Sfânta Treime, adică Dumnezeu, în trinitatea Persoanelor Sale, este obiectul adevărat (propriu-zis) şi scopul ultim al cultului nostru.

c. În afară de Dumnezeu Însuşi, în cultul Bisericii creştine ortodoxe mai avem şi alte obiective către care se îndreaptă cinstirea noastră, şi anume: **îngerii şi sfinţii**, precum şi unele **lucruri sfinte** care stau în nemijlocită legătură cu aceştia sau cu Dumnezeu Însuşi. Dintre *lucrurile sfinte care stau în legătură cu persoana Mântuitorului*, avem: *Sfânta Euharistie* (Împărtăşanie), care este Sfântul Său Trup şi Sânge, *Sfânta Cruce*, pe care El S-a răstignit, *Sfânta Evanghelie*, care cuprinde cuvintele şi învăţătura Lui, şi *Sfânta Masă* adică altarul pe care se aduce în biserică jertfa sfântă. Dintre lucrurile sfinte care stau în legătură cu sfinţii, cinstim: *sfintele moaşte, relicvele* (diferite obiecte provenite de la sfinţi) şi *sfintele icoane*, pe care sunt zugrăvite chipurile persoanelor sfinte.

2. CULT SUPREM (DE ADORARE) ŞI CULT RELATIV (DE VENERARE)

Cu toate că, în practică, atât cinstirea lui Dumnezeu cât şi a sfinţilor se exprimă în general prin aceleaşi forme externe, totuşi, din punct de vedere dogmatic este o deosebire esenţială între cultul pe care îl dăm lui Dumnezeu, de o parte (cultul suprem sau absolut), şi cel dat îngerilor, sfinţilor, moaştelor şi lucrurilor sfinte, pe de alta (cultul subordonat sau relativ). Pentru a se face o distincţie în această privinţă, cultul dat lui Dumnezeu se numeşte *cult de latrie* (λατρεία) sau de *adorare*, iar cultul dat îngerilor, sfinţilor, moaştelor şi lucrurilor sfinte, se numeşte *cult de dulie* (δουλεια) sau de venerare, sau simplă cinstire. Cinstirea deosebită dată Sfintei Fecioare, care este mai presus decât toţi sfinţii în vrednicie, se numeşte *iperdulie* (ὑπερδουλεία), *supravenerare* sau *prea-cinstire*. Pe Dumnezeu Îl cinstim pentru El însuşi, pe când pe îngeri, pe sfinţi şi lucrurile sfinte le cinstim nu pentru ei înşişi sau pentru ele însele, ci pentru legătura pe care o au cu Dumnezeu, Care S-a preamărit prin aceste persoane şi lucruri sfinte.

3. SCOPURILE SAU FUNCŢIUNILE CULTULUI DIVIN PUBLIC ORTODOX

a. În funcţie de cei doi factori ai cultului se definesc şi scopurile principale ale cultului. Astfel, dacă avem în vedere subiectul cultului, adică pe om (sau Biserica, din care el face parte), atunci scopul cel dintâi al cultului este **scopul latreutic**, adică exprimarea actelor noastre de adorare a lui Dumnezeu şi de venerare a persoanelor şi lucrurilor sfinte pe care le cinstim în raport cu El, arătate mai înainte.

Formele de manifestare a funcţiei latreutice a cultului sunt multiple. Ea se exprimă prin:

✦ Rugăciuni de laudă şi *s l ă v i r e* a lui Dumnezeu (doxologia);

✦ Rugăciuni de *m u l ţ u m i r e* (euharistia);

✦ Rugăciuni de *m ă r t u r i s i r e* (pocăinţă) şi de *c e r e r e* şi altele.

O formă exclusivă de exprimare a cultului suprem de adoraţie este s a c r i f i c i u l sau *jertfa* (*ἡ θυσία*), care se aduce numai lui Dumnezeu. Alte forme de exprimare sunt comune şi cultului suprem (de adoraţie) şi celui subordonat sau relativ (de dulie sau venerare). Dintre acestea, cele mai importante şi frecvente sunt următoarele:

✦ 1) *Instituirea de sărbători*, adică zile de pomenire şi cinstire a persoanelor Sfintei Treimi ori a persoanelor, a faptelor şi a evenimentelor importante din istoria sfântă;

✦ 2) *Invocarea numelui Sfinţilor spre mijlocire şi ajutor şi compunerea (alcătuirea) şi oficierea de slujbe sau servicii religioase* în cinstea lui Dumnezeu, a sfinţilor sau a evenimentelor din istoria sfântă;

✦ 3) *Zidirea de biserici* cu hramul sfinţilor sau al praznicelor împărăteşti;

✦ 4) *Adoptarea numelor de sfinţi ca nume de botez* de către credincioşi;

✦ 5) *Cinstirea icoanelor, a sfintelor moaşte sau a oricăror relicve provenite de la persoanele sfinte;*

✦ 6) *Aducerea de prinoase* (ofrande) din roadele pământului şi ale muncii omului.

Funcţia latreutică se îndeplineşte în cultul bisericesc mai ales prin categoria de slujbe sfinte pe care le numim *Laude bisericeşti* (Vecernia, Utrenia, Pavecerniţa, Miezonoptica şi Ceasurile), prin care Biserica aduce slăvire, laudă şi mulţumire lui Dumnezeu şi sfinţilor în fiecare zi (în mânăstiri) sau în zilele de sărbătoare (în bisericile de enorie).

b. Dacă luăm ca punct de plecare pe Dumnezeu sau obiectul cultului, atunci cel de al doilea scop fundamental al cultului este **scopul harismatic, sacramental sau sfinţitor**, adică acela de a împărtăşi credincioşilor harul sfinţitor al lui Dumnezeu, darurile şi binefacerile Sale, necesare pentru mântuirea noastră şi pentru progresul spiritual al credincioşilor.

Scopul harismatic al cultului se realizează îndeosebi prin *serviciul Sfintelor Taine* şi *al ierurgiilor*, adică acele slujbe de binecuvântare şi sfinţire a credincioşilor şi a lucrurilor din natură, slujbe cuprinse în Molitfelnic.

În cultul ortodox, scopul harismatic este, de altfel, strâns unit cu cel latreutic. Cele două scopuri fundamentale alternează sau fuzionează inseparabil în una şi aceeaşi formă de cult, slujbă sau rugăciune, ca de exemplu în Sfânta Euharistie, centrul Sfintei Liturghii. Sfânta Euharistie reprezintă atât suprema formă de expresie a omagiului adus de Biserică lui Dumnezeu, cât şi darul cel mai de preţ făcut oamenilor de către Dumnezeu, adică Sfântul Trup şi Sânge al Mântuitorului, cu care ne împărtăşim.

c. În afară de aceste două scopuri fundamentale ale cultului divin – scopul latreutic şi scopul harismatic – se mai poate vorbi şi de un al treilea scop, secundar sau indirect, şi anume **scopul didactic** sau **catehetic** (pedagogic-educativ).

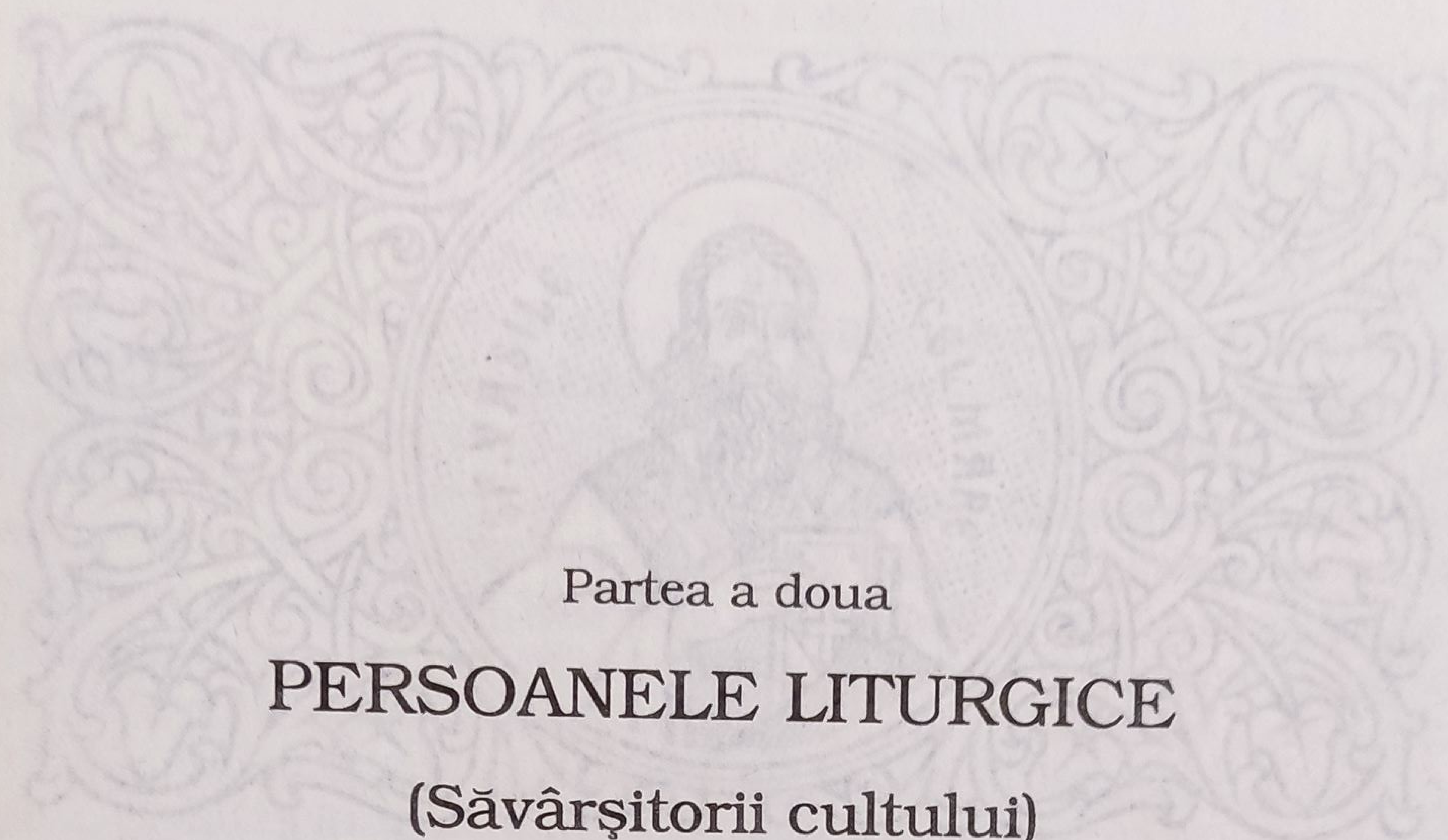
Prin el Biserica urmăreşte instruirea sau edificarea credincioşilor în învăţătura de credinţă creştină ortodoxă, precum şi promovarea vieţii lor religios-morale. Prin strălucirea, frumuseţea şi bogăţia doctrinară a formelor sale, cultul ortodox posedă o mare putere de înrâurire asupra celor ce iau parte la el. Cultul ortodox a fost, mai ales în trecut, o adevărată *şcoală*, din care credincioşii simpli au

învăţat şi Sfânta Scriptură, şi adevărurile de credinţă ale Bisericii, şi regulile morale de vieţuire creştină.

Funcţiunea didactică a cultului este evidentă mai ales în partea de la început a Liturghiei, cunoscută odinioară sub denumirea de «Liturghia catehumenilor», în care se reînnoieşte simbolic lucrarea învăţătorească a Mântuitorului în cei trei ani de activitate publică a Sa. *Lecturile biblice* (Catismele, Paremiile, Apostolul şi Evanghelia), *predica* şi *cateheza* sunt elementele de căpetenie prin care cultul îşi împlineşte misiunea sa didactică, edificatoare sau catehetică.

Ca importanţă, în Ortodoxie cel dintâi scop al cultului este cel harismatic (sfinţitor); în al doilea rând vine cel latreutic (de cinstire sau adorare); iar cel didactic (pedagogic sau catehetic) vine în rândul al treilea.

Partea a doua

PERSOANELE LITURGICE

(Săvârşitorii cultului)

- TREPTELE CLERULUI ŞI FUNCŢIUNILE LOR ÎN CULT
- TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA VECHE ŞI ÎN BISERICA ORTODOXĂ DE AZI

LECŢIA A 5-A

TREPTELE CLERULUI ŞI FUNCŢIUNILE LOR ÎN CULT

I. ORIGINEA ŞI VECHIMEA CLERULUI CREŞTIN

Preoţia creştină este o instituţie de origine dumnezeiască. Începutul şi puterea ei slujitoare şi sfinţitoare vin, prin Sfinţii Apostoli, de la Mântuitorul Însuşi, iar existenţa ei se poate constata neîntrerupt, de la întemeierea Bisericii creştine, în tot cursul istoriei creştine până astăzi. Cele trei trepte ale clerului: diaconatul, presbiteratul (preoţia) şi episcopatul apar afirmate distinct, cu denumirile şi funcţiile lor liturgice diferite, încă din a doua jumătate a primului veac creştin, chiar în cărţile Noului Testament. (De ex., în Epistola I către Timotei, Sfântul Apostol Pavel vorbeşte de toate cele trei trepte, şi anume despre episcopi şi diaconi în cap. III, 1–10 şi 12, iar despre preoţi în cap. V, 17–20). Spre sfârşitul secolului I, cele trei

trepte ale clerului creştin apar enumerate una după alta, în ordine descrescândă şi cu funcţiile precise de azi, în Epistola I către Corinteni (cap. XL, 5) a Sfântului Clement Romanul, unde, prin analogie cu preoţia Vechiului Testament, pentru treapta de *episcop* se întrebuinţează denumirea echivalentă de *arhiereu*, iar pentru *diaconi* cea de *leviţi*: «Aşadar, cei ce săvârşesc la vremile rânduite jertfele lor (ofrandele: *προσφορας*) sunt bine primiţi şi fericiţi; căci cei ce urmează poruncile Stăpânului nu păcătuiesc. *Arhiereului* îi sunt încredinţate anumite servicii (*λειτουργίαι*) şi *preoţilor* li s-a orânduit locul lor şi *leviţilor* le sunt rânduite servicii (*διακονίαι*) anume; laicul în sfârşit este legat prin porunci privitoare la cei laici». De asemenea, la începutul veacului al doilea, în epistolele Sfântului Ignatie Teoforul, toate cele trei grade (trepte) ale clerului apar distinct, cu denumirile şi funcţiile lor de azi: «Urmaţi toţi *episcopului*, precum Iisus Hristos (urmează) Tatălui, şi preoţilor, ca Apostolilor, iar pe *diaconi* respectaţi-i ca pe o poruncă a lui Dumnezeu» (*Epist. către Smirneni*, cap. 8). *Constituţiile Apostolice*, redactate spre sfârşitul sec. IV, dar pe baza unor materiale din documente mai vechi (sec. III), reglementează (în cartea a opta, cap. 28), foarte precis şi amănunţit, funcţiunile liturgice nu numai ale celor trei trepte ale clerului despre care am amintit, ci şi ale treptelor clerului inferior de atunci, despre care vom vorbi în lecţia următoare.

În cele ce urmează vom prezenta membrii celor trei trepte ale clerului, cu rolul şi funcţiunile lor liturgice de astăzi, în Biserica Ortodoxă.

2. TREPTELE CLERULUI ŞI FUNCŢIUNILE LOR LITURGICE

a) Pornind de sus în jos, treapta cea mai înaltă a clerului slujitor este *episcopatul* sau *arhieria*.

Din punct de vedere liturgic, toţi arhiereii sunt absolut egali ca putere harismatică sau sacramentală, indiferent de funcţiunile administrative sau onorifice pe care le pot avea, adică fie că sunt simpli arhierei (vicari sau locotenenţi), episcopi în funcţiune, arhiepiscopi sau mitropoliţi, patriarhi etc. Ei au moştenit drepturile şi puterile prin succesiunea neîntreruptă a hirotoniei de la Sfinţii Apostoli, ai căror urmaşi direcţi sunt. Episcopii au dreptul şi puterea de a săvârşi toate

sfintele slujbe şi toate lucrările sfinte ale cultului, fără nici o excepţie, precum şi dreptul de a transmite, prin hirotonie, această putere, fie întreagă – ca la arhierei –, fie parţială, celorlalte două trepte subordonate lor, adică preoţilor şi diaconilor. Cele mai multe dintre funcţiunile liturgice ale episcopilor pot fi trecute, prin hirotonie, preoţilor; pe altele, care sunt fundamentale pentru viaţa liturgică a Bisericii, episcopii le-au păstrat exclusiv pentru ei înşişi, şi anume: sfinţirea Sfântului şi Marelui Mir, hirotonia clericilor şi sfinţirea bisericilor şi a antimiselor (sfinţirea bisericilor o pot face în vremurile mai noi şi anumiţi preoţi sau arhimandriţi, cu delegaţia expresă a episcopului, de la caz la caz).

Ca şi în trecut, arhiereul este şi astăzi, de drept, întâiul-stătător sau protosul oricărei adunări de cult la care ia parte,indiferent dacă slujeşte sau nu. În această calitate îi sunt rezervate anumite acte şi formule liturgice, îndeosebi cele pentru binecuvântare (ca de exemplu: urarea «Pace tuturor»), pe care le rosteşte chiar atunci când nu slujeşte, ci doar asistă la serviciul divin.

În exerciţiul funcţiunii lui liturgice, adică în timpul slujirii, arhiereul reprezintă pe Mântuitorul Însuşi, ca mare preot sau arhiereu; de aceea, el slujeşte de obicei cu fast şi solemnitate, numai în sobor, adică însoţit şi ajutat de preoţi şi diaconi, precum şi de membri ai clerului inferior. Deţinând însă deplinătatea puterii slujitoare, arhiereul poate sluji şi singur, atunci când voieşte, când se află în situaţii excepţionale, sau când nu dispune de preoţi şi diaconi (ca, de exemplu, în călătorie, pe câmpul de război, când este singur în chilia sa etc.).

El dă binecuvântarea asupra credincioşilor cu amândouă mâinile, după exemplul Mântuitorului (vezi Luca XXIV, 50) şi are dreptul de a fi pomenit la ectenii şi în diferite momente din sfintele slujbe, în cuprinsul eparhiei pe care o păstoreşte, iar în alte eparhii numai acolo unde slujeşte sau asistă la serviciul divin din biserică.

Tot arhiereilor – individual sau adunaţi în sinoade – le aparţine dreptul de a supraveghea săvârşirea corectă a cultului şi de a lua hotărâri privitoare la rânduiala serviciilor divine în eparhiile respective.

Arhiereul e hirotonit de mai mulţi arhierei (doi sau mai mulţi).

b) *Preoţii* sau *presbiterii* erau consideraţi la început ca urmaşi ai celor 70 de ucenici ai Domnului de care se vorbeşte în Sfânta

Scriptură (Luca X, 1–20) şi ca simpli ajutători ai episcopilor. Dar din sec. II–III înainte, când numărul comunităţilor înmulţindu-se, nevoile religioase ale credincioşilor n-au mai putut fi satisfăcute de către episcopii înşişi, preoţii au devenit, cu delegaţia şi binecuvântarea episcopilor, înlocuitorii lor permanenţi, mai întâi în parohiile din interiorul oraşelor şi apoi la cele din afara lor, săvârşind cele sfinte în numele şi în locul episcopilor.

Preotul poate săvârşi în parohia sa, în virtutea hirotoniei şi a delegaţiei permanente primite de la episcop, toate slujbele şi lucrările sfinte de cult, necesare în viaţa religioasă a parohiilor, cu excepţia celor care alcătuiesc dreptul exclusiv al arhiereului şi pe care le-am arătat mai înainte.

În exerciţiul funcţiunii sale liturgice, preotul ortodox îndeplineşte un rol dublu: pe de o parte, în virtutea harului sfânt primit de la episcop prin hirotonie, el este un slujitor al lui Dumnezeu, un reprezentant sau continuator al preoţiei Mântuitorului, iar pe de alta el este un interpret, delegat al Bisericii, adică al obştii credincioşilor pe care îi păstoreşte, fiindcă el se roagă nu numai în numele său personal, ci şi în numele credincioşilor şi pentru ei. Ca reprezentant al credincioşilor, el prezintă lui Dumnezeu cuvenita ofrandă a acestora, adică darurile, închinarea şi rugăciunile lor, iar ca vas ales al harului, el transmite credincioşilor ceea ce vine de la Dumnezeu, adică harul dumnezeiesc, iertarea păcatelor, viaţa veşnică şi, în general, toate darurile spirituale şi bunătăţile materiale pe care le primim de la Dumnezeu. Preotul slujitor este astfel verigă de legătură între Dumnezeu şi credincios, între cer şi pământ.

Ca semn că n-are deplinătatea puterii sacramentale, preotul binecuvintează cu o singură mână (dreapta).

c) *Diaconii* au astăzi funcţiuni liturgice mult mai restrânse decât le aveau în primele secole ale Bisericii creştine. Dispariţia treptată a unora din situaţiile specifice Bisericii primare şi din vechile instituţii bisericeşti – ca agapele, catehumenatul, penitenţa publică, botezul adulţilor la anumite date fixe din decursul anului bisericesc ş.a. – a atras după sine, în chip firesc, atât împuţinarea funcţiunilor liturgice ale diaconilor, legate de acele instituţii, cât şi scăderea numărului diaconilor, mai ales la bisericile de ţară, până când s-a ajuns la

situaţia de astăzi, când nu mai există diaconi decât la catedralele chiriarhale, la mânăstiri şi la unele biserici din oraşe.

Nefiind învestit cu deplinătatea slujirii celor sfinte, diaconul nu poate sluji niciodată singur, ci totdeauna cu arhiereul sau cu preotul. El este nelipsit din slujbele arhiereşti, fiind ajutătorul arhiereului. La slujbele oficiate în sobor de preoţi, el este ajutătorul protosului; de aceea stă totdeauna aproape de acesta şi la dispoziţia lui, îndeplinind, cu binecuvântarea lui, anumite acte rituale, care revin de drept protosului, ca de exemplu purtarea şi citirea Sfintei Evanghelii la Sfânta Liturghie, purtarea sfântului disc la ieşirea cu Sfintele Daruri ş.a. Astăzi rolul principal al diaconului în slujbă este rostirea *ecteniilor*, care reprezintă forma clasică a rugăciunii obşteşti a credincioşilor şi pe care diaconul le rosteşte totdeauna din naos, adică din mijlocul credincioşilor, ca unul care este ultimul dintre slujitorii sfinţiţi şi deci şi cel mai apropiat de simplii laici, pentru care se roagă, făcând astfel legătura dintre credincioşi şi preot sau dintre naos şi altar.

La serviciul divin, diaconii închipuiesc pe Sfinţii Îngeri, pe Puterile cereşti care slujesc necontenit în jurul tronului dumnezeiesc; de aceea, orarul pe care ei îl poartă în timpul sfintelor slujbe simbolizează aripile îngerilor slujitori.

În Biserica romano-catolică, dispariţia ecteniilor din rânduiala serviciilor divine a dus la restrângerea, până la desfiinţare, a rolului liturgic al diaconatului, rămas astăzi numai ca o treaptă imediată de trecere la preoţie. Astăzi se tinde spre revenirea la trecut în ceea ce priveşte numărul şi funcţiunile liturgice ale diaconilor în Biserica romano-catolică.

Denumirea de *diacon* s-a păstrat şi în Bisericile protestante (la luterani şi calvini), dar pastorul care poartă acest nume (al 2-lea sau al 3-lea pastor, când sunt mai mulţi într-o comunitate) nu are nici o atribuţie liturgică, ci se ocupă cu probleme de administraţie bisericească şi de asistenţă socială.

LECŢIA A 6-A

TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA VECHE ŞI ÎN BISERICA ORTODOXĂ DE AZI. ROLUL CREDINCIOŞILOR LAICI ÎN CULT

1. TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA VECHE ŞI FUNCŢIILE LUI ÎN CULT

a. Biserica creştină primară n-a cunoscut decât cele trei trepte ale ierarhiei bisericeşti: **episcopatul, prezbiteratul** (preoţia) şi **diaconatul**. În afară de *diaconiţe* şi *prezbitere*, nici Sfânta Scriptură şi nici scrierile bărbaţilor apostolici nu pomenesc despre alţi clerici sau slujitori bisericeşti în slujba altarului. Dar când numărul credincioşilor a crescut şi când formele cultului au început să ia o dezvoltare din ce în ce mai mare, treapta diaconatului n-a mai putut satisface toate trebuinţele şi funcţiunile noi ale cultului.

De aceea a trebuit ca unele dintre sarcinile inițiale, de mai mică importanță, ale diaconilor, să fie preluate de alți slujitori bisericești, imediat subordonați acestora. Astfel, pe lângă ierarhia celor trei trepte, sau a clerului propriu-zis, a luat naștere cu timpul o nouă categorie de slujitori ai cultului sau *persoane ajutătoare ale clerului*, pentru a îndeplini noile funcțiuni create, adică serviciile mai mărunte și mai modeste ale cultului. *Toți aceștia erau instituiți de către episcopi* prin *hirotesie* (punerea mâinilor) și socotiți ca făcând parte din cler, fiind înscriși în canon, adică în listele personalului bisericesc, alcătuind ceea ce în Dreptul bisericesc se numește c l e r u l i n f e r i o r.

Unele din treptele clerului inferior s-au născut chiar în timpurile de prigonire a Bisericii (secolele II și III), altele – cele mai multe – după pacea Bisericii, în secolele IV–VI. *Cei mai importanți dintre clericii inferiori erau socotiți trei* (ca și la clerul propriu-zis): *ipodiaconul, psaltul* (cântărețul) și *anagnostul* sau *citețul* (vezi, de ex., can. 69 apostolic).

b. 1) În ordinea cronologică, *cel dintâi serviciu inferior*, care apare menționat chiar în cărțile Noului Testament (Rom. XVI, 1), este acela al **diaconițelor**. Nu se știe sigur dacă acest serviciu este tot una cu acela al *văduvelor* și *prezbiterelor* sau *bătrânelor*, amintite în Sfânta Scriptură (I Tim. V, 9 și urm.; Tit II, 3).

Diaconițele primeau consacrare prin hirotesie (vezi can. 44 al Sf. Vasile cel Mare și Constituțiile Apostolice III, 11, 16). Ele aveau îndatoriri în legătură cu asistența și caritatea socială și anumite fuucțiuni liturgice: serveau la agape, păzeau ușile bisericii prin care intrau și ieșeau femeile, supravegheau liniștea în sfântul locaș, ajutau la botezul și catehizarea femeilor, pe care, după cufundarea în apă, le prezentau episcopului spre a fi unse cu Sfântul Mir ș.a. În timpul serviciului divin, diaconițele purtau, ca și diaconii, orarul, și aveau dreptul să se împărtășească în rândul clericilor inferiori. Tot ele făceau toaleta funebră a femeilor după moarte și ajutau la înmormântarea lor.

Diaconițele încep să dispară încă din secolele III–VI în Biserica din Apus, iar în Bisericile răsăritene se mențin până în secolele XII–XIII.

2) **Ipodiaconul** sau *subdiaconul* (*ὁ ὑποδιάκονος, subdiaconus*) este cel mai important dintre clericii inferiori de odinioară.

Ipodiaconii sunt amintiți pentru prima dată în scrierile creștine din sec. III (de ex. la Sf. Ciprian). Ei aveau numeroase sarcini și anume: păzeau ușile bisericii în timpul sfintelor slujbe ca să nu intre vreun necredincios, supravegheau ordinea și liniștea în biserici, pregăteau și țineau în bună rânduială sfintele vase, ajutau arhiereului să îmbrace sfintele veșminte și să se spele pe mâini, ajutau pe diaconi la slujba altarului. Aveau grijă de mormintele martirilor, de iluminația bisericilor și de toate cele necesare pentru serviciul divin.

3) **Anagnostul**, *lectorul* sau *citețul* vine, ca importanță, îndată după ipodiaconi, deși ca vechime e anterior acestora; anagnoștii sunt pomeniți începând din sec. II.

Sarcina lor principală era să citească (uneori și să cânte) părțile din Sfânta Scriptură rânduite să se citească la serviciul divin (lecturile biblice), cu excepția pericopelor evanghelice, a căror citire era rezervată diaconilor. Ei citeau de pe *amvon*, care era un fel de estradă ridicată în mijlocul bisericii (naosului), pe care era așezat un pupitru. În timpul persecuțiilor anagnoștii aveau ca sarcină să păstreze cărțile de cult, ceea ce era destul de periculos și riscant. Mai târziu, făceau și alte servicii: aprinderea lumânărilor, purtarea sfeșnicelor în procesiunile solemne, însoțirea episcopilor, purtarea cărților de cult necesare ș.a.m.d.

4) Funcția de **psalt**, *cantor* sau *cântăreț*, (*ὁ ψάλτης, psalmista, cantor*) a luat naștere după cea a lectorului și e un fel de dedublare a *funcției* anagnoștilor. La început funcția de psalt era îndeplinită tot de lector și abia mai târziu apare distincția între *lector* (citeț), pe de o parte, și *psalt* (cântăreț) pe de alta, ca două trepte și funcții deosebite, în cadrul clerului inferior.

Până prin secolele VII–VIII, toţi credincioşii din biserici participau la sfintele slujbe, cântând imnele liturgice şi dând răspunsurile la ectenii împreună cu «psalţii canonici» sau cântăreţii rânduiţi. *Funcţia* de cântăreţ nu a fost creată pentru a înlocui pe credincioşi la cântarea liturgică, ci pentru a-i instrui şi a-i conduce la cântare, cântăreţul având rolul de solist şi dirijor. Rolul cântăreţilor a sporit în importanţă în faza psaltichiei bizantine (sec. VIII şi urm.), când cântarea bisericească – diversificată în cele opt glasuri sistematizate de Sf. Ioan Damaschinul – a devenit mai complicată şi mai dificilă, făcând necesară prezenţa cântăreţilor de profesie, anume pregătiţi şi instruiţi, care s-o execute corect.

În afară de aceste trepte principale au existat în Biserica veche şi alte trepte ale clerului inferior, mai puţin importante, ca de ex.:

5) **Exorcistul** (*ὁ ἐξορκίστης, exorcista*), rânduit prin hirotesie, care avea grija energumenilor sau a celor bântuiţi de duhuri necurate (demoniacii), pentru care în Biserica veche se făceau rugăciuni speciale la sfintele slujbe.

6) **Acolutul** sau *acolytul* (*ὁ ἀκόλουθος, acoluthus*), numai în Biserica de Apus, îndeplinea *funcţiile* ipodiaconului din Bisericile greceşti. Începând din sec. VI, acoluţii au preluat funcţiile cântăreţilor şi ale exorciştilor de mai înainte.

7) **Ostiarii**, *portarii* sau *uşierii* erau supraveghetorii uşilor bisericii în timpul serviciilor divine. Lor li se adresau diaconii sau ipodiaconii cu strigarea: «Uşile, uşile...» la slujba Liturghiei, înainte de săvârşirea Sfintei Jertfe.

8) **Groparii** sau *înmormântătorii* (*κοπιάται, fossores, lecticarii*) au fost multă vreme număraţi între clericii inferiori. Pe vremea prigoanelor, când înmormântările se faceau aproape numai în catacombe (cimitire subpământene), groparii alcătuiau o corporaţie, care avea în grijă săparea galeriilor din catacombe, întreţinerea lor şi repartizarea locurilor de înmormântare, precum şi îngrijirea mor-

mintelor de martiri. În vremea împăratului Justinian (sec. VI), la Bizanț se organizează *dricarii* sau purtătorii de năsălii, care însă nu făceau parte din cler.

c. **Numărul membrilor clerului inferior** a variat după trebuințele și posibilitățile materiale ale fiecărei biserici. Au fost totdeauna în număr mare la centrele mitropolitane și patriarhale, mai ales la Marea Biserică din Constantinopol, capitala Imperiului bizantin.

d. În ceea ce privește **durata existenței treptelor clerului inferior**, după cum nu s-au ivit toate deodată și pretutindeni în Biserica veche, tot așa au și dispărut aproape toate funcțiunile bisericești inferioare de odinioară, nu peste tot în același timp, ci unele mai curând, altele mai târziu. Ele au existat în funcție de situațiile și nevoile religioase care le-au creat.

Astfel, în urma încetării persecuțiilor și după generalizarea pedobaptismului (botezul copiilor) au dispărut servicii ca acela al diaconițelor, al groparilor din vremea creștinismului catacombelor, al exorciștilor ș.a.

2. TREPTELE CLERULUI INFERIOR ÎN BISERICA DE AZI

Aproape toate serviciile bisericești inferioare de odinioară în legătură cu îngrijirea sfântului locaș și buna desfășurare a cultului au trecut, de prin sec. XIV înainte, la catedrale și mânăstiri, asupra *eclesiarhului*, ales de obicei dintre monahii clerici și care avea ca ajutor pe *paraeclesiarh* (de unde vine cuvântul – *paracliser*).

Unele servicii bisericești inferioare au dispărut din Biserica de Răsărit, dar s-au păstrat în Apus: *ostiarii* (ușierii), *exorciștii* și *acoliții*. Numai *ipodiaconii* și *lectorii* (psalții) se mențin până astăzi în ambele Biserici. În Biserica Ortodoxă treapta de citeț (anagnost) și cea de ipodiacon au rămas doar ca trepte premergătoare spre diaconat și preoție.

Toate serviciile mărunte în legătură cu îngrijirea bisericii sunt îndeplinite azi de *cântăreți* și *paraclisieri*, care sunt aleși dintre laici.

3. ROLUL CREDINCIOŞILOR LAICI ÎN CULT

Rolul important pe care îl au persoanele liturgice (clericii) în cult nu exclude prezenţa şi participarea credincioşilor laici la săvârşirea cultului divin public al Bisericii. Împreună cu clericii, ei alcătuiesc Biserica, în sensul ei de obşte a credincioşilor.

Credincioşii laici sunt factori activi ai cultului, alături de clerici, iar nu simpli beneficiari ai efectelor acestuia.

Participarea laicilor la cultul public al Bisericii poate fi *pasivă* sau *activă*. Este activă, când ei cooperează la săvârşirea cultului; este pasivă, când ei doar beneficiază de roadele sau efectele cultului.

Astfel, *la Sfânta Liturghie*, care este cultul social prin excelenţă al Bisericii, ei participă la aducerea Sfintei Jertfe prin însăşi calitatea lor de membri ai Bisericii luptătoare. De aceea, credincioşii nu vor fi simpli spectatori, ci vor trebui să *participe*, să *conlucreze* efectiv la Sfânta Jertfă.

Ei pot conlucra: prin participarea activă la cântarea bisericească, prin participarea la jertfa liturgică aducând ca jertfă, prin preot, fiinţa lor sufletească şi trupească, simbolizată prin darurile de pâine şi vin aduse de ei pentru Sfânta Euharistie, iar apoi participă şi la *Taina Sfântă*, împărtăşindu-se cu Sfântul Trup şi Sânge.

La slujbele Sfintelor Taine şi a1e ierurgiilor ei participă atât în mod pasiv, ca *subiecte* sau *primitori* ai Sfintelor Taine, cât şi în mod activ. Astfel, în cazuri excepţionale, când preotul lipseşte, botezul poate fi săvârşit şi de laici ortodocşi. Un rol activ au *naşii*, atât la botez, cât şi la cununie. La hirotonie şi la hirotesii, credincioşii participă prin aprobarea celui ales, cu formula: «Vrednic este». La taina mărturisirii credincioşii cooperează cu preotul-duhovnic prin mărturisirea personală a păcatelor.

La slujbele serviciului divin zilnic credincioşii participă în calitatea lor de membri ai Bisericii, putând lua parte la rugăciuni, la citirile biblice şi la cântările din rânduiala sfintelor slujbe, cum se face, de ex., la slujba Prohodului din Vinerea Sfintelor Patimi, ori la slujba Învierii din Duminica Sfintelor Paşti, când mai toţi credincioşii prezenţi cîntă «Hristos a înviat».

Partea a treia

TIMPURILE LITURGICE

- SCURTE NOŢIUNI DESPRE CALENDARUL BISERICESC
- DESPRE SĂRBĂTORI ÎN GENERAL
- SĂRBĂTORILE SFINŢILOR ÎNGERI, ALE SFINTEI CRUCI ŞI ALE SFINŢILOR PRINCIPALI
- POSTURILE DIN CURSUL ANULUI BISERICESC ŞI ZILELE PENTRU POMENIRILE DE OBŞTE ALE MORŢILOR

LECŢIA A 7-A

SCURTE NOŢIUNI DESPRE CALENDARUL BISERICESC. ANUL BISERICESC ŞI ÎMPĂRŢIREA LUI

1. SCURTE NOŢIUNI DESPRE CALENDAR ÎN GENERAL

Calendarul este un instrument pentru măsurarea timpului şi împărţirea lui în subdiviziuni de durate diferite: ani, anotimpuri, luni, săptămâni, zile, ore, minute şi secunde, precum şi orânduirea acestora pentru nevoile vieţii sociale, civile şi religioase.

Omenirea, din cele mai vechi timpuri, s-a preocupat de mijloacele de a înregistra şi a reţine anumite evenimente mari din cursul istoriei, pe care a trebuit să le fixeze în timp. În felul acesta a luat naştere *cronologia*, adică ştiinţa de a măsura vremile. Această ştiinţă este absolut necesară atât pentru trecut, cât şi pentru prezent, ca şi pentru viitor, întrucât fiecare epocă din istoria omenirii are fapte şi evenimente pe care trebuie să le ţinem minte pentru însemnătatea lor în curgerea vremii şi în viaţa popoarelor.

Astfel, în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament aflăm că Moise a scris cele cinci cărţi ale sale (Pentateuhul) după 430 de ani de la moartea lui Avraam. În multe locuri din Sfânta Scriptură, atât în Vechiul Testament, cât şi în Noul Testament, găsim însemnări despre anii în care s-au petrecut anumite fapte de seamă. Aşa, de exemplu, ştim că Mântuitorul S-a născut în vremea lui Irod, pe când la Roma era împărat Octavian Augustus, iar în Siria sfăpânea Quirinus şi că tot atunci s-a făcut în Iudeea un recensământ al populaţiei din porunca împăratului.

Şi la Sfinţii Părinţi găsim însemnări de date şi unii chiar s-au ocupat cu ştiinţa aritmeticii şi a astronomiei, cum era *Sf. Chiril al Alexandriei* († 344), despre care se zice că era astronom vestit, ori *Sf. Ioan Damaschinul* († 749), care scrie în Dogmatica sa, cartea a III-a, despre cer, planete, mersul lunii şi al soarelui, despre anotimpuri etc. În general, toate faptele şi întâmplările descrise în Sfânta Scriptură, începând de la creaţia lumii şi până la jertfa Mântuitorului şi întemeierea Bisericii creştine, precum şi învăţăturile de morală şi de credinţă date de Dumnezeu oamenilor sunt încadrate în cursul veşnic viu al istoriei omenirii.

La începutul erei noastre, lumea creştină a trăit alături de cea păgână, folosindu-se în viaţă de aceleaşi mijloace de trai şi de lucru. Pentru orientarea în timp, creştinii au întrebuinţat aceleaşi mijloace de a număra anii de care se foloseau şi contemporanii lor păgâni. Chiar calendarul, cu numirile lunilor şi ale zilelor săptămânii folosite de păgâni, a fost adoptat de creştini.

Pentru a împărţi vremea şi a număra anii, oamenii au căutat unele puncte de sprijin sau momente mai importante din cursul istoriei, socotite ca pietre de hotar.

Astfel, s-a împărţit timpul în *ere*, adică în mari perioade de timp, care numără anii pornind de la un anumit eveniment istoric. Aşa, de exemplu, la greci găsim *era olimpică*, în care anii se numărau începând cu anul 776 înainte de Hristos, când au luat fiinţă jocurile olimpice date în onoarea lui Zeus (Dia), în oraşul Olimpia din Grecia. Intervalul de timp din 4 în 4 ani, când se serbau jocurile cu un fast deosebit, alcătuia o «olimpiadă», iar evenimentele care se petreceau în acest timp erau încadrate în aceste «olimpiade», care se numărau.

La romani era o altă eră – *cea a fondării Romei* – (*ab urbe condita*), care începea cu anul 753 înainte de naşterea Domnului.

La musulmani era folosită era *mahomedană*, care începe la 16 iulie, anul 622 după naşterea Domnului, când Mahomed a fugit de

la Mecca la Medina, dată numită *Hegira*, adică fugă; de aici începeau ei numărarea anilor.

La creştini s-a folosit mai întâi *era constantinopolitană* sau *bizantină*, care numără anii de la facerea lumii, socotindu-se 5508 ani până la venirea Mântuitorului Hristos în lume.

Naşterea cu trup a Domnului deschide o nouă era, *era creştină*, introdusă de călugărul Dionisie cel Mic († cca. 540). Cu timpul, această eră a început să fie folosită de mai toate popoarele, creştine şi necreştine.

Anul începea la grecii vechi la 1 septembrie; la romani, pe vremea lui Numa Pompiliu (720 î.d.Hr.) la 1 ianuarie. În alcătuirea calendarelor oamenii se călăuzeau de urmarea regulată a zilelor şi nopţilor, apoi de urmarea anotimpurilor, ori de fazele lunii de pe cer, iar mai târziu, de mişcarea astrelor pe bolta cerească.

2. CALENDARUL IULIAN. ORIGINEA ŞI ISTORIA LUI

Toate popoarele din antichitate aveau un calendar al lor, însă nu toate erau la fel. Astfel, unii se conduceau după soare, alţii după lună, alţii după stele, iar egiptenii după revărsarea Nilului. Apoi unii socoteau anul de 12 luni, alţii de 13 luni încât anul nu avea peste tot aceeaşi lungime sau durată; la evrei avea 354 de zile, la romani 304 zile.

Pentru a se pune capăt acestor nepotriviri, în decursul vremii calendarul a fost supus mai multor îndreptări. Astfel, la anul 46 înainte de Hristos, împăratul roman Iulius Caesar a introdus şi la Roma calendarul egiptean, care era mai bun decât cel roman. În acest scop a apelat la învăţatul astronom Sosigene, din Alexandria Egiptului, care a alcătuit un calendar mai precis, numit şi «calendarul iulian», după numele împăratului.

Durata anului luat ca unitate de măsură a timpului în acest calendar era de 365 de zile şi 6 ore. Anii comuni (obişnuiţi) aveau deci în calendarul iulian 365 de zile; iar pentru că cele 6 ore, care rămâneau în plus, în 4 ani fac încă o zi (24 ore), la fiecare al IV-lea an se mai adăuga o zi la sfârşitul lunii februarie (pe atunci luna ultimă a anului), şi aşa anul acesta este de 366 de zile, numindu-se *bisect*.

Anul, în calendarul iulian, se împarte în 12 luni de câte 30 şi 31 zile, iar luna februarie are 28 zile în anii comuni şi 29 zile în anii bisecţi. Calendarul acesta, preluat şi de creştini de la romani, a fost cel mai bun dintre calendarele folosite până atunci, dar nu era nici el absolut perfect,

adică scutit de defecte. Căci, de fapt, lungimea exactă a anului ceresc sau tropic – adică intervalul de timp care-i trebuie pământului pentru a face o rotaţie completă în jurul soarelui – nu era tocmai cum o socotea Sosigene, adică 365 de zile şi 6 ore, ci 365 de zile, cinci ore, 48 de minute, 14 secunde şi 2 sutimi de secundă. Cu alte cuvinte, anul calendarului iulian era mai lung decât anul calendarului ceresc cu 11 minute şi aproape 46 secunde; iar anul ceresc (tropic) se măsoară în astronomie cu venirea exactă a soarelui la *echinocţiul de primăvară*, adică în momentul când ziua este egală cu noaptea. Deci, după calendarul iulian, revenirea soarelui la echinocţiul de primăvară avea o întârziere faţă de calendarul ceresc de 11 minute şi ceva, care, adăugându-se an de an, dădea naştere la o întârziere de o zi la fiecare interval de 128 de ani. În calendarul întocmit de el, Sosigene aşezase echinocţiul de primăvară la 24 martie; dar pe vremea Sinodului I ecumenic de la Niceea (325), echinocţiul real cădea de fapt mai înainte cu trei zile (21 martie), deoarece calendarul iulian întârziase la acea vreme cu 3 zile.

Sfinţii Părinţi de la Sinodul din Niceea (325) au hotărât ca pe viitor data echinocţiului de primăvară să rămână la 21 martie, dată de care era nevoie pentru stabilirea datei Paştilor din fiecare an. Dar nu s-a luat nici o măsură pentru evitarea întârzierii calendarului în viitor, încât el a continuat să rămână în urmă cu câte o zi la fiecare 128 de ani.

În secolul al XVI-lea, întârzierea se făcuse de 10 zile, încât echinocţiul real ajunsese să cadă cu 10 zile mai devreme, adică la 11 martie. Se simţea nevoia unei noi îndreptări a calendarului, pe care, din ordinul Sinodului de la Trident, a făcut-o în Apus papa Grigorie al XIII-lea, cu ajutorul astronomului italian Luigi Lilio, la anul 1582; îndreptarea aceasta a fost primită, treptat, de întreaga creştinătate apuseană. Calendarul îndreptat astfel s-a numit de aici înainte *gregorian*, după numele papei Grigorie al XIII-lea. Îndreptarea constă în aceea că s-au redus cele 10 zile de întârziere, încât de aici înainte echinocţiul a revenit la 21 martie, data stabilită de Părinţii de la Niceea.

S-au luat totodată măsuri pentru evitarea întârzierii calendarului pe o mare perioadă de timp în viitor (aproximativ 4.000 ani), prin suprimarea anilor bisecţi (transformarea lor în ani comuni) la anumite intervale de timp.

Bisericile ortodoxe n-au primit îndreptarea calendarului realizată în Apus, ci au continuat să folosească şi mai departe calendarul neîndreptat, numit de aici înainte *stilul vechi*.

La începutul secolului nostru întârzierea calendarului folosit de Bisericile ortodoxe ajunsese de 13 zile, iar echinocţiul de primăvară cădea de fapt la 8 martie.

După primul război mondial, toate statele din răsăritul Europei au adoptat calendarul îndreptat în Apus (calendarul gregorian sau «stilul nou»), spre a fi folosit în viaţa publică. De aceea s-a simţit nevoia îndreptării calendarului şi în viaţa bisericească.

În anul 1923 s-au adunat la Constantinopol reprezentanţi ai mai tuturor Bisericilor ortodoxe. Aceştia au cercetat problema calendarului iulian şi au ajuns la convingerea că el trebuie îndreptat şi că prin această îndreptare nu se aduce nici o ştirbire canoanelor şi orânduielilor Sfinţilor Părinţi. S-a hotărât deci îndreptarea calendarului, suprimându-se cele 13 zile de întârziere, pentru a se readuce astfel echinocţiul la 21 martie, aşa cum îl fixaseră Sfinţii Părinţi de la Sinodul I ecumenic. Hotărîrea a fost primită de toate Bisericile ortodoxe participante la conferinţă, urmând ca fiecare Biserică să facă îndreptarea când va găsi vreme potrivită. Astfel, în anul 1924, au îndreptat calendarul Patriarhia de la Constantinopol, Biserica Greciei şi Biserica Ortodoxă Română, apoi, pe rând, Patriarhia Alexandriei, Patriarhia Antiohiei, Biserica Poloniei, a Cehoslovaciei şi Albaniei, iar în timpul din urmă şi Biserica Bulgariei. Numai Biserica rusă, cea sârbă şi Patriarhia de Ierusalim nu au găsit până acum momentul potrivit pentru a aplica îndreptarea calendarului şi folosesc şi acum calendarul neîndreptat (stilul vechi).

Calendarul îndreptat de Bisericile ortodoxe prin hotărârea Conferinţei de la Constantinopol nu este calendarul gregorian, cum ne învinuiesc unii din neştiinţă şi rea – credinţă, făcând tulburare în mersul vieţii creştine şi în data prăznuirii sărbătorilor. Conferinţa interortodoxă de la Constantinopol nu s-a condus după calendarul gregorian, care nu este nici el desăvârşit, ci a ţinut seama de ultimele rezultate ale ştiinţei astronomice, găsind totodată un procedeu mult mai bun decât cel gregorian pentru a evita rămânerea în urmă a calendarului pe o perioadă mult mai mare de timp. Îndreptarea nu atinge cu nimic învăţătura Bisericii în latura dogmatică, canonică ori de cult. Calendarul nu este ceva sfânt, este o măsurătoare a vremii, şi a îndrepta cineva calendarul nu înseamnă a schimba dreapta credinţă, iar dogmele, ca şi sărbătorile, nu-şi pierd nimic din sfinţenia lor dacă le ţinem după calendarul îndreptat.

3. ANUL BISERICESC ŞI SUBDIVIZIUNILE LUI

a. Omul, fiind alcătuit din trup şi suflet, aparţine atât lumii materiale, cât şi celei spirituale. Pe lângă îndatoririle civile, prin care-şi îndeplineşte obligaţiile faţă de stat, îngrijindu-se şi de binele său pământesc, are datoria de a purta grijă de suflet şi de mântuirea lui. Pentru aceasta Biserica a rânduit anumite reguli şi instituţii de cult prin care omul poate să-şi îndeplinească obligaţiunile sale religios-morale în cadrul cultului divin, în tot cursul vieţii sale. Ea face aşa încât în tot cursul timpului să ne înfăţişeze (descopere) o trăsătură sau un moment din viaţa Mântuitorului, prin care se împărtăşeşte omului un har deosebit, o învăţătură de credinţă ori o regulă de viaţă, în vederea mântuirii. Şi deoarece unitatea naturală cea mai mare de împărţire şi de măsurare a timpului vieţii omului este anul calendaristic, Biserica a orânduit o seamă de sărbători, posturi, pomeniri ale morţilor, care se repetă în fiecare an şi sunt menite a susţine şi a promova viaţa creştină. Prin această întocmire a anului bisericesc, se continuă lucrarea de mântuire a Domnului nostru Iisus Hristos şi se păstrează amintirea vieţii şi a învăţăturii Sale în mod viu, spre mântuire.

După o veche tradiţie, moştenită din cultul iudaic, anul bisericesc începe la 1 septembrie şi se încheie la 31 august. Domnul Iisus Hristos este prezent în Biserică cu toate cele trei slujiri ale Sale, prin care a săvârşit opera mântuirii: cea de *arhiereu*, prin care S-a jertfit pe cruce şi care stă în centrul activităţii Sale mântuitoare; cea *învăţătorească*, de propovăduire a Evangheliei, şi cea de *conducere* sau împărătească, prin care a biruit moartea, a înviat şi apoi S-a înălţat la cer, conducând de acolo Biserica întemeiată de El pe pământ. Ele se reînnoiesc simbolic în cele trei perioade sau părţi mai mari în care se împarte anul bisericesc, şi anume:

1) Perioada numită a *Triodului*, înainte de Paşti, care durează 10 săptămâni începând cu Duminica Vameşului şi a Fariseului; în această perioadă, care cuprinde şi Postul Mare, se reînnoieşte activitatea arhierească a Mântuitorului;

2) Perioada numită a *Penticostarului*, în care se reînnoieşte activitatea împărătească a Mântuitorului, ţine opt săptămâni, începând cu Duminica Învierii (Sf. Paşti) şi încheindu-se cu săptămâna de după Rusalii;

3) Perioada numită a *Octoihului*, în care se reînnoieşte activitatea învăţătorească a Mântuitorului, ţine de la Duminica I după Rusalii până

la începutul Triodului (Duminica Vameşului şi a Fariseului din anul viitor), durata ei fiind variabilă, după data Paştilor din anii respectivi.

Activitatea arhierească a Mântuitorului Iisus Hristos este centrul vieţii Sale în Biserică şi centrul tuturor sărbătorilor bisericeşti. De aceea sărbătoarea Învierii împreună cu Săptămâna Patimilor formează centrul întregului an liturgic. Tot ceea ce premerge este pregătirea, iar ceea ce urmează este continuarea ei.

De aceea citirea pericopelor din Evanghelie începe cu Duminica Învierii, şi ele se citesc astfel: de la Duminica Învierii şi până la Pogorârea Sfântului Duh se citeşte Evanghelia de la Ioan; din Lunea Rusaliilor, 17 duminici se citeşte Evanghelia de la Matei cu adaosuri de la Sf. Evanghelist Marcu; mai departe urmează Evanghelia de la Luca şi se termină cu cea a Sf. Marcu.

Tot de la Duminica Învierii începe şirul celor 8 glasuri ale Octoihului, care ţine fiecare câte o săptămână, precum şi şirul celor 11 luminânde şi voscresne (Stihirile Învierii), care se cântă în toate duminicile anului la Utrenie.

Şi în perioada Octoihului avem sărbători importante, ca Naşterea Domnului, pregătită prin post, apoi Botezul şi Întâmpinarea Domnului; precum şi alte sărbători de diverse categorii.

După aceasta urmează perioada de post şi rugăciune a Triodului, în amintirea patimilor Mântuitorului.

Prin moartea şi Învierea Mântuitorului s-a săvârşit mântuirea neamului omenesc. De acum începe perioada activităţii lui Hristos ca Împărat, socotită timpul victoriei şi al triumfului prin strălucita Sa Înviere. Acum este necesar ca omenirea să se facă părtaşă mântuirii şi deci se trimite Duhul Sfânt, Biserica luând asupra sa lucrarea mântuirii, pe care o continuă în timp.

Anul bisericesc are deci trei mari părţi, în care se manifestă cele trei slujiri ale Mântuitorului Hristos, în ordine cronologică, începând cu cea învăţătorească (Octoihul), continuând cu cea arhierească (Triodul) şi încheind cu cea împărătească (Penticostarul).

Observăm deci că în jurul sărbătorii Învierii Mântuitorului, socotită un centru, se mişcă tot anul bisericesc. Sărbătorile premergătoare şi cele următoare formează şi ele cercuri de sine stătătoare, cu centrele lor, care sunt: Naşterea Domnului şi Pogorârea Sfântului Duh.

Anul bisericesc nu este numai o comemorare a întregii activităţi a Mântuitorului Hristos, nu este numai icoană, un simbol, ci conţine

şi o realitate religioasă. E continuarea vieţii lui Hristos în Biserică spre mântuirea oamenilor. Mântuitorul e veşnic viu în Biserica Sa şi continuă să lucreze, fiind viaţa tuturor, ca toţi cei ce trăiesc în El să poată să se împărtăşească din comoara darurilor dobândită pentru noi de Cel ce a murit şi a înviat a treia zi (II Cor. V, 15).

b. 1) Viaţa lui Hristos, reînnoită prin har în decursul anului bisericesc, trebuie să devină pildă creştinului, el trebuind să-şi conformeze viaţa sa cu viaţa lui Iisus Hristos, sfântă şi fără prihană. De aceea anul bisericesc, având menirea de a da omului putinţa de a se sfinţi, se cheamă şi *timp sfânt*. De acest timp sfânt ţin zilele care înfăţişează credincioşilor faptele mântuirii şi adevărurile de seamă ale descoperirii dumnezeieşti.

Aceste zile, consfinţite anume pentru serviciul divin şi pentru mântuirea sufletească, se numesc *sărbători* şi ele sunt de mai multe feluri.

Sunt mai întâi zilele instituite spre lauda şi preamărirea celor trei Persoane dumnezeieşti; acestea se numesc *praznice* sau *sărbători împărăteşti* (*domneşti*). Apoi, în afară de lauda persoanelor Sfintei Treimi, Biserica a aşezat sărbători şi pentru vasele alese ale lui Dumnezeu, care sunt sfinţii:acestea sunt sărbătorile în cinstea Maicii Domnului şi ale sfinţilor mai aleşi.

2) În afară de sărbători, având în vedere slăbiciunea omului, ispitele şi căderile în păcat, a orânduit zile de pocăinţă, împreunate cu post (ajunare), ca mijloc Biserica de luptă împotriva patimilor şi de ajutorare a sufletului pentru curăţirea şi sfinţirea lui prin virtuţi şi har.

De aceea avem presărate în cursul anului bisericesc mai multe zile izolate de post, precum şi posturi de durată mai mare.

3) În sfîrşit, rugăciunea creştinului cuprinde nu numai pe cei ce sunt în viaţă, ci şi pe cei adormiţi în nădejdea învierii şi a vieţii de veci. De aceea anul bisericesc cuprinde şi *zile anumite consacrate rugăciunilor de pomenire pentru cei trecuţi din această viaţă*.

Potrivit cu cele spuse mai sus, în lecţiile următoare vom vorbi mai întâi despre sărbătorile de diferite categorii, începând cu duminica şi continuând cu sărbătorile împărăteşti şi ale Maicii Domnului, cu sărbătorile Sfinţilor Îngeri şi ale Sfintei Cruci şi terminând cu sărbătorile sfinţilor de diverse categorii, la care se va vorbi şi despre sfinţii români, precum şi despre sfinţii ale căror sfinte moaşte se află la noi în ţară. În al doilea rând vom vorbi despre posturile din cursul anului bisericesc şi vom încheia cu zilele pentru pomenirile de obşte (generale) ale morţilor.

LECŢIA A 8-A

DESPRE SĂRBĂTORI ÎN GENERAL. DUMINICA ŞI PRAZNICELE ÎMPĂRĂTEŞTI

1. DESPRE SĂRBĂTORI ÎN GENERAL

În Biserica Ortodoxă toate zilele sunt serbate cu sfinţenie în serviciul liturgic; însă unele au dobândit o însemnătate deosebită prin faptele mari care s-au savârşit în ele pentru mântuirea şi luminarea noastră, ori prin însemnătatea persoanelor sfinte pe care ni le amintesc, ele fiind zile de sărbătoare.

În Biserica Ortodoxă sărbătorile se împart în mai multe categorii, după importanţa lor.

a) Astfel, cele mai importante sunt *praznicele împărăteşti* sau *sărbătorile domneşti*, care se referă la Persoanele dumnezeieşti şi în special la Domnul nostru Iisus Hristos. Între ele sunt socotite de obi-

cei şi sărbătorile Maicii Domnului şi se poate socoti şi *Duminica*, sărbătoarea săptămânală a creştinilor.

b) A doua categorie o alcătuiesc sărbătorile sfinţilor mai importanţi, între care intră şi sărbătorile sfinţilor români şi ale sfinţilor cu moaşte la noi în ţară.

Vom începe cu *Duminica*.

2. DUMINICA, SĂRBĂTOAREA SĂPTĂMÂNALĂ A CREŞTINILOR

După ce Dumnezeu a săvârşit creaţia lumii, în ziua a 7-a S-a odihnit de toate lucrurile pe care le-a făcut şi a binecuvântat această zi şi a sfinţit-o. Mai tîrziu, Dumnezeu a poruncit prin Moise poporului iudeu să lucreze şase zile, «*iar în ziua a 7-a să nu facă nici un lucru, nici el, nici feciorii lui, nici fetele lui, nici servitorii lui, nici servitoarele lui, nici boul, nici asinul lui, nici străinul cel ce locuieşte cu el. Căci în şase zile a făcut Dumnezeu cerul şi pământul şi marea şi toate câte sunt în ele, iar în ziua a 7-a S-a odihnit; pentru aceea a binecuvântat Dumnezeu ziua a 7-a şi a sfinţit-o pe ea*» (Ieşire XX, 10–11).

Ziua a 7-a în Vechiul Testament se numea *Sabat*, adică sărbătoare sau zi de odihnă.

Mântuitorul nostru Iisus Hristos a înviat în ziua care urmează după sabat şi pentru aceasta ucenicii Săi sărbătoreau această zi spre a aduce laudă lui Dumnezeu, numind-o mai ales *Ziua Domnului* (dies dominica) sau «ziua domnească», ori *cea dintâi a sâmbetelor*, iar păgânii o numeau *ziua soarelui* (dies solis). Această zi se sărbătorea chiar din timpul Sfinţilor Apostoli, când aceştia se adunau ca să «frângă pâinea», adică să săvârşească Sfânta Liturghie (Fapte XX, 7).

Sfântul Evanghelist Ioan arată că în ziua aceasta Mântuitorul, intrând prin uşile încuiate la Sfinţii Apostoli, a suflat asupra lor, zicând: *«Luaţi Duh Sfânt...»* (Ioan XX, 10-23).

Tot în această zi S-a pogorât şi Sfântul Duh asupra Apostolilor, la cincizeci de zile după Înviere, înţelepţindu-i, şi tot în această zi a luat naştere Biserica creştină şi a început propovăduirea Evangheliei la toate neamurile.

Ziua dintâi a săptămânii sau duminica s-a serbat ca «zi a Domnului» şi după timpul Sfinţilor Apostoli.

Astfel, Sf. Ignatie, episcopul Antiohiei, scria în Epistola sa către Magnezieni (cap. 9): «Dacă aţi ajuns la noua nădejde, apoi nu mai serbaţi sâmbăta, ci sfinţiţi ziua Domnului».

Sf. Iustin Martirul († 165) spune că duminica, "ziua soarelui" "ne adunăm cu toţii la un loc, pentru că aceasta este ziua în care Dumnezeu, la crearea lumii, a despărţit lumina de întuneric şi în care Mântuitorul nostru a înviat din morţi" (cf. *Apol. I*, cap. 67).

Numirea de «ziua soarelui» pentru prima zi a săptămânii era întrebuinţată la păgâni. Creştinii primelor trei-patru secole au păstrat această numire, însă i-au dat alt sens, numind pe Mântuitorul «Soare al dreptăţii» (vezi troparul Naşterii Domnului).

Sf. Ambrozie, episcopul de Mediolan, în cuvântarea 61, spune în legătură cu Duminica: «Ziua Domnului ne este venerabilă şi solemnă, pentru că în ziua aceasta Mântuitorul, asemenea soarelui care răsare, după ce a împrăştiat întunericul iadului, a strălucit în lumina Învierii; pentru aceea ziua aceasta se şi numeşte de către fiii luminii „ziua soarelui”, căci o luminează Hristos, Soarele dreptăţii».

Sf. Ioan Gură de Aur numeşte Duminica «ziua pâinii», după obiceiul de a se frânge în această zi pâinea, adică a serba Sfânta Euharistie. Mulţi dintre Sfinţii Părinţi numesc această zi şi «Împărăteasa zilelor», subliniind prin aceasta caracterul ei de zi sfântă şi venerată.

Creştinii, încă din vechime, ţineau această zi nu numai ca o zi de odihnă, ci şi de bucurie, serbând-o prin participarea la serviciul Sfintei Liturghii. Duminica, fiind socotită zi de bucurie, în ea aveau loc agapele sau mesele comune şi se împărţeau la săraci milosteniile care se strângeau după Liturghie. În ziua Duminicii, creştinii se abţineau de la toate petrecerile lumeşti, deosebindu-se de păgâni. De asemenea, Duminica nu funcţionau instanţele judecătoreşti şi nu se lucra. În biserici nu se îngenunchea şi, fiind bucuria învierii, în această zi nu se ajuna, nu se făceau pomeniri pentru morţi. Chiar legile statului roman, de la Constantin cel Mare înainte, au impus oficial serbarea duminicii tuturor cetăţenilor imperiului. În această zi, creştinii erau îndatoraţi să vină la biserică pentru a asculta slujba şi predica (vezi can. 19 şi 80 ale Sinod VI ecumenic).

Porunca I a Bisericii cere creştinului să se roage lui Dumnezeu şi să ia parte la serviciile dumnezeieşti în fiecare duminică şi sărbătoare. Datoria noastră de creştini este de a lăsa la o parte duminica

toate lucrările obişnuite şi a ne ruga lui Dumnezeu, mulţumindu-I pentru binefacerile revărsate asupra noastră.

Să cinstim ziua Domnului prin gânduri curate, înălţate la Dumnezeu şi prin fapte bineplăcute Lui.

3. PRAZNICELE ÎMPĂRĂTEŞTI

Sărbătorile *în cinstea Persoanelor dumnezeieşti* se împart, după data lor, în două categorii: unele cu dată schimbătoare, fiind în legătură cu data variabilă a Sfintelor Paşti, şi altele cu dată fixă sau neschimbătoare.

a. **Praznicele împărăteşti cu date schimbătoare**. Aceste praznice împărăteşti sunt în număr de patru şi anume:

✦ Duminica Stâlpărilor sau a Floriilor;

✦ Duminica Sfintei şi luminatei Învieri a Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos;

✦ Înălţarea Domnului Hristos la cer;

✦ Duminica Pogorârii Sfântului Duh (Cincizecimea sau Rusaliile).

1) **Duminica Stâlpărilor (Floriilor)**. Această sărbătoare se prăznuieşte în duminica premergătoare Învierii Domnului (ultima duminică din Postul Mare).

Este ziua care ne aminteşte de intrarea triumfală a Domnului în Ierusalim, cu câteva zile înainte de patima Sa, cum prezisese proorocul Zaharia (IX, 10). Şi, într-adevăr, cu cinci zile înainte de Paşti, cum arată Sf. Evanghelist Ioan (cap. XII), Mântuitorul, venind din Betania, a intrat în Ierusalim, fiind întâmpinat de mulţimea care venise să serbeze Paştile. Sf. Evanghelist Ioan spune că mulţimea «*a luat stâlpări de finic şi a ieşit întru întâmpinarea Lui, strigînd: Osana! Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului, Împăratul lui Israel. Şi aflând Iisus un asin, a şezut pe el precum este scris: Nu te teme, fiica Sionului! Iată Împăratul tău vine la tine, şezînd pe mânzul asinei*» (Ioan XII, 12–16).

În amintirea acestui eveniment, Biserica a aşezat această sărbătoare, pe care poporul o numeşte şi «Duminica Floriilor», întrucât ea se prăznuieşte totdeauna la începutul primăverii.

Cele mai vechi dovezi despre sărbătorirea acestui praznic le avem de pe la sfârşitul secolului al III-lea, într-o predică rostită în

această zi de Metodie, episcopul Tirului şi al Patarei († 311). În sec. al IV-lea mulţi Sfinţi Părinţi laudă această sărbătoare, iar mai târziu imnografii creştini au alcătuit imne de mare frumuseţe, care se cântă şi azi în biserici la sfintele slujbe. În amintirea ramurilor de finic, cu care mulţimea a întâmpinat pe Mântuitorul, şi astăzi în biserică preotul citeşte rugăciunea binecuvântării ramurilor de salcie, pe care le împarte apoi credincioşilor. În alte părţi se întrebuinţează ramuri de finic ori de măslin. Întrebuinţarea ramurilor de finic este foarte veche; se crede că s-ar fi introdus prima dată în Palestina, de unde a trecut în toate Bisericile creştine.

Sf. Ioan Gură de Aur şi Sf. Chiril al Alexandriei explică semnificaţia acestor stâlpări, arătând că ele înseamnă biruinţa lui Hristos asupra morţii, cum rezultă şi din troparul sărbătorii. Fiind praznic împărătesc, Biserica Ortodoxă dezleagă la peşte, vin şi untdelemn. Se oficiază Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

2) **Duminica Învierii (Sfintele Paşti).** Este cea mai veche şi cea mai mare sărbătoare în creştinism, ziua în care Mântuitorul, după patima şi îngroparea Sa, a săvârşit cununa minunilor Sale, înviind din morţi. Sărbătoarea Învierii Domnului se mai numeşte şi «sărbătoarea Sfintelor Paşti». Această numire a fost împrumutată de la sărbătoarea Paştilor din Vechiul Testament, instituită de Moise în amintirea ieşirii evreilor din Egipt, prin care aceia au scăpat de robie şi au revenit în pământul făgăduinţei. De la acest fapt, sărbătoarea iudaică s-a numit «pasha» (cuvânt de origine egipteană), adică trecere de la robie la slobozenie. Sărbătoarea ţinea la evrei 7 zile, începînd cu ziua de 14 Nissan, dată care cădea o dată cu prima lună plină de după echinocţiul de primăvară. Evreii serbau această sărbătoare prin junghierea unui miel de un an, pe care îl frigeau, mâncându-l cu verdeţuri amare şi pâine nedospită sau azimă; de aceea sărbătoarea aceasta se mai chema şi a «azimelor». Această sărbătoare a ales-o şi Mântuitorul pentru a săvârşi în timpul ei jertfa Sa pentru mântuirea oamenilor, pătimind pe cruce şi înviind a treia zi, precum scrie în Sfânta Evanghelie (Matei XXVIII, 1–10; Marcu XVI, 11–16; Luca XXIV, 1 şi Ioan XX, 1). Sărbătoarea Învierii ţine trei zile la rând.

În primele trei-patru secole, sub denumirea de "Paşti", creştinii aminteau Patimile şi Învierea Domnului, iar pentru indicarea separată a

fiecărei părţi a serbării întrebuinţau două numiri: «Paştile Crucii», adică zilele Sfintelor Patimi, şi «Paştile Învierii», adică serbarea Învierii. Serbarea celor două părţi se săvârşea în două feluri deosebite: prima cu post şi întristare; a doua, cu mare bucurie. Aceste două serbări, 14 Nissan şi 16 Nissan, au adus neînţelegeri între creştinii primelor trei secole în ceea ce priveşte data şi modul serbării Paştilor, mai ales că Paştile creştinilor coincidea uneori cu cel iudaic. Biserica a înlăturat aceste neajunsuri fixând reguli precise pentru data serbării Paştilor creştine. Prin Sinodul I ecumenic de la Niceea (325) s-au hotărât următoarele:

Paştile să se serbeze totdeauna duminica. Această duminică va fi cea care urmează după prima lună plină care apare după echinocţiul de primăvară (21 martie).

Dacă această duminică va coincide cu 14 Nissan (Paştile iudeilor), Paştile se vor serba duminica următoare.

Potrivit acestor reguli, data Sfintelor Paşti poate să varieze întrun interval de 35 de zile, între 22 martie şi 25 aprilie (aceste date sunt socotite pe stilul vechi, de aceea noi, transpunându-le în calendarul îndreptat, care are un avans de 13 zile, serbăm de fapt Paştile între 4 aprilie şi 8 mai).

Această «sărbătoare a sărbătorilor» a fost ţinută cu multă strălucire încă din timpul Sfinţilor Apostoli şi de-a lungul veacurilor până astăzi. Sf. Grigorie de Nazianz spune că «ea se înalţă ca soarele înaintea stelelor» (Omilia XIX). Ziua aceasta este cea mai mărită şi solemnă dintre toate zilele anului. Ea ne aduce aminte de trecerea de la întunericul păcatului la lumina mântuirii, de la moarte la viaţă şi de pe pământ la cer prin moartea şi Învierea Domnului. Creştinii o serbau cu lumini aprinse, se îmbrăcau în haine noi şi se salutau până la Înălţare cu cuvintele «Hristos a înviat», la care se răspundea: «Adevărat a înviat». În cinstea măritului praznic, împăraţii eliberau pe mulţi condamnaţi la temniţă, stăpânii slobozeau pe sclavi, iar toţi creştinii făceau acte de pietate şi de milostenie. Se mâncau ouă roşii, oul fiind simbolul lumii şi al eternităţii, iar culoarea roşie amintind sîngele Domnului curs pe cruce pentru mântuirea noastră.

Tot în legătură cu sărbătoarea Paştilor se făcea în vechime şi botezul catehumenilor, iar împăraţii creştini opreau în aceste zile petrecerile de tot felul.

Până la Înălţare, în biserici nu se îngenunchea, iar în Săptămîna Luminată uşile împărăteşti stăteau deschise, întrucât prin învierea lui Hristos s-a deschis calea noastră spre cer.

3) **Înălţarea la cer a Domnului nostru Iisus Hristos**. La 40 de zile de la Duminica Învierii, adică în joia din săptămâna a VI-a de după Paşti, Biserica Ortodoxă prăznuieşte Înălţarea Domnului cu trupul la cer, minune care a avut loc pe Muntele Măslinilor în văzul Apostolilor, după ce Mântuitorul le vorbise despre Împărăţia lui Dumnezeu (Fapte I, 2–13).

Prin înălţarea Sa la cer, Mântuitorul Şi-a încheiat activitatea pământească, făgăduind Sfinţilor Apostoli pe Sfântul Duh, Care avea să-i călăuzească. Cele mai vechi dovezi despre prăznuirea acestei sărbători 1e găsim în *Constituţiile Apostolice* (cartea V, cap. 19), unde citim: «Şi numărând iarăşi de la cea dintâi duminică (a Paştilor) patruzeci de zile, să ţineţi în ziua a V-a a săptămânii (adică joi) după ziua Domnului (Duminica), sărbătoarea «Înălţării Domnului», în care El S-a ridicat la ceruri, la Dumnezeu-Tatăl».

Înălţarea se serba cu bucurie; ea însemna sfârşitul lucrării mântuitoare a lui Hristos. Sf. Ioan Gură de Aur numeşte această sărbătoare «ziua luminoasă a Înălţării Celui răstignit», iar Sf. Grigorie din Tours arată solemnitatea cu care se prăznuia Înălţarea Domnului în Galia prin secolele IV şi V. Mai apoi Sfinţii Atanasie cel Mare şi Grigorie de Nyssa au rostit frumoase cuvântări în legătură cu acest mare praznic împărătesc.

4) **Duminica Pogorârii Sfântului Duh (Rusaliile sau Cincizecimea)**. Una dintre cele mai vechi şi însemnate sărbători creştine este şi Duminica Pogorârii Sfântului Duh, sau ziua «Cincizecimii», întrucât serbarea are loc la 50 de zile după Învierea Domnului (Duminica a opta după Paşti). Sărbătoarea se mai numeşte şi «Ziua Sfântului Duh» sau sărbătoarea Sfintei Treimi, iar la noi e numită şi Duminica Rusaliilor, de la cuvântul rosa (trandafir), pentru că ea cade în timpul înfloririi trandafirilor, când romanii tocmai serbau *Rosalia*. Originea acestei sărbători este descrisă în Fapte II, 1–5 şi la Sf. Evanghelist Ioan XVI, 12–13.

Înainte de a Se înălţa la cer, Mântuitorul le-a spus Sfinţilor Apostoli: «*Multe am să vă grăiesc vouă, dar acum nu puteţi să le purtaţi; iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va învăţa pe voi tot*

adevărul» *(Ioan XVI; 12–13)*. Făgăduinţa aceasta s-a împlinit, precum se spune în Fapte: «*Iar sosind ziua Cincizecimii, erau toţi Apostolii cu un cuget la un loc* (adică într-o casă din Ierusalim). *Şi fără veste s-a făcut vuiet din cer, ca de suflare de vânt ce vine repede, şi a umplut casa unde şedeau Apostolii. Şi li s-au arătat, împărţite, limbi ca de foc, şi au şezut pe fiecare din ei. Şi s-au umplut toţi Apostolii de Duhul Sfânt, şi au început a grăi în alte limbi, precum le da lor Duhul a grăi*» (Fapte II, 1–4).

Sărbătoarea aceasta datează din timpul Sfinţilor Apostoli, însă mărturii mai multe despre serbarea ei avem începând cu sec. al II-lea. Astfel, *Sf. Irineu* († 202) zice că «în ziua Pentecostei nu se îngenunche la rugăciune». *Tertulian*, în legătură cu această sărbătoare, spune: «Ziua potrivită pentru botez este a Paştilor şi apoi a Pentecostei». *Constituţiile Apostolice* recomandă această sărbătoare, spunând credincioşilor: «Cincizecimea s-o serbaţi din cauza Pogorârii Sfântului Duh asupra celor ce au crezut în Hristos". Sf. Ioan Gură de Aur o numeşte «Duminica mântuirii». În noaptea acestui praznic se făcea botezul catehumenilor. Legiuirile împărăteşti opreau petrecerile. În această zi, îndată după Sfânta Liturghie, se oficiază slujba Vecerniei zilei următoare, la care se citesc şapte rugăciuni, şi se împart în biserici de către preoţi foi de nuc sau de tei, cu care se împodobesc bisericile şi casele creştinilor. Obiceiul acesta este moştenit de la iudei; ramurile acestea însemnează reînnoirea credincioşilor prin puterea Sfântului Duh şi închipuiesc limbile de foc sub forma cărora Sfântul Duh S-a pogorât asupra Sfinţilor Apostoli.

Pentru creştini această sărbătoare are mare însemnătate, întrucât în ea cinstim pe a treia Persoană a Sfintei Treimi, pe Sfântul Duh, Care în chip de limbi de foc S-a pogorât asupra Sfinţilor Apostoli; dar mărim şi pe Dumnezeu-Tatăl, din Care Duhul Sfânt purcede din veci, şi pe Dumnezeu-Fiul, prin Care Duhul Sfânt se trimite Bisericii.

b) **Praznicele împărăteşti cu date neschimbătoare**. Acestea sunt următoarele:

✦ Naşterea după trup a Mântuitorului Iisus Hristos (25 decembrie); Tăierea împrejur (1 ianuarie);

✦ Botezul Domnului sau Arătarea Domnului (Epifania, 6 ianuarie);

- Întâmpinarea Domnului (2 februarie);
- Schimbarea la Faţă (6 august);

1) **Naşterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos**. Biserica creştină ortodoxă serbează la 25 decembrie Naşterea după trup a Mântuitorului Iisus Hristos, Care a venit în lume, după cum spune Sf. Ap. Pavel, la plinirea vremii. Mântuitorul Iisus Hristos S-a născut din Sfânta Fecioară Maria, în peştera din oraşul Betleem din Iudeea, în zilele regelui Irod Idumeul, numit şi cel Mare, şi ale împăratului roman Octavian Augustus. Prin venirea Sa pe lume s-au împlinit cuvintele lui Isaia proorocul, care spusese: *«Iată, fecioara va purta în pântece şi va naşte Fiu şi se va chema numele Lui: Emanuel»* (Isaia VII, 14). Sfinţii Evanghelişti Matei (cap. I şi II) şi Luca (cap. II) arată naşterea Domnului însoţită de minuni şi semne, ca: închinarea păstorilor, vestiţi de înger; cântarea îngerilor: *«Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire»* (Luca II, 14); apoi steaua care lumina calea magilor; mânia lui Irod şi porunca de a ucide pruncii; fuga în Egipt, prin descoperirea dumnezeiască; rămânerea acolo până la moartea lui Irod şi reîntoarcerea în Nazaret. Mântuitorul Hristos S-a născut în anul 750 de la întemeierea Romei, şi, după tradiţie, la 25 decembrie, adică la 9 luni de la Bunavestire, când trupul Său omenesc S-a zămislit în Sfânta Fecioară.

Naşterea Domnului a fost considerată încă din vechime ca una dintre cele mai mari sărbători creştine. Încă de la început Biserica din Apus prăznuia această zi la 25 decembrie, iar botezul la 6 ianuarie, spre deosebire de Biserica răsăriteană, care serba naşterea o dată cu botezul Domnului, în ziua de 6 ianuarie. Din a doua jumătate a sec. al IV-lea, la stăruinţa Sfântului Ioan Gură de Aur, a început şi în Biserica din Răsărit a se sărbători separat naşterea la 25 decembrie, iar botezul la 6 ianuarie. Despre serbarea acestui nou praznic amintesc *Constituţiile Apostolice*, unde se spune că «această sărbătoare este a Celui ce a mântuit lumea». Sfinţii Vasile cel Mare şi Grigore de Nazianz laudă mult acest praznic. De la Sf. Grigore de Nazianz ne-au rămas cuvintele catavasiilor: «Hristos se naşte, slăviţi-L», rostite de el într-o predică ţinută la Naştere, iar mai târziu (sec. VI) Sfântul Roman Melodul a alcătuit condacul «Fecioara astăzi pe Cel

mai presus de fiinţă naşte». Şi alţi imnografi au alcătuit cântări de laudă în cinstea acestui praznic.

Praznicul Naşterii Domnului este precedat de un post de 40 de zile, iar în ziua dinaintea sărbătorii (24 decembrie) postul este mai aspru, unii creştini ajunând toată ziua. În această zi de ajun, în Biserica veche se botezau catehumenii şi se citeau Ceasurile împărăteşti, numite aşa pentru că la ele asistau şi împăraţii. Tot în ajun, preoţii ori cântăreţii mergeau pe la casele creştinilor cu icoana Naşterii, iar noaptea spre ziuă se făcea Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, pentru ca postul să înceteze şi să înceapă bucuria.

Sărbătoarea Naşterii Domnului, mai ales la noi, românii, este bogată în tradiţii şi obiceiuri străvechi, cum este acela al colindelor, al umblării cu «Steaua», cu «Vicleimul» şi «Irozii» ş.a. Creştinii cei mai mulţi se spovedesc şi se împărtăşesc. În popor, sărbătoarea se mai numeşte şi *Crăciun;* bucuria duhovnicească a acestui praznic ţine până la Botezul Domnului, cu care se încheie ciclul sărbătorilor Crăciunului.

2) **Tăierea împrejur a Domnului**. Această sărbătoare cade la 8 zile după Naşterea Domnului, adică la 1 ianuarie, amintind de ziua în care Mântuitorul Iisus Hristos S-a supus Legii Vechiului Testament primind tăierea împrejur şi când I s-a pus numele de *Iisus*, care înseamnă *mântuitor*.

Sărbătoarea are o mare însemnătate prin faptul că dovedeşte că într-adevăr Hristos a avut şi trup omenesc şi prin aceasta (tăirea împrejur) vedem că Mântuitorul n-a călcat Legea, ci a împlinit-o. Dovezi despre prăznuirea acestei sărbători avem din secolul al IV–lea, de la Sf. Epifanie, Amfilohie din Iconium, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sf. Ambrozie şi alţii, care au ţinut cuvântări la acest praznic.

Tot la 1 ianuarie Biserica a aşezat şi serbarea Sfântului Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei († la 1 ianuarie 379), în amintirea faptelor cu care acest mare sfânt şi-a ilustrat activitatea de arhipăstor. Sărbătoarea lui era deja cunoscută către sfârşitul veacului al IV-lea.

Pe lângă bucuria praznicului, 1 ianuarie este ziua care deschide porţile anului nou civil. Creştinii, în această zi, îşi fac urări, dorind ca anul în care intră să fie aducător de belşug, pace, sănătate şi fericire. În ajun avem străvechea tradiţie a colindatului cu pluguşorul, ceea ce ne aminteşte de ocupaţia agrară a strămoşilor noştri, care

aşteptau ivirea primăverii spre a începe muncile agricole. În biserici se săvârşeşte Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, iar la sfârşitul slujbei se citesc, în genunchi, de către preoţi, Molitfele Sfântului Vasile cel Mare, prin care ne rugăm lui Dumnezeu pentru ferirea de ispitele diavolului şi pentru alungarea duhurilor rele. În această zi se mai obişnuieşte a se face şi Tedeum pentru sănătatea conducătorilor duhovniceşti şi lumeşti, precum şi pentru a cere ajutorul lui Dumnezeu în anul care începe.

3) **Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos, Botezul Domnului (Epifania sau Boboteaza)**. Această sărbătoare a fost orânduită în amintirea Botezului Domnului în Iordan de către Sf. Ioan Botezătorul (Înaintemergătorul). Acest eveniment este istorisit de Sf. Evanghelist Matei (III, 4–6) şi de Sf. Luca (III, 21–23) şi s-a petrecut în timpul domniei împăratului Tiberiu, când Iisus împlinea vârsta de 30 de ani. După aceasta Şi-a început misiunea Sa mesianică, împlinindu-se cuvintele proorocului Isaia, care a zis: *«Glasul celui ce strigă în pustie: Gătiţi calea Domnului, drepte faceţi cărările Dumnezeului nostru»* (Isaia XL, 3–5).

Încă din vechime Botezul Domnului se sărbătorea cu mare strălucire şi se prăznuia la 6 ianuarie, căci după tradiţie în această zi Domnul S-a botezat în Iordan.

Sărbătoarea se mai chema şi *Epifania*, adică Arătarea Domnului la începerea activităţii Sale publice. Se mai numeşte şi *Teofanie* sau «Arătarea Lui cea dumnezeiască», pentru că atunci s-a dovedit dumnezeirea Sa prin venirea Sfântului Duh peste Dânsul, sub chipul unui porumbel, şi prin mărturisirea Tatălui ceresc că Iisus este «Fiul Său cel iubit».

4) **Întâmpinarea Domnului nostru Iisus Hristos**. Această sărbătoare cade la 40 de zile după Naşterea Domnului (2 februarie), amintind de prezentarea Sfintei Fecioare la templul din Ierusalim pentru curăţirea ei, potrivit prevederilor Legii Vechi (Luca II, 22 şi urm.). Acolo, după îndeplinirea ritualului iudaic, Pruncul dumnezeiesc a fost întâmpinat de dreptul Simeon, căruia i se făgăduise că va vedea pe Mântuitorul şi care L-a ţinut atunci în braţe, rostind frumoasa rugăciune: *«Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpâne...»*. De aceea, sărbătoarea se numeşte Întâmpinarea Domnului (de către Dreptul Simeon).

Despre serbarea acestui praznic avem mărturii mai multe în secolul VI, când era introdus în întreaga Biserică.

5) **Schimbarea la Față a Mântuitorului Iisus Hristos**. Această sărbătoare s-a instituit de Biserică în amintirea minunii întâmplate pe Muntele Taborului, când Mântuitorul Iisus Hristos, luînd pe Petru, pe Iacob și pe Ioan, S-a suit acolo și S-a schimbat la față înaintea lor, fața Lui strălucind ca soarele, iar hainele Lui fiind albe ca lumina (Matei XVII, 1–6; Luca IX, 28–36). Mântuitorul S-a schimbat la față pentru întărirea în credință a ucenicilor Săi, în vederea Patimilor și a morții care se apropiau. Le-a arătat în mod văzut slava dumnezeirii Sale, dându-le să înțeleagă că Patimile și moartea Sa vor fi de bunăvoie și că El este Mântuitorul cel prezis de prooroci.

Această sărbătoare s-a fixat la 6 august, în mijlocul postului Adormirii Maicii Domnului. Fiind praznic împărătesc, se dezleagă în această zi la vin, untdelemn și pește.

6) Tot între praznicele împărătești cu dată fixă este considerată și **Înălțarea Sfintei Cruci**, despre care vom vorbi în lecția următoare.

4. PRAZNICELE ÎMPĂRĂTEȘTI ÎN CINSTEA MAICII DOMNULUI

În strânsă legătură cu sărbătorile Mântuitorului Iisus Hristos stau și cele în cinstea Preasfintei și Preacuratei Sale Maici, întrucât și viața ei a fost nedespărțită de viața pământească a Fiului său dumnezeiesc. În cultul de adorare a Mântuitorului Iisus Hristos se cuprindea la început și venerarea Sfintei Fecioare Maria, căreia Biserica i-a acordat o cinstire mai mare decât cea dată celorlalți sfinți (*supravenerare* sau *preacinstire*). Întrucât sărbătorile cele mai vechi ale Sfintei Fecioare Maria apar în forma lor primă ca sărbători ale Mântuitorului Iisus Hristos, s-au numit și ele sărbători sau praznice împărătești.

Ivindu-se ereziile, care atacau sfințenia și înalta vrednicie a Maicii Domnului, Biserica a trebuit să instituie sărbători anume privind pe Maica Domnului, pentru a o cinsti după vrednicie, împlinind ceea ce ea însăși a spus în casa arhiereului Zaharia: «*Iată, de acum mă vor ferici toate neamurile*» (Luca I, 43–49).

Sărbătorile cele mai importante ale Maicii Domnului, care sunt socotite între cele 12 praznice împărătești, sunt următoarele:

✦ a) Naşterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, la 8 septembrie;

✦ b) Intrarea în biserică (aducerea la templu) a Sfintei Fecioare Maria, la 21 noiembrie;

✦ c) Buna-Vestire, la 25 martie.

✦ d) Adormirea Maicii Domnului, la 15 august.

a) **Naşterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.** Aceasta este prima sărbătoare în cinstea Sfintei Fecioare Maria, din cursul anului bisericesc şi se serbează la 8 septembrie, în amintirea naşterii ei din sfinţii săi părinţi, Ioachim şi Ana, care au născut-o la bătrâneţe, după multe rugăciuni adresate lui Dumnezeu. Sărbătoarea aceasta s-a prăznuit curând după Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes (431), şi apoi a pătruns în toată lumea creştină.

b) **Intrarea în templu a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.** Intrarea în templu a Maicii Domnului aminteşte de ziua în care s-a împlinit făgăduinţa făcută de părinţii ei că, dacă vor avea un prunc, îl vor închina Domnului. Deci Sfânta Ana născând o pruncă, la trei ani a dus-o la templu, încredinţând-o arhiereului Zaharia şi împlinindu-şi astfel făgăduinţa. Arhiereul a aşezat-o în Sfânta Sfintelor, unde nu intra decât arhiereul o singură dată pe an. După mărturia lui Iosif Flaviu, Sfânta Fecioară Maria a locuit în chilia consacrată fecioarelor şi acolo ducea o viaţă sfântă, în meditaţie şi rugăciune. Acolo Sfânta Fecioară Maria a stat până la vârsta de 15 ani, curăţindu-se şi sfinţindu-se ca vas ales al Domnului, pentru ca prin conlucrarea cu Sfântul Duh să fie mama după trup a Mântuitorului Iisus Hristos. De aceea Sf. Arhanghel Gavriil o va numi «*plină de har*» şi «*binecuvântată ...între femei*» (Luca I, 28), iar Sf. Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, o va numi «*Maica Domnului*» (Luca I, 43). La 15 ani, după prescripţiile Legii Vechiului Testament, a părăsit templul şi a fost încredinţată bătrânului Iosif, bărbat ca la 84 de ani, rudă cu ea, care se hotărâse a-şi petrece viaţa în curăţie şi neprihănire.

Serbarea acestui praznic se face la 21 noiembrie. Este o sărbătoare de origine mai recentă decât celelalte sărbători ale Maicii Domnului; ea s-a generalizat în Răsărit prin secolul al VIII-lea, iar în Apus a fost introdusă mai târziu.

c) **Buna-Vestire.** Se serbează la 25 martie (cu 9 luni înainte de Naşterea Domnului), în amintirea întâmplării minunate descrise la

Sf. Evanghelist Luca (I, 35–38), când Arhanghelul Gavriil vestește pe Sfânta Fecioară: *"Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul Care Se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema"*.

Numirea de Buna-Vestire s-a generalizat definitiv în sec. al VII-lea în Răsărit, însă sărbătoarea este mult mai veche, cel puțin din secolul al IV-lea. Pentru a se da mai multă strălucire acestei sărbători, după sec. al VI-lea serviciul divin s-a îmbogățit cu multe imne, în care se vorbește despre întruparea Fiului lui Dumnezeu și mărirea Maicii celei preasfinte.

Deoarece sărbătoarea aceasta cade totdeauna în Postul Mare, fiind totuși praznic de bucurie, Biserica dezleagă la vin, untdelemn și pește, în orice zi din săptămână ar cădea.

d) **Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.** Această sărbătoare a fost instituită în amintirea trecerii Sfintei Fecioare din viața pământească la cea cerească.

Se știe că Mântuitorul, când era pe cruce, a încredințat-o pe Sfânta Sa mamă Sfântului Apostol Ioan, care a luat-o cu sine. După pogorârea Sfântului Duh, Maica Domnului a rămas în Ierusalim timp de aproape 10 ani. După o veche tradiție, în timpul persecuției lui Irod, Sfânta Fecioara Maria, împreună cu Sf. Evanghelist Ioan, a mers la Efes (an. 43), unde Sf. Ioan propovăduia Evanghelia. Când Sfânta Fecioară Maria și-a simțit sfârșitul, s-a întors la Ierusalim și, după dorința sa, trupul ei cel sfânt a fost îngropat, în prezența Sfinților Apostoli, în grădina Ghetsimani, care se afla pe Muntele Eleonului, nu departe de Ierusalim.

Biserica cinstește pe Maica Domnului și o preamărește ca pe «cea mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii». Ea stă ca împărăteasă de-a dreapta Fiului său și este mijlocitoare pentru noi pe lângă dumnezeiescul ei Fiu.

Adormirea Maicii Domnului se serbează la 15 august, după un timp de pregătire prin post, de două săptămâni (1–14 august).

Cultul Sfintei Fecioare Maria este foarte răspândit în popor și multe femei îi poartă numele, iar la mânăstiri se fac la sărbătorile ei pelerinaje, unde se ascultă slujbele de noapte și din zi și unde credincioșii se închină cu evlavie aceleia care este ajutătoare și grabnică ascultătoare a rugăciunilor noastre. Prin adormirea Sfintei Fecioare înțelegem că moartea nu distruge ființa noastră, ci este numai o trecere a sufletului de pe pământ la cer, cum sună și troparul sărbătorii: «Mutatu-te-ai din moarte la viață, ceea ce ești Maica Vieții...».

LECȚIA A 9-A

SĂRBĂTORILE SFINȚILOR ÎNGERI ȘI ALE SFINTEI CRUCI. SĂRBĂTORILE SFINȚILOR PRINCIPALI. SFINȚII ORTODOCȘI ROMÂNI ȘI SFINȚII CU MOAȘTE LA NOI ÎN ȚARĂ

1. SĂRBĂTORILE SFINȚILOR ÎNGERI

Venerarea Sfinților Îngeri își are temeiul în Sfânta Scriptură, întrucât ei neîncetat preamăresc pe Dumnezeu și sunt organe care îndeplinesc poruncile lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Ei sunt mijlocitori între oameni și Dumnezeu. În Noul Testament se face în multe locuri amintire de prezența și lucrarea îngerilor. Astfel, Sf. Arhanghel Gavriil vestește pe Sfânta Fecioară Maria că va naște pe Mântuitorul lumii; tot el i se arată în vis lui Iosif și îi spune să fugă în Egipt cu Pruncul. La nașterea Domnului îngerii cântau venirea Lui pe pământ; îngerii slujeau Mântuitorului după ispitirea în pustie. Îi găsim apoi în timpul Patimilor, la înviere, precum și la înălțarea

Domnului. Sfinţii Îngeri înconjoară cu ajutorul lor pe Sfinţii Apostoli, ca şi pe sfinţii mucenici ai Bisericii, precum şi pe marii trăitori ai virtuţilor creştine, asceţii, pustnicii, sihaştrii etc.

Biserica cinsteşte pe Sfinţii Îngeri cu un cult de veneraţie. În cinstea şi spre pomenirea lor au fost rânduite în calendarul ortodox mai multe sărbători: 8 noiembrie, 26 martie şi 13 iulie, care amintesc unele minuni săvârşite prin puterea Sfinţilor Îngeri ale căror nume ne sunt cunoscute, şi îndeosebi Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil, căpetenii ale cetelor cereşti (despre cel dintâi vezi Daniel X, 13 şi XII; Iuda 9; Apoc. XII, 7 şi urm.).

Dintre aceste sărbători singura prăznuită cu «ţinere», este *Soborul Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil şi al tuturor Puterilor cereşti,* la 8 noiembrie (prin «sobor» se înţelege adunarea credincioşilor în biserici pentru slujbele care se fac în cinstea sfinţilor respectivi).

Sfântul Arhanghel Gavriil este sărbătorit şi la 26 martie, a doua zi după praznicul Bunei-Vestiri, când avem *Soborul Sfântului Arhanghel Gavriil,* pentru a se cinsti rolul pe care 1-a avut el în evenimentul sărbătorit cu o zi mai înainte.

Sunt cinstiţi, de asemenea, Sfinţii Îngeri prin bisericile zidite în cinstea sau cu hramul lor, prin purtarea numelor de Mihail şi Gavriil de către credincioşi, prin zugrăvirea chipurilor lor pe pereţii bisericilor şi pe icoane, prin acatistele şi canoanele de rugăciune alcătuite în cinstea lor ş.a.m.d.

De asemenea, Biserica creştină, pe lângă alte rugăciuni, a aşezat şi rugăciuni către Sfinţii Îngeri, după cum auzim la slujba Sfintei Liturghii, când preotul se roagă şi cere de la Dumnezeu «înger de pace, credincios, îndreptător şi păzitor al sufletelor şi al trupurilor noastre». Biserica are rugăciuni către îngerul păzitor, întrucât fiecare om şi fiecare popor are un înger de pază, şi de aceea ne rugăm lui Dumnezeu să ne ocrotească cu «Sfinţii Săi Îngeri», ca în rugăciunea «Cela ce în toată vremea şi în tot ceasul..." .

2. SĂRBĂTORILE SFINTEI CRUCI

Crucea era la păgâni un instrument de tortură şi ocară, deoarece pe ea erau răstigniţi făcătorii de rele şi cei osândiţi la moarte.

Prin răstignirea Mântuitorului pe ea, crucea a devenit instrumentul mântuirii noastre, altarul pe care S-a jertfit Mântuitorul, simbol al

suferinţelor prin care se ajunge la fericirea raiului, stindard al creştinilor şi obiect de veneraţie, de cinstire (vezi I Cor. I, 18,: «*Cuvântul Crucii, pentru cei ce pier, este nebunie; iar pentru noi, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu*"; Gal. VI, 14: «*Mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos...*». Cf. şi Col. I, 20; II, 14; Efes. II, 16).

În epoca persecuţiilor, creştinii se recunoşteau între ei prin semnul Sfintei Cruci, ori prin chipul peştelui, care simbolizează pe Iisus.

Nu este deci de mirare faptul că încă din a doua jumătate a sec. I găsim dovezi despre cinstirea Sfintei Cruci, mai întâi în cultul particular şi apoi în cel bisericesc. În Biserica Ortodoxă avem două mari sărbători ale Sfintei Cruci: Înălţarea Sfintei Cruci (14 sept.) şi Duminica Sfintei Cruci (a III-a din Postul Mare).

a) **Înălţarea Sfintei Cruci**. Două întâmplări au condus la aşezarea acestei sărbători creştine. Prima este minunata aflare a Sfintei Cruci pe timpul împăratului Constantin cel Mare, şi a doua este readucerea sau întoarcerea Sfintei Cruci din Persia, pe timpul împăratului Heraclius I (610–641). Împăratul Constantin cel Mare, în anul 312, luptându-se cu Maxenţiu, care se proclamase împărat, a văzut pe cer în plină zi semnul crucii deasupra soarelui, cu inscripţia: *ἐν τούτῳ νίκα*, adică «Prin acest semn vei învinge». Împăratul, care era păgân, s-a înspăimântat mai întâi de apariţia Sfintei Cruci, pe care păgânii o socoteau semn al nenorocirilor, mai ales că oastea lui era mai mică decât a lui Maxenţiu. În noaptea următoare i se arată Însuşi Mântuitorul Iisus Hristos, cu semnul văzut pe cer şi-i porunci ca, făcând un astfel de semn, să se folosească de el ca steag de luptă cu duşmanii săi.. Împăratul făcu o cruce la fel cu cea pe care o văzuse şi, ducându-se înaintea oştilor sale, a intrat biruitor în Roma.

După ce Constantin cel Mare a acordat libertate Bisericii, mama sa, Sfânta Elena, a căutat Sfânta Cruce pe care fusese răstignit Mântuitorul, făcând săpături pe muntele Golgota, unde fusese răstignit Mântuitorul şi unde, la anul 119, împăratul Adrian zidise un templu păgân. Dărâmându-se templul şi făcându-se săpături, s-au găsit cele trei cruci. Inscripţia de pe crucea Mântuitorului căzuse, şi deci nu se ştia care dintre cele trei cruci era cea pe care fusese răstignit Mântuitorul. Pentru a o afla, Macarie, episcopul Ierusalimului, a înălţat rugăciuni şi, în urma unei minuni, s-a cunoscut crucea Mântuitorului. Sf. Elena a luat-o, a împodobit-o cu argint şi a predat-o episco-

pului Macarie spre păstrare. O parte din Sfânta Cruce a trimis-o la Constantinopol fiului său Constantin.

Aflarea Sfintei şi de viaţă făcătoarei Cruci a dat naştere serbării Sfintei Cruci.

În Ierusalim se serba ziua aflării ei cu mare solemnitate. Împăratul Constantin cel Mare puse să se zidească în Ierusalim o biserică cu hramul Sfânta Înviere. Zidindu-se această biserică, s-a sfinţit la 13 septembrie, anul 335, iar la 14 septembrie episcopul arătă lemnul Sfintei Cruci mulţimii care se adunase la sfinţire, înălţându-l ca să-l vadă toţi. În amintirea acestui eveniment a luat naştere sărbătoarea care se numeşte «Înălţarea Sfintei Cruci».

A doua întâmplare privitoare la Sfânta Cruce este readucerea ei din Persia, unde fusese luată ca pradă de război de către perşi, în urma războiului dintre Heraclius şi Cosroes II (614). Readucerea Sfintei Cruci a avut loc în anul 623, când oştile lui Heraclius le-au învins pe cele persane. Împăratul a dus Sfânta Cruce la Ierusalim, unde a fost aşezată cu mare solemnitate la 14 septembrie 629, în Biserica Sfintei Învieri, fiind venerată de întreg poporul adunat aici.

Aflarea Sfintei Cruci, ca şi întoarcerea ei din Persia, se împreună în una şi aceeaşi sărbătoare, numită «Înălţarea Sfintei Cruci».

Serbarea se face cu multă solemnitate, dar e socotită zi de post, pentru că Sfânta Cruce totdeauna ne aduce aminte de Patimile şi moartea Mântuitorului. Imnologii creştini, ca Sf. Andrei Criteanul, Sf. Cosma, Sf. Ioan Damaschin şi alţii, au compus imne prin care se preamăreşte Sfânta Cruce la această sărbătoare.

Această sărbătoare este socotită şi ea între praznicele împărăteşti. Cea mai importantă parte a slujbei din această zi este ritualul scoaterii şi venerării Sfintei Cruci în mijlocul bisericii, la sfârşitul Utreniei.

b) Cinstirea Sfintei Cruci se mai face în chip deosebit şi în **Duminica a III-a a Marelui Post**, cînd se repetă, cu mici deosebiri, ritualul venerării Sfintei Cruci de la 14 septembrie. Aşezată la mijlocul Postului Mare, această sărbătoare ne arată că prin suferinţele crucii şi nevoinţele postului se ajunge la bucuria Învierii.

c) O sărbătoare mai mică a Sfintei Cruci (fără ţinere) mai avem la 1 august, numită *Scoaterea lemnului Sfintei Cruci*, în amintirea unei izbăviri minunate a Constantinopolului prin puterea Sfintei Cruci, care a fost purtată atunci în procesiune.

3. SĂRBĂTORILE SFINŢILOR MAI IMPORTANŢI

În afară de sărbătorile împărăteşti şi cele ale Sfinţilor Îngeri şi ale Sfintei Cruci, Biserica a rânduit şi sărbători în cinstea unor sfinţi mai mari, care, prin virtuţile şi prin credinţa lor nestrămutată, au bineplăcut lui Dumnezeu. De altfel, ea păstrează amintirea tuturor sfinţilor ale căror nume şi a căror viaţă este cunoscută, prin înscrierea lor în calendarul bisericesc şi prin slujbele care se fac zilnic în mânăstiri şi în catedralele episcopale.

Biserica a socotit şi a cinstit ca sfinţi pe cei care s-au distins prin viaţa lor curată şi cu adevărat creştină, pe cei care au suferit pentru credinţa şi Biserica lui Hristos (mucenicii, mărturisitorii), pe cei care au dobândit merite deosebite în propovăduirea Evangheliei, în organizarea Bisericilor (ierarhii), în adâncirea credinţei şi a învăţăturii creştine (marii teologi, dascăli) ş.a.m.d.

Temeiul cinstirii sfinţilor îl găsim în Noul Testament, în scrierile Sfinţilor Părinţi şi în Sfânta Tradiţie a Bisericii noastre.

Astfel, Sf. Apostol Pavel, în Epistola către Romani (I, 7), trimite harul şi pacea Domnului celor «chemaţi sfinţi», adică celor care sunt chemaţi la mântuire în Biserică, prin credinţa, curăţia şi virtuţile lor. Sf. Apostol Iacob (V, 16) spune că mult poate înaintea lui Dumnezeu «rugăciunea drepţilor», adică a sfinţilor. În Apocalipsă (V, 10) citim că «sfinţii» se roagă lui Dumnezeu pentru noi. Încă de la începutul creştinismului sfinţii au fost veneraţi în diverse forme, mai ales după moartea lor. Astfel, creştinii venerau pe Sf. Arhidiacon Ştefan, primul martir creştin, ucis cu pietre de iudei pentru că mărturisise cu curaj pe Hristos cel înviat din morţi (Fapte, VIII).

De aceeaşi veneraţie se bucurau sfinţii episcopi Ignatie al Antiohiei († 107) şi Policarp al Smirnei, martirizaţi pentru credinţa în Hristos.

Dovezile de venerare a sfinţilor sunt numeroase mai ales în epoca persecuţiilor, în care cultul sfinţilor martiri a luat o mare dezvoltare. În această epocă şi încă multă vreme după aceea, bisericile se zideau în cinstea sfinţilor, chiar pe locul unde au pătimit sau unde şi-au dat viaţa şi au fost înmormântaţi; ele se numeau «martyria», aducând aminte de chinurile suferite de martiri.

În legătură cu solemnitatea sărbătorilor sfinţilor, Sf. Ioan Gură de Aur spune: «Unde este mormântul lui Alexandru cel Mare? Arătaţi-mi-l şi spuneţi-mi în ce zi a murit el? Dar mormintele sfinţilor se cunosc

în toate oraşele şi satele şi se ştie ziua morţii lor, căci este sărbătoare pentru toată lumea».

Sinodul al VII-lea ecumenic (787) întăreşte venerarea sfinţilor ca şi a icoanelor pe care sunt zugrăvite chipul Mântuitorului, al Maicii Domnului şi ale celor plăcuţi lui Dumnezeu.

Potrivit unui obicei vechi, sărbătorirea sfinţilor se făcea de regulă în ziua morţii lor, căci moartea sfinţilor este trecerea lor de la viaţa pământească la cea cerească, sau, mai bine-zis, este ziua naşterii lor pentru viaţa veşnică. În vechime creştinii se adunau în ziua adormirii sfinţilor şi făceau privegheri de noapte, citeau istorisirea pătimirii lor, rosteau panegirice, preoţii săvârşeau Sfânta Liturghie, creştinii se împărtăşeau şi apoi urmau mesele dragostei creştine (agapele).

Anul nostru bisericesc este astfel întocmit, încât în fiecare zi se aminteşte unul sau mai mulţi sfinţi, dându-i-se fiecăruia cinstirea cuvenită.

Prin cinstirea sfinţilor, Biserica urmăreşte mai multe scopuri, şi anume:

- ✦ a) Să venereze pe sfinţi pentru virtuţile lor şi să preamărească pe Dumnezeu, Izvorul sfinţeniei.
- ✦ b) Să îndemne pe credincioşi să urmeze pilda vieţii lor.
- ✦ c) Să ceară de la sfinţi mijlocire către Dumnezeu pentru uşurarea şi iertarea păcatelor noastre, ei fiind şi mijlocitori între Dumnezeu şi omenire.

Sărbătorile sfinţilor «cu ţinere», care sunt prăznuite în toate Bisericile ortodoxe, sunt următoarele:

a) **Sfântul Mare Mucenic Dimitrie**, izvorâtorul de mir, se serbează la 26 octombrie. Acesta a suferit moarte mucenicească în anul 296, sub împăratul Maximian. Mormântul lui se află în biserica cu numele său din Tesalonic, în Grecia.

b) **Sfântul Ierarh Nicolae**, arhiepiscopul Mirelor din Lichia, în Asia Mică (sec. IV), se serbează la 6 decembrie. Acesta s-a distins prin viaţa lui sfântă, prin numeroase fapte de milostenie şi a fost un păstor model, cum spune şi troparul: «Îndreptător credinţei şi chip blândeţelor». La anul 325 a luat parte la Sinodul I ecumenic, de la Niceea, apărând dreapta credinţă împotriva ereziei lui Arie. A murit pe la mijlocul sec. al IV-lea. Sfintele sale moaşte au fost aduse în anul 1087 de către cruciaţi la Bari, în Italia, unde se află şi astăzi.

c) **Sfântul Arhidiacon Ştefan** este primul mucenic creştin. A fost ales de Sf. Apostoli printre cei şapte diaconi (Fapte VI), fiind bărbat plin de credinţă; a propovăduit dumnezeirea Mântuitorului ca Adevăratul Mesia, fapt pentru care iudeii l-au condamnat să fie ucis cu pietre (Fapte VII). Trupul său a fost înmomântat aproape de Ierusalim şi apoi, pe la anul 415, a fost dus la Constantinopol. Se serbează la 27 decembrie.

d) **Sfântul Vasile cel Mare**, arhiepiscopul Cezareei Capadociei, este serbat la 1 ianuarie. El s-a născut pe la anul 330 şi a studiat la şcolile înalte din Constantinopol şi Atena. La anul 370 a fost ales episcop în Cezareea Capadociei; a apărat Biserica creştină de eretici şi a fost un mare filantrop şi ascet. A scris tratate teologice precum şi Liturghia care îi poartă numele. I se atribuie de asemenea multe rugăciuni care se citesc la diferite ocazii. Moare la 1 ianuarie 379. El a scris şi regulile vieţii călugăreşti, care au devenit norme pentru întreaga Ortodoxie. Pentru faptele sale, cultura lui, zelul depus în apărarea credinţei, viaţa sa în sfinţenie, Biserica i-a dat numele de «cel Mare», numărându-l printre «marii dascăli ai lumii şi ierarhi».

e) **Soborul Sfântului Ioan Botezătorul**, Înaintemergătorul Domnului, la 7 ianuarie, a doua zi după Botezul Domnului, e sărbătoare instituită în cinstea Sfântului Ioan, pentru a aminti rolul important pe care l-a avut în evenimentul sărbătorit cu o zi mai înainte.

f) **Sfinţii Trei Ierarhi**: *Vasile cel Mare* († 379), *Grigorie de Nazianz* sau *Teologul* († 390) şi *Ioan Gură de Aur* († 407). Deşi au şi zile separate pentru serbare (Sf. Vasile cel Mare la 1 ianuarie, Sf. Grigorie Teologul la 25 ianuarie, Sf. Ioan Gură de Aur la 27 ianuarie), pentru a pune capăt unei discuţii care se ivise în Biserica Greciei prin sec. XI asupra valorii lor, Biserica a hotărât serbarea laolaltă a acestor trei mari sfinţi, la 30 ianuarie.

Toţi trei sunt socotiţi «mari dascăli ai lumii şi ierarhi» cu viaţă sfântă şi apărători ai dreptei credinţe. Sfinţii Trei Ierarhi sunt şi patronii şcolilor noastre teologice.

g) **Sfântul Mare Mucenic Gheorghe** (23 aprilie). Acesta a fost tribun în armata lui Diocleţian. Fiind creştin şi auzind de persecuţia pe care avea de gând s-o dezlănţuie Diocleţian asupra creştinilor, Gheorghe se făcu apărătorul lor, pentru care fu supus la chinuri grele şi apoi, nelepădându-se de credinţa în Hristos, i s-a tăiat capul în ziua de 23 aprilie anul 303. Moaştele lui au fost duse în oraşul

Lida din Palestina, locul de naştere al mamei sale. În secolul al V-lea s-a zidit o biserică în Roma, unde s-au adus o parte din moaştele lui. La români, Sf. Gheorghe, încă de pe vremea lui Ştefan cel Mare (1457–1504), era socotit patron al oştirii, de aceea a fost numit şi «purtătorul de biruinţă», nu numai ca un ostaş viteaz, dar şi ca un creştin care s-a biruit pe sine, renunţând la onorurile lumeşti şi rămânând un ostaş al lui Hristos. Serbarea Sfântului Marelui Mucenic Gheorghe se face la 23 aprilie, în pragul primăverii.

h) **Sfinţii Împăraţi Constantin şi maica sa Elena** (21 mai). Biserica a recunoscut meritele împăratului Constantin cel Mare, care a dat libertate religiei creştine, a sprijinit organizarea Bisericii şi a convocat Sinodul I ecumenic de la Niceea (325); iar pe mama sa, Sf. Elena, a cinstit-o pentru osteneala de a fi aflat Sf. Cruce, pentru bisericile zidite de ea şi pentru sprijinul pe care 1-a acordat Bisericii creştine.

i) La 24 iunie sărbătorim **Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul**, sărbătoare numită în popor *Drăgaica* sau *Sânzienele*.

j) **Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel** (29 iunie). Au propovăduit amândoi Evanghelia cu mult zel. Biserica îi socoteşte «întâistătători» între apostoli. Viaţa şi activitatea lor misionară, ca şi minunile săvârşite de ei, sunt descrise în parte în Fapte, iar întreaga activitate a Sfântului Apostol Pavel reiese din cele 14 epistole ale sale scrise către Bisericile locale înfiinţate de el. Amândoi au murit de moarte martirică în anul 67. Sf. Apostol Petru a fost răstignit pe o cruce cu capul în jos, iar Sf. Apostol Pavel a suferit moartea prin tăierea capului. De aceea au sărbătoare comună la 29 iunie. Biserica Ortodoxă a instituit în întâmpinarea acestei sărbători un post de mai multe zile, despre care vom vorbi într-un capitol aparte.

k) **Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul** (20 iulie). Este unul din proorocii Vechiului Testament. A luptat împotriva idolatriei, mustrând cu curaj pe regele Ahab. Viaţa sa (istorisită în III Regi cap. XVII–XIX şi IV Regi II, 1–12) a fost însoţită de multe minuni. A fost ridicat la cer într-un car cu cai, de foc. Contemporanii îl numeau «omul lui Dumnezeu». Unii din iudei, privind la minunile lui Iisus, îl socoteau drept proorocul Ilie. S-a arătat împreună cu Moise la «schimbarea la faţă a Domnului» ca să se convingă ucenicii că Mântuitorul nu este Ilie.

1) **Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul** (29 august). Această sărbătoare este împreunată cu ajunare, în semn de tristeţe pentru moartea martirică a sfântului (despre împrejurările morţii lui vezi

Matei XIV, 3–12 şi Marcu VI, 17–29). După ce i s-a tăiat capul, ucenicii săi i-au luat trupul şi 1-au îngropat la Sevasta (Augusta), în Samaria, iar după anul 362 moaştele i-au fost duse în Alexandria, unde patriarhul Teofil zidi o biserică pe ruinele templului lui Serapis şi aşeză sfintele oseminte acolo, într-o zi de 29 august, care a rămas şi ca zi de pomenire a morţii sfântului. Dată fiind importanţa acestui mare sfânt, Biserica a rânduit şi alte sărbători secundare în cinstea lui, pe lângă cele trei enumerate mai înainte, şi anume cele consacrate aflării şi redescoperirii sfântului său cap (întâia şi a doua aflare a capului, la 24 februarie, a treia aflare, la 23 mai), care sunt sărbători bisericeşti sau «fără ţinere» (fără repaos).

m) Pentru sfinţii ale căror nume şi sfârşit nu se cunosc, Biserica Ortodoxă a orânduit o zi de sărbătoare comună, Duminica Tuturor Sfinţilor, care este prima duminică după Rusalii (cu dată variabilă).

4. SFINŢII ORTODOCŞI ROMÂNI

Poporul român, care a cunoscut creştinismul încă din perioada formării sale, în decursul veacurilor a trecut prin multe frământări şi cotropiri. Unii veneau ca să robească pământul strămoşesc, alţii căutau să abată pe ortodocşii români de la închinarea cea dreaptă în care se născuseră. În aceste împrejurări de amărăciune şi dureri, din sânul neamului nostru s-au ridicat o mulţime de luptători dârji, care, alături de întregul popor, au stăvilit aceste încercări, mulţi plătind cu viaţa lor îndrăzneala de a lupta pentru neam şi pentru legea creştină.

În curgerea vremii, poporul român a avut totdeauna eroii lui, iar Biserica drept-măritoare a avut mărturisitori şi sfinţi.

Împrejurările grele, mai ales războaiele de cotropire pornite asupra ţării noastre, ca şi stăpânirea străină, jugul turcesc în Ţara Românească şi Moldova, apăsarea habsburgică din Transilvania, şi uniaţia de la 1700, au fost şi prilejuri de afirmare a statorniciei în credinţa ortodoxă.

Cei care s-au pus în fruntea acestei lupte pentru apărarea ţării şi a credinţei, strălucind în acelaşi timp prin viaţa lor cu adevărat creştină, au fost trecuţi pe bună dreptate în rândurile sfinţilor care au binemeritat această cinstire. Biserica noastră ortodoxă a avut şi trăitori desăvârşiţi ai dreptei credinţe, care prin evlavie, credinţă nestrămutată şi mai ales prin faptele lor, s-au învrednicit de deosebită cinstire şi veneraţie din partea credincioşilor din aceste locuri.

Printre aceştia amintim, de pildă, pe *Daniil Sihastrul,* contemporanul lui Ştefan cel Mare (1457–1504), care s-a bucurat de un cult discret încă din viaţă, şi apoi mai puternic după moarte, în părţile Voroneţului, unde este înmormântat.

Pe lângă acesta însă au fost şi alţii, clerici, monahi şi credincioşi mireni, care s-au dăruit pe sine, punându-se în slujba poporului şi sfătuindu-l pe calea mântuirii.

Şi neamul nostru a avut deci sfinţii lui, aşa cum şi alte popoare creştine au sfinţi cărora le aduc cuvenita închinare.

Problema «canonizării» sfinţilor români, adică a recunoaşterii şi trecerii între sfinţi a unor personalităţi religioase de origine română, deşi s-a pus în mai multe rânduri, nu s-a putut rezolva decât după încheierea celui de al doilea război mondial, în vremea păstoririi P. F. Părinte Patriarh Justinian.

La 28 februarie 1950, Sfântul Sinod a hotărât să procedeze la îndeplinirea tuturor lucrărilor necesare în vederea canonizării solemne a mai multor sfinţi români şi totodată la înscrierea lor în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. Canonizarea s-a făcut în mod solemn în anul 1955, când s-a extins şi cultul unor sfinţi cu moaşte, care aveau până atunci cinstire locală în ţara noastră. *Canonizarea solemnă s-a făcut la data când se împlineau 70 de ani de la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, şi anume în zilele de 10–23 octombrie, anul 1955,* şi au participat delegaţi ai Patriarhiei de Constantinopol, ai Bisericilor Rusă, Bulgară şi Greacă.

Sfinţii canonizaţi atunci sunt următorii:

a) **Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica**, a cărui serbare a fost orânduită la 11 aprilie, ziua adormirii lui în Domnul, în anul 1868. Acest sfânt ierarh s-a născut în Bucureşti, a fost călugăr şi stareţ la Mânăstirea Cernica de lângă Bucureşti, iar în anul 1850 a fost ales episcop de Râmnic, unde a săvârşit multe fapte bune. Ducea o viaţă aspră, de schimnic. Trăind în sfinţenia muncii şi a înfrânării, era socotit ca sfânt de credincioşii din eparhie, încă din viaţă. Se săvârşeşte din viaţă la 11 aprilie 1868, la Mânăstirea Cernica, unde a fost înmormânat. Racla cu sfintele lui moaşte se află în Biserica Sfântului Gheorghe, zidită de el la Mânăstirea Cernica.

b-c) **Sfinţii Ierarhi şi Mărturisitori Ilie (Iorest) şi Sava Brancovici**, a căror serbare comună se face la 24 aprilie. Aceştia au fost mitropoliţi ai Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, primul între anii

1640–1643 şi al doilea între 1656-1683. Amândoi au pătimit pentru credinţa strămoşească, fiind închişi în temniţă şi bătuţi, pentru că se opuneau încercărilor de convertire a românilor ortodocşi la calvinism.

d-e) **Cuvioşii Mărturisitori: Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara şi Mucenicul Oprea Nicolae (Miclăuş) din Sălişte-Sibiu**, cu sărbătoare comună la 21 octombrie, ziua reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Aceştia au manifestat o dârză opoziţie împotriva unirii cu Biserica Romei în secolul al XVIII-lea şi au apărat cu curaj credinţa ortodoxă, învăţând poporul să nu-şi părăsească legea străbună.

f) **Sfântul Mucenic Ioan Valahul sau Românul**, un tânăr luat în robie de turci şi dus la Constantinopol, unde a suferit sfârşit martiric prin spânzurătoare la 12 mai 1662. A fost cinstit mai intâi în Biserica greacă, de unde pomenirea lui a venit, încă din secolul trecut, şi în Biserica noastră, iar acum a fost recunoscut oficial între sfinţii ortodocşi români, având zi de pomenire la 12 mai.

g) În septembrie anul 1956 s-a procedat şi la canonizarea solemnă a **Sfântului Ierarh Iosif de la Partoş**, fost mitropolit al Banatului în secolul al XVII-lea, vestit prin viaţa lui sfântă şi puterea facerii de minuni. Sărbătoarea lui s-a fixat la 15 septembrie, iar sfintele moaşte se păstrau mai înainte la fosta Mânăstire Partoş din Banat, de unde au fost aduse şi depuse în catedrala mitropolitană din Timişoara.

După anul 1990, pentru sporirea evlaviei binecredincioşilor creştini Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub preşedinţia P.F. Părinte Patriarh Teoctist, a hotărât să canonizeze noi sfinţi din neamul nostru. *Canonizarea solemnă a avut loc la Bucureşti, în biserica Sf. Spiridon-Nou, în ziua de 22 iunie 1992.* Au fost trecuţi atunci în calendarul sfinţeniei creştine: **Cuviosul Gherman din Dacia Pontică** (Dobrogea), trăitor în sec. IV-V (prăznuit la 29 februarie); **Sf. Ierarh Ghelasie de la Râmeţ** (sec. XV, prăznuit la 30 iunie), **Cuviosul Ioan de la Prislop** (sec. XV, prăznuit la 13 septembrie), **Sf. Ierarh Leontie de la Rădăuţi** (sec. XV, prăznuit la 1 iulie), **Cuviosul Daniil Sihastrul de la Voroneţ** (sec. XV, prăznuit la 1 decembrie), **Cuvioasa Teodora de la Sihla** (sec. XVII, prăznuită la 7 august), **Sf. Ierarh Antim Ivireanul, mitropolitul Ţării Româneşti** († 1716, prăznuit la 27 septembrie), **Cuviosul Antonie de la Schitul Iezerul-Vâlcea** (sec. XVIII, prăznuit la 23 noiembrie), **Preoţii mărturisitori Moise Măcinic din Sibiel şi Ioan din Galeş** (sec. XVIII, prăznuiţi la 21 octombrie), Cuvio-

sul Ioan Hozevitul († 1960, prăznuit la 5 august), **Bincredinciosul domn Ştefan cel Mare** († 2 iulie 1504) şi **Sfinţii Martiri Constantin Brâncoveanu cu fiii săi: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei, şi cu sfetnicul Ianache** († 1716, prăznuiţi la 16 august). Tot atunci s-a hotărât generalizarea cultului unor sfinţi care au pătimit pe pământul românesc, precum şi instituirea *"Duminicii tuturor Sfinţilor români"*, în prima Duminică după cea a tuturor Sfinţilor ortodocşi.

5. SFINŢI CU MOAŞTE LA NOI ÎN ŢARĂ

O dată cu canonizarea solemnă a sfinţilor de origine română în 1955, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a extins în toată Biserica Ortodoxă Română şi cultul unor sfinţi cu moaşte la noi în ţară, dintre care unii sunt de sute de ani pe pământul românesc, dar se bucurau numai de o cinstire locală, ori regională, limitată la locurile unde li se păstrau sfintele moaşte.

Aceştia sunt:

a) **Sfânta Cuvioasă Paraschiva** de la Iaşi, a cărei serbare se face la 14 octombrie şi ale cărei sfinte moaşte au fost aduse în Moldova încă din anul 1641 de către domnitorul Vasile Lupu, care le-a depus în biserica Sfinţii Trei Ierarhi din Iaşi, zidită de el, de unde au trecut în catedrala mitropolitană din Iaşi, unde se păstrează şi azi.

b) **Sfânta Muceniţă Filofteia**, ale cărei sfinte moaşte se găsesc în paraclisul Mânăstirii Curtea de Argeş, fiind aduse în Ţara Românească în vremea lui Radu Voievod (1377-1385). Serbarea sfintei se face la 7 decembrie, când credincioşii din toate părţile vin să se închine cu evlavie sfintelor ei moaşte, făcătoare de minuni.

c) **Sfântul Grigorie Decapolitul**, ale cărui sfinte moaşte se păstrează la Mânăstirea Bistriţa-Vâlcea, unde au fost aduse de boierii craioveni, spre sfârşitul sec. al XV-lea. S-a născut în una din cele 10 cetăţi ale Isauriei, numită Irinopol (lângă Constantinopol), în sec. al VIII-lea. El a fost unul dintre marii apărători ai cultului icoanelor. Serbarea lui se face la 20 noiembrie.

d) **Sfântul Dimitrie cel Nou din Basarabi**, ale cărui sfinte moaşte se află în catedrala Sfintei Patriarhii din Bucureşti, unde au fost aduse din Bulgaria în anul 1774. Se serbează la 27 octombrie.

e) **Cuviosul Nicodim de la Tismana**, organizatorul vieţii călugăreşti de tip atonit la noi în ţară şi ctitor al primelor mânăstiri de zid – Vodiţa, Tismana, Prislop şi altele, călugăr cărturar cu viaţă sfântă, trăitor al pravilelor monahale după rânduiala Sfântului Munte şi iscusit caligraf. Pomenirea lui se face la 26 decembrie, care este ziua morţii lui († 1406). Din moaştele lui se păstrează la Mânăstirea Tismana numai degetul cel mare de la mâna dreaptă.

f) **Sfântul Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava**, ale cărui sfinte moaşte au fost aduse în Moldova, în anul 1402, de către Alexandru cel Bun (1400–1432) şi depuse în biserica Mitropoliei Moldovei, pe atunci în Suceava. Ele se păstrează azi în biserica Sf. Gheorghe din acel oraş, iar sărbătoarea lui e la 2 iunie, dar cinstirea sfântului se face de către popor şi la 24 iunie şi 29 august, sărbătorile Sfântului Ioan Botezătorul.

g) Pe pămîntul ţării noastre se mai află şi părţi din moaştele altor sfinţi cu prăznuire locală. Amintim, de exemplu, pe **Sfântul Nifon**, fost patriarh al Constantinopolului, a cărui canonizare s-a făcut o dată cu sfinţirea Mânăstirii Curtea de Argeş, la 15 august 1517, în vremea domnitorului Neagoe Basarab şi a patriarhului Teolipt al Constantinopolului. De la Sfântul Nifon s-a oprit numai capul, care se păstra mai înainte la Curtea de Argeş, iar în timpul din urmă a fost dus la catedrala Mitropoliei Olteniei din Craiova. Pomenirea sfântului se face la 11 august.

Actul de adâncă pietate pe care l-a săvîrşit Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin canonizările solemne din anii 1955, 1956 şi 1992 au creat un ecou fără precedent atât în conştiinţa credincioşilor ortodocşi de la noi din ţară, cât şi a întregii Ortodoxii.

Sfinţii români au răzbit prin negura vremurilor până la noi, ca luceferi şi apărători ai credinţei din străbuni şi ca făuritori ai conştiinţei poporului nostru, fiindu-i totdeauna reazem, mângâiere şi întărire, călăuzindu-l ca nişte făclii aprinse la răscrucile de drumuri ale istoriei. Canonizarea şi trecerea în rândul sfinţilor, după rânduiala canonică şi liturgică a Ortodoxiei, a luceferilor credinţei noastre strămoşeşti a ridicat la o nouă strălucire ortodoxia românească şi a deschis căi noi de exprimare şi afirmare a religiozităţii poporului român drept-credincios.

LECŢIA A 10-A

POSTURILE DIN CURSUL ANULUI BISERICESC ŞI ZILELE PENTRU POMENIRILE DE OBŞTE ALE MORŢILOR

1. DESPRE POST ÎN GENERAL

Omul fiind creatura cea mai de preţ a lui Dumnezeu, Biserica se îngrijeşte atât de sufletul, cât şi de trupul său, care este locaş al sufletului.

Pentru a se putea păstra un just echilibru între trebuinţele spirituale ale sufletului şi nevoia de hrană a trupului, Biserica a orânduit şi posturi sau ajunări, în una sau mai multe zile, înaintea unor sărbători mari, precum şi în zilele care amintesc de patimile şi moartea Mântuitorului Hristos.

Postul, adică abţinerea de la anumite alimente, numite «de dulce», pe un timp determinat, este un mijloc necesar pentru promovarea virtuţilor morale şi, prin urmare, pentru mântuirea sufletului.

Postul înfrânează instinctele naturale și poftele cele rele ale trupului și întărește sufletul în lupta împotriva ispitelor, a patimilor și a viciului, spre care îl împinge uneori trupul îmbuibat de prea multă mâncare și băutură. Pe lângă valoarea lui religioasă, postul este de mare folos și trupului nostru, fiind adesea recomandat de medici pentru odihna stomacului și a aparatului digestiv și pentru apărarea sănătății. Acest adevăr îl cunoșteau și-l practicau și păgânii, ca, de exemplu tinerii spartani, care se înfrânau de la mâncărurile grele, spre a-și făuri un trup sănătos și rezistent la privațiuni, boli și efort.

În Biserica veche avem exemple vii de mari postitori.

Astfel, *Sf. Pavel din Teba* a trăit 113 ani hrănindu-se numai cu pâine și apă; la fel, au făcut Sf. Antonie cel Mare, Pafnutie, Macarie Alexandrinul, Sf. Sava și alții, dintre care unii au depășit suta de ani, ducând o viață extrem de cumpătată, de necontenită postire și asceză. Și în zilele noastre găsim oameni care, ținând posturile rânduite de Biserică sau mâncând carne și grăsimi foarte puține, ajung la vârste înaintate, trupul lor bucurându-se de o perfectă sănătate.

Sf. Ioan Gură de Aur spune despre post: «Ajunarea astâmpără corpul, înfrânează poftele cele vătămătoare, luminează și înaripează sufletul, îl înalță și-l ușurează». De altfel, pilda cea mai înaltă de postire ne-a dat-o Mântuitorul însuși, când a postit 40 de zile și 40 de nopți în pustie, înainte de a-Și începe activitatea publică de propovăduire a Evangheliei.

Dar postul nu este un scop în sine, ci numai un mijloc de a tinde la perfecțiunea morală, este un exercițiu spre virtute. De aceea postirea de bucate, adică abținerea de la mâncare și băutură, ca să aibă valoare religioasă, trebuie să fie însoțită și de rugăciune, de mărturisirea păcatelor, de umilință, de milostenie și progres în virtute. Acesta este postul cel adevărat, postul complet care ne ajută să ne apropiem de Dumnezeu și să dobândim mântuirea. În același timp, posturile orânduite de Biserică sunt puse în legătură cu evenimente importante din istoria creștină pe care ele ni le amintesc și țintesc, în primul rând, spre curățirea firii noastre de păcate, spre întărirea sufletului și înfrânarea trupului.

După modul postirii sau asprimea lui, postul poate fi de mai multe feluri.

Astfel, avem mai întâi postul total sau ajunarea, în care nu se consumă nici un fel de mâncare sau băutură; apoi avem postul aspru,

numit și xirofagie, când se mănâncă numai hrană uscată (pâine, fructe și legume); apoi avem postul obișnuit sau comun, în care se admite consumarea mâncărurilor gătite de post, și apoi postul ușor sau dezlegările, când se îngăduie consumul peștelui, al vinului și al untdelemnului.

După numărul postitorilor, postul poate să fie general, când este ținut de toată Biserica, cum sunt cele patru posturi de durată și posturile de miercurea și vinerea; poate să fie parțial, regional sau local, când este ținut, din motive de pietate, numai de credincioșii unei localități, ori ai unei eparhii, din cauza unor nenorociri, sau fiind rânduit de episcopul locului în semn de smerenie și de pocăință; poate fi particular, când este ținut de fiecare credincios în parte, care a făcut făgăduință lui Dumnezeu, în semn de mulțumire pentru binefacerile primite, împlinirea unei cereri, ori din dorința de desăvârșire.

2. POSTURILE BISERICEȘTI

După durata lor, posturile orânduite de Biserica noastră sunt de două feluri: unele de mai multe zile (posturi de durată), și altele de o singură zi.

a. **Posturi de o zi**

1) Zilele de post din timpul săptămânii sunt *miercurea* și *vinerea;* ele ne amintesc de evenimente triste din viața Mântuitorului, pe care trebuie să le comemorăm prin postire și pocăință. Miercurea se postește în amintirea sfatului făcut de iudei ca să vândă pe Hristos, iar vinerea pentru Patimile și moartea Mântuitorului, care au avut loc în această zi. Creștinii mai posteau în aceste zile, trăindu-le în cuviință, și pentru a se delimita de păgâni, la care miercurea era consacrată lui Mercur, zeul negustorilor, iar vinerea era ziua zeiței Venus (Venera), care era sărbătorită cu desfrânări și petreceri scandaloase. Dovezi despre postul de miercuri și vineri găsim încă de la sfîrșitul sec. I, în Didahia sau «Învățătura celor 12 apostoli» (cap. VII), unde se recomandă creștinilor: «Iar voi să postiți miercurea și vinerea». În secolele II și III vorbesc despre acest post mulți părinți și scriitori bisericești, ca de exemplu Clement Alexandrinul († 215), în cartea

sa «Stromate», Tertulian, Origen († 254), Sf. Petru, episcopul Alexandriei, martir în persecuția lui Diocleţian, ş.a.

Fiind zile de tristeţe, post, pocăinţă şi rugăciune, Biserica a oprit a se face nunţi şi petreceri în aceste zile. La început miercurea şi vinerea erau zile de post aspru, iar pentru monahi chiar de ajunare, adică se putea mânca numai o dată în zi (spre seară). Pentru creştinii din lume ele sunt zile de post obişnuit, iar în unele perioade ale anului se face dezlegare la untdelemn, vin şi chiar peşte, cum este în săptămâna brânzei sau când se întâmplă să cadă o sărbătoare mare în aceste zile.

Sunt săptămâni în care se face completă dezlegare (scutire) de post miercurea şi vinerea, şi anume în Săptămâna Luminată (prima după Paşti), în săptămâna după Duminica Pogorârii Duhului Sfânt, în intervalul dintre Naşterea Domnului şi ajunul Bobotezei (Botezul Domnului), precum şi în săptămâna Vameşului şi a Fariseului (săptămâna de la începutul Triodului). Aceste miercuri şi vineri scutite de post se numesc *zile de «harţi»*, fiind însemnate cu această denumire în calendarele de perete. Se suprimă postul de miercuri şi vineri când în aceste zile cade unul dintre cele două mari praznice împărăteşti cu date fixe: Naşterea Domnului şi Botezul Domnului (25 decembrie şi 6 ianuarie).

În afară de miercurea şi vinerea din fiecare săptămână, Biserica a mai rânduit şi alte zile de post în legătură cu unele sărbători mari sau care amintesc momente de tristeţe din istoria sfântă a mântuirii. Acestea sunt:

2) – Sărbătoarea *Înălţării Sfintei Cruci* (14 sept.), care, amintindu-ne de Patimile Mântuitorului, se serbează cu post şi tristeţe, mai ales din sec. IV înainte, după instituirea acestei sărbători (vezi în urmă, la *Sărbătorile Sfintei Cruci*).

3) – Sărbătoarea *Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul* (29 august), care de asemenea se serbează cu post, în amintirea morţii martirice a Sfântului Ioan Botezătorul şi pentru faptul că el a fost vestitorul cel mai zelos al pocăinţei şi postitorul cel mai aspru. În această zi, ca şi la Înălţarea Sfintei Cruci, se face dezlegare numai la

untdelemn şi la vin (nu şi la peşte), pentru cinstirea sărbătorilor respective.

4) – Un alt post de o zi este *Ajunul Botezului Domnului* (5 ianuarie), când se ajunează prin post complet până la apusul soarelui, după care putem mînca numai mîncare uscată (fructe, pîine şi apă). Postul acesta ne aduce aminte de pregătirea catehumenilor de odinioară, care se botezau în ziua de Bobotează şi se împărtăşeau pentru prima oară; de aceea posteau în ajun şi se spovedeau, pregătindu-se pentru marele eveniment. Astăzi, în această zi se citesc Ceasurile împărăteşti ale Botezului Domnului şi se săvârşeşte Liturghia Sfântului Vasile cel Mare.

b. **Posturile de mai multe zile** (posturile de durată)

În afară de posturile de o zi, Biserica a instituit şi posturi mai lungi, în întâmpinarea unor sărbători mari, pentru care e necesar un timp mai îndelungat de pregătire. Aceste posturi de durată mai lungă sunt următoarele patru:

✦ a) *Postul Patruzecimii sau al Paştilor*, numit şi *Păresimi sau Postul Mare;*
✦ b) *Postul Naşterii Domnului sau al Crăciunului;*
✦ c) *Postul sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel;*
✦ d) *Postul Adormirii Maicii Domnului.*

1) **Postul Păresimilor sau al Paştilor (Postul Mare)**. Acest post s-a instituit după exemplul dat de Mântuitorul Hristos, Care, înainte de a începe misiunea Sa profetică, S-a retras în pustie şi a postit 40 de zile şi 40 de nopţi (Matei IV, 2).

Acest post a fost ţinut de creştini încă din timpul Apostolilor, dar durata lui nu era uniformă peste tot; unii posteau doar o zi, alţii două, trei zile, sau mai multe, alţii o săptămână sau chiar mai mult.

La sfârşitul secolului al III-lea şi începutul secolului al IV-lea postul a devenit mai lung şi s-a divizat în două: postul celor 40 de zile (al Patruzecimii sau Păresimilor), care se încheia la Duminica Floriilor, şi postul Paştilor, ţinut, în săptămâna numită azi a Patimilor, cu mare asprime.

În *Constituţiile Apostolice* se spune în legătură cu acest post: .«Să ţineţi postul Patruzecimii întru amintirea vieţii Domnului şi a poruncilor Sale. Acest post să se sfârşească înaintea postului Paştilor; iar acesta să înceapă în ziua a doua (lunea patimilor) şi să ia sfârşit în vinerea patimilor». În Vinerea şi Sâmbăta cea mare, creştinii ajunau, adică nu mâncau şi nu beau nimic până seara.

Prin secolul al VII-lea, în fruntea celor 7 săptămâni de postire s-a mai rânduit încă una, pregătitoare, de semipostire, numită a brânzei, pentru că într-însa se mănâncă ouă, brânză, lapte, peşte, dar nu carne. Această săptămână se mai numeşte şi «albă».

Postul propriu-zis se începe luni după Duminica lăsatului sec de brânză şi se sfârşeşte sâmbătă noaptea spre Duminica Învierii Domnului, ţinând în total şapte săptămâni.

Felul postirii a fost diferit în cursul timpului, până s-a stabilit o regulă generală. Cu timpul, Biserica a reglementat felul postirii, mai ales pentru trăitorii din mânăstiri. Aşa, de exemplu, în sec. IV Canonul 50 al Sinodului de la Laodiceea prevedea ca în toată Patruzecimea sa se ajuneze cu mâncare uscată, iar *Constituţiile Apostolice* dau această îndrumare pentru ultima săptămână a postului: «Postiţi în zilele săptămânii celei mari (a Patimilor), gustând numai pâine, sare, legume şi apă; iar de vin şi de carne să vă feriţi cu totul. În Vinerea şi în Sâmbăta cea mare, dacă sănătatea vă îngăduie, să nu gustaţi nimic pînă la cântatul cocoşului din noapte». Mai departe adaugă: «În ziua Sâmbetei ţineţi postire până la lumina Învierii Domnului. Iar din seara Sâmbetei şi până la lumina zilei Învierii, staţi în biserică priveghind, citind Legea, Profeţii şi Psalmii».

În general, postul Păresimilor este socotit cel mai aspru dintre posturile de durată. Numai sâmbetele şi duminicile erau scutite de ajunare, fiind zile de post obişnuit, adică permiţându-se mâncăruri gătite cu untdelemn. În celelalte zile, mai ales miercurile şi vinerile, se permiteau numai alimente uscate ori fierte fără untdelemn şi numai o dată pe zi, spre seară. La unele sărbători care care cad în vremea postului (ca de exemplu la Sfinţii 40 de Mucenici – 9 martie)

se face dezlegare la vin şi untdelemn, iar dezlegare la peşte este numai la Buna-Vestire (25 martie) şi la Duminica Floriilor.

Prin această hrană mai aspră ne ferim de plăcerile trupeşti şi o dată cu postirea trupului postim şi cu sufletul, fiind datori a ne pregăti pentru primirea Sfintelor Taine: a Spovedaniei şi a Împărtăşaniei. Odinioară, în postul Patruzecimii se pregăteau catehumenii pentru primirea botezului, la Paşti. Erau oprite petrecerile, spectacolele păgâne din teatre şi circuri. Potrivit Canonului 52 al Sinodului de la Laodiceea, nu se fac nunţi. Toate slujbele din postul acesta sunt străbătute de fiorul tristeţii şi al plângerii pentru păcate, al smereniei şi al pocăinţei. Cântările sunt de o frumuseţe rară şi ne aduc aminte de datoria de a ne pocăi în vederea praznicului luminat al Sfintei Învieri. De aceea, în afară de sâmbete, duminici şi Buna-Vestire, se săvârşeşte Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, iar în săptămâna I din post, se citesc părţi din Canonul cel Mare sau Canonul de pocăinţă al Sfântului Andrei Criteanul, care se citeşte apoi în întregime la denia din miercurea săptămânii a V-a. La toate slujbele se rosteşte, de asemenea, rugăciunea Sfântului Efrem Sirul («Doamne şi Stăpânul vieţii mele...»), în afară de sâmbete şi duminici.

Porunca a IV-a a Bisericii îndatorează pe creştini să-şi mărturisească păcatele cel puţin o dată pe an, şi aceasta trebuie s-o facă în timpul Postului Mare.

Săptămâna Patimilor încununează acest post prin frumuseţea slujbelor şi a cântărilor care însoţesc pe Mântuitorul Iisus de la intrarea în Ierusalim până la Golgota, sfârşind cu slăvita Sa Înviere din morţi. Începutul postului nu are dată fixă, întrucât este în legătură cu data serbării Paştilor.

2) **Postul Naşterii Domnului**. După cum s-a arătat, Biserica a orânduit ca sărbătorile mari să se serbeze cu cât mai multă solemnitate, întrucât ele amintesc de faptele care au adus credincioşilor mântuirea. De aceea s-au aşezat înaintea unora din ele posturi, pentru ca, prin pocăinţă, credinciosul să fie vrednic de serbarea praznicului respectiv. Aşa s-a orânduit şi postul dinaintea praznicului Naşterii Domnului, numit şi postul Crăciunului, care ţine de la 15 noiembrie până la 24 decembrie inclusiv (40 de zile).

Acest post închipuie timpul Vechiului Testament, amintindu-ne de patriarhii și drepții care au trăit în post și rugăciune și au adormit în nădejdea venirii Mântuitorului Iisus Hristos. El amintește îndeosebi postul lui Moise de 40 de zile, ținut pe Muntele Sinai înainte de primirea Legii (Ieșire XXXIV, 28). De aceea cântările din acest post cuprind preziceri profetice care vorbesc despre așteptarea venirii în trup a Mântuitorului Hristos. Părinții și scriitorii bisericești amintesc de acest post încă din secolele IV–V. Dar întrucât nu în toată lumea creștină acest post avea aceeași durată, Sinodul de la Constantinopol, ținut în anul 1166 sub patriarhul Luca Hrisoverghi, a hotărât ca postul Nașterii Domnului să aibă durata de astăzi.

Acest post nu este prea aspru; la sărbătorile cu Priveghere (ca de ex. la praznicul Intrării în biserică și la Sf. Nicolae) se dezleagă la pește, untdelemn și vin. Ziua ultimă (ajunul Crăciunului) este zi de ajunare, adică nu se mănâncă nimic până seara, iar slujitorii Bisericii umblă cu icoana Nașterii prin casele creștinilor, vestind bucuria praznicului, cum se făcea încă din vechime.

3) **Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel**. Acest post a fost orânduit spre aducere aminte de postul pe care obișnuiau Sfinții Apostoli să-l țină înainte de a săvârși fapte mai importante (vezi de ex. Fapte XIII, 2 și XIV, 23) și totodată pentru a ne face vrednici de darurile spirituale împărtășite nouă la sărbătoarea Pogorârii Sfântului Duh și a ne întări într-însele.

Începutul acestui post stă în legătură cu data serbării Paștilor, de aceea nu are o durată fixă în toți anii, fiind când mai lung, când mai scurt. El începe luni după Duminica Tuturor Sfinților (Duminica I-a după Rusalii) și ține până la 29 iunie, când îi sărbătorim pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Acest post nu are asprimea Postului Mare; sâmbăta și duminica se mănâncă pește, luni, marți și joi este dezlegare la untdelemn și vin, iar miercurea și vinerea se mănâncă fără untdelemn.

Despre originea și vechimea acestui post găsim mărturii în *Constituțiile Apostolice* (sec. IV), la Sf. Atanasie cel Mare, Teodoret al Cirului, Leon cel Mare al Romei ș.a. Toți aceștia învață că în acest post credincioșii trebuie să se facă vrednici de sărbătoarea acelora

care au predicat Evanghelia cu atâta stăruinţă şi răbdare, suferind moarte martirică în persecuţia lui Nero (an. 67).

4) **Postul Adormirii Maicii Domnului.** Trecerea Sfintei Fecioare Maria cu sufletul de pe pământ la cer a fost, după cum spune tradiţia, însoţită de cântări şi rugăciuni ale Sfinţilor Apostoli şi ale primilor creştini. În amintirea acestui eveniment s-a aşezat de Biserică nu numai praznicul Adormirii din ziua de 15 august, dar s-a stabilit ca înainte de această sărbătoare să se postească 14 zile, începându-se postul în ziua de 1 august şi ţinând până la 15 august (când praznicul Adormirii cade miercurea sau vinerea, postul se prelungeşte şi în acea zi, făcându-se dezlegare la peşte, untdelemn şi vin).

Postul acesta a luat naştere probabil din secolul V înainte, dar la început el nu se ţinea la fel în toate Bisericile locale. Durata de azi a postului a fost fixată tot la Sinodul de la Constantinopol din anul 1166, pe timpul patriarhului Luca Hrisoverghi. În postul acesta nu se dezleagă la peşte decât la 6 august, când serbăm Schimbarea la faţă a Mântuitorului Iisus Hristos. În restul zilelor se poate mânca hrană pregătită cu untdelemn, iar sâmbăta şi duminica se dezleagă şi la vin. Spre deosebire de celelalte posturi, Postul Adormirii Maicii Domnului sau al Sfintei Mării, prin faptul că este fixat la mijlocul verii şi este scurt, este foarte uşor de ţinut, credincioşii având la îndemână belşugul roadelor pământului: legume, fructe şi tot felul de verdeţuri, care alcătuiesc o hrană mai uşoară pentru corp, făcându-l mai apt pentru reculegere sufletească şi muncă.

3. ZILELE PENTRU POMENIREA MORŢILOR

Precum vom vedea (la lecţia despre *Ierurgii*), încă din vechime s-a obişnuit să se facă pomenirea individuală a fiecărui mort în parte, la termenele sau soroacele îndătinate: la 3 zile după moarte, la 9 şi 40 de zile, apoi la 3 luni, 6 luni, 9 luni şi un an. În afară de aceste zile, îndătinate pentru pomenirile individuale, Biserica a instituit şi zile anumite în cursul anului bisericesc pentru pomenirea generală (de obşte) a tuturor morţilor. Astfel, sâmbăta din fiecare săptămână e zi rânduită pentru pomenirea celor morţi, făcându-se parastas după

Liturghie. Dar mai ales două sâmbete din cursul anului sunt consacrate pomenirii generale a tuturor morţilor, fiind numite *Sâmbetele morţilor*.

a) Cea dintâi e **Sâmbăta dinaintea Duminicii lăsatului sec de carne** (Duminica înfricoşătoarei Judecăţi), când Biserica se roagă pentru toţi cei adormiţi şi mai ales pentru cei care în timpul vieţii nu s-au putut pregăti cum se cuvine pentru obştescul sfârşit. Tot acum se roagă pentru cei surprinşi de moarte năpraznică (neaşteptată), cei mâncaţi de fiare sălbatice, otrăviţi, înecaţi, arşi de foc, îngheţaţi de ger sau morţi din cauza ciumei sau holerei etc. Şi deoarece în Duminica lăsatului sec de carne Biserica ne aminteşte de înfricoşătoarea judecată, face în ajun pomenirea morţilor, mijlocind ca şi ei să se poată înfăţişa cu îndrăzneală înaintea Dreptului Judecător.

Pomeniri individuale pentru morţi se fac şi în Sâmbăta a 2-a, a 3-a şi a 4-a din Postul Mare, dar ele nu au caracterul de pomenire generală, ci se fac pentru morţii ale căror soroace de pomenire se împlinesc în cursul săptămânilor respective.

b) O a doua sâmbătă rânduită pentru pomenirea generală a tuturor morţilor este **Sâmbăta Rusaliilor (Sâmbăta moşilor)**, pentru că a doua zi fiind Pogorârea Sfântului Duh, ne rugăm ca harul dumnezeiesc să se răsfrângă şi asupra sufletelor celor răposaţi cu păcate neiertate şi să li se uşureze starea de după moarte.

Această sâmbătă se mai numeşte şi *a moşilor*, pentru că ea este continuarea unei străvechi sărbători a strămoşilor noştri romani, care cinsteau acum amintirea părinţilor şi a înaintaşilor lor decedaţi (*Parentalia*).

c) În timpul mai nou s-a format prin unele părţi obiceiul de a pomeni pe morţi şi **într-una din sâmbetele dinainte de începutul postului Naşterii Domnului** (în sâmbăta dinaintea Sfântului Dumitru, ori în prima sâmbătă din noiembrie, ori în ultima sâmbătă dinainte de 15 noiembrie). Aceasta întrucât roadele pământului s-au revărsat peste tot şi, făcând pomenirea morţilor din prisosul lor, credincioşii au posibilitatea să facă şi fapte de milostenie şi ajutorare a săracilor.

d) **Pomenirea generală a eroilor** morţi în războaiele pentru apărarea Patriei s-a obişnuit a se face în timpul din urmă mai ales în *Joia Înălţării Domnului*, iar prin multe părţi şi la *6 august* (Schimbarea la Faţă).

În toate aceste cazuri, pomenirea morţilor e împreunată cu săvârşirea Sfintei Liturghii şi a parastasului, după care slujitorii Bisericii şi credincioşii merg în cimitire, unde se fac pomeniri la morminte şi se împart mâncăruri (colivă, pâine, vin etc.) pentru sufletele morţilor, se curăţă şi se împodobesc mormintele cu flori, se aprind lumânări şi candele etc., deoarece grija faţă de cei morţi, de sufletele, mormintele şi amintirea lor este una dintre datoriile cele mai mari ale credincioşilor şi totodată una dintre formele de expresie cele mai importante ale vieţii religioase ortodoxe.

d) **Pomenirea generală a eroilor** morți în războaiele pentru apărarea Patriei s-a obișnuit a se face în timpul din urmă mai ales în *Joia Înălțării Domnului*, iar prin multe părți și la *6 august* (Schimbarea la Față).

În toate aceste cazuri, pomenirea morților e împreunată cu săvârșirea Sfintei Liturghii și a parastasului, după care slujitorii Bisericii și credincioșii merg în cimitire, unde se fac pomeniri la morminte și se împart mâncăruri (colivă, pâine, vin etc.) pentru sufletele morților, se curăță și se împodobesc mormintele cu flori, se aprind lumânări și candele etc., deoarece grija față de cei morți, de suflele, mormintele și amintirea lor este una dintre datoriile cele mai mari ale credincioșilor și totodată una dintre formele de expresie cele mai importante ale vieții religioase ortodoxe.

Partea a patra

OBIECTELE LITURGICE ŞI LOCAŞURILE DE CULT

- LOCAŞURILE DE CULT
- PICTURA BISERICEASCĂ
- OBIECTELE DE CULT, SIMBOLISMUL ŞI ÎNTREBUINŢAREA LOR
- VEŞMINTELE LITURGICE
- CĂRŢILE DE SLUJBĂ PENTRU CLERICI ŞI CÂNTĂREŢI. LECTURILE BIBLICE ÎN CULT
- MATERIALE ÎNTREBUINŢATE ÎN CULT. FOLOSIREA ŞI SIMBOLISMUL LOR

LECŢIA A 11-A

LOCAŞURILE DE CULT. BISERICILE ORTODOXE, FORMA ŞI ÎMPĂRŢIREA LOR ŞI OBIECTELE DIN ELE (MOBILIERUL LITURGIC). CIMITIRELE

1. ÎNŢELESUL TERMENULUI DE BISERICĂ

Termenul de *biserică* (*ἐκκλησία*, *ecclesia*) are două înţelesuri: a) acela de adunare (totalitate) a credincioşilor care cred în Iisus Hristos şi mărturisesc învăţătura Lui neschimbată şi Îl recunosc de cap al Bisericii; şi b) cel de locaş sfânt, în care se adună credincioşii spre a se ruga şi unde se săvârşesc slujbele sfinte ale cultului, prin care I se aduce cuvenita preamărire a lui Dumnezeu.

2. BISERICILE CREŞTINE DIN SECOLELE I-III

a) Din cele mai vechi timpuri omul şi-a ales anumite locuri unde, fie singur, fie cu mai mulţi, şi-a exprimat credinţa sa în Dumnezeu printr-un anumit cult, pe care-l aducea în aceste locuri, destinate special în acest scop. Despre existenţa unor astfel de locuri de închinare găsim dovezi în Sfânta Scriptură, care vorbeşte despre locuri unde patriarhii poporului evreu ridicau *altare*, apoi turnau untdelemn în semn de sfinţire (Facere XII, 7–8; XIII, 4). Mai târziu Moise a făcut un cort (*Cortul Mărturiei* sau *Tabernacolul*), unde evreii se adunau la rugăciune (Ieşire XXVI şi XXVII) şi unde se păstra şi chivotul cu Tablele Legii, iar David şi fiul său Solomon au zidit *templul din Ierusalim*, ca locaş de închinare al poporului evreu (III Regi V şi urm.). În acest templu S-a rugat şi Mântuitorul alungând din el pe neguţători şi spunând : «*Casa Mea, casă de rugăciune este...*» (Matei XXI, 13 şi loc. par.). El intra de asemenea şi în sinagogi, ca să se roage ori să propovăduiască (Matei IX, 35 ; XII, 9 ş.a.).

b) După instituirea Sfintei Euharistii, Apostolii şi primii creştini se adunau pentru săvârşirea ei în case particulare, cum au fost casa în care S-a pogorât Duhul Sfânt peste Apostoli (Fapte I, 13), care era casa Mariei, mama Sfântului Evanghelist Marcu, apoi casa din Troada (Fapte XX, 6–9), casa soţilor creştini Acvila şi Priscila din Roma (Romani XVI, 5), casa lui Nimfan din Colose (Coloseni IV, 15) ş.a.

c) Pe măsură ce credinţa creştină se răspândea, în localităţile unde erau mulţi creştini au început a se ridica locaşuri proprii de rugăciune, adică biserici, lucru care s-a întâmplat pe la sfârşitul sec. II. Dar cum în timpul persecuţiilor creştinii nu puteau să se adune întotdeauna în aceste locaşuri speciale, se adunau uneori la mormintele martirilor, în peşteri sau în alte locuri ferite, ca, de ex., în catacombe, unde erau înmormântaţi cei mai mulţi martiri. Pe mormintele lor se aşezau altarele creştine. De aceea Sf. Ioan Teologul zice: «*Am văzut sub jertfelnic sufletele celor înjunghiaţi pentru cuvântul lui Dumnezeu şi pentru mărturia pe care au dat-o*» (Apoc. VI, 9). Azi, întrucât nu mai sunt morminte de martiri şi spre a ne aduce aminte de acest fapt, când se face sfinţirea unei biserici noi, se aşază în piciorul Sfintei Mese părticele din sfintele moaşte. Multe din locaşurile de cult ale creştinilor din primele trei secole au fost

dărâmate în timpul persecuţiilor, iar cărţile de cult arse, mai ales sub împăratul Diocleţian. O dată cu încetarea prigoanelor, pe timpul împăratului Constantin cel Mare, care, prin edictul său de la Milan din 313, a dat libertate creştinismului, încep a se construi nenumărate locaşuri de închinare; însuşi Constantin împreună cu maica sa, Sf. Elena, au zidit mari biserici în diferite oraşe, ca: Betleem, Ierusalim, Constantinopol, Roma ş.a.

Aceste locaşuri au avut în decursul timpului diferite numiri : (*βασιλική-οἰκία* = casă domnească, casă dumnezeiască, *ἐκκλησία* = biserică, care însemna la început adunarea credincioşilor (de la cuvîntul a aduna) şi în cele din urmă s-a numit cu acest termen şi locaşul de adunare pentru rugăciune, apoi *ὀίκος θεοῆ; ὀίκος ἐκκλησίας* = casa lui Dumnezeu, *ευκττήριον* (oratorium) adică locaş de rugă ş.a.

d) Bisericile construite deasupra mormintelor de martiri se numeau *μαρτύρια* (*Martyria*), iar cu denumirea de *κρύπτα* se indicau bisericile sau paraclisele subterane, zidite mai ales în catacombe.

e) *Forma* cea mai veche a bisericilor creştine este cea alungită, dreptunghiulară, care în partea de răsărit se încheie printr-un semicerc numit absidă. Această formă a avut-o corabia lui Noe şi templul lui Solomon. *Constituţiile Apostolice* (Cartea a II-a, cap. 57) prevăd ca biserica, «înainte de toate să fie lungă şi încăpătoare, apoi să fie îndreptată (cu altarul) spre răsărit, de ambele părţi să aibă pastoforii, spre răsărit, în fine să fie asemenea unei corăbii». Această formă se numea şi *dromică*, adică, în înţeles simbolic, este o corabie care pluteşte pe valurile acestei vieţi, ducând pe credincioşi spre limanul mântuirii.

O altă formă este cea a crucii, deoarece Iisus Hristos a întemeiat Biserica prin patima şi moartea Sa pe cruce. Această formă a început a se răspândi mai ales de când Constantin cel Mare a primit crucea ca semn de apărare şi scut al imperiului şi al creştinismului.

După sec. al IV-lea s-au construit biserici şi în formă rotundă; de cele mai multe ori această formă era împreunată cu cea a crucii. Erau de asemenea biserici de formă hexagonală (cu 6 laturi) ori octogonală (cu opt laturi), cum era, de ex., biserica din Antiohia, zidită de episcopul Paulin la începutul sec. al IV-lea şi descrisă de istoricul Eusebiu al Cezareei.

3. BISERICILE CREŞTINE DIN SEC. IV ÎNAINTE. STILURILE ARHITECTONICE

În forma de construcţie a bisericilor, în secolele IV–VI, a predominat stilul numit *basilical*, care se caracteriza prin aceea că interiorul acestor biserici era împărţit totdeauna în sensul lungimii (de la apus la răsărit) în trei ori cinci despărţituri numite nave, separate între ele prin şiruri de coloane rotunde. Din sec. VI înainte se formează şi se generalizează treptat în Răsărit *stilul numit bizantin*, care a rămas până azi stilul propriu al bisericilor ortodoxe, caracterizat prin acoperişul rotund sau boltit (cu bolţi sau turle). În Apus s-au construit biserici în alte forme sau stiluri (stilul romanic, stilul gotic, stilul Renaşterii, stilul baroc ş.a.), de care nu ne ocupăm aici.

4. BISERICILE ORTODOXE. FORMA ŞI ÎMPĂRŢIREA LOR DE AZI

a. Biserica se zideşte de preferinţă în **mijlocul parohiei**, şi pe cât este posibil pe un loc mai ridicat, amintindu-ne prin aceasta că Mântuitorul stă în permanenţă în mijlocul turmei Sale celei cuvântătoare, sub chipul Sfintei Cuminecături, care se găseşte pe Sf. Masă. Acest obicei a fost luat din Vechiul Testament, unde vedem că Dumnezeu S-a arătat lui Moise pe munte (Ieşire XIX şi urm.); tot pe munte (Moriah) a fost construit şi templul lui Solomon; Mântuitorul se ruga de preferinţă pe munte, iar pe Golgota a fost răstignit şi S-a adus pe Sine jertfă. Locul acesta mai înalt ne aminteşte că biserica este cetatea de pe vârful muntelui (Matei V, 14) şi noul Ierusalim, de care aminteşte Sf. Evanghelist Ioan (Apoc. XXI, 10).

După trebuinţele pe care le îndeplinesc bisericile, în raport cu nevoile credincioşilor, le împărţim în: biserici parohiale sau de enorie, biserici de cimitir, biserici mănăstireşti şi biserici catedrale, de la reşedinţele episcopale.

Bisericile se zidesc din piatră, care simbolizează pe Domnul nostru Iisus Hristos; El este *«piatra pe care au nesocotit-o ziditorii, şi care a ajuns să fie în capul unghiului»* (Matei XXI, 42) şi despre care zice Sf. Pavel: *«Căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă, care este Iisus Hristos»* (I Cor. III, 11). Se mai construiesc din cărămidă (simplă ori amestecată cu piatră), iar la noi, românii, ca şi

la alte popoare, s-au construit şi biserici din lemn, mai ales în regiunile de munte şi de deal.

b. Încă de la început, bisericile erau împărţite **în trei părţi**: *pronaosul*, numit şi *tinda* sau *nartica*, *naosul* şi *altarul*.

1) Bisericile mai vechi aveau în faţă *pronaosul exterior*, un fel de vestibul sau portic, mărginit de coloane şi acoperit. În mijlocul lui era o fântână sau un havuz cu apă, în care îşi spălau mâinile cei care intrau, simbolizând curăţia sufletească, necesară la rugăciune. Aici aveau loc şi mesele frăţeşti, ale dragostei creştine, numite *agape*.

Din pronaosul exterior se intra în cel interior sau nartică, numit şi *paradis*, pentru că pe suprafaţa dinăuntru a pereţilor erau pictate icoanele lui Adam şi Eva în rai. În vechime, pronaosul era despărţit de naos prin zid cu una sau trei uşi, mai târziu prin stâlpi sau coloane, iar în timpul din urmă pronaosul nu mai este despărţit prin nimic de naos. În pronaos se afla un bazin cu apă sau un vas mare pentru botez, numit *piscină* sau *baptisteriu*, înlocuit azi prin *cristelniţă* sau *colimvitră*. Aici stăteau catehumenii, energumenii (cei stăpâniţi de duhuri rele) şi penitenţii, adică cei ce se pocăiau pentru ispăşirea de păcate. La mânăstiri, aici se face Pavecerniţa, Miezonoptica, Litia şi Ceasurile. Tot aici stau pruncii aduşi pentru botez, femeile după împlinirea celor patruzeci de zile de la naştere, când li se citeşte molitfa pentru curăţie, precum şi tinerii căsătoriţi când vin la Biserică, la o săptămână după cununie, pentru a li se citi molitfa.

2) Cea de a doua parte a bisericii este *naosul* (ναός sau ναῦς – corabie), adică încăperea dintre pronaos şi altar, de care este despărţit printr-un perete de lemn, de zid sau piatră, numit *iconostas* (εἰκονοστασις), *tâmplă* (τέμπλον) sau *catapeteasmă*. În vechime, această despărţitură era formată dintr-un grilaj mai scund, pe care se puneau icoane sfinte şi a cărui înălţime nu ajungea decât până la piept. Mai târziu, grilajul a crescut în înălţime, adăugându-se la coloanele care susţineau gratiile lui, alte coloane mici, care erau unite prin icoane şi fixate printr-o bară sau grindă orizontală, care era împodobită cu crucea şi icoana răstignirii Mântuitorului. După Sinodul al VII-lea ecumenic (787) şi cel local de la Constantinopol din 842-843, când s-a restabilit definitiv cultul icoanelor, peste această grindă au început să se adauge mai multe rânduri de icoane,

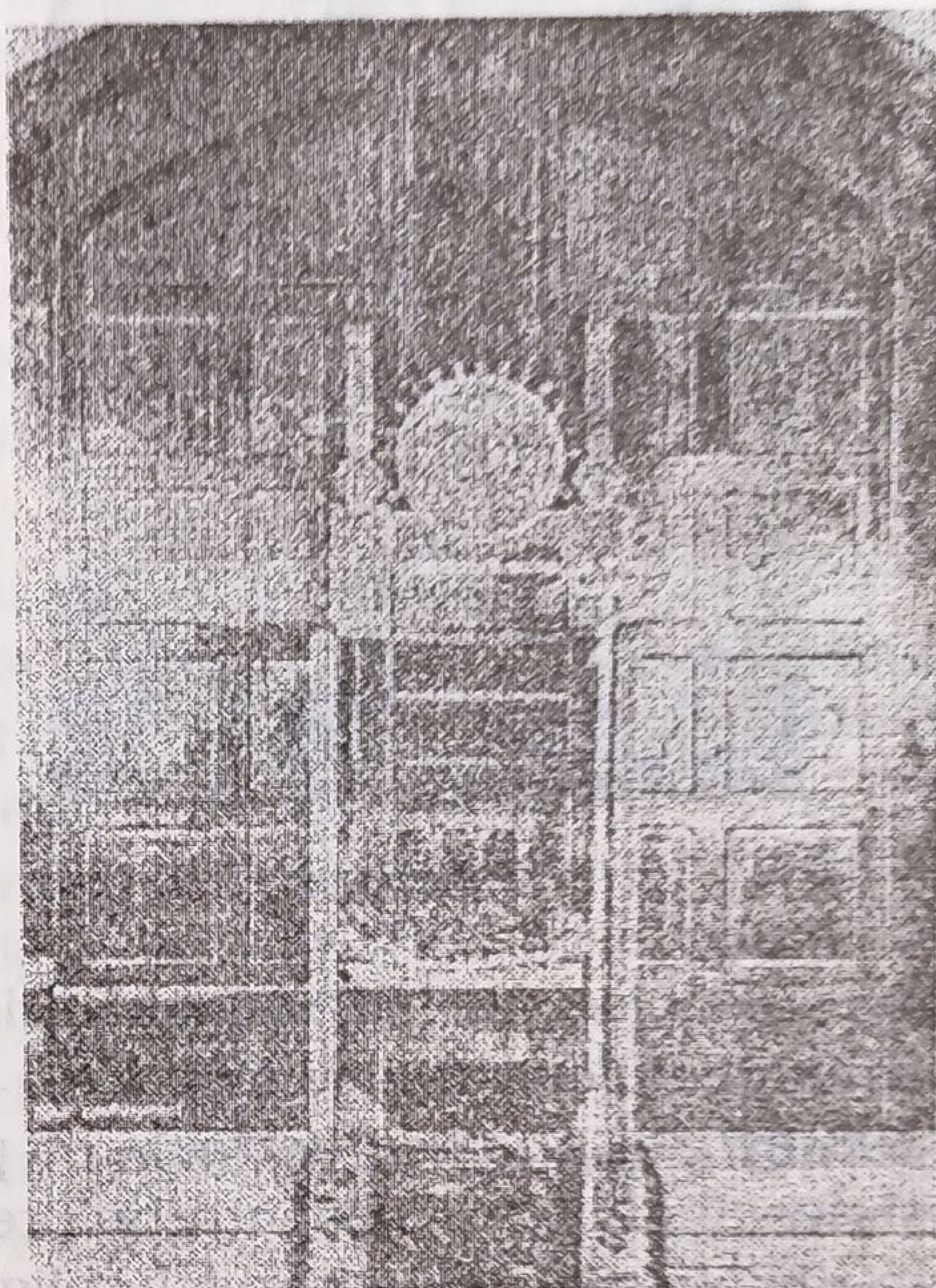
ajungând ca prin secolele XIII–XIV să capete forma pe care catapeteasma o are astăzi. Ea e prevăzută cu trei uşi: una la mijloc, în două canate, care poartă numele de uşi *împărăteşti* (sfintele uşi), şi alte două, laterale, cu câte un canat, numite *diaconeşti*. Cele din mijloc se numesc «uşi împărăteşti» pentru că pe ele intră Împăratul şi Domnul cerului şi al pământului, în timpul ducerii Cinstitelor Daruri de la proscomidiar pe Sfînta Masă, la vohodul cel mare de la Liturghie. Pe ele se zugrăveşte icoana Bunei-Vestiri, prin care s-a făcut începutul mântuirii noastre. Deasupra uşilor împărăteşti este o perdea, numită *dveră*, care se închide şi se deschide, acoperind şi descoperind altarul, după rânduielile tipicului sfintelor slujbe.

Uşile diaconeşti sau îngereşti se numesc aşa pentru că prin ele intră şi ies diaconii, care închipuiesc pe îngeri. Pe ele se găsesc zugrăvite chipurile Sfinţilor diaconi Ştefan şi Laurenţiu, cu orarul în mână, ori chipurile Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil.

Iconostasul este zugrăvit ori acoperit în întregime cu icoane aşezate într-o anumită ordine. Începând de jos în sus, în rândul întâi, între uşile împărăteşti şi uşa diaconească din partea de miazăzi se află icoana Mântuitorului Iisus Hristos, iar în partea de miazănoapte se află icoana Maicii Domnului, amândouă aceste icoane fiind numite de obicei «împărăteşti». Tot în acest rând, în partea de miazăzi a uşii diaconeşti, este icoana hramului bisericii, iar în partea de miazănoapte este icoana Sfântului Nicolae, a Sfântului Ioan Botezătorul, sau a altui sfânt care se bucură de o mai mare cinstire în partea locului. Sub acest rând de icoane sunt zugrăvite diferite întâmplări din Vechiul Testament (alungarea primilor oameni din rai, Avraam jertfind pe Isaac ş.a.). Deasupra icoanelor mari sunt icoanele celor 12 praznice împărăteşti. În mijlocul lor, deasupra uşilor împărăteşti se află «Cina cea de Taină», care arată credincioşilor că slujba sfântă a Liturghiei, care se săvârşeşte în sf. altar, a fost iniţiată de Mântuitorul la Cina cea de Taină. În rândul al treilea sunt aşezate icoanele Sfinţilor Apostoli, în mijloc având pe Iisus ca împărat şi arhiereu. În rândul al patrulea sunt icoanele proorocilor, având în mijlocul lor pe Sfânta Fecioară Maria cu Pruncul în braţe, despre care au profeţit ei. Iar sus de tot, ca o cunună de mare preţ se înalţă Sf. Cruce, de pe care Hristos cel răstignit priveşte spre noi. La

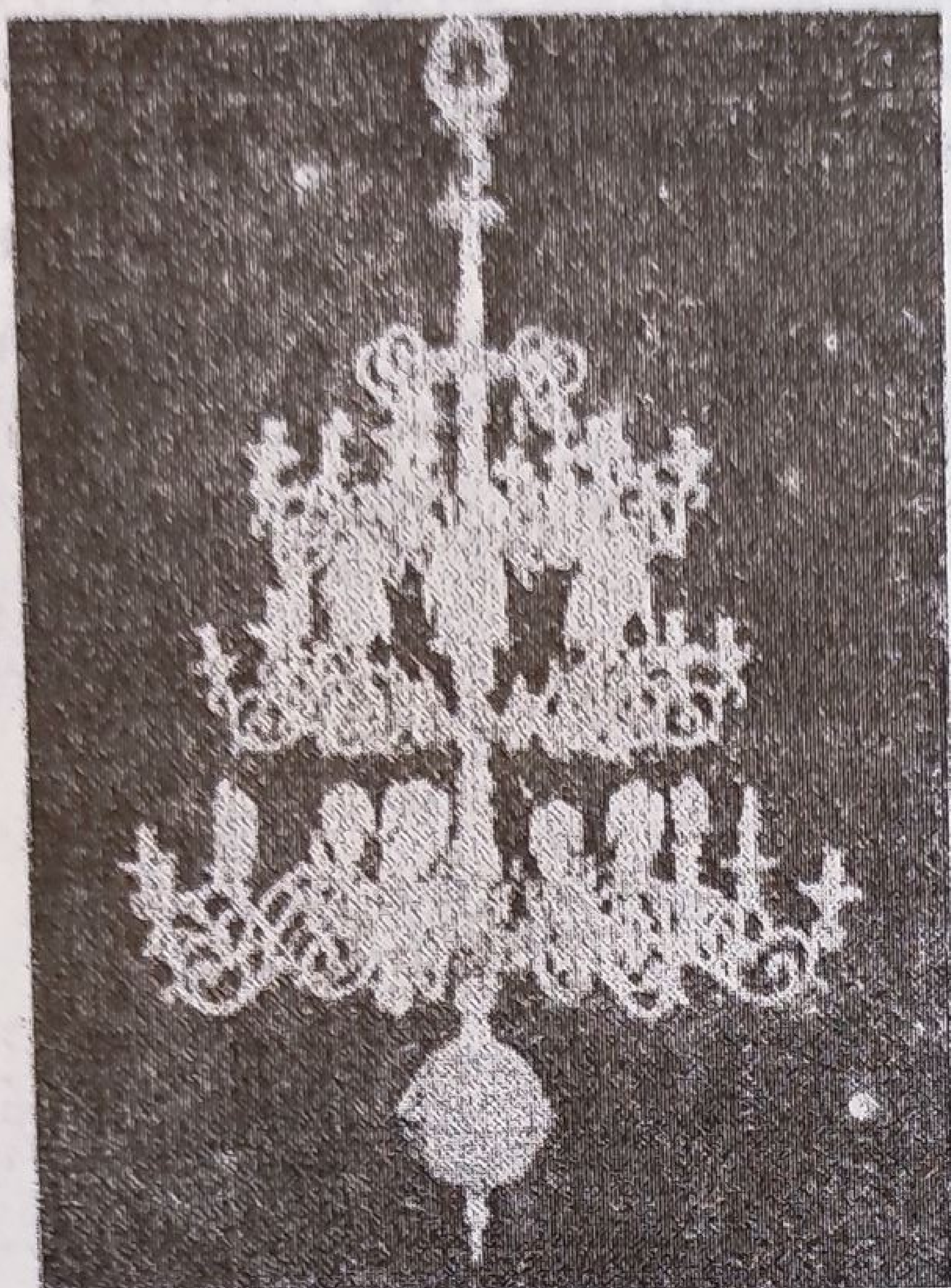
picioarele crucii, de o parte şi de alta a ei, se află icoana Maicii Domnului (în dreapta), şi a Sfântului Apostol Ioan (în stânga).

În faţa catapetesmei în naosul bisericii se află de obicei un loc mai ridicat cu o treaptă sau două, care se numeşte *solee*. Pe acest loc stăteau în vechime ipodiaconii, lectorii şi cântăreţii, numindu-se din această cauză şi «altarul lectorilor». Acest loc serveşte azi pentru împărtăşirea credincioşilor şi pentru ca slujitorii bisericii să poată intra şi ieşi din sf. altar în naos fără a fi împiedicaţi de credincioşi. Tot aici se găseau în vechime *tronul arhieresc*, pe care stătea episcopul locului, şi *stranele cântăreţilor*. De-a lungul pereţilor sunt aşezate *stranele* în care stau credincioşii în vârstă şi cei bolnavi. Tot în naos se găseşte, în unele biserici, *amvonul* (*ἄμβων* de la *ἀναβαίνειν* = a se sui, a se urca). El este o estradă de formă rotundă ori poligonală, cu una sau mai multe trepte, fiind aşezat în dreptul uşilor împărăteşti, între stranele cântăreţilor. Pe el stă arhiereul când se îmbracă pentru a săvârşi Sfânta Liturghie; tot aici stau diaconii când rostesc ecteniile şi preoţii când rostesc predica. El simbolizează piatra de pe uşa mormântului, de unde îngerii au vestit Învierea Domnului. În unele biserici catedrale şi parohiale din oraşe, amvonul are forma unei mici tribune, de obicei rotundă, alipită de peretele de nord al naosului, la oarecare înălţime.

JEŢ (SCAUN ARHIERESC) ŞI CÂRJA ARHIEREASCĂ (PATERIŢĂ)

În mijlocul naosului bisericii este suspendat *policandrul* sau candelabrul (*πολύς – κανδήλα* – sfeşnic cu mai multe braţe, cu mai multe lumini). În faţa icoanelor împărăteşti se găsesc două sfeşnice mari, cu câte trei braţe, sau lumini, care simbolizează pe Hristos, Dătătorul Luminii neapuse. În faţa sfeşnicului de la icoana Mântuitorului se află un fel de pupitru, numit *tetrapod* ori *analog*, pe care şade

POLICANDRU

STEAG (PRAPURI CU CHIPUL SF. MUCENIC MINA

de obicei icoana hramului bisericii, iar la sărbătorile praznicale şi ale sfinţilor, icoanele respective. Tot tetrapod sau analog se mai numeşte şi *pupitrul portativ*, cu patru picioare, care se poate închide şi deschide şi care se întrebuinţează la citirea pericopelor biblice din rânduiala diferitelor servicii religioase (catisme, paremii, apostole, şi chiar Evanghelia citită de diaconi). Tot în naos se păstrează *praporii*, nişte steaguri care au deasupra o cruce, iar pe pânză sunt pictate diferite icoane ale sfinţilor. Ele ne aduc aminte de flamura cu cruce din fruntea oastei lui Constantin cel Mare, simbolizând lupta spirituală a Bisericii prin Sf. Cruce, împotriva puterilor răului.

3) Cea de a treia parte a bisericii este *sf. altar*. Este partea cea mai sfântă a bisericii, întrucât aici se săvârşesc cele mai importante servicii religioase (Sfânta Liturghie, sfinţirea Sfântului şi Marelui Mir, hirotoniile). Obiectul cel mai însemnat din altar este *Sfânta Masă*, *Jertfelnicul* sau *Prestolul*, pe care se aduce Jertfa cea nesângeroasă a Noului Testament, sub chipul pâinii şi al vinului, la Sfânta Liturghie. În timpurile vechi ea era construită de obicei din lemn, după cum reiese din mărturia multora. După încetarea prigoanelor, au

început să se construiască jertfelnice din piatră, din zid, din marmoră ori chiar din metal. Forma Sfintei Mese este pătrată (mai rar rotundă), după cum o descrie arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului, în prima jumătate a secolului al XV-lea: «Iară masa e în patru colţuri, că dintr-însa s-au nutrit şi pururea se nutresc marginile lumii, şi este înaltă pentru înălţimea lucrului şi a tainei cereşti şi cu totul de la pământ ridicată şi de stâlpi susţinută, că de pe pământ s-a înălţat şi are stîlpi de la pămînt pe cei ce s-au jertfit pentru dânsa, pe prooroci şi apostoli, care cu întărire neclintită o sprijinesc, şi de multe ori are mulţi stâlpi, după numărul proorocilor sau al apostolilor...». În Sfânta Masă există o adâncitură în care se pun sfinte moaşte, aşa cum prevede Canonul 7 al Sinodului VII ecumenic: «Câte cinstite biserici s-au sfinţit fără sfintele moaşte ale mucenicilor, hotărâm să se pună moaşte într-însele, cu obişnuita rugăciune; iar cel ce va sfinţi vreo biserică fără sfintele moaşte să fie caterisit, ca unul care a călcat tradiţia bisericească».

Sfânta Masă simbolizează mormântul Domnului, şi precum trupul Domnului a fost învelit în giulgiu, tot aşa şi ea se acoperă cu o pânză albă de in, numită *cămaşă* (*indition*), care este legată de jur împrejur cu un şnur, apărând astfel în fiecare colţ semnul Sfintei Cruci. Peste cămaşă se pune o altă îmbrăcăminte, făcută dintr-o ţesătură mai luminată, care închipuieşte hainele strălucitoare ale Mântuitorului la schimbarea la faţă. Pe lespedea de piatră a Sfintei Mese se lipesc chipurile celor patru evanghelişti, la cele patru colţuri. Pe Sfânta Masă se găseşte *ilitul* (*ilitonul*), o învelitoare sau năframă de in, în care se înveleşte sfântul *antimis*. În unele biserici, deasupra Sfintei Mese se bolteşte *baldachinul*, un fel de acoperământ boltit, care simbolizează cerul.

Pe Sfânta Masă stau de regulă totdeauna obiectele sfinte necesare la săvârşirea sfintelor slujbe (Sfântul Antimis, Sfânta Cruce, Sfânta Evanghelie, Sfântul Chivot şi ripidele), despre care vom vorbi mai pe larg la lecţia a XIII-a.

Pe peretele de răsărit al altarului, în spatele Sfintei Mese, se găseşte *scaunul cel de sus*, pe care stă episcopul în timpul citirii Apostolului, închipuind pe Hristos.

În partea dinspre miazănoapte a încăperii sfântului altar se găsește *proscomidiarul* sau *jertfelnicul ce1 mic,* unde se săvârșește prima parte a Liturghiei, numită proscomidie. El simbolizează peștera sau ieslea din Betleem în care S-a născut Mântuitorul, dar și Golgota, întrucât aici se face junghierea simbolică a Sfântului Agneț, care reprezintă pe Mielul lui Dumnezeu.

În partea de miazăzi a altarului se află *diaconicul* sau *veșmântarul,* unde se păstrează veșmintele, vasele și cărțile bisericești. Se numește diaconic(on), întrucât în vechime diaconii erau aceia care aveau grijă de toate lucrurile care se păstrează aici.

5. PARACLISELE SAU CAPELELE

Paraclisele (*παράκλησις* = casă de rugăciune, capelă, biserică mică, de la *παρα ἐκκλησία*) sunt biserici mai mici, în care se săvârșește cultul particular sau public, pentru un număr restrâns de credincioși. Ele își au originea în timpurile primare ale creștinismului, când serviciul dumnezeiesc era restrâns numai la biserica episcopală, iar creștinii se adunau la mormintele martirilor, construind deasupra lor biserici numite *martyria.* O dată cu libertatea dată creștinismului, paraclisele zidite pe mormintele martirilor au devenit biserici pentru întreaga comunitate creștină. În vechime, împărații și mulți creștini cu o situație materială deosebită și-au construit, în palalele ori casele lor, paraclise în care se săvârșeau serviciile religioase. Azi paraclise întâlnim la centrele eparhiale, mânăstiri, școli de învățământ teologic și în cimitire; în ele se săvârșesc servicii religioase numai cu aprobarea episcopului locului, fiind sfințite și înzestrate după aceleași reguli ca și bisericile parohiale.

6. CIMITIRELE SAU ȚINTIRIMELE

Cimitirele (*κοιμητήριον* = loc de odihnă) sunt locuri de odihnă, unde sunt înmormântați creștinii; ele sunt socotite bunuri sacre ale Bisericii, primind acest caracter prin sfințire și prin întrebuințarea lor. În timpurile primare ale creștinismului, trupurile celor adormiți se înmormântau în grădini, pe lângă drumuri ori în câmpii, și aceasta datorită faptului că legile romane civile nu permiteau înmormân-

tarea în cuprinsul oraşelor şi satelor, ci numai în afara lor. O dată cu încetarea persecuţiilor, creştinii au avut putinţa de a înmormânta trupurile celor răposaţi în locuri anume destinate pentru aceasta, făcându-le slujba înmormântării cu cântări, cu rugăciuni şi rânduielile sacre prescrise de Biserică. De obicei aceste locuri erau împrejurul bisericilor. În mijlocul cimitirului trebuie să fie o cruce mai înaltă, de lemn sau de piatră, aducându-ne aminte de crucea pe care a pătimit şi a murit şi ne-a răscumpărat prin sângele Său Mântuitorul. Cei răposaţi sunt aşezaţi în morminte cu faţa spre răsărit, pentru că dinspre răsărit va veni Mântuitorul la Judecata viitoare, iar la căpătâi se pune crucea, semn al credinţei celui răposat în Hristos şi al nădejdii că se va scula împreună cu El la învierea cea de obşte.

Atât mormintele, cât şi cimitirele în întregimea lor trebuie împrejmuite, împodobite cu verdeaţă, pomi şi flori şi întreţinute în curăţenie şi ordine, starea lor fiind o dovadă a religiozităţii credincioşilor şi a vredniciei preotului.

LECŢIA A 12-A

PICTURA BISERICEASCĂ. TIPICUL ICONOGRAFIC AL PICTURII DIN BISERICILE ORTODOXE. ICOANELE BISERICEŞTI

1. PICTURA BISERICEASCĂ ŞI SCOPUL EI

Pictura bisericească este o artă deosebită de pictura profană (nereligioasă). Ea nu este o simplă copie sau fotografie a realităţii, nu este deci o artă realistă.

Arta bisericească se deosebeşte fundamental de cea profană atât prin scopul şi menirea ei, cât şi prin formele sau mijloacele ei de realizare. Ea este o artă religioasă, o artă pusă în serviciul Bisericii şi al ideii creştine, şi mai ales al cultului divin. Pictura bisericească n-a urmărit să satisfacă gustul sau sentimentul estetic al credincioşilor, n-a avut o funcţie sau intenţie pur decorativă; ea a

izvorât, mai ales la începutul existenţei Bisericii, dintr-un profund sentiment religios, exprimat în formele şi culorile artei de meşteri anonimi sau de pictori celebri, ei înşişi profund credincioşi. Aceştia au căutat să ilustreze, în imagini, istoria vieţii creştine, conţinutul cărţilor sfinte, învăţătura de credinţă a Bisericii, ceremoniile cultului sacru ş.a.m.d., servind astfel concepţiile religioase şi scopurile generale ale Bisericii.

Icoanele şi pictura religioasă de pe pereţii bisericilor, în ansamblul ei, au avut întâi de toate un rol instructiv şi educativ; Biserica a făcut din ele un mijloc de învăţătură şi de educaţie creştină.

Pictura bisericească în general, dar mai ales cea ortodoxă, este prin definiţie simbolică; ea exprimă o idee, o intenţie, un înţeles, un conţinut lăuntric, pe care ni-l tâlcuieşte ştiinţa iconografiei.

2. TIPICUL ICONOGRAFIC AL BISERICILOR ORTODOXE

Ca formă de expresie a Teologiei, pictura bisericească nu s-a făcut la întâmplare, ci după anumite reguli, pe care vechii zugravi le-au aşternut în scris, în manuale numite *Erminii* (călăuze) *de zugrăvie*. Aceste Erminii cuprind, între altele, reguli care arată zugravilor care scene sau chipuri sfinte se pot zugrăvi în altar şi cum trebuie zugrăvite, ce se poate zugrăvi în naos şi în turle, ce şi cum se zugrăveşte pe pereţii pronaosului sau la faţadă etc., aşa încât decorul pictural al oricărei biserici să alcătuiască în întregimea lui o carte sau un ansamblu unitar şi logic, inspirat şi călăuzit de o idee centrală, coordonatoare.

Acest program sau tipic iconografic n-a fost fix şi uniform în cursul timpului. El s-a format cu încetul şi a variat după epoci, potrivit cu evoluţia arhitecturii religioase, cu ideile sau curentele teologice (dogmatice) care au frământat cugetarea creştină. Astfel, într-un fel se picta o bazilică creştină din secolele IV–VI şi într-alt fel o biserică ortodoxă din sec. XIV.

Programul iconografic a evoluat paralel cu dezvoltarea cultului sfinţilor, cu discuţiile şi controversele dogmatice, cu dezvoltarea rân-

duielii liturgice (ilustraţia troparelor şi a imnelor liturgice), cu tradiţia religioasă specifică fiecărui popor sau fiecărei regiuni; de ex., în cuprinsul Bisericii noastre, într-un fel se prezintă *decorul iconografic* al bisericilor din Transilvania, de o parte, şi în alt fel al bisericilor din Muntenia şi Moldova, de altă parte. Programul iconografic a ţinut seama şi de dimensiunile locaşului bisericesc şi de destinaţia lui; într-un fel se pictează o biserică modestă de enorie, într-alt fel o catedrală, într-alt fel o biserică mânăstirească sau un paraclis de curte domnească (ca de ex. biserica Sf. Nicolae de la Curtea de Argeş), într-un fel o biserică de cimitir sau necropolă, unde nădejdea învierii, deci iconografia Evangheliilor învierii, are rolul principal.

Izvorul de inspiraţie preferat al picturii bizantine au fost îndeosebi cultul (Liturghia) şi Evangheliile canonice, iar pentru Orient chiar apocrifele.

La baza întocmirii tipicului sau programului iconografic stau anumite reguli, deduse din simbolismul locaşului bisericesc care, în ansamblul lui arhitectonic şi pictural, trebuie să ne dea o imagine sensibilă a Bisericii cereşti, a «Cerului pe pământ», cum zice Sf. Gherman al Constantinopolului; în modul cum e distribuită pictura, ea caută să sugereze în chip intuitiv rânduiala, ierarhia sau ordinea care domneşte în lumea creată, mântuită şi condusă de Dumnezeu.

a) Astfel, în arhitectura bisericilor ortodoxe, *turla* (*cupola*) centrală de deasupra naosului, care este partea cea mai înaltă a locaşului sfânt, înfăţişează Biserica cerească, adică locuitorii cerului; sus, pe bolta turlei, se zugrăveşte chipul lui Dumnezeu Atotţiitorul (Pantocrator), înconjurat de Sfinţii Îngeri; pe pereţii turlei apar Sfinţii Profeţi şi Apostoli, care L-au vestit, care L-au slujit în lume şi care acum se bucură de vederea nemijlocită a feţei Lui, iar jos, pe cele patru colţuri de la baza turlei, se zugrăvesc Sfinţii Evanghelişti, care ne-au lăsat în scris viaţa şi cuvintele Mântuitorului.

b) *Altarul*, încăperea cea mai sfântă şi mai tainică a bisericii, reprezintă locul unde se împreună Biserica pământească cu cea cerească şi în el se vor zugrăvi chipurile acelora care sunt cei mai

apropiaţi de altarul ceresc. Sus, pe boltă, se zugrăveşte Maica Domnului cu Pruncul, ca împărăteasă a cerurilor, iar pe pereţi chipurile acelora care au avut un rol de seamă în cultul creştin şi mai ales în alcătuirea şi slujirea Sfintei Liturghii, care se oficiază în altar: mari ierarhi autori de liturghii (Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie cel Mare sau Dialogul ş.a.), diaconi slujitori (Sf. Ştefan, Sf. Laurenţiu ş.a.); mai sus, sunt înfăţişate scene din istoria sfântă a Vechiului şi Noului Testament în legătură cu Liturghia, ca de ex. împărtăşirea Sfinţilor Apostoli de către Mântuitorul, Liturghia cerească, Cina cea de taină, Cina de la Emaus, altarul Legii Vechi ş.a.

c) *Naosul*, rezervat credincioşilor, va reprezenta în general, în pictură, scene din viaţa şi lucrarea Mântuitorului în lume (îndeosebi Naşterea şi Învierea), chipuri de sfinţi de toate categoriile (mucenici, mărturisitori, ierarhi, prooroci, ucenici ai Domnului din cei 70), sărbătorile mari ale Ortodoxiei ş.a.

d) În *pronaos*, care e un fel de anticameră a bisericii, sunt zugrăvite chipurile acelora care se luptă să câştige mântuirea: ctitori, voievozi, cuvioşi şi cuvioase, pustnici şi călugări (ca Sf. Antonie cel Mare, Sf.Teodosie, Sf. Pahomie, Sf. Macarie ş.a.), precum şi scene instructive şi educative (ca de ex. ce este biserica, cum trebuie să ne comportăm când intrăm în ea şi când asistăm la sfintele slujbe etc.).

e) Pictura de pe *suprafaţa exterioară a zidurilor bisericii*, când există (cum este de ex. la bisericile din nordul Moldovei, din sec. XVI), va înfăţişa pe cei ce au dorit, dar cărora nu le-a fost dat să facă parte din Biserica creştină: patriarhii, proorocii şi drepţii Vechiului Testament, sibile sau profetese păgâne, filosofi şi înţelepţi din lumea veche, care, prin înţelepciunea dăruită lor de Dumnezeu, au întrezărit venirea Mântuitorului în lume.

3. ICOANELE BISERICEŞTI

Icoanele sau reprezentările picturale în biserica creştină au fost folosite încă de la începutul creştinismului şi, începînd din sec. IV, se confirmă documentar şi cinstirea sau cultul lor. *Icoană* (de la gre-

cescul εἰκών) se numește orice reprezentare picturală a unui personaj sfânt sau a unei scene sfinte, făcută de obicei pe o bucată de lemn, pânză sau hârtie, pe sticlă sau pe zidul bisericii și având un chenar sau cadru de lemn ori metal. Icoana ortodoxă se caracterizează mai întâi prin faptul că este sfințită, că devine deci un obiect de cult, considerat ca venerabil și cinstit în mod vizibil.

a. **După forma și materialul** din care sunt făcute, icoanele pot fi: 1) Fixe sau imobile (ca cele de pe pereții tâmplei sau catapetesmei); 2) Mobile sau purtătoare, cum sunt cele mai multe icoane.

b. **După destinația sau întrebuințarea lor**, ele pot fi:

1) Icoane întrebuințate în biserici sau puse în serviciul cultului oficial public, ca de ex.: icoanele (fixe) de pe catapeteasmă, icoanele (mobile sau schimbătoare) care se pun pe iconostas (praznicale), icoanele pentru procesiuni, icoanele votive ș.a.m.d.;

2) Icoane întrebuințate în cultul particular (în afară de biserică): icoane familiale (așezate în case), icoane rutiere (așezate la troițele de la marginea drumurilor), iconițe portabile protectoare (care se poartă la gât sau pe piept) ș.a.m.d.

Erezia iconoclasmului (lupta împotriva sfintelor icoane) a obligat Biserica să formuleze o doctrină precisă a icoanelor, doctrină definită îndeosebi la Sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea (787) și la Sinodul local din Constantinopol, ținut la 842-843.

După mai mult de un secol de prigoană iconoclastă, în anul 843 s-a restabilit definitiv cultul icoanelor și s-a sărbătorit prima oară, la Bizanț, *Duminica Ortodoxiei* (prima duminică din postul Paștilor).

Justificând folosirea și necesitatea sfintelor icoane, Sfinții Părinți de la Sinodul VII ecumenic argumentează că ele sunt cerute de condițiile omenești de cunoaștere, dependente de simțuri și de limitele impuse de spațiu și timp: «Fiindcă noi suntem legați de simțuri, nu putem ajunge la cele inteligibile decât prin mijlocirea simbolurilor sensibile, fie prin meditarea Scripturii, fie prin reprezentarea iconografică». Icoanele sunt deci un auxiliar prețios al Sfintelor Scripturi.

Icoana și Evanghelia sunt în strânsă legătură, se sprijină și se clarifică reciproc, colaborând amândouă la răspândirea învățăturii

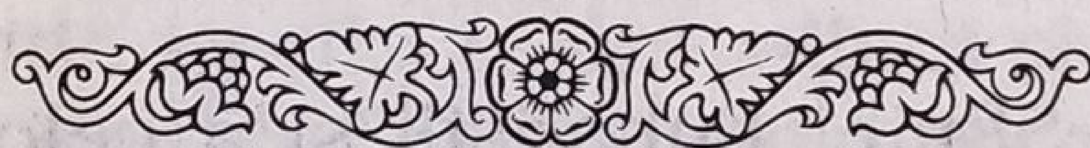
creştine. Un mare teolog contemporan a numit Evanghelia o icoane verbală a lui Hristos, iar icoana, o Evanghelie în culori.

În icoane, credincioşii văd şi învaţă viaţa şi faptele Mântuitorului, virtuţile, eroismul şi puterea de jertfire a mucenicilor şi sfinţilor, care şi-au dat viaţa pentru triumful credinţei creştine în lume.

Importanţa instructiv-educativă a icoanelor a fost recunoscută întotdeauna de Sfinţii Părinţi şi de marii ierarhi ai Bisericii şi de aceea ele sunt atât de mult folosite şi cinstite în viaţa religioasă ortodoxă.

ICOANĂ A CUVIOASEI PARASCHEVA

LECȚIA A 13-A

OBIECTELE DE CULT. SIMBOLISMUL ȘI ÎNTREBUINȚAREA LOR.

1. NOȚIUNI GENERALE DESPRE OBIECTELE DE CULT

Pentru săvârșirea Sfintei Euharistii și a celorlalte sfinte slujbe, încă de la început s-au întrebuințat anumite vase și obiecte de cult, făcute mai întâi din materiale mai simple, apoi, paralel cu înflorirea cultului, lucrate din materiale mai scumpe și frumos împodobite. Aceste obiecte n-au fost introduse în cult toate, dintr-o dată, ci treptat, după nevoile impuse de săvârșirea cultului, ele dobândind apoi și semnificații simbolice.

În secolul al IV-lea, când ele au devenit mai multe, s-a rânduit o anumită parte a bisericii, numită «schevofilachion, sau «diaconicon», pentru păstrarea lor (în Apus = sacristie).

În secolul al V-lea s-a instituit chiar o funcție clericală, deținută de un *schevofilax*, care purta grija păstrării și folosirii sfintelor vase și odoare liturgice. Schevofi-

LECŢIA A 13-A

OBIECTELE DE CULT. SIMBOLISMUL ŞI ÎNTREBUINŢAREA LOR.

1. NOŢIUNI GENERALE DESPRE OBIECTELE DE CULT

Pentru săvârşirea Sfintei Euharistii şi a celorlalte sfinte slujbe, încă de la început s-au întrebuinţat anumite vase şi obiecte de cult, făcute mai întâi din materiale mai simple, apoi, paralel cu înflorirea cultului, lucrate din materiale mai scumpe şi frumos împodobite. Aceste obiecte n-au fost introduse în cult toate, dintr-o dată, ci treptat, după nevoile impuse de săvârşirea cultului, ele dobândind apoi şi semnificaţii simbolice.

În secolul al IV-lea, când ele au devenit mai multe, s-a rânduit o anumită parte a bisericii, numită «schevofilachion, sau «diaconicon», pentru păstrarea lor (în Apus = sacristie).

În secolul al V-lea s-a instituit chiar o funcţie clericală, deţinută de un *schevofilax*, care purta grija păstrării şi folosirii sfintelor vase şi odoare liturgice. Schevofi-

laxul primea hirotesie, făcând parte dintre clericii inferiori. El purta veşminte diaconeşti în timpul slujbei, aducea din schevofilachion sfintele vase trebuitoare la altar, iar după terminarea Sfintei Liturghii le ducea iarăşi la locul lor.

În evul mediu, schevofilaxul Patriarhiei de Constantinopol era numărat între demnitarii eclesiastici cei mai înalţi, făcând parte din prima «pentadă», adică grupa primelor cinci funcţii clericale mai importante.

Obiectele de cult, vasele şi odoarele sfinte erau folosite numai la săvârşirea Sfintei Liturghii şi la diferite slujbe ale cultului divin. Canonul 73 apostolic oprea orice altă întrebuinţare a sfintelor vase şi odoare bisericeşti: «Vas de aur, ori de argint, sfinţit, ori pânză, nimeni să nu-şi mai însuşească spre folosire acasă, căci este împotriva rânduielilor; iar de va fi prins cineva, să fie pedepsit cu afurisirea». De asemenea, Sinodul I–II local de la Constantinopol (861) pedepseşte cu asprime pe clericul sau laicul care s-ar folosi pentru sine de potir, disc sau veşmintele liturgice, în afară de biserică (canon 10).

Sfintele vase (discul, potirul, steluţa, acoperământul şi linguriţa) se folosesc numai la Sfânta Liturghie şi stau numai în sfântul altar (la proscomidiar, ori în schevofilachion); alte obiecte sfinte (odoare bisericeşti) stau de regulă pe Sfânta Masă, iar altele, mai puţin importante, stau în naos sau în pronaos. Toate vasele, odoarele şi obiectele bisericeşti necesare cultului divin, înainte de a fi puse în folosinţă sunt sfinţite prin slujbe speciale de către preot, cu excepţia sfântului antimis, pe care-l sfinţeşte numai arhiereul. De aceea ele se mai numesc şi obiecte sfinte.

2. OBIECTELE DIN SFÂNTUL ALTAR

a. Obiectele de pe Sfânta Masă.

1) *Sfântul antimis*. Termenul «antimis» înseamnează «în loc de masă». Antimisul este o bucată de stofă de in sau de mătase, în forma unui pătrat cu dimensiunile de 50-60 cm. Este cel mai de seamă obiect, fără de care preotul nu poate oficia Sfânta Liturghie, nici chiar acolo unde se află prestol sfinţit şi cu sfinte moaşte. El se desface în timpul Sfintei Liturghii, când preotul zice: «Rugaţi-vă, cei chemaţi, Domnului...». Acest obiect liturgic are în mijloc pictată ori brodată punerea Domnului în mormânt. În colţuri sunt cei 4 Evanghelişti. În partea de sus, în mijloc, într-o cusătură, se află o părticică din moaştele unui sfânt martir. Sfântul antimis simbolizează giulgiul în care a fost înfăşurat trupul Mântuitorului când a fost pus în mormânt. De aceea pe marginile lui se află scris troparul punerii în mormânt: «Iosif cel cu bun chip...».

Originea antimisului este din timpul persecuţiilor, când sfinţiţii slujitori, de teama persecuţiilor, luau cu ei sfintele mese şi se duceau în locuri ferite, peşteri, munţi, catacombe şi acolo săvârşeau Sfânta Liturghie. Pentru că mesele care serveau ca altar erau greu de purtat, fiind făcute din lemn, piatră sau metal, s-au

înlocuit cu sfântul antimis, care este un altar mobil (portabil) şi era deci mai uşor de purtat, cu ajutorul lui putându-se săvârşi Sfânta Liturghie şi în afară de biserică, fie în case particulare, fie pe câmpul de luptă, în caz de război ş.a.m.d.

Sfântul antimis se păstrează într-o învelitoare (mahramă) de pânză, numită *iliton*, care şi astăzi, la sfârşitul slujbei Sfintei Liturghii, se strânge şi se înveleşte cu el. Antimisul este sfinţit, semnat şi dat de episcopul locului, indicându-se parohia sau biserica unde a fost dat pentru slujire, cu hramul ei. Sfinţirea antimisului o face episcopul în cadrul sfinţirii bisericii, iar dacă este nevoie, şi independent de această slujbă. Despre sfinţirea antimiselor vom vorbi la ierurgiile bisericeşti.

Sfinţii slujitori sunt îndatoraţi să umble cu multă băgare de seamă cu sfântul antimis. Să-l păstreze cât mai curat, să strângă de pe el fărâmiturile cât de mici ar fi, dacă au căzut de pe sf. disc, să-l mânuiască cu multă atenţie. Să nu pună linguriţa udă de vin pe el şi, atunci când preotul se împărtăşeşte, să aibă grijă ca să nu curgă vreo picătură de vin din sfântul potir, să se ferească a-l păta de ceară. Când se face curăţenie pe Sf. Masă, să nu îndrăznească vreun mirean a pune mâna pe sfintele obiecte, aceasta fiind numai datoria preotului, iar aceasta să o facă numai îmbrăcat cu epitrahilul şi cu toată evlavia cuvenită.

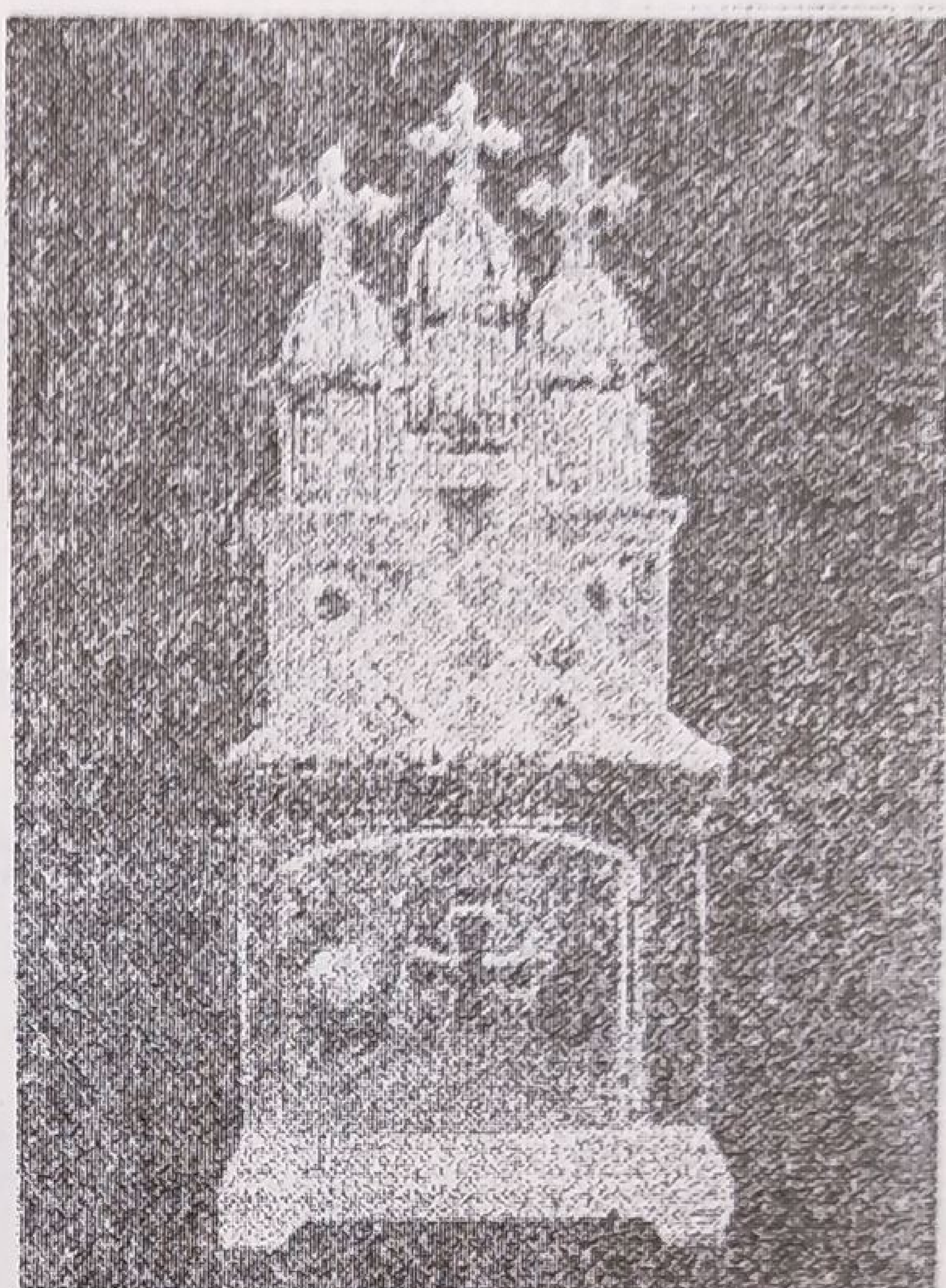
În sfântul antimis se păstrează un *burete mic*, cu care se adună particelele căzute din întâmplare de pe sf. disc. Pe acest burete, preotul sau arhiereul îşi pune partea din Sf. Agneţ când se împărtăşeşte. Acest burete ne aduce aminte de buretele cu care ostaşii au adăpat pe Mântuitorul Hristos cu oţet şi fiere, în timpul răstignirii Sale.

2) *Sfânta Evanghelie.*

Pe sfântul antimis, împăturit în iliton, se află Sfânta Evanghelie. Ea cuprinde viaţa şi învăţătura Mântuitorului Iisus Hristos şi stă totdeauna pe Sfânta Masă, închipuind pe Domnul Hristos pe scaunul slavei Sale, Care, prin glasul preotului, învaţă necontenit pe oameni calea binelui şi a fericirii veşnice. Cuprinde cele patru Evanghelii, împărţite aici în citiri sau pericope pentru fiecare zi. Ea este legată şi îmbrăcată în chip deosebit, cu iconiţe de argint şi poleitură, reprezentând de obicei, în mijloc, Învierea Domnului, şi în colţuri pe Sfinţii Evanghelişti.

CRUCE CU PICIOR (POSTAMENT)
ŞI CRUCE SIMPLĂ PENTRU
BINECUVÂNTARE

CHIVOT

Ca şi Sfânta Cruce, Sfânta Evanghelie este obiectul sfânt, prin a cărui sărutare credincioşii îşi arată dragostea şi cinstirea pe care o dau Mântuitorului Hristos. De aceea, în timpul Utreniei de duminică ea este scoasă de către preot în mijlocul bisericii pentru închinare şi sărutare, iar la vohodul cel mic de la Liturghie este purtată în procesiune prin mijlocul bisericii, înainte de citirea ei.

3) Tot pe Sf. Masă se mai găseşte şi *Sf. Cruce* (pot fi şi mai multe), care înfăţişează răstignirea Mântuitorului Iisus Hristos şi cu care preotul binecuvintează pe credincioşi la Sf. Liturghie. Sf. Cruce se foloseşte la toate slujbele bisericeşti, ca de ex.: sfinţirea apei, botez, cununie, precum şi la procesiuni. Ea simbolizează pe de o parte renunţarea şi lepădarea de sine a creştinului, cum a spus Mântuitorul: *«Cel ce voieşte să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea sa şi să-Mi urmeze Mie»* (Matei XVI, 24); pe de altă parte, ea este şi stindardul de luptă cu care câştigăm biruinţa

împotriva duhului rău, precum cântă Biserica: «Doamne, armă asupra diavolului, crucea Ta o ai dat nouă; că se scutură şi se cutremură, nesuferind a căuta spre puterea ei...».

4) *Sf. Chivot*. Este unul dintre cele mai preţioase obiecte de pe Sf. Masă. Se mai numeşte şi *artoforiu;* în el se păstrează, într-o cutiuţă de aur sau argint, Sfânta împărtăşanie pentru bolnavi şi copii, pregătită din Sfântul Agneţ scos în Joia Mare, care se sfărâmă şi se usucă în marţea din Săptămâna Luminată. Tot în Sf. Chivot se păstrează Sfântul Agneţ pentru Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite din Postul Mare.

Chivotul are forma unei bisericuţe şi este făcut de regulă din metal preţios. La unele biserici înfăţişează chiar biserica respectivă în miniatură. El simbolizează tronul pe care stă Mântuitorul în slava cerească. Este aşezat în partea de răsărit a Sfintei Mese, în dreptul sfântului antimis.

În cult, Sf. Chivot se scoate la Vecerniile mari ale praznicelor împărăteşti şi la hram, fiind purtat pe umeri de diacon când se face cădirea mare, de obicei la catedrale, unde sunt mai mulţi diaconi şi cel puţin două chivote.

5) *Ripidele* sunt un fel de apărători sub forma unor evantaie, cu care diaconul fereşte sfintele daruri să nu cadă ceva în ele în timpul Sfintei Liturghii. Forma ripidelor închipuieşte aripile îngerilor. Ele simbolizează în chip tainic pe Heruvimii şi Serafimii, precum şi cetele îngereşti, care nevăzut înconjoară pe Împăratul slavei, Care sălăşluieşte pe Sf. Masă. Ripidele sunt purtate în procesiunea vohoadelor la slujbele arhiereşti.

6) *Sfeşnicele*. Pe Sf. Masă se mai găsesc şi sfeşnice cu 1, 2, 3, sau 7 lumânări. Cel cu o singură lumină închipuieşte unitatea Dumnezeirii, cele cu două lumini, cele două firi ale Mântuitorului; cele cu 3 lumini, Sfânta Treime, iar cele cu 7 lumini, cele 7 daruri ale Sfântului Duh: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credinţa (Gal. V, 22).

Lumânările au o întrebuinţare foarte veche în Biserică, mai ales la slujbele de noapte. Erau socotite şi ca ofrandă sau dar de jertfă, prin luminile lor contribuind la înfrumuseţarea cultului divin. Ele simbolizează «lumina lui Hristos, care luminează tuturor».

Tot pe Sf. Masă trebuie să stea *vasul în care se păstrează Sfântul Mir* folosit la ungerea pruncilor după botez.

8) Tot în sfântul altar, în partea de răsărit a Sfintei Mese, se află şi *Crucea Răstignirii*, o cruce mare, lucrată din lemn, pe care este pictată Răstignirea Mântuitorului Iisus Hristos, având pictaţi la capetele braţelor pe Sfinţii Evanghelişti. Ea se află pe un postament şi se găseşte lângă Sf. Masă, alături de candela care trebuie să fie permanent aprinsă. Această Cruce se scoate din sf. altar de către preot numai la Denia din Joia Mare (Utrenia Vinerii Patimilor), după citirea Evangheliei a V-a a Sfintelor Patimi, la antifonul al XV-lea. Se scoate din Sfântul Altar pe uşa dinspre miazănoapte, fiind purtată pe umeri de preot, închipuind pe Mântuitorul, Care Şi-a dus crucea. Se aşază în mijlocul bisericii, cântându-se troparul Răstignirii: «Astăzi S-a spânzurat pe lemn...». Se face închinare mare, credincioşii o întâmpină în genunchi, apoi, făcând metanii mari, o sărută cu toată evlavia.

După aceasta, slujba Sfintelor Patimi continuă, iar Sfânta Cruce rămâne în mijlocul bisericii până a doua zi la Vecernie, când se scoate Sfântul Epitaf.

Scoaterea Sfintei Cruci este un moment solemn, de adâncă durere şi tristeţe. Credincioşii privind spre ea, văd pe Mântuitorul Iisus, Care S-a jertfit pentru mântuirea noastră.

9) Tot pe Sf. Masă se mai găseşte şi un *clopoţel*, care este folosit în unele momente liturgice, cum este la Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, pentru a atrage atenţia credincioşilor, ca să îngenuncheze şi să fie mai râvnitori în rugăciune. Mai este folosit şi în alte împrejurări, ca de ex.: după terminarea predicii sau citirea Cazaniei, anunţând pe credincioşi să se apropie «cu frică de Dumnezeu şi cu credinţă» de sfântul altar, spre a se împărtăşi.

Clopoţelul s-a folosit în biserică încă din cele mai vechi timpuri, mai ales în vremea persecuţiilor sau năvălirii barbarilor. Era un mijloc de anunţare a creştinilor, fie pentru a închide uşile, fie pentru a părăsi locaşul de închinare.

b) **Obiectele sfinte de la proscomidiar.**

La proscomidiar se păstrează sfintele vase folosite la slujba Sfintei Liturghii, şi anume:

1) *Sfântul Potir*, care este un vas în forma unei cupe cu picior, sau a unui pahar mai mare sau mai mic, lucrat de regulă din argint poleit cu aur. În el se pune vinul amestecat cu apă, care se va preface în sângele Domnului la Sfânta Liturghie. Potirul a fost întrebuinţat de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină, când a instituit taina Sfintei Euharistii, iar Sfinţii Apostoli l-au folosit şi ei, urmând pilda Mântuitorului. În vechime se făcea din aramă, sticlă, cositor sau chiar din lemn. Sf. Ioan Gură de Aur ne spune că erau potire chiar din lut. Dezvoltându-se cultul şi ţinându-se seama de importanţa şi superioritatea Sfintei Liturghii faţă de celelalte slujbe bisericeşti, după încetarea prigoanelor împăraţii şi creştinii înstăriţi dăruiau bisericilor vase şi odoare făcute din metal preţios.

DISC, POTIR, STELUŢĂ, COPIE (LANCE) ŞI LINGURIŢĂ

Sf. Potir închipuieşte atât paharul de la Cina cea de Taină, cât şi paharul în care, după o tradiţie, Sf. Ioan Evanghelistul ar fi strâns sângele curs din rănile Mântuitorului la răstignirea Lui pe cruce.

Sf. Potir este indispensabil pentru slujba Liturghiei, fiind folosit pentru pregătirea Sfintei Împărtăşanii şi pentru împărtăşirea slujitorilor şi a credincioşilor.

2) *Discul* este un vas în formă de taler sau tipsie cu picior, din argint sau alt metal, de obicei aurit pe faţa de deasupra, pe care se pun Sfântul Agneţ şi celelalte părticele. Discul datează chiar de la începutul Bisericii creştine, fiind făcut din diverse materii (metal, lemn, marmoră) şi având diverse forme (de farfurie, de coşuleţ, de simplă tavă sau tipsie etc.). Discurile erau împodobite cu imagini

diferite, precum: chipul Mântuitorului, ale Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, sau simboluri, ca: mielul, Sf. Cruce, ancora, peştele etc. Sf. disc închipuieşte ieslea în care S-a născut Mântuitorul cu trup, precum şi targa pe care a fost purtat trupul Domnului de la Golgota la mormânt. Forma rotundă închipuieşte cerul.

3) *Steaua* (steluţa) este un obiect de metal alcătuit din două semicercuri de aur sau argint, unite la mijloc printr-un şurub, ca să se poată deschide şi închide după voie. Deasupra punctului de încrucişare a celor două semicercuri se află o cruce mică. Steaua se pune pe sfântul disc pentru a acoperi Sfântul Agneţ şi părticelele de pâine puse pe el şi pentru a susţine acoperămintele, ca ele să nu se atingă de Sfântul Agneţ şi nici să nu se amestece părticelele de pe sf. disc. Simbolizează steaua pe care au văzut-o magii de la Răsărit atunci când S-a născut Mântuitorul şi care i-a condus la Betleem, precum indică şi formula rostită de preot când o aşază pe sfântul disc: *«Şi venind steaua, a stat deasupra unde era Pruncul»*.

4) *Copia* este un cuţitaş de metal în forma unei suliţe cu vârful în formă de triunghi şi cu mâner scurt, terminat printr-o mică cruce. Se foloseşte la proscomidie pentru tăierea Sfântului Agneţ şi a părticelelor din prescurile folosite, iar înainte de împărtăşirea slujitorilor, când sunt mai mulţi, se taie cu ea partea HS din Sfântul Agneţ, din care se împărtăşesc clericii slujitori. Copia aminteşte, prin forma ei, suliţa cu care a fost împunsă pe cruce coasta Mântuitorului de către unul dintre ostaşi.

5) *Linguriţa*, care e folosită la împărtăşirea credincioşilor, se face din metal preţios, aur sau argint, având mânerul în chipul crucii. Ea a început să fie folosită din secolele VII–VIII înainte, de când s-a introdus obiceiul ca credincioşii laici să fie împărtăşiţi fără a mai sorbi Sfântul Sânge direct din Sf. Potir, cum făceau mai înainte. Linguriţa simbolizează cleştele cu care serafimul din vedenia lui Isaia, luând un cărbune de foc de pe altar, 1-a atins de buzele profetului, curăţindu-1 cu aceasta de păcate şi învrednicindu-1 să propovăduiască cuvântul Domnului (Isaia VI, 1 şi urm.). De aceea, la împărtăşirea credincioşilor preotul rosteşte formula: *«Iată, s-a atins de buzele tale şi va şterge fărădelegile tale şi păcatele tale le va curăţi»*.

6) *Acoperămintele sfintelor vase* (numite şi *procoveţe*), în număr de trei, sunt bucăţi de stofă fină, înfrumuseţate cu cruci din galon de

fir sau broderie în fir. Cu ele se acoperă discul și potirul. Cu cel dintâi se acoperă sfânta pâine împreună cu discul, cu al doilea se acoperă potirul, iar cu al treilea, care este mai mare și se numește *aer,* se acoperă ambele vase (discul și potirul). Acesta din urmă este prevăzut și cu două baiere, întrucât la ieșirea cu Cinstitele Daruri, diaconul sau preotul își acoperă spatele cu el. Primele două acoperăminte simbolizează scutecele cu care a fost înfășat Mântuitorul Hristos la nașterea Sa, dar ele mai simbolizează și giulgiul și mahrama cu care a fost înfășurat când a fost pus în mormânt (Luca II, 12; Ioan XX, 7).

Procovățul cel mare se numește *aer* pentru că în timpul Liturghiei, când se rostește *Crezul,* el este legănat de preot deasupra Sfintelor Daruri, producând o adiere de aer. *Aerul* simbolizează bolta cerească, precum și lespedea așezată deasupra mormântului Domnului după îngroparea Lui (Matei XXVII, 60).

7) La proscomidiar se mai găsește și un *burete,* mai mare decât cel din sf. antimis, cu care preotul șterge Sf. Potir după ce a consumat rămășița Sfintelor Daruri, la sfârșitul Liturghiei. Acesta de obicei se așază în Sf. Potir, rămânând totdeauna la proscomidiar.

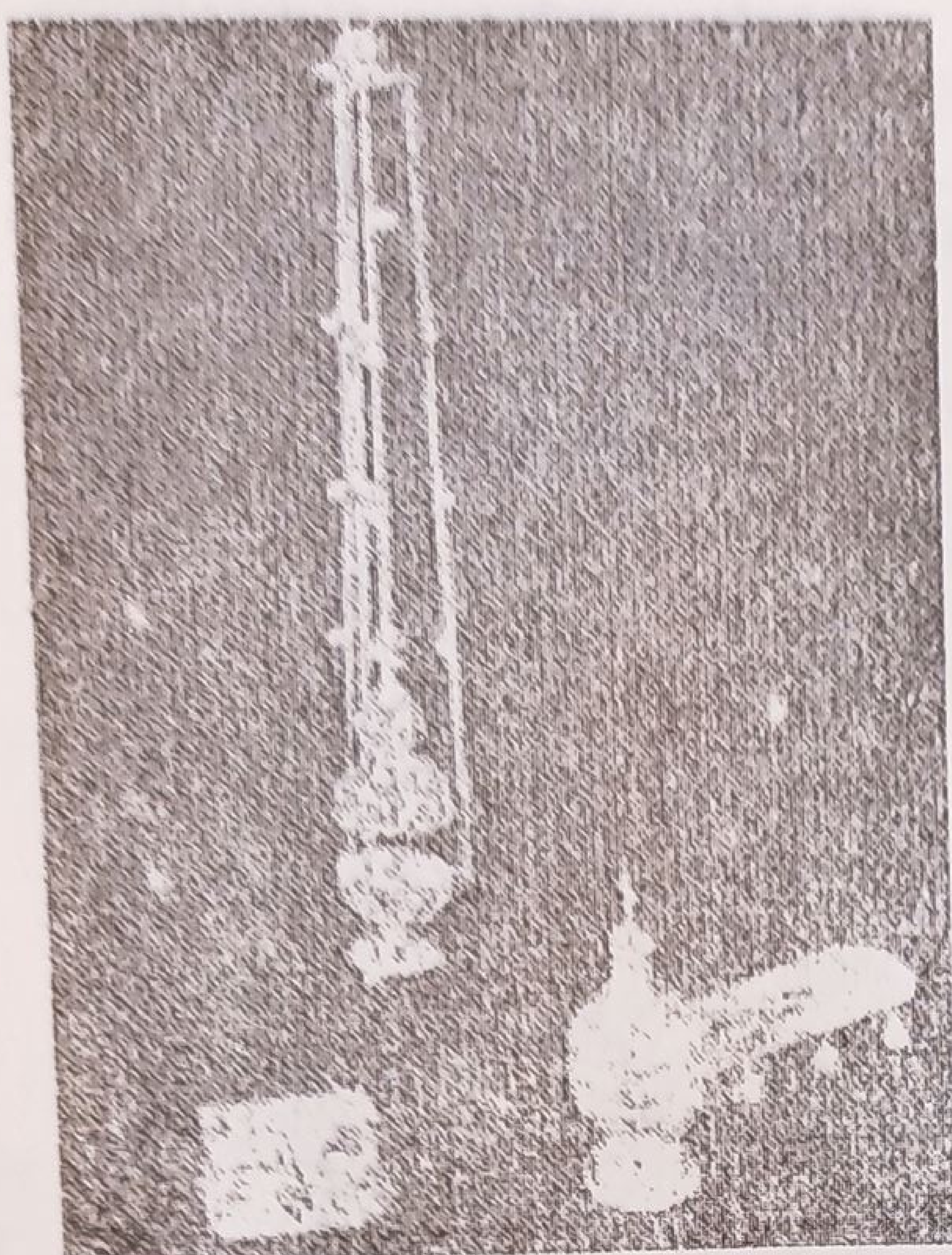
8) Tot la proscomidiar se păstrează *vasele* (sticlele sau cănile) în care se păstrează vinul și apa necesare pentru Sf. Euharistie și pentru spălarea (curățirea) potirului după consumarea Sfintelor de către preot.

Pentru *căldura* (apa caldă binecuvântată) care se toarnă în Sf. Potir înainte de împărtășirea clericilor, se folosește un ibricel sau o cană mică de metal, numită *tiplotă.*

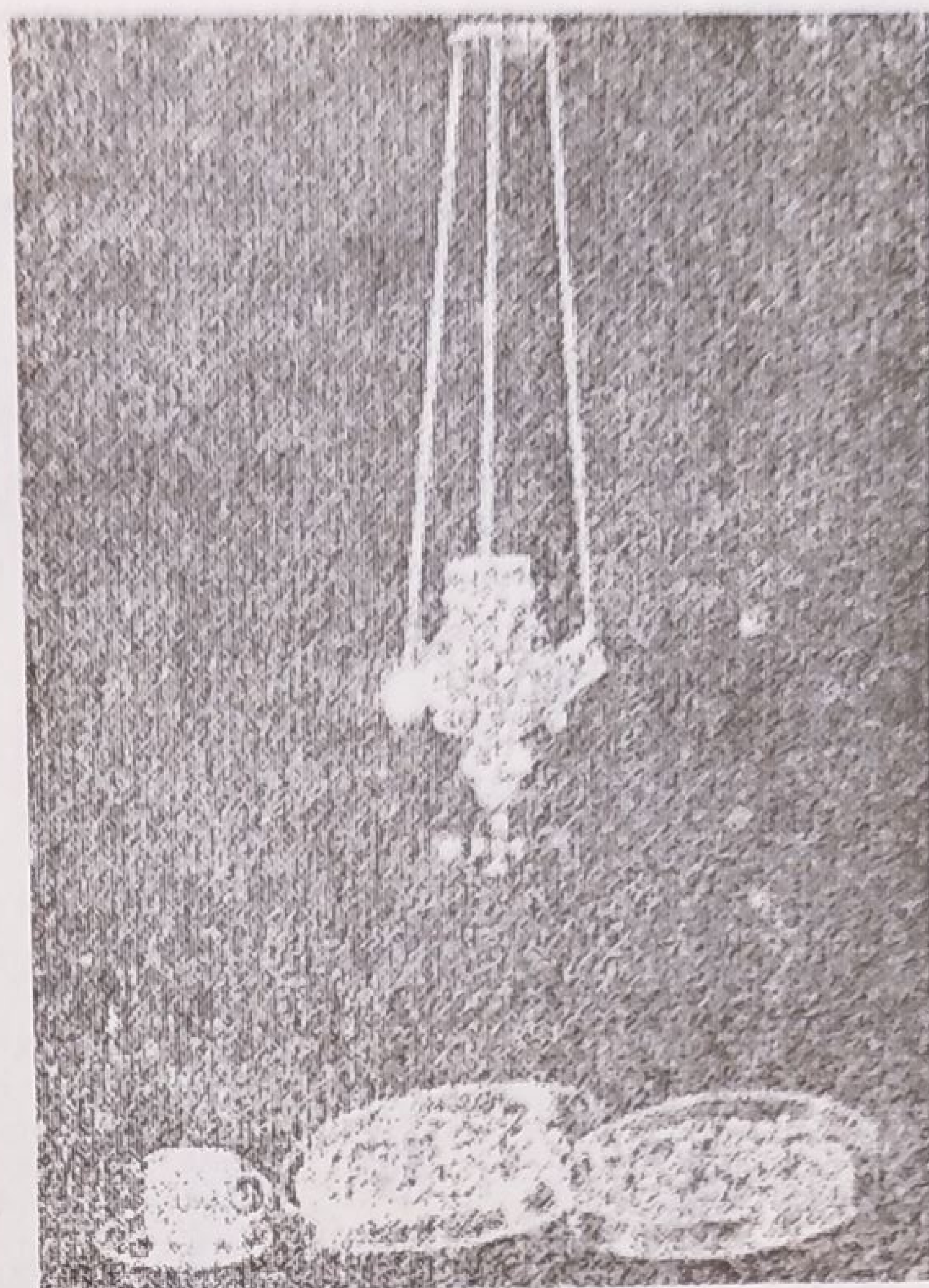
Dator este preotul să poarte grijă ca sfintele vase să fie cât mai bine întreținute, să se aurească mai des și să fie bine șterse și uscate, pentru ca nu cumva, rămânând vreo fărâmitură din Sfânta Împărtășanie în Sfântul Potir, preotul să-și atragă osândă. Procovețele să fie cât mai curate, iar spălarea lor să se facă cu multă atenție, chiar de către preot însuși, de este posibil. Întotdeauna, la sfârșitul Liturghiei, toate sfintele vase trebuie să fie frumos strânse, acoperite și puse la locul destinat, fie în firida de la proscomidiar, dacă există, fie în dulăpiorul anume amenajat în această parte a Sfântului Altar. Să nu se uite că ele sunt folosite la aducerea Sfintei Jertfe și trebuie să fie în starea de curățenie și ordine impusă de un act atât de sfânt.

c. Alte obiecte de cult care se găsesc în Sfântul Altar.

1) *Cădelnița* sau *cățuia,* folosită la cădire (tămâiere), este un obiect de metal prețios, compus dintr-un mic recipient în care se pune

CĂDELNIŢĂ, CĂŢUIE ŞI CHIVOT MIC (ARTOFORION)

CANDELĂ, CUNUNII ŞI TIPLOTĂ (CĂNIŢĂ PENTRU "CĂLDURĂ")

tămâie, atârnat de lănţişoare subţiri pentru a se purta în mână de către preot. Peste tămâie se pun cărbuni aprinşi, de regulă din lemn de viţă, pentru că se ard mai uşor, pentru a se aprinde tămâia şi a produce fumul care îmbălsămează biserica sau obiectele sfinte la cădire şi care simbolizează darul Duhului Sfânt. Cădelniţa se păstrează de regulă în Sf. Altar, fie la proscomidiar, fie în alt loc, fiind folosită în momentele din rânduiala sfintelor slujbe indicate de tipicul bisericesc.

2) *Sfântul Epitaf* (numit câteodată şi Sfântul Aer) este o bucată de pânză sau de muşama, lungă cam de 1,50 m., pe care este pictată sau brodată în fir «Punerea Domnului, în mormânt». Acesta se foloseşte la slujba înmormântării Domnului, din Vinerea Sfintelor Patimi. Este scos şi aşezat în mijlocul bisericii la Vecernia Sâmbetei din Săptămâna Patimilor (care se oficiază de obicei la bisericile de enorie Vineri dimineaţa), iar la slujba Prohodului din seara următoare se ocoleşte cu el biserica şi apoi se aşază pe Sf. Masă, unde rămâne până la Vecernia Înălţării Domnului, când se ridică şi se aşază la locul de cinste în altar, unde se păstrează în timpul anului. El închipuieşte trupul mort al Domnului, iar când stă pe Sf. Masă

EPITAF

închipuieşte rămânerea Mântuitorului pe pământ timp de 40 de zile, între Înviere şi Înălţare, când S-a arătat de mai multe ori ucenicilor, întărindu-i în credinţă.

3) *Cununiile.* Sunt două obiecte de metal, în formă de cununi împărăteşti, cu care sunt încununaţi mirii la săvârşirea tainei Cununiei. Simbolizează unirea lor şi cinstea ce li s-a acordat.

4) *Căldăruşa pentru agheasmă* este un vas mic de aramă, în care se pune apa sfinţită, cu care preotul botează casele credincioşilor. Se întrebuinţează mai ales la slujba agheasmei (sfinţirea apei) mici şi mari. Cu căldăruşa se află şi buchetul de busuioc folosit pentru stropire.

5) *Tava pentru anaforă* (anaforniţa), din metal, se foloseşte pentru a se pune pe ea anafora (pâinea binecuvântată) care se împarte credincioşilor la sfârşitul Liturghiei.

6) La proscomidiar se află de regulă şi cele necesare pentru spălarea mâinilor sfinţiţilor slujitori la Liturghie: o cană cu apă şi un

LITIER

CRISTELNIŢA (COLIMVITRĂ) PENTRU BOTEZ ŞI CĂLDĂRUŞĂ PENTRU AGHIASMĂ

lighean, înlocuite în unele biserici cu instalaţii speciale (chiuvetă cu robinet şi *umivalniţă*, adică loc pentru scurgerea apei în pământ). Un lighean şi o cană cu apă sunt totdeauna folosite la slujbele arhiereşti.

Toate aceste obiecte pot să fie aşezate în diaconicon (schevofilachion sau veşmântar), unde se găsesc şi veşmintele bisericeşti, ca şi cărţile de ritual, prosoapele, lumânările, sticlele cu vin, sticla cu untdelemn pentru diverse slujbe, foarfeca folosită la botez pentru tăiatul părului şi altele.

3. OBIECTELE DE CULT CARE STAU DE REGULĂ ÎN NAOS

a) *Litierul* este o tavă din metal, pe care se pun pâinea, vinul, grâul şi untdelemnul când se oficiază slujba Litiei.

b) *Vasul cu apă sfinţită* (agheasmatarul), din metal argintat, ori chiar din argint, e folosit pentru păstrarea apei sfinţite, necesară la diferite slujbe ori pentru diferite nevoi ale credincioşilor.

c) *Miruitorul* este un mic obiect de metal argintat, lung de câţiva centimetri şi subţire, terminat în formă de cruce, cu care preotul

unge pe credincioși pe frunte cu untdelemn sfințit în semnul Sfintei Cruci, la sfârșitul Sfintei Liturghii, la priveghere și la alte slujbe. El stă de obicei la iconostas (tetrapodul cu icoana din naos), unde credincioșii vin pentru a săruta icoana praznicului (ori a hramului bisericii) înainte de a fi miruiți de către preot.

4. OBIECTELE CARE SE AFLĂ ÎN PRONAOS

a) *Colimvitra* (cristelnița), adică vasul în care se pune apa pentru botezul pruncilor și care ține locul baptisteriului din primele veacuri ale Bisericii.

b) *Steagurile* sau *prapurile*, cu chipuri de sfinți (mai ales cu chipurile sfinților care sunt patroni ai bisericii), care se poartă la procesiuni, înmormântare, precum și în Vinerea Patimilor la slujba Prohodului.

Steagul a fost introdus în biserică din timpul lui Constantin cel Mare; el înseamnă steagul lui Hristos, în jurul căruia ne adunăm ca luptători ai Bisericii, spre a birui pe văzuții și nevăzuții vrăjmași. Steagul mai înseamnă și biruință lui Hristos asupra morții, asupra păcatului și asupra diavolului.

c) Tot pentru cult ne mai servim de *toaca de lemn sau de fier*, precum și de *clopote*, care servesc pentru vestirea începutului slujbelor și pentru chemarea la rugăciune. Ele se află în clopotnița zidită ori deasupra pronaosului, ori separat de biserică.

Toate obiectele de cult sunt de obicei sfințite înainte de a fi introduse în serviciul cultului. Ele fac parte din averea sfântă a Bisericii și de aceea trebuie să fie păstrate cu grijă și în bună stare, curățite și reparate când este necesar, ori înlocuite dacă s-au uzat și nu mai pot fi folosite.

LECŢIA A 14-A

VEŞMINTELE LITURGICE

1. ORIGINEA, NECESITATEA ŞI VECHIMEA LOR

a. Biserica creştină este un aşezământ dumnezeiesc în care se păstrează învăţătura Mântuitorului şi în cadrul ei se săvârşesc anumite lucrări sfinte pentru mântuirea sufletească a credincioşilor.

Mijloacele de care dispune ea pentru mântuirea membrilor săi trebuie să fie aplicate de organe anume chemate şi aşezate pentru executarea serviciilor. Dacă în Vechiul Testament, care a fost o umbră a Noului Testament, serviciul dumnezeiesc, prin strălucirea sa, prin săvârşirea lui de către preoţi şi arhierei şi prin îmbrăcămintea lor în timpul serviciilor, întrecea toate serviciile lumeşti din acel timp, cu atât mai mult trebuia să se impună serviciul Bisericii creştine, al cărei întemeietor este Mântuitorul Iisus Hristos.

Din Sfânta Scriptură a Vechiului Testament vedem cum Dumnezeu a poruncit lui Moise şi i-a zis: «*Ia pe Aaron şi împreună cu el şi pe fiii lui, veşmintele, mirul de miruit... Apoi a îmbrăcat pe Aaron cu hitonul (tunica), l-a încins cu brâul şi l-a îmbrăcat cu meilul (mantia), i-a pus efodul (umărarul) şi l-a încins cu brâul efodului*

și i-a strâns cu el efodul; după aceea i-a pus hoșenul (pieptarul), și în hoșen i-a pus Urim *(arătarea) și* Tumim *(adevărul). Iar pe cap i-a pus* chidarul *(mitra), iar în partea lui de dinainte i-a pus tăblița de aur, diadema sfințeniei...»* (Levitic VIII, 1, 2, 7). Pe lângă aceste veșminte ale arhiereului din Legea Veche mai întâlnim și veșminte ale preoților, pe care aceștia le îmbrăcau atunci când slujeau, fiind indicată în Sfânta Scriptură și culoarea lor, precum și formatul lor (vezi Ieșire cap. XXXIX).

Dar preoția Vechiului Testament a fost umbra sau preînchipuirea preoției lui Hristos, iar preoția creștină înfățișează dumnezeiasca slujire a Domnului. Din această cauză, toate veșmintele preoțești sunt făcute din materiale strălucitoare și împodobite cu semnul Sfintei Cruci (Efes. II, 16), care este mărturia jertfei, a biruinței și singura noastră laudă (Gal. VI, 14).

Aceste veșminte au la bază respectul înnăscut față de Dumnezeu, de Care nu ne putem apropia decât numai cu o anumită dispoziție sufletească și cu veșminte special adaptate, care să fie în concordanță cu această dispoziție.

b. Întrebuințarea veșmintelor sfinte în Biserica creștină este foarte veche. Încă din timpul apostolilor, Sfântul Apostol Pavel, în epistola II Tim. VI, 13, spune: «Când vei veni, adu-mi *felonul*, pe care l-am lăsat în Troada la Carp». De asemenea un felon al Sfântului Apostol Petru s-a aflat în Antiohia, iar despre Sfântul Grigorie Dialogul ni se spune că avea cu sine o haină preoțească a Sfântului Evanghelist Ioan, după cum istorisește diaconul Ioan în cartea a 23-a a vieții acestui sfânt ierarh, la cap. 59.

Începând din secolul IV este cunoscută întrebuințarea în serviciul dumnezeiesc a mai tuturor veșmintelor folosite astăzi, după cum reiese din documentele provenite din acea vreme. Dar acest lucru este scos în evidență și de istoricul Eusebiu al Cezareei din Palestina, în cuvântarea pe care o ține cu ocazia sfințirii unei mari biserici din Tir, unde el s-a adresat preoților zicând: «preoți iubiți ai lui Dumnezeu, care sunteți îmbrăcați cu *sfânta tunică*, împodobiți cu *coroana* măririi și acoperiți cu haină preoțească...». Dar un text mai precis găsim la Sfântul Grigorie de Nazianz, care, când a fost hirotonit ca episcop, a spus: "Acum mă ungi, sfințite părinte", "mă îmbraci cu *haină lungă* și pui pe capul meu *cunună*». Despre Constantin cel Mare ne spune istoricul Teodoret că a cumpărat veșminte scumpe pentru biserica Învierii din Ierusalim și i-a cerut episcopului Macarie să le poarte în ziua Botezului Domnului.

Din cele expuse mai sus se poate trage concluzia că, în primele veacuri creștine, atât cei ce participau la slujbe cât și cei ce slujeau, se îmbrăcau în anumite haine pe care le foloseau numai în acest scop. Unele din aceste veșminte erau confecționate după modelul celor din Vechiul Testament, iar altele au fost făcute în concordanță cu întrebuințarea lor în cultul creștin și cu înțelesul tainic (simbolic) care li s-a atribuit de către tâlcuitorii cultului în decursul vremurilor. Astfel, până în sec. IV, întâlnim: tunica, stiharul și felonul. Începând

din sec. IV, întâlnim orarul, în sec. V, întâlnim, menţionat în scrierile Sfântului Isidor Pelusiotul, omoforul ca veşmânt arhieresc. În sec. VIII în tâlcuirea liturgică a Sf. Gherman, patriarhul Constantinopolului, găsim indicate următoarele veşminte: stihar şi orar pentru diacon; stihar, orar dublu, felon şi brâu pentru preoţi şi stihar, brâu, epitrahil, felon şi omofor pentru arhierei. În scrierile arhiepiscopului Simeon al Tesalonicului (sec. XV), găsim veşminte noi, ca: mânecuţe pentru preoţi şi arhierei, sacosul pentru patriarhi, polistavrosul pentru mitropoliţi, crucea pectorală pentru preoţi aleşi, ca distincţie.

c. În privinţa culorii materialului din care se confecţionau veşmintele, la început era culoarea albă, ca simbol al curăţeniei. Mai târziu însă, din sec. al IV-lea, au început să fie folosite şi alte culori, ca: roşie, verde, purpurie, neagră etc., fiecare având semnificaţia ei. Albul este icoana bucuriei şi a curăţiei; cea roşie simbolizează sângele vărsat de Domnul şi de sfinţii Lui; cea verde este simbolul nădejdii în fericirea cea veşnică, iar culoarea roşu-închis şi cea neagră sunt simbolul căinţei şi al tristeţii.

d. Deoarece în ierarhia noastră bisericească există trei trepte bine distincte, avem şi veşminte speciale, pe care le folosesc slujitorii sfinţiţi din fiecare treaptă a clerului, şi anume:

a) Pentru treapta de diacon veşmintele sunt: stiharul, mânecuţele şi orarul.

b) Pentru cea de preot: stiharul, epitrahilul, brâul, mânecuţele şi felonul (sfita).

c) Pentru cea de arhiereu: stiharul, epitrahilul, brâul, mânecuţele, epigonatul, sacosul şi omoforul. La săvârşirea actelor liturgice arhiereul mai poartă: mantia, crucea, engolpionul, mitra, toiagul arhieresc, dicherul şi tricherul.

2. VEŞMINTELE DIACONEŞTI

a) **Stiharul** (*τὸ στοιχάριον* sau *στιχάριον*, de la *στοίχον*, rândurile broderiei de aur cu care este ţesut) este un veşmânt lung şi larg, acoperind tot corpul, ca şi veşmântul lui Aaron, care se numea *talar*. El ne aduce aminte de acele veşminte luminate, în care s-au arătat îngerii în timpul Învierii (Luca XXIV, 4) şi în ziua înălţării la cer a

DIACON ÎMBRĂCAT ÎN VEŞMINTE

Domnului (Matei XVII, 2). Se confecţiona în timpurile primare dintr-un material alb, din care cauză se numea şi *alba*. Azi se confecţionează mai ales din material de culoare galbenă sau roşie, simbolizând sângele vărsat pe crucea Golgotei pentru mântuirea noastră. Cu el se îmbrăcau clericii din toate treptele clerului, începând de la citeţ şi ipodiaconi, până la arhiereu.

b. **Mânecuţele sau rucaviţele** (*ἐπιμανίκια*, peste mâneci), sunt un fel de manşete cu care se strâng mânecile stiharului, având rolul practic de a nu împiedica pe slujitor în îndeplinirea îndatoririlor în timpul Sfintei Liturghii. Despre mânecuţe se aminteşte pentru prima dată în anul 1054, într-o scrisoare a patriarhului Petru din Antiohia către Mihail Cerularie. Până spre sfârşitul sec. XII ele erau folosite numai de arhierei, fapt care se cunoaşte din răspunsul pe care 1-a dat Balsamon în anul 1193 patriarhului Marcu din Alexandria, în care se spunea că egumenilor şi protopopilor nu le era îngăduit pe atunci să poarte mânecuţe. Ele simbolizează puterea cu care este învrednicit slujitorul şi ne aduce aminte de acele legături cu care a fost legat Iisus în timpul patimilor Sale (Ioan XVIII, 12). Simeon al Tesalonicului ne arată că mânecuţele închipuiesc «lucrarea lui Dumnezeu cea atotfăcătoare şi că Însuşi Iisus, prin mâinile Sale, Şi-a făcut jertfa trupului şi sângelui Său.

Mânecuţele sunt folosite atât de diacon, cât şi de preoţi şi episcopi.

c. **Orarul** (*ὠράριον*, de la *os, oris* = gură, sau de la *orare*, a se ruga) la început era format dintr-o bucată de pânză lungă şi îngustă, pe care o purtau diaconii pe umărul stâng şi cu care ştergeau la gură pe cei ce se împărtăşeau (*os, oris* = gură, de unde au derivat unii denumirea de orar). Cea mai veche menţiune a orarului diaconesc

datează din sec. IV. În canoanele 22 şi 23 ale Sinodului din Laodiceea (364) se vorbeşte despre orar ca fiind un veşmânt specific diaconului, cum a rămas până astăzi.

În timp ce diaconul rosteşte ecteniile, el ţine orarul cu mâna dreaptă în sus (în dreptul frunţii) arătând prin această ridicare momentul când credincioşii din biserică trebuie să se roage împreună cu el, iar când termină, îl aşază pe mâna stângă.

Orarul simbolizează aripile îngerilor care zboară nencetat în jurul tronului ceresc, slujind Domnului. De aceea pe orarele diaconilor din vechime erau scrise cuvintele: «Sfânt, Sfânt, Sfânt», cuvinte cu care îngerii preamăresc pe Dumnezeu (vezi Isaia VI, 6). El este şi simbolul darului cu care este învrednicit diaconul, de a sluji lui Dumnezeu.

3. VEŞMINTELE PREOŢEŞTI

În afară de *stihar* şi *mânecuţe*, preotul poartă în plus:

a. **Epitrahilul** (*ἐπι* = pe; *τράχηλος* = grumaz) sau *stola*, cuvânt cu care latinii denumesc atât orarul diaconilor cât şi orarul dublu al preoţilor, adică epitrahilul. Simeon al Tesalonicului ne arată cum la hirotonia diaconului întru preot se lua orarul de pe umărul stâng şi se punea pe cel drept, fiind astfel amândouă părţile în faţă şi formând un epitrahil, cu care cel hirotonit poate să slujească şi să săvârşească tainele. El simbolizează jugul slujirii lui Hristos (Matei II, 29–30), cât şi darul Duhului Sfânt, după cum se vede din rugăciunea pe care o rosteşte preotul atunci când îl îmbracă («Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce varsă harul Său peste preoţii Săi...»). El ne aduce aminte şi de funia cu care a fost legat Mântuitorul în noaptea prinderii Lui. Cele două părţi ale epitrahilului simbolizează: partea dreaptă, trestia pe care I-au dat-o în batjocură, iar partea stângă, crucea pe care a dus-o Domnul pe umerii Săi. Epitrahilul este veşmântul liturgic cel mai important, deoarece fără el atât preotul cât şi arhiereul nu pot săvârşi nici un serviciu religios.

b. **Brâul**. Peste stihar şi epitrahil preotul îşi încinge mijlocul cu brâul, simbol al puterii slujitoare cu care este învrednicit preotul, după cum reiese din rugăciunea pe care o rosteşte când se încinge («Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce mă încinge cu putere...»). El

PREOT ÎMBRĂCAT ÎN VEŞMINTE

mai închipuie tăria şi virtutea preotului, precum şi curăţia trupului. Ne aminteşte şi de şorţul cu care era încins Mântuitorul când a spălat picioarele ucenicilor la Cina cea de Taină (Ioan XII, 4–5).

c. **Felonul**. Este un fel de pelerină, haină obişnuită la evrei, la greci şi romani, fără mâneci, cu care se învelea corpul, un fel de supra veşmânt purtat şi de către Sfinţii Apostoli (vezi II Tim. IV, 13). Felonul închipuieşte hlamida roşie cu care a fost îmbrăcat Mântuitorul în curtea lui Pilat (Matei, XXVII, 38), dar mai simbolizează şi puterea lui Dumnezeu, dreptatea şi sfinţenia Lui.

La început felonul era purtat atât de preoţi cât şi de arhierei. Cel al episcopilor avea o cruce, iar al arhiepiscopilor mai multe cruci, din care cauză se numea *πολυσταύριον*. Cu vremea a rămas numai pentru folosinţa preoţilor, dar fără să mai fie decorat cu cruci.

4. VEŞMINTELE ARHIEREŞTI

Pe lângă *stihar, mânecuţe, brâu* şi *epitrahil,* care sunt comune preotului şi arhiereului, arhiereul are ca veşminte proprii treptei lui următoarele:

a. **Sacosul** (*σάκκος*), un veşmânt în formă de sac, mai scurt decât stiharul, cu mâneci scurte şi largi. Este purtat de arhiereu întocmai cum poartă preotul felonul. Sub braţe se închide şi deschide pe fiecare parte cu câte şase clopoţei, în total 12 clopoţei. Este cunoscut şi sub numele de *dalmatică* (tunică romană tivită pe margini cu pur-

pură). La început această haină se îmbrăca numai de către împăraţi, dar Constantin cel Mare a dăruit-o patriarhului Macarie al Ierusalimului, ca semn de deosebită preţuire. Mai târziu găsim sacosul între veşmintele arhiereşti ale Sfântului Ioan Gură de Aur.

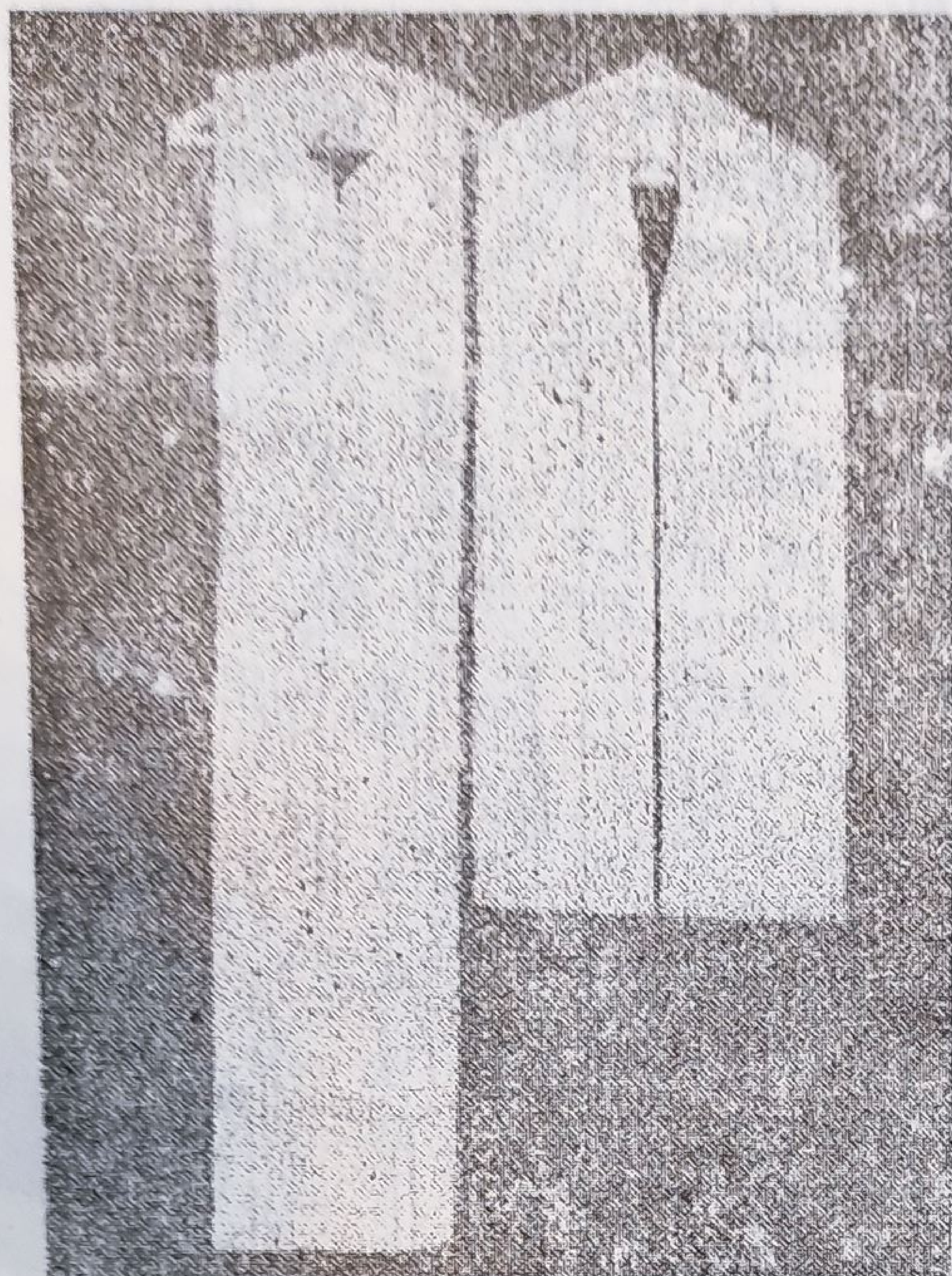
Simeon al Tesalonicului, vorbind despre sacos, zice că acest veşmânt era purtat pe vremea lui «de cei mai însemnaţi dintre arhiepiscopi» (Cezareea, Tesalonic, Corint şi Efes). Începând cu sec. XVIII el este purtat de toţi episcopii. Împăratul Bizantin Ioan Paleologul l-a dat ierarhilor Moldovei pentru prima dată pe timpul lui Alexandru cel Bun (prima jumătate a sec. al XV-lea).

Este simbolul căinţei şi al umilinţei, căci arhiereii, îmbrăcându-l, îşi aduc aminte de patima Mântuitorului şi de cămaşa Lui pentru care s-au aruncat sorţii. Clopoţeii de pe margini simbolizează cuvântul lui Dumnezeu, care trebuie să iasă din gura episcopului.

ARHIEREU ÎMBRĂCAT ÎN VEŞMINTE

b. **Omoforul** (*ὠμοφόριον*, de la *ὦμος* – umăr şi *φέρειν* – a purta) este un veşmânt arhieresc purtat pe ambii umeri, închipuind oaia cea pierdută şi apoi aflată, prin aceasta înţelegându-se răscumpărarea neamului omenesc şi primirea firii omeneşti de către Iisus Hristos. Este simbolul demnităţii şi rangului episcopal; având cruci pe el, închipuie şi «puterea crucii Domnului», fiindcă cei ce voiesc a trăi în Hristos îşi iau crucea pe umeri, adică suferinţa, căci este simbolul suferinţei, după cum zice Sf. Gherman, patriarhul Constantinopolului. Episcopul îl pune pe umerii săi în anumite momente ale Sfintei Liturghii, atunci când reprezintă pe Hristos; în timpul citirii Sfintei Evanghelii, i se ia omoforul de pe umeri, «arătând prin aceasta că este slujitor al Domnului, căci Domnul este ca şi cum ar fi aici, de faţă, trăind prin Evanghelie», zice, Simeon al Tesalonicului. La

EPITRAHIL ŞI OMOFOR ARHIERESC MIC

început era purtat de patriarhi, apoi a devenit un veşmânt pentru toţi arhiereii.

c. **Epigonatul** (ἐπιγονάτιον, de la ἐπί şi γονή = pe genunchi) sau bederniţa, este un veşmânt în formă de romb, care se leagă cu un şnur după gât, atârnând pe genunchiul drept. Întrebuinţarea lui datează de prin sec. VI. La început a fost probabil un fel de ştergar de care se folosea episcopul la spălarea picioarelor în Joia Patimilor, aducând aminte de spălarea picioarelor apostolilor de către Mântuitorul.

El simbolizează sabia spirituală, adică cuvântul lui Dumnezeu, cu care trebuie să fie înarmat arhiereul. Dar mai simbolizează şi Învierea Mântuitorului, pentru că are pe el brodată icoana învierii, arătând cu aceasta puterea, biruinţa şi scularea lui Hristos pe care le-a săvârşit prin curăţie şi neprihănire (vezi ps. 44, 4–7). Epigonatul se dă ca distincţie şi preoţilor care se ostenesc în cuvânt şi învăţătură (I Tim. V, 17).

d. **Mantia** (μανθύον) este un veşmânt lung şi larg, fără mâneci, care se poartă ca o pelerină, partea din spate fiind mai lungă şi târându-se pe pământ. Este de culoare purpurie şi are cusături în formă de valuri ori de râuri, care închipuiesc râurile de apă vie de care vorbeşte Mântuitorul (Ioan VII, 38), adică învaţăturile care trebuie să izvorască în permanenţă din gura arhiereului.

Mantia are patru tăbliţe, din care două sunt la piept şi două jos. Tăbliţele de sus, după tălmăcirea lui Simeon al Tesalonicului, închipuiesc cele două table ale Legii Vechi, iar cele de jos, unite între ele

printr-un lănţişor de aur, închipuiesc cele două testamente unite între ele prin Iisus Hristos. Deci mantia însemnează puterea şi plenitudinea demnităţii arhiereului.

e. **Mitra** (*μίτρα* = legătură, învelitoare de cap), este acoperământul capului arhiereului în timpul serviciilor religioase. În primele veacuri creştine, mitra nu era decât o simplă bandă de metal, care înconjura capul, cum se făceau coroanele împăraţilor. Cu timpul, acest gen de mitră este părăsit, şi prin sec. IV apare mitra împodobită cu cusături frumoase şi cu iconiţe, după modelul coroanei împăraţilor bizantini. La început a fost purtată numai de către patriarhi, apoi, cu timpul, a fost întrebuinţată şi de ceilalţi ierarhi, iar începând din sec. XVIII s-a dat dreptul să o poarte şi unii arhimandriţi, chiar şi protopopii. Ea închipuieşte atât cununa de spini care a fost pusă pe capul Mântuitorului în timpul Patimilor (Matei XXVII, 29), cât şi înălţimea demnităţii arhiereşti.

În afară de veşmintele liturgice proprii arhiereului, pe care le-am enumerat până aici, arhiereii mai poartă în timpul slujirii şi următoarele insigne, ornate sau podoabe (semne distinctive):

f. **Engolpionul** (*τὸ ἐγκόλπιον* = podoaba pieptului, de la *ἐν* şi *κόλπος* care înseamnă la sân) sau *panaghiul* (*ἡ παναγία* = Preasfânta Fecioară Maria) este o icoană mică din metal, care are pe ea chipul Maicii Domnului sau al Mântuitorului. Îşi are originea de la primii creştini, care purtau la gât moaşte ale sfinţilor, care le dădeau încredere în puterea lui Dumnezeu. La început engolpionul avea două forme: rotundă şi de cruce. Ierarhul poartă această icoană la piept, ca semn că trebuie să aibă permanent pe Iisus în inima sa, şi pe Maica Domnului ca mijlocitoare către Dumnezeu.

g. **Crucea** (*σταυρός*) e purtată de ierarhi la piept, alături de engolpion, ca semn al mărturisirii credinţei în Hristos. Ea aduce aminte de spiritul de jertfă de care trebuie să fie stăpânit ierarhul. Mai aduce aminte şi de cuvintele Sfântului Apostol Pavel: *«Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda, decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos»* (Gal. VI, 14).

În semn de aleasă preţuire, crucea pectorală se acordă şi arhimandriţilor şi unor preoţi, ca distincţie bisericească, aceştia numindu-se *stavrofori* sau purtători de Cruce.

h. **Cârja, toiagul sau pateriţa** (*πατερίζειν*, a numi pe cineva tată sau părinte) este un fel de baston lung până la 2 metri, care în partea de sus are două capete de şerpi cu gurile deschise, care se privesc unul pe celălalt, având între ei un glob sau o cruce. Şerpii simbolizează înţelepciunea pastorală (Matei X, 16), iar globul şi crucea înseamnă că arhiereul păstoreşte turma în numele lui Hristos. Ea mai însemnează şi autoritatea arhiereului asupra turmei care îi este încredinţată (Ioan X, 11) şi aminteşte şi de toiagul lui Aaron din Vechiul Testament.

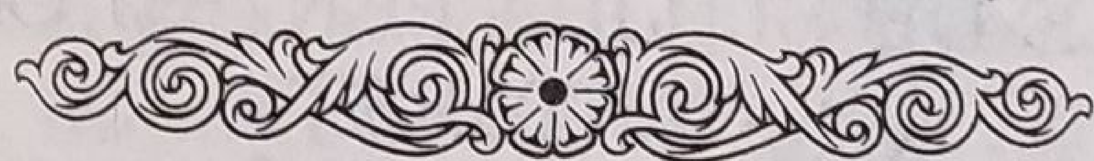
i.-j. **Dicherul şi tricherul** (*δι-κήριον* şi *τρι-κήριον* — două şi trei lumini). În timpul Sfintei Liturghii, când slujeşte arhiereul, se folosesc două sfeşnice, din care unul cu două lumânări şi altul cu trei, cu care arhiereul binecuvintează pe credincioşi în anumite momente ale slujbei şi care închipuiesc lumina învăţăturii evanghelice. Cele două lumânări ale dicherului simbolizează cele două firi ale Mântuitorului, iar cele trei ale tricherului simbolizează pe Sfânta Treime. Când diaconul dă arhiereului dicherul şi tricherul, rosteşte: «*Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri*» (Matei V, 16).

Toate veşmintele de care am amintit până aici se sfinţesc înainte de punerea lor în folosinţă. Această sfinţire o face episcopul sau preotul. Clericii de toate categoriile trebuie să fie cu băgare de seamă şi să nu slujească în veşminte ponosite sau rupte, căci aceasta însemnează nepăsare faţă de harul care este în ei şi scade autoritatea clerului în faţa credincioşilor.

5. FOLOSIREA VEŞMINTELOR PREOŢEŞTI LA DIFERITE SLUJBE

Unele slujbe sfinte pot fi săvârşite de către preot numai cu epitrahilul; aşa sunt, de ex.: diferitele ierurgii (slujbe de sfinţire şi binecuvântare), precum şi taina mărturisirii (spovedaniei), când se

face în afară de biserică (la credincioşii bolnavi). Se săvârşesc de asemenea numai cu epitrahilul acele Laude bisericeşti la care nu citim Evanghelia: Vecernia şi Utrenia zilelor de rând, Pavecerniţa, Miezonoptica şi Ceasurile. La Vecernia sărbătorilor (la care se face vohod sau ieşire cu cădelniţa), la Utrenia sărbătorilor (la care citim Evanghelia), la taina mărturisirii, când se oficiază în biserică, preotul îmbracă şi felonul pe lângă epitrahil. La fel face şi la taina nunţii (cununiei) şi a maslului, precum şi la ierurgiile la care se citeşte Evanghelia, ca, de ex.: la sfinţirea apei, la înmormântare şi altele. Pentru slujba Sfintei Liturghii preotul trebuie să îmbrace toate veşmintele cuvenite treptei; tot aşa la slujba botezului, deoarece se săvârşeşte de obicei după Liturghie; la Vecernia din Duminica Rusaliilor, la Deniile din Joia şi Vinerea Săptămânii Sfintelor Patimi, la Vecernia din Duminica Învierii (a doua Înviere) şi la Utreniile din toată Săptămâna Luminată.

LECŢIA A 15-A

CĂRŢILE DE SLUJBĂ PENTRU CLERICI ŞI CÂNTĂREŢI. LECTURILE BIBLICE ÎN CULT

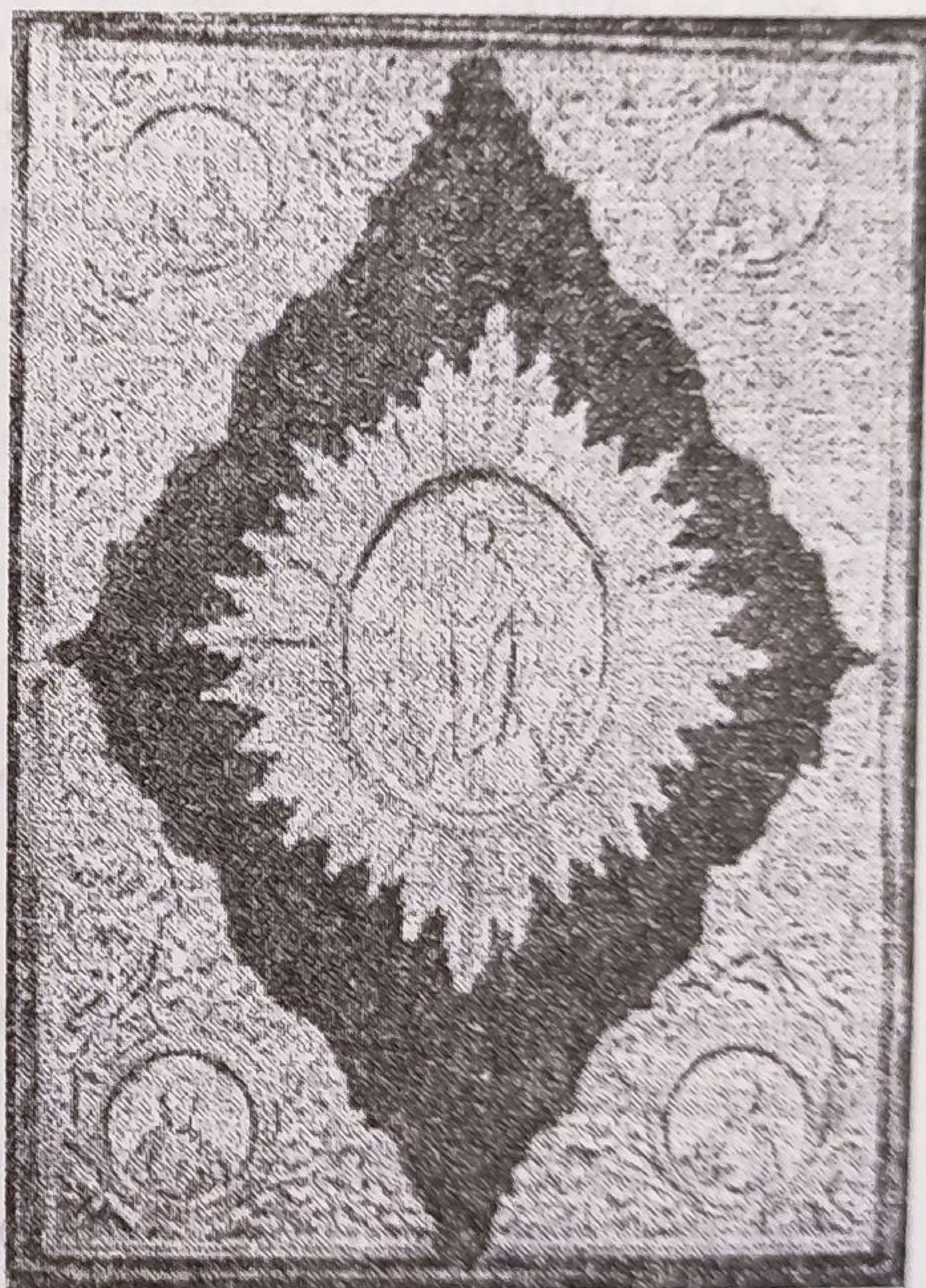
1. CĂRŢILE DE SLUJBĂ

Potrivit cu porunca dată de Mântuitorul la Cina cea de Taină, Sf. Apostoli săvârşeau la început «frângerea pâinii», adică Sf. Liturghie, zilnic (Fapte II, 42, 46–47), iar mai târziu o săvârşeau numai duminica. Cu acest prilej ei citeau şi tălmăceau din Sf. Scriptură a Vechiului Testament şi din epistolele Sfântului Apostol Pavel (I Tim. IV, 13 şi I Cor. XIV, 2), la care se adăugau şi diferite rugăciuni şi cântări luate din Sf. Scriptură ori compuse de diferiţi creştini. Toate aceste citiri din cărţile Sfintei Scripturi, precum şi rugăciunile şi cântările care erau folosite la săvârşirea sfintelor slujbe, au fost adunate cu timpul în anumite cărţi, în care se păstrează atât pericopele biblice folosite

în cult, cât şi tezaurul de imne şi rugăciuni compuse de Sf. Apostoli şi de generaţiile următoare de creştini. Ele poartă denumirea de cărţi liturgice, cărţi de ritual sau cărţi de cult, cuprinzând tot ceea ce este de trebuinţă slujitorilor bisericeşti pentru săvârşirea cultului divin public al Bisericii Ortodoxe. După originea cuprinsului lor le împărţim în cărţi extrase din Sf. Scriptură şi cărţi alcătuite de Biserică pe baza tradiţiei bisericeşti.

a. Cărţi cu cuprins de origine biblică (revelată).

1) *Sf. Evanghelie sau Evangheliarul* (de la *εὐαγγελίζω* = binevestesc) este cartea care cuprinde părţile (pericopele) din sfintele Evanghelii scrise de cei patru evanghelişti: Matei, Marcu, Luca şi Ioan, aşa cum se folosesc ele la serviciul divin din tot cursul anului bisericesc.

SFÂNTA EVANGHELIE

În primele trei secole alegerea citirilor evanghelice se făcea după indicaţiile date de episcop sau de protosul adunărilor de cult, deoarece nu erau fixate pericope pentru anumite zile.

Începând cu jumătatea a doua a sec. IV, s-a început împărţirea fiecăreia din cele patru Evanghelii în capitole şi versete, iar pentru folosirea la serviciile religioase au fost împărţite în *pericope* (*περιχοπή* = secţiune, tăietură, despărţitură) sau *lecţiuni* (citiri, de la *lectiones*). La această lucrare şi-au adus contribuţia Evagrie înainte de anul 400, apoi pe la anul 458, diaconul Eutalie din Alexandria. Ei au avut ca model împărţirea cărţilor Vechiului Testament în *paraşele* şi *haftarele* care se foloseau la cultul Legii Vechi. Lucrarea lor a fost continuată apoi de Sf. Sava cel Sfinţit, Sofronie al Ierusalimului şi alţii. Împărţi-

rea de azi a Evangheliei în pericope zilnice provine din epoca Sfântului Ioan Damaschinul (sec. VIII) și a Sfântului Teodor Studitul (sec. IX).

Ordinea citirii pericopelor evanghelice în cursul anului bisericesc este următoarea: Sfânta Evanghelie de la Ioan se citește în șapte săptămâni întregi, începând de la Sfânta și Marea Duminică a Paștilor și sfârșindu-se la Duminica Pogorârii Sfântului Duh, afară de trei zile, și anume: marți în Săptămâna Luminată, Duminica Mironosițelor și Joia Înălțării, când nu se citește de la Sfântul Evanghelist Ioan.

Sfânta Evanghelie de la Matei se citește de luni, după Duminica Pogorârii Sfântului Duh, adică din ziua praznicului Sfintei Treimi, până vineri după Înălțarea Sfintei Cruci, cuprinzând astfel 17 săptămâni, dintre care: în primele 11 săptămâni se citește numai din Evanghelia de la Matei în toate zilele; din a 12-a săptămână înainte, în primele cinci zile ale săptămânii se citește din Sfânta Evanghelie de la Marcu, iar în sâmbete și duminici se citește iarăși de la Matei, sfârșindu-se cu duminica a 17-a după Pogorârea Sfântului Duh (a Cananeencii).

Sfânta Evanghelie de la Luca se citește începând de luni, după Înălțarea Sfintei Cruci, până la Duminica Fiului Risipitor, cuprinzând 12 săptămâni întregi; iar de luni, după Duminica Fiului Risipitor, până la Duminica lăsatului sec de brânză, în primele cinci zile din săptămână se citesc Evangheliile de la Marcu, iar în sâmbete și duminici se citesc Evangheliile de la Luca și de la Matei.

Sfânta Evanghelie de la Marcu, afară de părțile care se citesc în zilele arătate mai sus, se citește în primele cinci sâmbete și în duminicile a 2-a, a 3-a, a 4-a și a 5-a din Postul Sfintelor Paști.

Pe lângă acestea mai sunt cele 11 Evanghelii ale Învierii, care se citesc în fiecare Duminică dimineața la Utrenie, fiind alese din toți evangheliștii și vorbind numai despre arătările Mântuitorului după Înviere. Citirea lor în ordinea exactă începe în Duminica Tuturor Sfinților și se repetă după fiecare perioadă de 11 săptămâni. Se mai găsesc apoi și pericope care se citesc în sâmbetele și duminicile dinainte și de după Înălțarea Sfintei Cruci, dinainte și de după Nașterea și Botezul Domnului, apoi în Duminica Strămoșilor și a Sfinților Părinți și la sărbătorile împărătești ale Născătoarei de Dumnezeu și ale unor sfinți și, în sfârșit, Evanghelii care se citesc la sfintele taine și la ierurgii (sfințirea apei, slujbele funebre etc.).

2) *Apostolul* (ὁ ἀπόστολος = trimis) este cartea de slujbă care cuprinde pericopele citite la cultul divin din celelalte cărți ale Noului Testament în afară de Sfintele Evanghelii, adică Faptele Apostolilor, cele 14 epistole pauline (Romani, I și II Corinteni, Galateni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, I și II Tesaloniceni, I și II Timotei, Tit, Filimon și Evrei), precum și cele șapte epistole sobornicești sau generale: a Sf. Iacov, "fratele" Domnului, I și II ale Sf. Petru; I, II și III ale Sf. Ioan și una a Sf. Ap. Iuda Tadeul. Numai din cartea Apocalipsei nu se citește. Ordinea citirii pericopelor începe tot cu Duminica Paștilor, când se citește din Fapte și se continuă până la Rusalii. De la Rusalii se citește din Epistolele pauline și din cele sobornicești.

3) *Psaltirea* (*ψαλτήριον* = instrument muzical cu 10 coarde, numit la evrei *nebel*, cu care se acompania cântarea psalmilor: ψαλμος cântec, odă imn) este cartea care cuprinde cei 150 de psalmi ai lui David şi ai altor poeţi din Vechiul Testament.

Psaltirea, în textul ebraic, se împarte în 5 părţi: partea I se termină cu psalmul 41, a II-a cu psalmul 72, a III-a cu psalmul 89, a IV-a cu psalmul 106 şi a V-a cu psalmul 150.

Primele patru părţi se termină cu cuvintele: «Amin, Lăudaţi pe Domnul!», iar a V-a cu: «Toată suflarea să laude pe Domnul!». Această împărţire se crede că ar fi făcută de Ezdra, care ar fi imitat astfel împărţirea Pentateuhului. Psalmii s-au cântat şi citit în bisericile creştine cu multă pietate şi de aceea canonul 85 apostolic recunoaşte Psaltirea ca o carte sfântă, iar canonul 2 al Sinodului VII ecumenic obligă pe toţi clericii care aspiră la episcopat să cunoască Psaltirea, pe lângă celelalte cărţi ale Sfintei Scripturi. Pentru folosinţa cultului, în Biserica Ortodoxă toţi psalmii sunt împărţiţi în douăzeci de părţi numite *catisme* (*καθίσματα* = şederi, pauze), numite aşa pentru că în timpul citirii psalmilor este permis a şedea. Împărţirea în catisme este atribuită de către unii, părinţilor Sinodului de la Laodiceea (sec. IV), iar de către alţii Sfântului Ioan Hrisostomul, dar provine probabil din mânăstirile organizate de Sf. Vasile cel Mare ori din cele egiptene.

b. **Cărţi cu cuprins alcătuit de Biserică**, adică cele compuse de Sf. Părinţi, pe baza tradiţiei bisericeşti, avem:

1) *Liturghierul* (*λειτουργικόν*) este cartea de slujbă care cuprinde rânduiala pentru preoţi şi diaconi la Vecernie, Utrenie şi la cele trei liturghii ortodoxe: Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, cea a Sfântului Vasile cel Mare şi cea a Sfântului Grigore Dialogul. Mai cuprinde de asemenea rânduiala Împărtăşirii, formulele otpusturilor de peste an, rugăciuni la diferite trebuinţe din viaţa omului, rânduiala Liturghiei cu arhiereu, povăţuiri pentru săvârşirea Sfintei Liturghii şi sinaxarul (calendarul).

2) *Arhieraticonul* (*ἀρχιερατικόν*) cuprinde rânduiala slujbelor săvârşite numai de arhiereu, adică rânduiala hirotesiei citeţului şi a ipodiaconului, rânduiala hirotoniei diaconului, preotului, arhiereului, hirotesia duhovnicului, arhidiaconului, economului, protoiereului,

protosincelului, arhimandritului, sfinţirea antimiselor, sfinţirea bisericilor şi sfinţirea sfântului şi marelui mir.

3) *Tipicul sau tipiconul* (*τυπικόν* de la *τύπος* = chip, formă, normă) este cartea care arată rânduiala şi regulile săvârşirii slujbelor dumnezeieşti în întreg anul bisericesc. Mai cuprinde învăţături privitoare la privegheri, cum să se combine serviciul divin când se întâmplă în aceeaşi zi mai multe sărbători şi diferite alte reguli privitoare la săvârşirea serviciului divin.

Modul săvârşirii serviciilor dumnezeieşti 1-au orânduit în linii mari chiar Sfinţii Apostoli. Prin sec. III, Sf. Hariton Mărturisitorul a stabilit un tipicon, adică o regulă privitoare la rugăciunea şi serviciul divin din sărbători. Lucrarea lui a fost continuată de Sf. Eftimie cel Mare şi Teoctist. În secolele V–VI, lucrarea aceasta este dezvoltată de Sava cel Sfinţit, egumenul Lavrei care-i poartă numele, în Palestina. În sec. VII acest tipic s-a pierdut, însă patriarhul Sofronie al Ierusalimului îl scrie din nou şi îl completează. În sec. VIII Sf. Ioan Damaschin a făcut o completare a Tipicului ierusalimitean, pe care apoi, Sf. Teodor Studitul 1-a adaptat mânăstirilor din jurul Constantinopolului, iar Marcu, episcopul Indruntului din sec. XI, a adăugat la Tipicon reguli pentru cazurile când se întâlnesc mai multe sărbători în aceeaşi zi, reguli cunoscute sub numele de «Capetele (capitolele) lui Marcu».

4) *Octoihul* (*ὀκτώ – ἦκος* = opt glasuri) conţine imnele cântate la serviciul dumnezeiesc din fiecare zi a săptămânii, pentru toate cele opt glasuri (moduri de cântare). Cântările lui se împart în trei grupe: cele de la Vecernie, cele de la Utrenie şi cele de la Liturghie. Fiecare glas ţine o săptămână, aşa încât Octoihul se cântă în întregime timp de opt săptămâni, după care se începe iar cu glasul întâi, şirul glasurilor începând de la Duminica Învierii.

În Octoih fiecare zi a săptămânii are cântările consacrate unui subiect principal: cântările de duminică preamăresc Învierea Domnului; cele de luni pe Sfinţii Îngeri; cele de marţi pe Sfinţii Prooroci; cele de miercuri sunt închinate Crucii Domnului; cele de joi Sfinţilor Apostoli şi Sfântului Ierarh Nicolae; cele de vineri preamăresc Sfânta Cruce şi Patimile Domnului, iar cele de sâmbătă pe toţi sfinţii şi conţin rugăciuni de mijlocire pentru toţi cei răposaţi.

La început Octoihul conţinea numai rânduiala serviciului din Duminici, care a fost compusă de Sf. Ioan Damaschinul; mai târziu s-au adăugat şi imnele pentru celelalte zile ale săptămânii, compuse de Iosif arhiepiscopul Tesalonicului şi de Teofan Mărturisitorul din sec. IX, precum şi cele compuse mai înainte de Anatolie, patriarhul Constantinopolului († 458).

5) *Mineiele* (*de la* *μήν – μηνός* = lună), în număr de 12, cuprind imnele din rânduiala Vecerniei, Utreniei şi a Liturghiei, din fiecare zi a anului împărţit pe luni. De aceea avem 12 cărţi, după numărul celor 12 luni ale anului bisericesc. Alcătuirea Mineielor în forma de azi se datoreşte imnografilor bizantini din sec. IX înainte, ca: Sf. Metodie Mărturisitorul, patriarhul Constantinopolului, Iosif Graptul sau Scriitorul de cântări, Ioan al Evhaitelor ş.a.

6) *Antologhionul* (*ἀνθολόγιον* = culegere de bucăţi frumoase, alese). Din cele 12 mineie s-au făcut extrase, alcătuindu-se o carte care se numeşte *Mineiul pentru tot anul* sau *Antologhion.* El cuprinde numai rânduiala serviciilor divine din zilele de sărbătoare de peste an: ale Mântuitorului, ale Sfintei Cruci, ale Maicii Domnului, ale Sfântului Ioan Botezătorul şi ale celorlalţi sfinţi cu prăznuire din tot cursul anului.

7) *Triodul* (*τρείς* şi *ᾠδή* = trei cântări) cuprinde serviciile divine din timpul Postului Mare, începând cu Duminica Vameşului şi a Fariseului şi încheindu-se cu Săptămâna Patimilor. Deosebirea între Triod, de o parte, şi Octoih şi Mineie, de alta, constă în faptul că în Octoih şi în Mineie canoanele sunt de 9 cântări sau ode, pe când în Triod cele mai multe canoane au trei cântări, de unde cartea îşi şi trage numele. Printre autorii imnelor din Triod amintim pe Sf. Andrei Criteanul († 726), compozitor al multor imne şi al Canonului celui Mare sau Canonul de pocăinţă, apoi pe Sf. Teodor Studitul şi fratele său Sf. Iosif Studitul (sec. IX) şi alţii.

8) *Penticostarul* (*πεντηκοστάριον, πεντικοστή/ἡμέρα* = Cincizecimea sau Cincizeci de zile) cuprinde rânduiala serviciilor dumnezeieşti din perioada Penticostarului, care se întinde din Duminica Învierii până la Duminica Tuturor Sfinţilor sau prima după Rusalii. Imnele cuprinse în această carte sunt imne de bucurie, de veselie şi de preamărire a Învierii Domnului. Ca autori principali ai acestor

imne amintim pe Sf. Iosif Studitul, Sf. Ioan Damaschinul și Sf. Cosma de Maiuma.

9) *Evhologhiul* (εὐχολόγιον de la εὐχή = rugăciune și λόγος = cuvânt) sau *Molitfelnicul*, este cartea care cuprinde rânduiala săvârșirii sfintelor taine și a ierurgiilor, adică slujbele pentru diferitele trebuințe și împrejurări din viață și de la moarte. Rugăciunile din cuprinsul lui au fost compuse în diferite timpuri; așa, de ex., în secolele IV și V s-au compus rugăciuni pentru îndepărtarea duhurilor rele de către Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur. Rânduiala înmormântării se îmbogățește de către Sf. Mitrofan, mitropolitul Niceei. Cel mai bogat în conținut este Evhologhiul mitropolitului Petru Movilă, tipărit în limba slavonă la Kiev, în anul 1646, sub titlul de «Trebnic», care stă la baza Molitfelnicului rusesc de azi.

10) *Aghiazmatarul*, care nu este altceva decât un extras din Molitfelnic, conține rânduiala sfintelor taine și a ierurgiilor săvârșite mai des de către preoții de parohie, ca de ex.: slujba înmormântării mirenilor, slujba înmormântării preoților și diaconilor, slujba înmormântării pruncilor, slujba parastasului, rugăciunile pentru binecuvântarea caselor și a fântânilor, pentru binecuvântarea colivei, rugăciuni de mulțumire în diverse ocazii și sinaxarul, adică lista sfinților din fiecare zi, începând cu luna septembrie și terminându-se cu august.

11) *Orologiul* sau *Ceaslovul* (ὡρολόγιον, sau cartea ceasurilor) este cartea care cuprinde rugăciunile din rânduiala slujbelor zilnice: Ceasurile, Vecernia, Pavecernița, rugăciunile de dimineață, de la masă și de seara, troparele Învierii, ale morților, troparele și condacele Triodului, troparele și condacele Penticostarului, troparele zilelor de peste săptămână, acatiste ale sfinților mai de seamă și paraclise.

12) *Catavasierul* sau *Octoihul mic* este un extras din Octoihul mare, cuprinzând numai imnele din rânduiala slujbelor de duminică (cântările Învierii) pentru toate cele opt glasuri, la care s-au adăugat și alte cântări trebuitoare la serviciul de strană al cântăreților, ca de ex.: Catavasiile tuturor praznicelor împărătești, Polieleul și Mărimu-

rile de la toate sărbătorile din cuprinsul anului bisericesc, podobiile celor opt glasuri (cântări care servesc ca model pentru altele) ş.a.

În Biserica greacă şi în Biserica rusească, aceste cântări sunt tipărite în cartea care poartă denumirea mai veche de *Irmologhion* (cartea irmoaselor, de la *εἱρμός*, cântare care serveşte ca model în alcătuirea canoanelor) şi care s-a tipărit şi la noi sub acest titlu, pentru bisericile din Banat şi Transilvania.

13) *Acatistierul* cuprinde diferite acatiste, adică imnuri de laudă şi preamărire a diferiţilor sfinţi, care toate au ca model Acatistul Sfintei Fecioare sau al Bunei-Vestiri, compus de Sf. Roman Melodul (sec. VI), Sf. Andrei Criteanul (sec. VIII) şi alţii de mai târziu.

14) Pe lângă cărţile arătate mai sus întâlnim şi alte cărţi folosite la diferitele servicii religioase speciale, ca: *Panihida,* care cuprinde numai slujbele funebre, *Prohodul Domnului*, care cuprinde slujba din Vinerea Patimilor, *Tedeumul,* care cuprinde slujbele de laudă şi mulţumire aduse lui Dumnezeu în diferite împrejurări şi momente ş.a.

La acestea am putea adăuga şi *cărţile de muzică bisericească,* în care se cuprind cântările din rânduiala diferitelor slujbe, puse pe note de muzica psaltică ori liniară, cum sunt: *Vecernierul, Utrenierul, Cântările Sfintei Liturghii*, şi *Idiomelarul.*

2. LECTURILE BIBLICE IN CULT

Precum am spus, în cadrul cultului Bisericii Ortodoxe, se obişnuieşte ca mai la toate serviciile religioase să se citească, încă de la început, părţi din Sf. Scriptură. Obiceiul citirii din Cărţile Sfinte îl găsim încă în cultul Vechiului Testament, unde citirea şi explicarea Sf. Scripturi alcătuia cea mai importantă parte a adunărilor de cult şi rugăciune din sinagogi. În acest scop s-au împărţit cărţile lui Moise în *paraşe* (pericope, părţi), socotite după numărul sâmbetelor unui an. Cu timpul s-a început a se citi anumite părţi din cărţile profeţilor, care se numeau *haftare.* Obiceiul acesta s-a introdus şi în Biserica creştină încă de la început, cum ne-o dovedesc chiar mărturiile din Noul Testament (Fapte XIII, 27; Rom. XV, 8–13 şi altele).

Începând cu sec. II găsim dovezi despre citirea anumitor părţi din cărţile ambelor Testamente. Astfel, *Sf. Iustin Martirul* zice: «În ziua numită a soarelui (Duminica) ne adunăm la un loc noi toţi cei

ce suntem prin orașe și sate, și citim, atât cât îngăduie timpul, memoriile (scrierile) apostolilor și scrierile profeților». La fel vorbește *Tertulian*, iar în *Constituțiile Apostolice* citim următoarele: «În ziua Duminicii, se face citirea profeților și tâlcuirea Evangheliei și săvârșirea jertfei și a sfântului nutriment al Darurilor». Tot în *Constituțiile Apostolice* se dau indicații precise, referitoare la privegheri sau slujbele de noapte și mai ales la noaptea Învierii, unde se spune: «Să se citească Legea, Profeții, Psalmii până la cântatul cocoșilor, și botezați pe catehumenii voștri și citiți Evanghelia cu frică și cu cutremur». Apoi canonul 60 al Sinodului din Laodiceea (sec. IV) arată cărțile Vechiului și Noului Testament care se citeau în cadrul serviciilor religioase din acel timp și care sunt aceleași de azi.

Deci citirile din Sf. Scriptură formau în Biserica primară o parte integrantă și foarte importantă a serviciului dumnezeiesc. Nu era stabilită o regulă generală în privința alegerii textelor de citit și a lungimii lor. Textele se alegeau de către episcop. În această privință Sf. Iustin Martirul zice: «Se citesc memoriile apostolilor și profeților cât permite timpul». În sec. V, Eutalie din Alexandria a împărțit Faptele Apostolilor, epistolele Sfântului Apostol Pavel și epistolele sobornicești, pentru uzul Bisericii din Alexandria, în 57 de pericope, după numărul duminicilor anului, socotindu-se la acestea și cele trei mari sărbători de peste an (Paștile, Rusaliile și Arătarea Domnului). La fel au fost împărțite și textele Sfintei Evanghelii. Când anume s-a introdus sistemul de citire pe care îl folosim noi azi, nu se cunoaște cu precizie. Dar probabil că Sf. Sava și Sf. Ioan Damaschinul sunt aceia care au adunat la un loc pericopele biblice, le-au orânduit și au făcut precizările necesare pentru cele care se vor citi la Liturghie și cele care se citesc la alte servicii dumnezeiești. Azi, în bisericile ortodoxe se citesc pericope din 26 de cărți ale Vechiului Testament și din toate cele ale Noului Testament, cu excepția Apocalipsei. Împărțirea este făcută în concordanță cu însemnătatea sau ideea principală a sărbătorii sau a zilei respective.

Lecturile biblice folosite în cult poartă diferite denumiri și anume:

1) *Catisme*, adică cele 20 de grupe de psalmi în care este împărțită Psaltirea și care se citesc la slujbele serviciului divin din

fiecare zi (Vecernia, Pavecerniţa, Miezonoptica, Utrenia şi Ceasurile). Citirea lor se începe la Vecernia de sâmbătă seara cu catisma I-a şi se termină sâmbăta următoare dimineaţa. În perioada Postului Mare, Psaltirea se citeşte de două ori pe săptămână. Începând de joi din ultima săptămână a Postului Mare şi până în sâmbăta Tomei inclusiv, Psaltirea nu se citeşte, afară de catisma a 17-a, ale cărei stihuri sunt puse la slujba deniei din noaptea Vinerii Sfintelor Patimi, printre cântările Prohodului.

2) *Paremiile*, sunt citiri din cărţile Vechiului Testament, în afară de Psaltire, şi din Noul Testament:Pentateuhul, cartea lui Iosua, a Judecătorilor, cărţile Regilor, cartea lui Iov, a Pildelor, a Înţelepciunii lui Solomon, cărţile profetice, epistolele Sfinţilor Ioan şi Petru etc. Ele se citesc în general la slujba Vecerniei sărbătorilor, după prochimen, iar în Postul cel Mare şi la Vecernia de miercuri şi vineri.

3–4) *Apostolul* şi *Evanghelia* cuprind pericopele din Noul Testament care se citesc la slujba Sfintei Liturghii, la sfintele taine şi la unele din ierurgiile principale.

Unul dintre scopurile cultului divin este şi cel didactic, catehetic sau pedagogic, care, printre altele, se atinge şi prin aceste lecturi din Sf. Scriptură, întrucât prin ele ne sunt înfăţişate viaţa şi învăţătura Mântuitorului, precum şi întemeierea Bisericii creştine cu persoanele sfinte care au fost în preajma Domnului şi care au mărturisit cu toată tăria învăţătura şi faptele Lui.

Prin aceste lecturi biblice întreg cultul Bisericii se bazează pe Sf. Scriptură. Prin ele se amintesc credincioşilor viaţa şi activitatea Mântuitorului ca învăţător şi izbăvitor, auzim cuvântul Lui, vedem faptele şi patima Sa, realizându-se în felul acesta unitatea şi comuniunea creştinilor cu Hristos.

Citirile biblice trebuie făcute în aşa fel ca toţi credincioşii să le audă şi să le înţeleagă. De aceea ele trebuie făcute cu voce tare, clar exprimate şi fără grabă. Cititorul trebuie să fie liniştit şi concentrat asupra înţelesului fiecărui cuvânt pe care îl citeşte. Trebuie să trăiască, să simtă, să dea viaţă celor citite, pentru ca ele să aibă putere de înrâurire asupra tuturor ascultătorilor, întrucât, dacă sunt bine citite şi trăite, ele sunt înţelese şi, am putea spune, pe jumătate explicate.

Citirile trebuie facute dintr-un loc din biserică, de unde să poată fi auzite de către toţi credincioşii prezenţi, şi acest loc nu poate fi decât în mijlocul bisericii, unde trebuie aşezat amvonul sau analogul (pupitrul portativ), pe care se pun cărţile din care citim; numai preotul citeşte Sf. Evanghelie ori de lângă Sf. Masă din Sf. Atar (la Utrenia duminicilor) ori din faţa uşilor împărăteşti (la Liturghie şi la Utrenia sărbătorilor din cursul săptămânii).

LECŢIA A 16-A

MATERIILE ÎNTREBUINŢATE ÎN CULT. FOLOSIREA ŞI SIMBOLISMUL LOR

Pentru săvârşirea cultului sunt necesare anumite materii, care sunt binecuvântate ori sfinţite şi care servesc ca semne simbolice în raport cu adevărurile supranaturale ale credinţei sau ca mijloace (instrumente) necesare la îndeplinirea actelor liturgice. Aceste materii întrebuinţate în cult sunt: pâinea, apa, vinul, tămâia, untdelemnul, sf. mir şi luminile.

1. **Pâinea** are în cultul ortodox o întrebuinţare aleasă, ea fiind materia Sfintei Euharistii, instituită de Mântuitorul la Cina cea de Taină.

Întrebuinţarea pâinii în cadrul cultului îşi are originea încă din Vechiul Testament. Melchisedec, regele Salemului, a adus lui Avraam ca ofrandă de mulţumire pâine şi vin, el fiind preotul Dumnezeului celui Preaînalt (Facere XIV, 18). Lui Moise îi porunceşte Dumnezeu: *«Pe masă să pui pâinile punerii înainte»* (Ieşire XXV, 30).

Iar la Levitic II, 4 e scris: *«Dacă însă vrei să aduci jertfa prinosului de pâine din aluaturi coapte în cuptor, să aduci pâine din făină bună de grâu...»*.

În Noul Testament, Mântuitorul zice despre Sine: *«Eu sunt pâinea vieții, cel ce vine la Mine nu va flamânzi și cel ce crede întru Mine nu va înseta niciodată»* (Ioan VI, 35).

Pâinea a fost aleasă de Mântuitorul ca materia care, prin sfințire, se preface în Trupul Său, pentru că pâinea a fost în toate timpurile hrana cea de toate zilele a omului. Ea a fost și este socotită ca indispensabilă întreținerii vieții omului pe pământ. În Rugăciunea Domnească ne rugăm pentru *«pâinea noastră cea spre ființă...»* (Matei VI, 11). Așa precum e indispensabilă pâinea de fiecare zi pentru viața trupească, tot așa este necesară și indispensabilă pâinea cea spirituală, adică «Trupul lui Hristos» pentru viața spirituală a omului. În al doilea rând, pâinea este alimentul rezultat din munca stăruitoare și grea a omului. Prin câte lucrări nu trece până să ajungă a fi mâncată ? Tot așa și pe plan spiritual, pentru a dobândi Trupul lui Hristos prin împărtășire, se cer din partea credinciosului înfrânare, căință, mărturisirea păcatelor și dezlegarea dată de preot, rugăciunea și altele.

În al treilea rând, din cele mai vechi timpuri în mod simbolic viața omului a fost întruchipată prin pâine. Sf. Ioan Hrisostomul zice: «Făina este corpul, dospeala este sufletul, sarea este mintea, iar apa este duhul».

Pâinea se aduce de către credincioși la altar sub formă de pâinișoare mici, numite *prescuri* (*prosfore*), având pe ele un sigiliu (o pecete) în formă pătrată, ceea ce arată că Sf. Jertfă se aduce de către preot pentru toți credincioșii din cele patru laturi ale lumii. Prescura închipuiește mana din pustie și pâinea pregătită de Sfinții Apostoli pentru Cina cea de Taină. Prescurile din care s-a proscomidit, tăiate în bucăți, se împart credincioșilor la sfârșitul Sfintei Liturghii sub formă de *anaforă* sau *antidor*, denumire care arată că anafora se dă «în loc de dar» credincioșilor care nu se pot împărtăși la Sf. Liturghie, după cum arată și rugăciunea de binecuvântare a anaforei din Liturghier (ed. 1980): «Binecuvântată este anafora sfinților Tăi, Doamne, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor

Amin». Pâinea se mai întrebuinţează şi la slujba Litiei, sub denumirea de *artos* (care în greceşte înseamnă *pâine*); pâinile de la Litie ne amintesc de cele cinci pâini cu care Domnul a săturat cinci mii de bărbaţi în pustie (Matei XIV, 17–21).

2. **Vinul** este întrebuinţat în primul rând la Sf. Liturghie, pentru prefacerea lui în Sfântul Sânge al Domnului; se mai întrebuinţează la sfinţirea bisericilor, la slujba cununiei, la Litie, la slujbele funebre, pentru stropirea trupurilor celor adormiţi etc.

Încă din Vechiul Testament vinul era considerat ca aliment cu rol vindecător şi întăritor pentru organismul omului, precum se vede şi din sfatul dat de Sf. Apostol Pavel ucenicului său Timotei (I Tim. V, 23).

În Noul Testament, Mântuitorul preface apa în vin la nunta din Cana Galileii (Ioan II, 1–11) şi Însuşi Mântuitorul S-a asemănat pe Sine cu via (butucul viţei), iar pe ai Săi cu mlădiţele. Vinul pentru Sf. Împărtăşanie trebuie să fie din struguri, curat, neoţetit şi neamestecat cu nimic; singur preotul toarnă în el apă la proscomidie, închipuind sângele şi apa care s-au scurs din coasta Mântuitorului când a fost împuns cu suliţa; de asemenea, după prefacerea Sfintelor Daruri se toarnă apă caldă în sf. potir, spre a închipui căldura trupului şi sângelui Domnului, cu care ne împărtăşim.

3. **Apa** constituie un element de bază în serviciul cultului, întrebuinţându-se amestecată cu vinul la Sf. Liturghie, ca materie a tainei la slujba botezului, la Agheazma mare şi la Agheazma mică, la sfinţirea vaselor, veşmintelor şi a altor obiecte care sunt necesare cultului sau care sunt de folos credincioşilor.

În Vechiul Testament apa era socotită ca simbol al curăţiei şi al împăcării.

În Noul Testament, Mântuitorul a sfinţit firea apelor prin botezul Său în apa Iordanului, precum se spune în cântările de la slujba Bobotezei. Ca şi pâinea, apa este un element natural indispensabil în viaţa omului; ea astâmpără setea, întărind puterea de muncă a trupului, spală necurăţia, fiind simbolul cel mai potrivit al curăţiei spirituale, şi este de neînlocuit în viaţa casnică şi gospodărească. De aceea apa este atât de mult întrebuinţată şi în cult, ea fiind binecuvântată prin diferite ierurgii pentru trebuinţele omului (la săparea şi darea în folosinţă a fântânilor, la vreme de secetă, la binecuvântarea ogoarelor etc.).

4. **Tămâia** este sucul (răşina) unor arbori, care, ajungând în contact cu aerul, se încheagă la fel ca şi răşina brazilor. Ea era adusă ca ofrandă la templul iudaic, iar în creştinism este considerată ca un prinos sfânt, al cărui fum înmiresmat însoţeşte toate actele cultului.

În cultul Vechiului Testament trebuiau să se aducă dimineaţa şi seara sacrificii de tămâie pe altarul special amenajat în Cortul Mărturiei şi apoi în templu, numit *altarul tămâierii* (Ieşire XXX, 1–8); pe acest altar nu se ardea numai tămâie curată, ci erau amestecate încă patru ingrediente (Ieşire XXX, 34). Proorocul Maleahi (cap. I, 11) prezice că după venirea lui Mesia se va aduce jertfă de tămâie de la răsăritul soarelui până la apus.

În cultul creştin găsim întrebuinţarea tămâiei încă din cele mai vechi timpuri. Astfel, canonul 3 al Sfinţilor Apostoli spune: «...Dar să nu fie iertat a se aduce altceva în altar decât untdelemn pentru candele şi tămâie la vremea aducerii înainte». Sf. Ap. Pavel în epistolele sale, inspirat de tămâierile din Vechiul Testament, zice că Mântuitorul S-a dat pe Sine jertfă lui Dumnezeu pentru noi «*spre miros de bună mireasmă*» (Ef. V, 2), iar la II Cor. II, 15, vorbind despre apostoli, zice că ei sunt lui Dumnezeu «*bună mireasmă*».

Despre folosirea tămâiei în cadrul Sfintei Liturghii găsim menţiuni în rânduiala Liturghiei Sfântului Iacob şi în Liturghia Sfântului Marcu, iar mai târziu şi în liturghiile Sfinţilor Vasile şi Ioan Gură de Aur, unde avem şi formule speciale de binecuvântare a tămâiei folosită la cădire.

Dar tamâierea nu era folosită numai în cadrul Sfintei Liturghii, ci şi la alte sfinte slujbe şi manifestări de cult, ca: procesiuni, înmormântări şi altele. Obligaţia tămâierii o aveau diaconii; de aceea Sf. Arhidiacon Ştefan este zugrăvit de obicei cu o cădelniţă în mână. Din pricina mirosului plăcut pe care îl răspândeşte, îmbălsămând aerul şi alungând miasmele, tămâia în Sf. Scriptură este privită ca un simbol al rugăciunilor pioase, care, asemenea fumului de tămâie, se ridică în sus, ca unul dintre cele mai preţioase daruri de jertfă aduse lui Dumnezeu (vezi Ps. 140, 2). Astfel de daruri au fost aduse şi pruncului Iisus de către magi: aur, smirnă şi tămâie. *Smirna* este tot un fel de tămâie, însă mai de preţ şi cu un miros mai plăcut decât al tămâiei.

Tămâierea are două înţelesuri: când se tămâiază persoane sfinte sau icoane, ea este semn de veneraţie şi respect, iar când se

tămâiază lucruri asupra cărora se invocă trimiterea harului de la Dumnezeu-Tatăl, simbolizează harul Sfântului Duh, care ni se trimite de sus, după cum spune şi rugăciunea tămâierii. Precum am spus mai sus, ea este simbolul rugăciunilor noastre, care se înalţă spre Dumnezeu ca fumul de tămâie. Cei douăzeci şi patru de bătrâni din viziunea Sfântului Ioan evanghelistul au căzut înaintea Mielului având fiecare alăute şi năstrape de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile sfinţilor (Apoc. V, 8). Acelaşi înţeles îl au şi cuvintele Psalmistului, când zice: «*Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta, ridicarea mâinilor mele* (este ca o) *jertfă de seară*» (Ps. 140, 2). Pentru tămâierile sau cădirile din rânduiala sfintelor slujbe se întrebuinţează *cădelniţa* (*căţuia* sau *tămâierul*), în care se pune tămâia şi despre care s-a vorbit la obiectele de cult (Lecţia a XIII-a).

5. **Untdelemnul** este un produs vegetal, folosit ca hrană, ca element vindecător, dar şi ca materie de luminat.

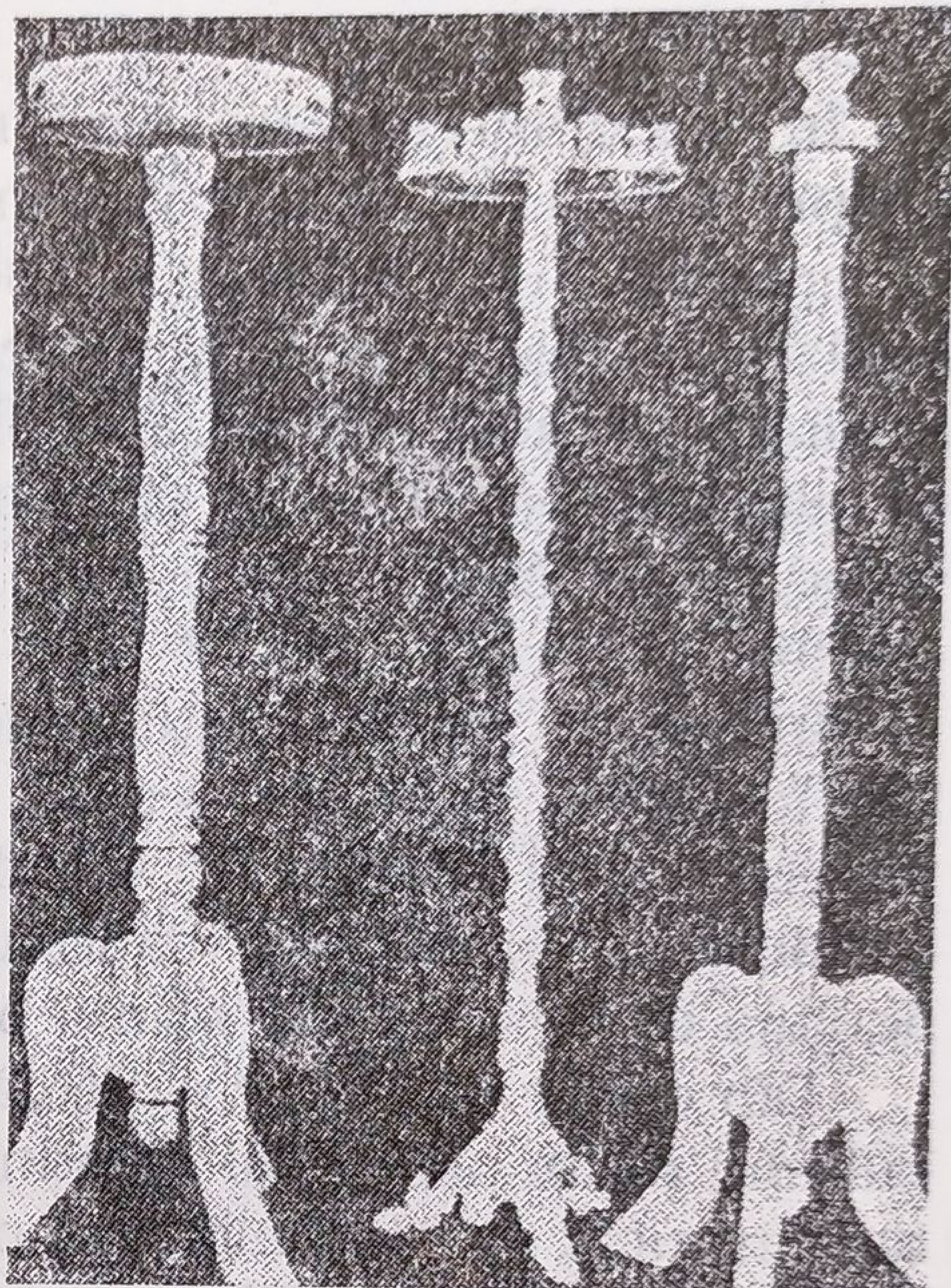
În Vechiul Testament se punea pe altar, ca ofrandă adusă Domnului, pe lângă pâine şi vin, şi untdelemn (Levitic II, 2). Cu untdelemn erau unşi arhiereii, profeţii şi împăraţii, închipuind prin aceasta mila şi îndurarea lui Dumnezeu. În alte locuri din Sf. Scriptură a Vechiului Testament untdelemnul apare şi ca simbol al binecuvântării lui Dumnezeu, al păcii, al puterii, al tăriei şi al biruinţei (vezi Facere VIII, 11; I Regi X, 1; III Regi I, 45 şi XIX, 16).

În Noul Testament citim că untdelemnul tămăduieşte rănile, cum se vede din parabola cu samarineanul milostiv (Luca X, 30 şi urm.), iar în pilda celor 10 fecioare (Matei XXV, 1 şi urm.) este simbolul înţelepciunii şi al iubirii. Se foloseşte la taina Sfântului Botez, la sfinţirea bisericilor, la miruirea credincioşilor şi la taina Sfântului Maslu şi intră ca element component în alcătuirea Sfântului Mir.

6. **Sf. Mir** este untdelemn amestecat cu vin natural şi cu diferite arome, în număr de 38, sfinţit de soborul episcopilor prezidat de Patriarhul Bisericii, în Joia Patimilor, la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, care se săvârşeşte atunci. El se întrebuinţează la sfânta taină a Mirungerii, la sfinţirea bisericilor şi la sfinţirea antimiselor, iar actul sfinţirii lui constituie una din formele prin care o Biserică naţională autocefală îşi afirmă independenţa şi autocefalia. Sfinţirea se săvârşeşte nu în fiecare an, ci la interval de câţiva ani, după trebuinţă, sluj-

ba sfinţirii făcându-se după o anumită rânduială, cu titlul «Rânduiala la prepararea, fierberea şi sfinţirea Mirului».

Numărul mare al esenţelor care intră în compoziţia Sfântului Mir simbolizează mulţimea darurilor Duhului Sfânt, care se revarsă asupra credinciosului în momentul ungerii cu Sf. Mir, la rostirea formulei «Pecetea darului Duhului Sfânt», precum şi asupra bisericilor şi antimiselor sfinţite prin el.

SFEŞNICE PENTRU LUMÂNARE

7. **Lumina în biserică**. Dumnezeu, în bunătatea Sa nemărginită, a dat omului nepreţuite daruri, spre a-i face viaţa mai uşoară şi mai plăcută. Printre aceste daruri este şi lumina, care este absolut necesară atât pentru viaţa şi activitatea omului, cât şi pentru toate vieţuitoarele şi plantele. Ea dă viaţă şi roadă semănăturilor, împrospătează atmosfera şi are o influenţă binefăcătoare asupra psihicului omului. De aceea, multe popoare păgâne din antichitate aveau cultul soarelui, al lunii şi al focului, aducând prin aceasta un semn de recunoştinţă luminii răspândite de astre şi de foc, aşa cum au fost de ex., mezii, perşii şi apoi romanii. În urma săpăturilor arheologice făcute pe locurile unde erau odată temple ale diferitelor popoare, s-a constatat că aceste locaşuri de închinare erau luminate cu ajutorul focului în timpul săvârşirii cultului.

În Vechiul Testament Dumnezeu a poruncit lui Moise ca fiii lui Israel să aducă la Cortul Mărturiei *«untdelemn curat pentru luminat, stors din măsline, ca să ardă sfeşnicul în toată vremea în cortul adunării...»* (Ieşire XXVII, 20), iar la Numeri VIII, 2 scrie: «*Vorbeşte lui Aaron şi-i spune: când vei pune candelele în sfeşnic, ca să lumineze partea cea dinaintea lui, să aprinzi în el şapte candele...*».

De asemenea în templul lui Solomon se găseau 10 sfeşnice de aur înaintea Sfintei Sfintelor (III Regi VII, 49).

În Noul Testament vedem că, atunci când Mântuitorul a serbat Cina cea de Taină, fiind seară, au fost folosite lumini pentru luminarea foișorului. Iar Sf. Apostol Pavel, găsindu-se în Troada, a săvârșit frângerea pâinii și a prelungit cuvântul până la miezul nopții. *«Iar în camera de sus, unde eram adunați, erau multe lumini aprinse»* (Fapte XX, 7–8).

În decursul istoriei creștinismului aflăm nenumărate dovezi despre întrebuințarea luminii în cadrul cultului. Așa, pe la anul 250, în epistola lui Corneliu, episcopul Romei, adresată episcopului Fabian al Antiohiei, se amintește că între clericii inferiori erau și *acoluții*, ca ajutători mai apropiați ai episcopilor și preoților, și printre alte atribuții ei aveau și pe aceea de a aprinde lumânările. Iar Sf. Grigorie de Nyssa, cu ocazia înmormântării surorii sale Macrina, spune: «De o parte și de alta, mergeau înaintea noastră, în ordine obișnuită, nu puțină mulțime de diaconi și clerici mai mici, care purtau în mâini făclii de ceară». De asemenea, canonul 3 apostolic prevede ca la altar să nu se aducă altceva decât untdelemn pentru candelă și tămâie, iar canonul 72 apostolic prevede pedepsirea aceluia care ar lua din sfânta biserică ceară sau untdelemn.

Din cele expuse, se vede că lumina a fost întrebuințată în cadrul cultului de la începutul creștinismului, fiind privită ca jertfă și simbol, întrucât ea simbolizează pe Dumnezeu, Care ne dă viață și ne luminează în toate căile noastre. Ea exprimă bucuria, perfecțiunea, lumina divină, după cum zice Psalmistul: *«Că la Tine este izvorul vieții, întru lumina Ta vom vedea lumină»* (Ps. 35, 9); iar Mântuitorul se numește pe Sine lumină, arătând oamenilor că, pentru a se mântui, trebuie să vină la lumină și să umble în ea (vezi Ioan I, 4–9; III, 19–21; VIII, 12; XII, 35–36 ș.a.).

Azi în biserică se întrebuințează de preferință lumânări de ceară, ca și în trecut, întrucât ceara se culege de albine din cele mai curate și binemirositoare flori, iar albina este privită ca model al fecioriei și al curăției.

În prezent, se folosește în biserici și lumina electrică, care este îngăduită, fiind vorba de un progres al tehnicii în folosul omului. Este bine însă să lăsăm în seama lumânărilor și a candelelor tradiționale lumina în sens religios, sau ca simbol în cult.

Partea a cincea

FORMELE DE EXPRIMARE A CULTULUI. SFINTELE SLUJBE

- CÂNTAREA RELIGIOASĂ CA FORMĂ DE CULT. IMNOGRAFI BISERICEŞTI
- SLUJBELE BISERICEŞTI. CELE ŞAPTE LAUDE
- CELE TREI LITURGHII ORTODOXE ŞI TIMPUL SĂVÂRŞIRII LOR
- EXPLICAREA SFINTEI LITURGHII
- LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFINŢITE
- SLUJBELE SFINTELOR TAINE: BOTEZUL, MIRUNGEREA, MĂRTURISIREA ŞI ÎMPĂRTĂŞIREA
- SLUJBELE SFINTELOR TAINE: CUNUNIA, HIROTONIA ŞI MASLUL
- IERURGII BISERICEŞTI PRIVITOARE LA PERSOANE
- IERURGII BISERICEŞTI PRIVITOARE LA LUCRURI ŞI NATURĂ

LECŢIA A 17-A

CÂNTAREA RELIGIOASĂ CA FORMĂ DE CULT. IMNELE BISERICEŞTI, CU DIFERITELE LOR FORME ŞI DENUMIRI DIN CĂRŢILE DE SLUJBĂ. IMNOGRAFI BISERICEŞTI MAI IMPORTANŢI .

1. CÂNTAREA RELIGIOASĂ CA FORMĂ DE CULT

În cult, cântarea – după textul sau cuvintele ei - este o rugăciune de laudă şi de slăvire, având de cele mai multe ori forma de poezie sau imn religios.

După **originea lor**, cântările bisericeşti întrebuinţate în cultul ortodox se împart în două mari categorii:

A) *Cântări de origine biblică*, al căror text îl găsim în cărţile Sfintei Scripturi a Vechiului şi Noului Testament.

B) *Cântări de origine nescripturistică* sau *imne liturgice*, care reprezintă forme ale poeziei imnografice scrisă de diferiţi poeţi bisericeşti (imnografi şi melozi).

A. **Cântările de origine biblică sunt:**

– *Psalmii* biblici, cuprinşi în cartea de cult numită *Psaltire;*

– Alte *cântări biblice* în afară de psalmi, luate din diferite cărţi ale Vechiului şi ale Noului Testament.

1) *Psalmii* biblici alcătuiesc cele mai vechi cântări religioase întrebuinţate în cultul creştin, ei fiind moşteniţi din cultul iudaic. În cultul ortodox ei formează o parte nelipsită din mai toate sfintele slujbe. Primii şi cei mai importanţi psalmi folosiţi în cultul Bisericii primare au fost psalmii mesianici, adică aceia în care împăratul şi proorocul David a profeţit venirea Mântuitorului, viaţa şi activitatea Sa, ca de ex. Psalmii: 2, 16, 45, 72 (73), 110 (111) ş.a. La serviciul divin din biserici, cântarea lor era alternată cu lecturi biblice sau cu ectenii şi diverse rugăciuni. În general, numărul psalmilor citiţi ori cântaţi la diferitele servicii divine era la început variabil; cu timpul s-a reglementat folosirea lor, precizându-se care şi câţi psalmi să se cânte sau să se citească la fiecare slujbă, aşa cum arată până azi Tipicul şi Psaltirea.

Felul de cântare a psalmilor în vechime se făcea în două moduri, şi anume: c â n t a r e a r e s p o n s o r i c ă şi c â n t a r e a a n t i f o n i c ă.

a) *Cântarea responsorică* (responsorială) a fost aproape exclusiv folosită în Biserica veche până prin sec. IV; cântăreţul principal dădea tonul şi conducea cântarea, iar credincioşii îl acompaniau prin anumite refrene sau răspunsuri scurte (Aliluia, Auzi-mă, Doamne!, la Ps. 140 ş.a.), repetate după fiecare stih (verset) al psalmului.

b) Psalmodierea sau *cântarea antifonică* (*alternativă*) consta în executarea întregului psalm de către toţi credincioşii din biserică, împărţiţi în două cete, grupe sau coruri, care cântau alternativ versetele psalmilor. Apoi, la sfârşitul psalmului, corurile se uneau şi cântau în comun finalul, care putea să fie un verset din psalm ori o formulă doxologică (de ex. Aliluia, sau Slavă Tatălui şi Fiului... etc.).

Acest mod de cântare a psalmilor, în care rolul activ al credincioşilor sporeşte, a fost utilizat de Biserică, parţial, încă din secolele II şi III, în lupta ei cu ereziile şi s-a generalizat în sec. IV.

Cântarea antifonică s-a păstrat până astăzi în cultul ortodox, în modul cum se cântă, la bisericile mânăstireşti sau la cele de enorie, unde sunt doi cântăreţi sau două strane: stihurile psalmilor din serviciul Privegherii (Psalmii 1, 103, 140, 141, 129 şi 116 din rânduiala Vecerniei), antifoanele de la începutul Liturghiei, stihurile şi stihirile Fericirilor ş.a.

Astăzi psalmii întrebuinţaţi la serviciile divine mai mult se citesc; au rămas puţini cei care se cântă, ca de ex. Ps. 1 («Fericit bărbatul...») şi Ps. 140 şi 141 («Doamne, strigat-am către Tine...»), la slujba Vecerniei, Psalmii 134 şi 135 («Lăudaţi numele Domnului...»), cântaţi ca polieleu la Utrenie ş.a.

Stihuri izolate din psalmii cântaţi odinioară în întregime sunt azi acele cântări scurte, numite *prochimene*, care se cântă la Vecernie după («Lumină lină...»), la Utrenie înainte de Evanghelie, la Liturghie şi alte slujbe înainte de Apostol. Prochimenele de la Vecernie sunt rânduite pe zilele săptămânii (fiecare zi din săptămână are prochimenul ei), cele de la Utrenia duminicilor sunt rânduite pe cele opt glasuri ale Octoihului, iar cele de la Utrenia altor sărbători sunt rânduite pe sărbători.

2) Printre *cântările de origine biblică cu texte din Vechiul Testament*, în afară de Psalmi avem, de ex.: cântarea de slăvire şi mulţumire adusă lui Dumnezeu de Moise şi de israeliţi după trecerea Mării Roşii şi izbăvirea lor din robia Egiptului (Ieşire cap. XV), cântarea Anei, mama Proorocului Samuel, după naşterea acestuia (I Regi II, 1–10), cântarea Proorocului Iona când se afla în pântecele chitului din mare (Iona, cap. II, 3–10), cântarea celor trei tineri evrei când se aflau aruncaţi în cuptorul de foc din Babilon (Daniel, cap. III, fragmentul necanonic) ş.a. Din Noul Testament avem, de ex., cântarea Sfintei Fecioare Maria după ce Sfântul Arhanghel Gavriil i-a adus vestea naşterii lui Mesia dintr-însa (Luca I, 46-55), şi cântarea preotului Zaharia, după naşterea fiului său, Sf. Ioan Botezătorul (Luca I, 67–89).

Toate aceste cântări biblice au fost întrebuinţate în cult aşa cum le găsim în locurile respective din cărţile Sfintei Scripturi. Ele au servit ca modele şi izvoare de inspiraţie pentru alcătuirea cântărilor din canoanele imnografice, despre care vom vorbi mai departe.

Fragmente din *primele imne creştine* găsim chiar în cărţile Noului Testament, ca de ex., *imnul creştinătăţii*, din I Tim. IV, 16:

«Mare este taina creştinătăţii...»; sau cel din Epistola către Efeseni V, 14 ş.a. Caracter de imne au şi multe fragmente din Apocalipsa Sfântului Ioan, ca de ex. cântarea celor douăzeci şi patru de bătrâni (Apoc. IV, 11), ori cântarea de slăvire a Mielului (Apoc. V, 12) ş.a. Acestea sunt probabil *«imnele duhovniceşti»* despre care vorbea Sf. Apostol Pavel îndemnându-i pe creştini să le cânte, în epistolele sale către Efeseni (V, 19) şi Coloseni (III, 16).

B. **Cântările de origine nescripturistică** sau *imnele creştine*, au fost alcătuite la început pe baza celor biblice şi după modelul lor, ca de ex. *doxologia mică* («Slavă Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh...») şi *doxologia mare* în forma ei mai dezvoltată de azi («Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu...»), care are la bază cântarea îngerilor din noaptea Naşterii Domnului (Luca II, 14). Unul dintre cele mai vechi imne, cântat azi la serviciul Litiei, este: («Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, bucură-te...»), atribuit Sfântului Chiril al Alexandriei (sec. V). Circulau în vechea Biserică şi diferite imne de laudă adresate lui Hristos Mântuitorul, de felul celui transmis în scrierea *Pedagogul* (cap. XII), a lui Clement Alexandrinul, dar care nu s-au întrebuinţat, ori nu s-au păstrat în cultul bisericesc.

Apariţia ereziilor şi nevoia combaterii lor a grăbit apariţia şi înmulţirea progresivă a imnelor bisericeşti de inspiraţie creştină, în general cu caracter dogmatic, în care autorii lor formulau pe scurt şi în mod simplu învăţătura ortodoxă (corectă) de credinţă. Unul dintre cele mai vechi imne de acest fel, păstrate până azi în cultul creştin-ortodox, este «Lumină lină», din rânduiala Vecerniei, imn atribuit Sfântului Antinoghen, episcopul Sevastiei din Asia Mică, martirizat în persecuţia lui Diocleţian, la începutul secolului IV.

Folosit la început ca o armă apologetică, imnul creştin a avut un caracter extraliturgic, fiind folosit în afara adunărilor de cult. Începând cu secolele V–VI, poezia imnografică scrisă de marii poeţi (imnografi) şi melozi (compozitori) creştini pătrunde, sub diverse forme şi denumiri, în rânduiala principalelor slujbe ale serviciului divin zilnic (Vecernia şi Utrenia) şi constituie azi conţinutul preţios şi sfânt al celor mai mari cărţi de slujbă ale cultului ortodox: Octoihul, Triodul, Penticostarul şi Mineiele.

2. FORMELE ŞI DENUMIRILE IMNELOR BISERICEŞTI

Formele şi denumirile principale a1e poeziei imnografice întrebuinţate în cântările bisericeşti din cultul ortodox sunt trei: *troparul* (stihira), *condacul* şi *canonul*.

1) *Troparul* sau stihira este cea mai veche, mai mică şi mai simplă formă (unitate) a poeziei imnografice creştine. În limba originală (greacă) el avea forma de strofă în versuri poetice (cu ritm, cu rimă etc.). Prin traducerea în româneşte a cărţilor de slujbă, nu s-a mai putut păstra forma versificată, şi troparele au fost redate în proză. În cultul ortodox denumirea de *tropar* se dă acelor compoziţii imnografice care înfăţişează pe scurt şi cântă chipul sau icoana vieţii unui sfânt ori descriu sensul şi importanţa unui eveniment din viaţa Mântuitorului sau din istoria sfântă a mântuirii, prăznuit în principalele sărbători din cursul anului bisericesc; aceste tropare se cântă la sfârşitul *Vecerniei*, la începutul şi sfârşitul *Utreniei*, la *vohodul* cel mic al Liturghiei, precum şi la slujba *Ceasurilor*.

Cântările numite azi *stihiri* sunt tot un fel de tropare şi se numesc aşa pentru că sunt precedate de câte un stih sau verset din psalmi, cântându-se la Vecernie (la «Doamne, strigat-am...» şi la Stihoavnă), la Utrenie (la Sedelne şi la Laude), la Liturghie (la «Fericiri») şi în rânduiala unora dintre sfintele taine şi ierurgii.

După conţinut, aceste stihiri (tropare grupate în serie) sunt de mai multe feluri:

- ✦ a) Stihiri ale Învierii (se cântă Duminica);
- ✦ b) Stihiri ale Crucii şi Învierii (se cântă miercurea şi vinerea);
- ✦ c) Stihiri ale Născătoarei de Dumnezeu (în toate zilele);
- ✦ d) Stihiri ale Crucii şi Născătoarei (pentru miercuri şi vineri);
- ✦ e) Stihiri ale sfinţilor martiri sau *martirice*, din Octoih;
- ✦ f) Stihiri dogmatice, compuse de Sf. Ioan Damaschinul;
- ✦ g) Stihiri ale Sfintei Treimi;
- ✦ h) Stihiri de pocăinţă şi umilinţă;
- ✦ i) Stihiri ale morţilor (care se cântă mai ales sâmbăta) ş.a.

Cele mai *vechi tropare* (stihiri) păstrate până azi datează din secolele V–VI şi sunt compuse de: Anatolie imnograful (sec. V), probabil

patriarh al Constantinopolului, Sf. Roman Melodul (Dulce-cântărețul, din sec. VI), Vizantie (Bizantios), Ciprian, Andrei Pyrrus (Persul) ș.a.

Tot tropare sau stihiri sunt și cântările numite *idiomèle*, *automèle* și *podobii*.

Ele sunt compoziții cu text și melodie proprie, compuse de melozi, adică poeți care erau și compozitori în același timp. *Idiomèlele* nu servesc ca model pentru alte strofe (tropare); *automèlele* pot servi ca model și pentru alte tropare; *podobia* sau *prosomia* este un tropar imitat după automelă.

O grupă aparte de stihiri (tropare) sunt cele numite *Sedelne, Șezânde* sau *Catismale,* care se cântă la Utrenie și se numesc așa pentru că sunt intercalate printre *Catismele* (grupele de psalmi) rânduite să se citească dimineața la Utrenie și în timpul cărora credincioșii pot sta jos în strană. O stihiră izolată este cea numită *Ipacoi* și se citește înainte de Antifoanele celor 8 glasuri de la Utrenia Duminicilor. *Antifoanele* sunt niște tropare mai scurte, în serie, care se cântă la Utrenia sărbătorilor înainte de Evanghelie și sunt atribuite Sfântului Ioan Damaschinul; aceeași denumire se dă și unor stihiri din partea de la început a Liturghiei sărbătorilor împărătești, din slujba deniei celor 12 Evanghelii în Joia Săptămânii Patimilor ș.a.

O categorie aparte de stihiri sau tropare izolate, care se cântă tot la Utrenie, sunt *Svetilnele* sau *Luminândele*. Dintre ele, *cele 11 svetilnè ale Învierii*, care se cântă la Utrenia de Duminică (corespunzând celor 11 Evanghelii ale Învierii) sunt compuse de împăratul bizantin Constantin VII Porfirogenetul, din sec. X.

2) *Condacul* este astăzi o strofă poetică izolată, care figurează în *Mineie, Octoih, Triod* și *Penticostar* după Cântarea a șasea a Canoanelor și care se cântă și la Liturghie după troparele de la Vohodul mic, precum și în rânduiala Laudelor mici (Ceasuri, Pavecerniță și Miezonoptică).

În forma lor de la început, condacele erau mari poeme imnografice, alcătuite din mai multe strofe (până la 24), compuse și acestea dintr-un număr variabil de versuri. Din cauza numărului lor mare, de la o vreme cea mai mare parte dintre strofele vechilor condace au început să nu se mai cânte și au dispărut și din manuscrisele cărților de slujbă. Dintre ele n-au mai rămas până azi în cărțile de slujbă decât primele două; cea dintâi, cu denumirea veche, de con-

dac, cea de a doua cu numirea de *icos*, amândouă păstrându-se de regulă una după alta, intercalate după Cântarea a 6-a a Canoanelor din serviciul Utreniei. Cel mai vestit și mai productiv autor de condace a fost Sf. Roman Melodul (din sec. VI), iar cel mai cunoscut condac compus de el este *Condacul Crăciunului*: «Fecioara, astăzi, pre Cel mai presus de fiinţă naşte...». Epoca de înflorire a condacului în imnografia bisericească este în secolele VI şi VII. În această epocă au trăit şi alţi autori de condace în afară de Roman Melodul, ca: Grigore, Cosma, Chiriac, Dometius ş.a.

Singurul condac care s-a păstrat în întregime în cărţile de ritual (Ceaslov şi Triod) şi se întrebuinţează încă în serviciul liturgic al Bisericii, în extensiunea lui de odinioară, este *Acatistul Maicii Domnului* sau al *Bunei-Vestiri*, care se citeşte de obicei în rânduiala Utreniei din sâmbăta a cincea a Postului Mare (Denia de Vineri seara). El este atribuit de obicei patriarhului Serghie al Constantinopolului din sec. VII, dar unele dintre strofele lui provin de la Sf. Roman Melodul. *Acatist* înseamnă cântare în timpul căreia se stă în picioare. Acatistul Bunei-Vestiri a servit ca model numeroase imne religioase, alcătuite mai târziu în cinstea diferiţilor sfinţi, tot cu denumirea de *acatiste*. Ele se află în Ceaslovul Mare, în Acatistier ori în cărticele separate (filade).

3) *Canonul* imnografic este cea mai mare sau mai dezvoltată formă a poeziei religioase consacrată în slujba bisericească. Este o compoziţie poetică de mari dimensiuni, alcătuită, de regulă, din nouă cântări (ode sau pesne), care, la rândul lor, sunt alcătuite dintr-un număr variabil de stihiri sau strofe (3–4 sau mai multe). Aceste strofe şi cântări au aceeaşi temă, şi toate la un loc formează o unitate. Ele preaslăvesc fie Învierea ori alt eveniment din viaţa Mântuitorului, fie pe Sfânta Fecioară sau pe alţi sfinţi din calendar. Avem, astfel, ca şi la tropare sau stihiri, canoane ale Crucii (de miercuri şi vineri), ale Învierii, ale Crăciunului, ale Sfintei Născătoare, ale diferiţilor sfinţi din Mineie, ale Sfinţilor Îngeri, ale morţilor etc. Denumirea de *canon* (de la grec. *κανὼν*, care înseamnă *regulă, normă*), arată că părţile lui componente (strofele şi odele) se supun unor norme sau reguli determinate, în ceea ce priveşte structura (forma) şi înlănţuirea lor.

Cele nouă ode (pesne sau cântări) din care e alcătuit canonul simbolizează cele nouă cete îngereşti care slăvesc pe Dumnezeu şi care sunt imitate de Biserica pământească, împărţită şi ea în tot atâtea cete

sau categorii ierarhice: arhiereii, preoţii şi diaconii, ipodiaconii, citeţii şi cântăreţii, ceilalţi clerici inferiori, monahii şi mirenii. Cele nouă cântări (ode) ale fiecărui canon se împart în trei grupe de câte trei cântări fiecare, spre lauda Sfintei Treimi. Prima strofă de la fiecare cântare se numeşte *irmos* şi slujeşte ca model celorlalte strofe sau stihiri, dându-le atât melodia după care se cântă, cât şi numărul de versuri şi silabe din care se compun în limba originală (greacă).

Avem şi canoane alcătuite din ode mai puţine: două, trei, patru ş.a.m.d.; acestea se numesc *diode, triode, tetraode* etc. şi le găsim mai ales în cartea Triodului, fiind întrebuinţate la slujbele din Postul Mare.

La canoanele complete (de nouă cântări), cântarea a doua lipseşte de regulă, deoarece era făcută după modelul blestemului cu care Moise a ameninţat pe evrei în pustie, dacă nu vor păzi Legea (Deuteronom XXXII), şi având deci un caracter sumbru (pesimist), a fost înlăturată din cărţile de slujbă; se păstrează numai la unele canoane din Triod.

În legătură cu Canoanele stau *Catavasiile*, care nu sunt altceva decât *irmoasele*, adică primele strofe sau stihiri ale fiecărei ode din anumite canoane; ele reprezintă, deci, un fel de rezumat sau extras al Canoanelor din care fac parte. Fiecare praznic împărătesc îşi are Catavasiile lui, alcătuite din irmoasele odelor din Canonul sărbătorii respective; unele din duminicile Triodului, ca şi zilele din Săptămâna Patimilor, au de asemenea Catavasiile lor proprii.

Poezia canoanelor imnografice înfloreşte mai ales în secolele VIII şi IX. Cei mai renumiţi *poeţi alcătuitori de canoane* sunt:

✦ a) *Sf. Andrei Criteanul* (episcop de Creta) din sec. VIII, autorul Canonului cel Mare (de pocăinţă) din Triod;

✦ b) *Sf. Ioan Damaschinul*, marele teolog şi apărător al cultului icoanelor († 149), care a compus mai ales Canoanele Învierii celor opt glasuri, din Octoih;

✦ c) *Sf. Cosma de Maiuma* (sec. VIII), care a compus, între altele, Canonul Crăciunului («Hristos Se naşte, măriţi-L...»);

✦ d-e) *Fraţii Iosif şi Teodor Studitul* (secolele VIII–IX), care au compus cele mai multe din Canoanele Triodului;

✦ f) *Iosif Graptul* (Scriitorul de cântări sau imnograful) din sec. IX, care a compus multe din canoanele în cinstea sfinţilor, din Mineie.

LECŢIA A 18-A

SLUJBELE BISERICEŞTI ÎN GENERAL ŞI ÎMPĂRŢIREA LOR. CELE ŞAPTE LAUDE SAU SERVICIUL DIVIN ZILNIC AL BISERICII

1. DESPRE SLUJBELE BISERICEŞTI ÎN GENERAL ŞI ÎMPĂRŢIREA LOR

Biserica Ortodoxă îşi îndeplineşte datoria ei de a cinsti pe Dumnezeu, de a-I mulţumi şi a-L lăuda, printr-o salbă de slujbe bisericeşti, adică rânduieli statornicite de tradiţia bisericească, după care se săvârşeşte cultul divin public. Prin ele, Biserica cinsteşte atât pe Dumnezeu, cât şi pe sfinţii care şi-au câştigat recunoştinta ei şi răsplata fericirii veşnice în ceruri pentru felurite merite; totodată prin ele dobândim de la Dumnezeu şi harul Său, precum şi ajutorul şi toate darurile de care omul are nevoie pentru viaţa sa religioasă şi pentru mântuirea sufletului.

După scopul sau destinaţia şi caracterul lor, aceste slujbe se împart în trei mari grupe sau categorii:

1) Unele care se săvârşesc în mânăstiri zilnic şi prin care Biserica aduce lui Dumnezeu, prin sfinţiţii slujitori, lauda, cinstirea şi mulţumirea din partea tuturor credincioşilor; acestea sunt aşa-numitele *Laude bisericeşti* sau *Cele şapte laude*, care alcătuiesc serviciul divin zilnic al Bisericii: *Vecernia, Pavecerniţa, Miezonoptica, Utrenia cu Ceasul 1* şi *Ceasurile III, VI* şi *IX.* La mânăstiri şi la catedralele episcopale ele se săvârşesc în fiecare zi, într-o ordine stabilită şi la ore sau momente din zi fixate prin rânduielile tipicului, iar la bisericile parohiale se săvârşesc numai în zilele de sărbătoare.

2) Alte slujbe bisericeşti sunt săvârşite numai spre folosul şi la cererea unora dintre credincioşi, atunci când este nevoie de ele; acestea sunt *slujbele celor şapte Taine* (Botezul, Mirungerea, Pocăinţa sau Mărturisirea, Împărtăşirea, Nunta sau Cununia, Preoţia sau Hirotonia şi Sf. Maslu), precum şi *cele numite ierurgii,* adică slujbe de binecuvântare şi sfinţire a oamenilor şi a lucrurilor, care se săvârşesc în diferite împrejurări (sfinţirea apei, binecuvântarea caselor, înmormântarea şi parastasul ş.a.). Slujbele tainelor şi ierurgiilor le găsim în Evhologhiu sau Molitfelnic.

3) O grupă aparte o formează slujba Sfintei Liturghii, care este centrul cultului divin public şi care, prin importanţa şi caracterul ei, ţine de amândouă grupele de slujbe de mai înainte: pe de o parte, ea ţine de Laudele bisericeşti, făcând parte din slujbele serviciului divin zilnic, pe care le încoronează, aducându-se prin ea lauda cea mai înaltă lui Dumnezeu; pe de altă parte, ea ţine de sfintele taine, întrucât în cadrul ei se săvârşeşte jertfa Legii celei Noi, adică Sf. Euharistie, şi are loc împărtăşirea credincioşilor cu Trupul şi Sângele Domnului, care este darul cel mai de preţ pe care-l putem dobândi de la Dumnezeu aici pe pământ.

Ne vom ocupa mai departe de fiecare din aceste trei grupe de sfinte slujbe, începând cu Laudele bisericeşti.

2. CELE ŞAPTE LAUDE BISERICEŞTI

a. Noţiuni generale. Cele şapte Laude bisericeşti, adică slujbele prin care Biserica îşi îndeplineşte datoria ei de a aduce lui Dumnezeu cinstire şi laudă necurmată (zilnică) din partea tuturor credincioşilor ei, sunt următoarele: *Vecernia, Pavecerniţa, Miezonoptica,*

Utrenia cu Ceasul I, Ceasul al III-lea, Ceasul al VI-lea și Ceasul a1 IX-lea. Precum am spus, ele au în centrul lor Sfânta Liturghie; de aceea unele dintre aceste Laude se săvârșesc în ziua premergătoare Liturghiei, parte din ele în însăși ziua Liturghiei, care se săvârșește între Ceasul al VI-lea și Ceasul al IX-lea.

b. **Originea Laudelor bisericești** o găsim în Vechiul Testament, unde vedem că erau stabilite ore în timpul zilei pentru rugăciune și anume dimineața și seara: «și pentru a sta dimineața și seara a lăuda și a se mărturisi Domnului» (I Par. XXIII, 30). Așa s-a stabilit la început Ceasul al III-lea de dimineață (ora 9 la noi) și Ceasul al IX-lea spre seară (ora 3 de după masă), apoi s-a adăugat Ceasul al VI-lea (ora 12 sau amiaza): *«Iar eu către Dumnezeu am strigat și Domnul m-a auzit pe mine. Seara și dimineața și la amiază spune-voi, voi vesti și va auzi glasul meu»* (Ps. 54, 18–19). La acestea s-au mai adăugat și alte momente din zi în care se aduce laudă lui Dumnezeu, lucru despre care vorbește tot psalmistul David: *«De șapte ori pe zi Te-am lăudat pentru judecățile dreptății Tale»* (Ps. 118, 164) și: *«La miezul nopții m-am sculat ca să Te laud pe Tine pentru judecățile dreptății Tale»* (Ps. 118, 62).

În baza acestei obișnuințe, Sfinții Apostoli încă de la început își făceau rugăciunile lor la anumite ore din timpul zilei. De ex., la ceasul al III-lea din zi ei se aflau la rugăciune când S-a pogorât peste ei Duhul Sfânt (Fapte II, 15). La ceasul al VI-lea Sf. Apostol Petru s-a suit în foișor ca să se roage (Fapte X, 9). În același scop Petru și Ioan s-au suit la templu la ceasul al IX-lea, când au vindecat pe un bărbat olog (Fapte III, 1); Sf. Apostol Pavel și cu Sila, fiind în închisoare, lăudau pe Dumnezeu la miezul nopții (Fapte XVI, 25).

Această practică a Sfinților Apostoli de a face rugăciuni la anumite ore a dus la obișnuința credincioșilor de a se aduna și ei la acele ore și a aduce rugăciuni și laudă lui Dumnezeu; ba,mai mult, s-au adăugat și alte momente de rugăciune din timpul zilei, ajungându-se la sfârșitul secolului IV la numărul de șapte.

Numărul de șapte, al Laudelor bisericești, este întâlnit foarte des în cărțile Vechiului Testament: *«În ziua a șaptea S-a odihnit Dumnezeu de lucrul Său»* (Facere IV, 5); cetatea Ierihonului a fost înconjurată de șapte preoți cu șapte trâmbițe timp de șapte zile, înainte de a fi cucerită (Iosua VI, 13-21); în profeția lui Daniel, referitoare la venirea Mântuitorului, numărul șapte apare de asemenea (Daniel IX, 24).

În Noul Testament numărul de șapte are o însemnătate deosebită. De șapte ori zece este numărul ucenicilor Domnului (Luca X, 1); șapte pilde despre împărăția cerurilor a rostit Mântuitorul (Matei XIII); El recomandă ca iertarea aproapelui să fie de șaptezeci de ori câte șapte (Matei XVIII, 11–23); șapte cereri sunt în Rugăciunea Domnească; Sf. Apostol Ioan scrie celor șapte Biserici din Asia (Apoc. I, 4) etc. Importanța aceasta simbolică și străveche a numărului șapte s-a păstrat și în învățătura Bisericii noastre. De ex.:

darurile Duhului Sfânt sunt șapte; șapte sunt sfintele taine; șapte sunt păcatele de moarte; șapte este numărul preoților slujitori, precum și al pericopelor din Apostol și Evanghelie, care se citesc la taina maslului. Iată de ce Sfinții Părinți, având în vedere că numărul acesta este foarte des întâlnit în scrierile Sfintei Scripturi, au fixat numărul Laudelor bisericești la șapte.

c. **Timpul săvârșirii Laudelor bisericești**. Întrucât, precum am văzut, ziua liturgică începe cu seara zilei precedente, serviciul divin al fiecărei zile liturgice începe cu slujba de seară, adică cu Vecernia, și se încheie cu Ceasul al IX-lea din ziua următoare. Pentru a putea participa credincioșii la ele, Laudele bisericești au fost împărțite în trei grupe sau cicluri, și anume:

Grupa I cuprinde: *Ceasul al IX-lea*, cu care se încheie serviciul divin al zilei în care ne aflăm, *Vecernia*, cu care începe serviciul divin al zilei următoare, și *Pavecernița*.

Grupa a II-a cuprinde: *Miezonoptica*, *Utrenia* și *Ceasul I*, care este împreunat cu Utrenia.

Grupa a III-a cuprinde: *Ceasul al III-lea*, *Ceasul al VI-1ea* și *Obednița* (Tipică sau Prânzânda), care de fapt nu face parte din cele șapte Laude și se săvârșește numai în mânăstiri, mai ales în zilele în care nu se face Liturghie.

Toate aceste trei grupe de slujbe închipuie Sfânta Treime și, după cum zice Simeon al Tesalonicului, ne dau prilejul să ne asemănăm cu cele nouă cete îngerești, care laudă neîncetat pe Dumnezeu în ceruri.

d. **Despre Vecernie, Pavecerniță, Miezonoptică, Utrenie și Ceasuri**.

1) *V e c e r n i a* (de la vecer = seară, *ἑσπερινός*) este slujba de seară, cu care se începe serviciul divin din fiecare zi liturgică. Ea se săvârșea în vechime după apusul soarelui, iar azi se săvârșește la orele trei (iarna) sau patru (vara) după-amiază. Deși este slujbă de seară, în anumite zile din cursul anului se săvârșește dimineața, și anume când este împreunată cu Liturghia; așa se face în toate zilele din Postul Mare când se săvârșește Liturghia Darurilor mai înainte sfințite (vezi această liturghie la Lecția XXI), precum și în cele patru zile din cursul anului în care se face Liturghia Sfântului Vasile unită cu Vecernia (ajunul Nașterii și al Bobotezei, Joia și Sâmbăta din

Săptămâna Patimilor); la fel se întâmplă în anii când Buna-Vestire cade într-una din zilele de luni până vineri în Postul Mare și când se săvârșește Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur unită cu Vecernia. De asemenea, Vecernia zilei de luni după Rusalii se face în Duminica Rusaliilor îndată după Liturghie.

Vecernia este o slujbă de mulțumire pentru ziua care a trecut, dar și o rugăciune de cerere pentru a petrece noaptea și ziua următoare sub scutul lui Dumnezeu. Ea ne amintește de ridicarea de pe cruce și înmormântarea Domnului nostru Iisus Hristos, care a avut loc spre seară.

Vecernia este de trei feluri: 1. Vecernia sărbătorilor; 2. Vecernia mică și 3. Vecernia de toate zilele (a zilelor de rând).

a) *Vecernia sărbătorilor* se săvârșește în ajunul duminicilor, al sărbătorilor împărătești și al sărbătorilor sfinților cu prăznuire, precum urmează:

După Ceasul al IX-lea, preotul, îmbrăcat cu epitrahilul, deschide perdeaua ușilor împărătești și dă binecuvântarea: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru...», din fața Sfintei Mese. Își ia apoi Liturghierul și, ieșind pe ușa de miazănoapte, vine în fața ușilor împărătești, unde citește cele șapte rugăciuni ale luminilor (ale înserării), timp în care la strană se rostește «Veniți să ne închinăm...» și se citește Psalmul 103.

Terminându-se psalmul de citit, preotul, din locul unde se află, rostește ectenia mare, după terminarea căreia se închină și intră în altar pe ușa de miazăzi. La strană se cântă «Fericit bărbatul...». Apoi preotul, din altar, zice ectenia mică, după care la strană se cântă Ps. 140: «Doamne, strigat-am...», cu stihurile (versetele) și stihirile arătate la slujba respectivă din Minei, Octoih, Triod, ori Penticostar. În timpul acesta preotul face cădirea mare. La «Mărire... și acum...», îmbracă felonul și face vohodul sau ieșirea. Stând în fața Sfintei Mese primește cădelnița, pe care o binecuvintează, înconjoară Sfânta Masă și, ieșind pe ușa de miazănoapte, ajunge în mijlocul bisericii, rostind în taină rugăciunea «Seara și dimineața...». Binecuvintează intrarea, zicând: «Binecuvântată este intrarea sfinților Tăi...», după care face cădirea în naos. Terminându-se la strană cântarea, preotul zice din fața ușilor împărătești: «Înțelepciune, drepți!», cădind spre altar. Apoi intră în altar, iar la strană se citește ori se

cântă «Lumină lină...», după care preotul spune: «Să luăm aminte! Pace tuturor! Înțelepciune! », iar la strană se cântă prochimenul zilei din săptămâna în care ne aflăm. La praznicele împărătești și la sărbătorile sfinților, după prochimen se citesc la strană paremiile. Urmează ectenia întreită: «Să zicem toți...», după care la strană se citește rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...», apoi preotul rostește ectenia «Să plinim rugăciunile noastre cele de seară...».

La sărbătorile cu priveghere (cele care au Vecernie mică și Vecernie mare) aici se pune rânduiala Litiei, după care se cântă stihoavna; apoi la strană se citește rugăciunea «Acum slobozește», urmată de rugăciunile începătoare, iar după «Tatăl nostru» preotul rostește ecfonisul «Că a Ta este împărăția...» și se cântă troparele rânduite.

Dacă s-a făcut Litie, după tropare se citește rugăciunea de binecuvântare a celor de pe litier, după care preotul intră în altar, în timp ce cântăreții cântă: «Fie numele Domnului binecuvântat...» și «Bogații au sărăcit...», după care, venind între ușile împărătești, preotul face otpustul zilei.

b) *Vecernia cea mică* se găsește numai la sărbătorile cu priveghere și se săvârșește când se face sfințirea bisericii, la hramul bisericii, iar la mânăstiri se face la toate sărbătorile cu priveghere, înainte de masa de seară. Rânduiala ei este foarte scurtă, fiind o prescurtare a Vecerniei celei mari, adică a Vecerniei sărbătorilor, descrisă până aici, pe care monahii o fac apoi seara după cină în cadrul slujbei Privegherii.

c) *Vecernia de toate zilele* (a zilelor de rând) se face, de asemenea, numai la mânăstiri, astfel: Binecuvintarea, Ps. 103, ectenia mare, «Doamne strigat-am...» numai cu șase stihiri. La «Mărire... și acum...» preotul nu face vohodul, deci nu îmbracă felonul, ci se citește îndată «Lumină lină...». Apoi prochimenul zilei săptămânale, rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...», după care, din fața ușilor împărătești, preotul zice ectenia cererilor, apoi se cântă stihoavna. Se citește rugăciunea „Acum slobozește...» și rugăciunile introductive, iar după ecfonisul rugăciunii «Tatăl nostru...», troparele rânduite. Din fața ușilor împărătești preotul rostește apoi ectenia întreită («Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule...») și otpustul.

d) Pe lângă Vecerniile amintite, mai sunt câteva Vecernii din cursul anului cu anumite particularități în rânduiala lor, și anume:

Vecernia care se face în Vinerea Patimilor (*Vecernia Sâmbetei celei Mari*), la care vohodul se face cu Evanghelia. După prochimen se citește o paremie, un Apostol și o Evanghelie. La «Mărire... și acum...», de la stihoavnă, preotul scoate Sfântul Epitaf în mijlocul bisericii, unde rămâne pentru slujba deniei Prohodului.

Vecernia din Duminica Paştilor (Vecernia zilei de Luni din Săptămâna Luminată, numită şi «A doua Înviere»). Binecuvântarea se dă cu «Slavă Sfintei... Treimi...», apoi se cântă «Hristos a înviat» (de 3 ori) şi stihurile Paştilor («Să învieze Dumnezeu...»), ectenia mare, «Doamne, strigat-am...»; vohodul se face cu Evanghelia, prochimenul («Cine este Dumnezeu...»), după care se citeşte Evanghelia (în mai multe limbi unde este posibil). La stihoavnă se adaugă stihirile Paştilor, după care se face otpustul.

Vecernia din Duminica Rusaliilor (Vecernia zilei de luni). Se face imediat după otpustul Liturghiei, preotul fiind îmbrăcat în toate veşmintele. După binecuvântare se cântă «Împărate ceresc...», iar la ectenia mare se adaugă cereri speciale. După prochimen («Cine este Dumnezeu...») se citesc două rugăciuni cu îngenunchere. După ectenia întreită, alte două rugăciuni, iar după «Învredniceşte-ne, Doamne...», se citesc alte trei rugăciuni, toate în legătură cu Pogorârea Sfântului Duh. Otpustul are o formulă specială (a se vedea Liturghierul).

Rânduiala Vecerniei când se uneşte cu una din cele trei Liturghii. Când Vecernia se uneşte cu Liturghia Sfântului Vasile cel Mare ori cu cea a Sfântului Ioan, binecuvântarea de început se dă ca la Liturghie («Binecuvântată este împărăţia...»), după care se începe Vecernia după rânduiala sărbătorilor, dar fără catismă, până la vohod, care se face cu Evanghelia, iar după «Lumină lină...», prochimen şi paremii, preotul zice o ectenie mică, cu ecfonisul «Că Sfânt eşti Dumnezeul nostru», şi îndată se începe partea de Liturghie cu «Sfinte Dumnezeule...». La Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, din care Vecernia face totdeauna parte integrantă, binecuvântarea de început se dă tot ca la Liturghie, apoi cele ale Vecerniei, cu Catisma a XVIII-a şi alte particularităţi de rânduială, care vor fi arătate la rânduiala acestei Liturghii (Lecţia a XXI-a).

La Vecernia zilelor de rând din Postul Mare, când se face Liturghie, se adaugă de asemenea, la sfârşit, unele rugăciuni şi cântări (tropare) specifice postului, pe care ni le arată rânduiala din Ceaslov şi din Triod.

2) *P a v e c e r n i ţ a* sau *N o p t â n d a*. Este o slujbă care se săvârşeşte numai în mânăstiri, după cină sau după Vecernie, din

care cauză se numeşte Pavecerniţă. Cu ea se face încheierea zilei. Prin această slujbă se aduce mulţumire lui Dumnezeu pentru ajutorul dat în decursul zilei, cerându-se totodată ajutorul Lui şi pentru noaptea care începe.

Pavecerniţa este de două feluri: mică şi mare.

a) *Pavecerniţa mică* se face în sâmbetele şi duminicile din Postul Mare şi în toate zilele din restul anului, cu excepţia Săptămânii Luminate.

Rânduiala ei este următoarea:

Preotul, cu epitrahilul pe grumaz, dă binecuvântarea din faţa uşilor împărăteşti; la strană se citeşte «Veniţi să ne închinăm...»; Psalmii 50, 69 şi 142, doxologia mică (citită), rugăciunea «Învredniceşte-ne, Doamne...», Simbolul credinţei, Canonul Născătoarei de Dumnezeu din Octoih sau al Sfântului din Minei, «Cuvine-se cu adevărat...», rugăciunile începătoare, troparul zilei, al sfântului şi al hramului bisericii, troparele de invocare din Ceaslov («Dumnezeul părinţilor noştri...»), condacul, «Doamne, miluieşte» de patruzeci de ori, rugăciunea «Cela ce în toată vremea şi în tot ceasul...», «Doamne miluieşte (de trei ori), Mărire... şi acum..., Ceea ce eşti mai cinstită..., Întru numele Domnului..., Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri...». Se citesc apoi, în faţa icoanelor împărăteşti, rugăciunile adresate Sfintei Fecioare şi Mântuitorului: «Nepătată, neîntinată, fără prihană...» (la icoana Maicii Domnului), «Şi ne dă nouă, Stăpâne, celor ce mergem spre somn...» (la icoana Mântuitorului), apoi preotul face otpustul.

b) *Pavecerniţa mare* se săvârşeşte numai în zilele de rând (de luni până vineri) din Postul Mare, iar în restul anului numai în ajunul Naşterii şi Bobotezei, în locul Vecerniei (care atunci se uneşte cu Liturghia Sfântului Vasile, oficiindu-se dimineaţa). Rânduiala ei e mai dezvoltată decât cea a Pavecerniţei mici, având în plus unele citiri, rugăciuni şi cântări. Preotul, cu epitrahilul, din faţa uşilor împărăteşti, dă binecuvântarea («Binecuvântat este Dumnezeul nostru...»), la strană, «Mărire Ţie, Dumnezeul nostru..., Împărate ceresc...» şi celelalte rugăciuni începătoare, iar după «Tatăl nostru...» şi ecfonisul preotului, «Doamne, miluieşte» (de douăsprezece ori), «Mărire... şi acum..., Veniţi să ne închinăm», Ps. 69 (în săptămâna I

din Postul Mare se cântă o parte din Canonul Sfântului Andrei Criteanul), apoi Psalmii 4, 6, 12, 24, 30 și 90. Se cântă: «Cu noi este Dumnezeu...» și celelalte rugăciuni introductive, troparele zilei sau ale sărbătorii, «Doamne, miluiește» (de patruzeci de ori), «Ceea ce ești mai cinstită...», «Întru numele Domnului, binecuvintează, părinte...», iar preotul zice «Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri...». Se citește apoi rugăciunea Sfântului Vasile: «Doamne, Doamne, Cel ce ne-ai izbăvit...», «Veniți să ne închinăm», Psalmii 50 și 101, rugăciunea lui Manase («Doamne Atotțiitorule...»), rugăciunile începătoare, troparele de umilință, «Doamne, miluiește» (de patruzeci de ori), «Ceea ce ești mai cinstită...», «Întru numele Domnului...». Preotul: «Pentru rugăciunile...». Se citește rugăciunea «Stăpâne Dumnezeule...», Psalmii 69 și 142, doxologia mică (citită), Canonul Născătoarei de Dumnezeu sau al sfântului, apoi la strană se cântă «Doamne al Puterilor...», după care se citesc, în fața icoanelor împărătești, patru rugăciuni către Sfânta Fecioară și către Mântuitorul: «Nepătată, neîntinată, fără prihană...» (la icoana Maicii Domnului), «Și ne dă nouă, Stăpâne, celor ce mergem spre somn...» (la icoana Mântuitorului), «Preamărită Pururea Fecioară...» (la icoana Maicii Domnului) și «Nădejdea mea este Tatăl...» (la icoana Mântuitorului). Preotul zice apoi, în genunchi, rugăciunea «Stăpâne mult-Milostive...» (care ține loc de otpust), după care, ridicându-se, zice ectenia «Să ne rugăm pentru pacea lumii» și încheie cu «Pentru rugăciunile...».

3) *M i e z o n o p t i c a*. Este slujba de la miezul nopții, dar în practică ea se săvârșește dimineața, înainte de Utrenie, rânduiala fiind cuprinsă în Ceaslov. Miezonoptica ne aduce aminte de rugăciunea Mântuitorului în grădina Ghetsimani, precum și de judecata de apoi, când Mirele Bisericii va veni la miezul nopții (Matei XXV, 1-13).

Rânduiala are trei variante: una pentru zilele de rând (de luni până vineri), alta pentru sâmbete și alta pentru duminici. Toate au același plan, doar că variază cântările, rugăciunile și psalmii care se citesc.

a.) *Miezonoptica de toate zilele*. Preotul, cu epitrahilul pe grumaz, dă binecuvântarea din fața ușilor împărătești, după care la strană se citesc rugăciunile începătoare («Mărire Ție..., Împărate ceresc...» etc.), apoi Ps. 50 și Catisma a XVII-a (Ps. 118 împărțit în

trei părţi), Simbolul de credinţă, rugăciunile începătoare («Sfinte Dumnezeule» şi celelalte), troparele Miezonopticii (din Ceaslov), rugăciunea «Cela ce în toată vremea..., Ceea ce eşti mai cinstită..., Întru numele Domnului...». Preotul zice: «Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi...», apoi, dacă suntem în Postul Mare, rosteşte rugăciunea Sfântului Efrem Sirul. Cântăreţul citeşte rugăciunea «Stăpâne Dumnezeule, Părinte atotputernice...», apoi «Veniţi să ne închinăm...», Psalmii 120 şi 133, troparele morţilor (din Ceaslov), rugăciunea «Pomeneşte, Doamne...», apoi troparele de umilinţă, o scurtă ectenie întreită şi otpustul.

b) *Miezonoptica pentru sâmbete.* Se deosebeşte de cea pentru toate zilele prin aceea că, în loc de Catisma a XVII-a, se citeşte Catisma a IX-a (Psalmii 64–69), se adaugă rugăciunea Sfântului Eustratie («Slăvindu-Te, Te slăvesc pe Tine...»), după care urmează «Veniţi să ne închinăm...», Psalmii 120 şi 133 şi celelalte de la Miezonoptica de toate zilele.

c) *Miezonoptica pentru duminici.* Se deosebeşte de celelalte prin aceea că, după Ps. 50, în loc de catismă şi în loc de Simbolul de credinţă, se citeşte Canonul Sfintei Treimi, al glasului de rând, din Octoih, apoi se cântă Troparele Treimice (Triadicalele), se citeşte Ipacoiul glasului de rând de la Octoih, iar rugăciunea finală este citită de preot în faţa uşilor împărăteşti, cu faţa spre răsărit; această rugăciune («Întru tot puternică...») e alcătuită de Marcu Monahul. După rugăciune preotul face otpustul.

4) *U t r e n i a* (de la slav. *utro*, grec. *ὄρθρος* sau *τὸ ὀρθρινόν* = dimineaţă), numită uneori şi mânecândă (de la lat. *mane* = dimineaţă), este serviciul religios de dimineaţă, prin care mulţumim lui Dumnezeu pentru noaptea care a trecut şi ne rugăm să vieţuim în pace ziua care începe. La mânăstiri şi catedrale, Utrenia sărbătorilor cu priveghere se oficiază în seara zilei precedente, unită cu Vecernia mare şi cu Litia. Tot seara în ajun se săvârşeşte şi Utrenia de joi şi sâmbătă în săptămâna a V-a a Postului Mare (miercuri şi vineri seara), precum şi în toate zilele Săptămânii Sfintelor Patimi; în aceste zile Utrenia se săvârşeşte însă singură (fără să fie unită cu Vecernia şi Litia) şi poartă denumirea de denie. .

Rânduiala Utreniei este de două feluri: a) Utrenia sărbătorilor şi b) Utrenia de toate zilele. Cea dintâi se face în duminicile de peste

an, la sărbătorile împărăteşti şi ale sfinţilor, iar a doua se face în zilele de rând de peste an.

a) *Rânduiala Utreniei sărbătorilor.* Preotul, îmbrăcat cu epitrahilul, deschide dvera şi din faţa Sfintei Mese dă binecuvântarea: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru...» şi începe cădirea mare, în timp ce strana citeşte «Veniţi să ne închinăm...», Psalmii 19 şi 20 şi rugăciunile începătoare («Sfinte Dumnezeule...» şi celelalte). După «Tatăl nostru» preotul rosteşte ecfonisul din mijlocul bisericii, după care continuă cădirea şi intră în altar. La strană se citesc troparele «Mântuieşte, Doamne, poporul Tău..., Mărire..., Cel ce Te-ai înălţat..., Şi acum..., Mijlocitoare neînfricată...», după care preotul rosteşte din faţa Sfintei Mese o scurtă ectenie întreită, cădind către Sf. Masă. Cântăreţul rosteşte «Întru numele Domnului...», iar preotul zice: «Mărire Sfintei...», la care cântăreţul răspunde: «Amin. Mărire întru cei de sus, lui Dumnezeu...» şi se continuă cu citirea celor şase psalmi, în care timp preotul citeşte cele 12 rugăciuni ale dimineţii, citind pe primele şase în altar, iar pe celelalte şase în faţa uşilor împărăteşti. Când se termină citirea psalmilor, preotul rosteşte ectenia mare («Cu pace Domnului să ne rugăm»), după care intră în altar pe uşa de miazăzi. Cântăreţii cântă «Dumnezeu este Domnul...» şi troparele rânduite, apoi se începe citirea catismelor de rând împreună cu cântarea Sedelnelor. După prima catismă preotul zice ectenia mică, se cântă primul rând de Sedelne; apoi se citeşte catisma a doua, din nou ectenie mică şi se cântă al doilea rând de Sedelne.

După Sedelne, duminica se cântă la strană «Binecuvântările Învierii», în care timp preotul face cădire mare; apoi preotul rosteşte o ectenie mică, după care se citeşte stihira numită *Ipacoi* şi se începe cântarea antifoanelor glasului de rând din Octoih. La sărbătorile împărăteşti şi ale sfinţilor, după Sedelne se cântă Polieleul şi Mărimurile, după care ectenia mică şi antifonul I al glasului IV («Din tinereţile mele...»). Antifoanele se încheie cu prochimenul, după care se citeşte Evanghelia (duminica Evanghelia se citeşte în partea de miazănoapte a Sfintei Mese, cu faţa spre miazăzi, iar în sărbătorile de peste săptămână se citeşte dintre uşile împărăteşti). După citire, duminica preotul scoate Sfânta Evanghelie în mijlocul bisericii şi o aşază pe tetrapod, se închină şi o sărută, după care intră în altar; în timpul acesta se cântă «Învierea lui Hristos...»,

apoi se citeşte Ps. 50 (la praznicele împărăteşti şi la sărbătorile sfinţilor nu se cântă «Învierea lui Hristos...» şi nici nu se scoate Evanghelia). Urmează «Mărire..., Pentru rugăciunile Apostolilor..., Şi acum..., Pentru rugăciunile Născătoarei...», şi stihul «Miluieşte-ne, Dumnezeule...», cu stihira indicată. În Duminica Vameşului şi a Fariseului şi în duminicile următoare până la a cincea din Postul Mare (inclusiv) se cântă «Uşile pocăinţei..., În cărările mântuirii...» şi «La mulţimea faptelor mele...». Preotul citeşte rugăciunea Litiei sau rosteşte numai ecfonisul: «Cu mila şi cu îndurările...». Urmează cântarea Catavasiilor. După Cântarea a III-a se rosteşte ectenia mică, apoi se citeşte Condacul, Icosul şi Sedealna sfântului zilei, din Minei.

După Cântarea a VI-a se rosteşte ectenia mică, apoi se cântă Condacul Învierii al glasului de rând şi se citeşte Icosul şi Sinaxarul. După Cântarea a VIII-a preotul zice «Pe Născătoarea de Dumnezeu...», iar la strană se cântă «Măreşte, suflete al meu...» cu «Ceea ce eşti mai cinstită», încheindu-se cu Cântarea a IX-a a Catavasiilor, în care timp preotul face cădire mare (la praznicele împărăteşti se cântă stihurile şi stihirile Cântării a IX-a a canonului sărbătorii respective). După Cântarea a IX-a şi ectenia mică, duminica se cântă Luminânda Învierii din cele unsprezece, iar la sfinţi şi praznice se cântă Luminândele zilei respective. Îndată se cântă la strană Laudele («Toată suflarea...»), stihira Evangheliei de rând (voscreasna), «Şi acum... Preabinecuvântată eşti, Născătoare de Dumnezeu...» şi doxologia mare. La «Sfinte Dumnezeule», preotul ia din mijlocul bisericii Sfânta Evanghelie şi o aşază pe antimis. În duminicile în care este de rând unul din glasurile I–IV se cântă troparul: «Astăzi mântuirea a toată lumea...»; când este unul din glasurile V–VIII, se cântă troparul «Înviat-ai din mormânt...», iar la praznice şi sărbători se cântă troparul sărbătorii. Urmează ectenia întreită, ectenia cererilor şi otpustul.

b) *Utrenia zilelor de rând.* Este mai scurtă şi are mai puţine cântări. Începutul slujbei se face exact ca la Utrenia sărbătorilor, până la catisme, care se citesc fără a fi întrerupte de ectenii. De la Sedelne se trece direct la Ps. 50, deci Evanghelie nu este. După Ps. 50 se începe citirea canoanelor; preotul rosteşte ectenia mică după Cântările a III-a, a VI-a şi a IX-a. După Cântarea a VIII-a preotul zice: «Pe Născătoarea de Dumnezeu» şi face cădire mare, în timp ce se cântă «Măreşte, suflete al meu...», cu «Ceea ce eşti mai cinstită,». Apoi ectenia mică şi Luminânda zilei, după care urmează Laudele, iar dacă în Minei nu sunt stihiri la Laude pentru sfinţii zilei, se citesc Psalmii Laudelor (148, 149 şi 150) din Ceaslov, apoi doxologia mică (citită),

ectenia cererilor, iar la strană se începe Stihoavna; apoi «Bine este a ne mărturisi Domnului...» și rugăciunile începătoare; după «Tatăl nostru», troparul, ectenia întreită, pe care o zice preotul din fața ușilor împărătești, și otpustul, dacă nu se citește Ceasul I (dacă se citește îndată și Ceasul I, atunci otpustul Utreniei se face la sfârșitul Ceasului).

c) *Utrenii cu rânduieli deosebite în cursul anului. Utreniile de Joi și Sâmbătă din săptămâna a V-a a Postului Mare* se săvârșesc în ajunul zilelor respective (miercuri și vineri seara), sub formă de denie. Cea de Joi se caracterizează prin citirea în întregime a Canonului cel mare sau Canonul de pocăință al Sfântului Andrei Criteanul. Cea de Vineri, prin citirea *Acatistului Maicii Domnului*, alcătuit din douăsprezece icoase și treisprezece condace, care se citesc împărțite în patru grupe de câte trei condace și trei icoase; după fiecare icos, la strane se cântă «Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară», iar după fiecare condac: «Aliluia».

Utreniile din zilele Săptămânii Patimilor.

Acestea se fac tot din ajun sub formă de denii, iar rânduiala lor este aceea a utreniilor din zilele de rând ale Postului, dar se adaugă Evanghelia.

Denia de Joi seara se caracterizează prin adăugirea celor douăsprezece Evanghelii, a antifoanelor, scoaterea Sfintei Cruci în mijlocul bisericii înainte de Evanghelia a șasea și sărutarea ei de către preot și credincioși. După Evanghelia a șasea se cântă Fericirile, apoi se continuă citirea celorlalte Evanghelii.

Denia de Vineri seara sau Utrenia Sâmbetei celei Mari este slujba înmormântării Domnului. După începutul obișnuit, se cântă «Dumnezeu este Domnul...» și troparele îngropării Domnului («Iosif cel cu bun chip...» și celelalte). Apoi se cântă cele trei stări ale Prohodului, între care preotul zice ectenia mică și cădește de fiecare dată în jurul Sfântului Epitaf, care s-a scos în mijlocul bisericii la Vecernia precedentă. După cântările Prohodului urmează Binecuvântările Învierii, Sedelnele zilei, Ps. 50, canonul, ectenia mică, «Sfânt este Domnul...» (fără Luminândă), Laudele și doxologia mare, iar la «Sfinte Dumnezeule...» se face înconjurarea bisericii cu Sf. Epitaf. După înconjurare se intră în biserică, Sf. Epitaf este depus pe Sf. Masă și se citește o paremie, Apostolul, Evanghelia, ectenia întreită, ectenia cererilor și apolisul special al zilei.

Utrenia Duminicii Sfintelor Paşti (*Utrenia Învierii*). Se face în timpul nopţii de sâmbătă spre duminică, începând de la ora 12. Preotul îmbracă toate veşmintele luminate, întocmai ca la Sfânta Liturghie, apoi iese cu o lumânare prin uşile împărăteşti şi, adresându-se credincioşilor, zice: «Veniţi de luaţi lumină» (de trei ori), iar după ce credincioşii şi-au aprins lumânările, preotul, luând Sfânta Evanghelie şi Sfânta Cruce, iese din biserică, precedat de cântăreţi, care poartă icoana Învierii şi cântă «Învierea Ta, Hristoase». Oprindu-se în faţa bisericii, se depun icoana, Sf. Evanghelie şi Sfânta Cruce pe masa dinainte pregătită. Preotul citeşte Evanghelia, după care, cădind, dă binecuvântarea: «Mărire Sfintei... Treimi...», după care se cântă «Hristos a înviat...» (de trei ori). Înconjurând masa şi cădind icoana Învierii, preotul rosteşte stihurile Învierii («Să învieze Dumnezeu...» şi celelalte). După fiecare stih se cântă: «Hristos a înviat». Terminându-se stihurile, preotul rosteşte ectenia mare, apoi intră toţi în biserică, unde slujba continuă cu Canonul Paştilor («Ziua învierii...» şi celelalte). Între cântările Canonului preotul rosteşte ectenii mici. «Învierea lui Hristos» se cântă sau se citeşte de trei ori (prima dată de către preot, de două ori de cântăreţi). După Canon urmează Luminânda şi Laudele Paştilor. Nu se cântă doxologia, ci se trece la ectenii şi se face otpustul special al Paştilor, cum arată cartea cu «Slujba Învierii».

Această rânduială a Utreniei se face în toată Săptămâna Luminată, cu deosebirea că se începe în biserică, cu binecuvântarea «Mărire Sfintei... Treimi...», «Hristos a înviat», de trei ori, cădirea mare, stihurile Paştilor şi celelalte, ca în prima zi.

Utreniile sărbătorilor Sfintei Cruci de la 1 august, 14 septembrie şi Duminica a treia din Postul Mare. Sunt utrenii obişnuite, doar că la sfârşitul lor, după ultimul «Sfinte Dumnezeule...» de la doxologie se scoate Sf. Cruce în mijlocul bisericii, după o anumită rânduială, pentru a fi cinstită şi sărutată de credincioşi (v. Liturghierul, Mineiul pe sept., Triodul).

5. C e a s u r i l e.

a) *Ceasurile obişnuite* (*de peste tot anul*). Slujbele zilnice numite Ceasuri sunt patru: *Ceasul I* (care se oficia la început în primul ceas al dimineţii), *Ceasul al III-lea* (care se citea la începutul sfertului al doilea din zi), *Ceasul al VI-lea* (care se citea totdeauna la amiază) şi *Ceasul al IX-lea* (care se citea la începutul ultimului sfert al zilei, în

jurul orei trei sau patru după amiază). Astăzi, Ceasurile I, III şi VI se citesc aproape numai în mânăstiri, îndată după Utrenie sau înainte de Sfânta Liturghie. Numai Ceasul al IX-lea se oficiază şi în bisericile de enorie, în ajunul sărbătorilor, înainte de Vecernie; cu el se încheie serviciul divin al fiecărei zile liturgice.

Rânduiala tuturor celor patru Ceasuri este alcătuită după un plan comun; ea cuprinde citiri de psalmi (câte trei la fiecare Ceas), urmate de tropare proprii fiecărui Ceas şi se încheie cu o rugăciune.

Rânduiala lor se poate urmări uşor după Ceaslov.

b) În trei zile liturgice din cursul anului bisericesc, şi anume: în ajunul Naşterii Domnului (24 decembrie), în ajunul Bobotezei (5 ianuarie) şi în Vinerea din Săptămâna Patimilor, avem *Ceasuri speciale, numite împărăteşti* (fiindcă la ele asistau odinioară şi împăraţii). Rânduiala lor se află în Mineiele de pe decembrie şi ianuarie la zilele respective şi în Triod; ea e mult mai dezvoltată decât a Ceasurilor obişnuite şi cuprinde, la fiecare Ceas, câte o paremie, un Apostol şi o Evanghelie, precum şi cântări (tropare sau stihiri) speciale, care amintesc evenimentele respective din istoria sfântă a mântuirii (Naşterea, Botezul şi Patimile Domnului).

c) În Săptămâna Luminată nu se citesc Ceasurile obişnuite şi nici celelalte Laude mici (Pavecerniţa şi Miezonoptica); ele sunt înlocuite cu o rânduială specială, numită *Ceasurile Paştilor*, care se citeşte (cântă) în mânăstiri atât în locul celor patru Ceasuri, cât şi în locul Pavecerniţei şi Miezonopticii. Ea se află în Penticostar (după slujba Utreniei din noaptea Sfintelor Paşti) şi este alcătuită numai din cântări luate din slujba Învierii.

Ca şi celelalte Laude bisericeşti, slujbele Ceasurilor liturgice ne amintesc de unele evenimente din istoria vieţii Mântuitorului, petrecute la ceasurile respective. Astfel, Ceasurile I şi III ne amintesc de începutul patimilor Domnului, de judecată şi de osândirea la moarte, care au avut loc în cursul dimineţii; Ceasul al III-lea ne aduce aminte totodată de coborârea Sfântului Duh peste Sfinţii Apostoli în ziua Cincizecimii. Ceasul al VI-lea ne aduce aminte de răstignirea Domnului pe Cruce, iar Ceasul al IX-lea ne aduce aminte de moartea Domnului pe Cruce, precum ne arată troparul slujbei («Cela ce în ceasul al nouălea pentru noi cu trupul moarte ai răbdat...»).

LECŢIA A 19-A

SFÂNTA LITURGHIE. CELE TREI LITURGHII ORTODOXE ŞI TIMPUL SĂVÂRŞIRII LOR. RÎNDUIALA LITURGHIILOR SFÂNTULUI IOAN ŞI A SFÂNTULUI VASILE

1. CE ESTE SFÂNTA LITURGHIE

Sfânta Liturghie a fost întemeiată de Mântuitorul în seara Cinei celei de Taină, când a binecuvântat pâinea şi a dat-o Sfinţilor Apostoli, zicând: *«Luaţi, mâncaţi, acesta este trupul Meu...»*, apoi a binecuvântat paharul de vin, pe care l-a dat Sfinţilor Apostoli, zicând: *«Beţi dintru acesta toţi...»*, adăugând porunca: *«Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea»* (Matei XXVI, 26–28; Marcu XIV, 22–24; Luca XXII, 19–20 şi I Cor. XI, 23–25), pentru ca de roadele jertfei să beneficieze întreaga omenire până la sfârşitul veacurilor. Prin cuvintele de mai sus, Mântuitorul împuterniceşte pe Sfinţii Apostoli de a

săvârşi jertfa cea nouă, obligându-i să o facă spre aducere aminte de patimile şi jertfa Lui. La rândul lor, Sf. Apostoli au transmis acest drept arhiereilor şi preoţilor, ca urmaşi legitimi ai lor.

Sfânta Liturghie este slujba cea mai sfântă, prin care Biserica creştină aduce lui Dumnezeu prinosul ei de recunoştinţă şi de cinstire pentru binefacerile primite de la El. Ea este o prelungire sau actualizare a jertfei Mântuitorului pentru mântuirea noastră, dar ritualul sau rânduiala ei simbolizează întreaga viaţă a Mântuitorului, de la naştere şi până la înălţarea Sa la ceruri.

Această sfântă slujbă mijloceşte credincioşilor întâlnirea reală şi adevărată cu Hristos-Mântuitorul, pe care Îl avem prezent sub forma pâinii şi a vinului, care, în momentul invocării Duhului Sfânt de către preot, se prefac în Trupul şi Sângele Domnului. De aceea, Sfânta Liturghie ne procură darul cel mai de preţ pe care l-a dat Dumnezeu oamenilor şi ea constituie centrul întregului cult divin public ortodox.

Cuvântul «liturghie» vine de la cuvântul grecesc *λείον ἔργον*, prin care grecii înţelegeau orice lucrare publică sau orice lucru făcut în folosul statului sau al obştei. În creştinism, această numire a fost dată mai întâi tuturor actelor de cult săvârşite de către preoţi şi leviţi în cultul Vechiului Testament (Luca I, 23 şi Evrei IX, 21). Mai târziu s-a dat numirea de *liturghie* tuturor slujbelor religioase din cultul creştin, ca apoi înţelesul cuvântului să se restrângă numai la acea slujbă religioasă în cadrul căreia are loc prefacerea Cinstitelor Daruri în Trupul şi Sângele Mântuitorului, adică săvârşirea Sfintei Euharistii şi împărtăşirea credincioşilor cu Sfintele Daruri.

2. LITURGHIILE ORTODOXE ŞI TIMPUL SĂVÂRŞIRII LOR

În Bisericile ortodoxe se oficiază trei Sfinte Liturghii, şi anume: Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, Liturghia Sfântului Vasile cel Mare şi Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, numită şi a Sfântului Grigorie Dialogul.

a. **Liturghia Sfântului Vasile** se săvârşeşte numai de 10 ori pe an: în primele 5 duminici ale Postului Mare, în Joia şi Sâmbăta din Săptămâna Patimilor, în ziua Sfântului Vasile (1 ianuarie), în ajunul Naşterii Domnului (24 decembrie) şi în ajunul Bobotezei (5 ianuarie). Atât în Joia şi Sâmbăta Patimilor, cât şi în ajunul Naşterii şi al

Botezului Domnului, Liturghia aceasta este unită cu Vecernia (vezi în urmă, la rânduiala Vecerniei). Când cele două ajunuri cad sâmbăta sau duminica, atunci în ziua ajunului se săvârşeşte Liturghia Sfântului Ioan, iar a Sfântului Vasile se face în ziua praznicelor, fără să se mai unească cu Vecernia.

b. **Liturghia Sfântului Grigorie Dialogul** se săvârşeşte de obicei miercurea şi vinerea din timpul Postului Mare (afară de Vinerea Patimilor), luni şi marţi din Săptămâna Patimilor şi în câteva zile în care cad sărbători mai importante din perioada postului, ca: Sf. Haralambie (10 februarie), a doua şi a treia aflare a Cinstitului Cap al Sf. Ioan Botezătorul (24 februarie), Sfinţii 40 de Mucenici (9 martie) şi ajunul Bunei-Vestiri (24 martie), dacă acestea cad în zilele de luni până vineri inclusiv.

c. **Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur** se săvârşeşte în toate celelalte zile din cursul anului. În afară de timpul Postului Mare, Liturghia Sfântului Ioan se săvârşeşte în toate sărbătorile din cursul anului, cu excepţia celor trei zile liturgice din perioada Octoihului, în care se face Liturghia Sfântului Vasile (1 ianuarie, ajunul Naşterii şi ajunul Bobotezei). În timpul Postului Mare ea se săvârşeşte de opt ori: în primele şase sâmbete, în Duminica Floriilor şi în ziua Bunei-Vestiri (25 martie), în orice zi a săptămânii ar cădea.

În bisericile de enorie, Liturghia se săvârşeşte în toate zilele de duminici şi sărbători, iar la mânăstiri şi catedrale se săvârşeşte în fiecare zi, cu excepţia Postului Mare, când se face numai miercurea, vinerea, sâmbăta şi duminica. Cât priveşte momentul din zi la care trebuie să înceapă Sfânta Liturghie, este ceasul III (ora 9 dim.), când Domnul a fost răstignit pe cruce (Marcu XV, 25) şi când S-a pogorât Duhul Sfânt peste Sfinţii Apostoli.

Sunt însă în cursul anului zile când nici în mânăstiri nu se săvârşeşte nici o liturghie, şi anume: Vinerea Patimilor, luni şi marţi din prima săptămână a Postului Mare, miercurea şi vinerea din săptămâna lăsatului sec de brânză. La acestea se adaugă toate zilele de luni, marţi şi joi din săptămânile II-VI ale Postului Mare, în care nu se face Liturghie decât dacă va cădea în ele vreuna dintre sărbătorile bisericeşti enumerate mai înainte; altfel, în ele se face în mânăstiri numai slujba Laudelor bisericeşti, fără Liturghie.

Locul săvârşirii Sfintei Liturghii. Sfânta Liturghie se săvârşeşte numai în biserică, paraclise sau capele sfinţite şi cu antimis. Numai în cazuri excepţionale, ca: hramurile mânăstirilor sau la sfinţirile de biserici şi numai cu aprobarea episcopului se poate săvârşi Sfânta Liturghie în afară de biserică, punându-se pe o masă sf. antimis, fără acesta neputâdu-se sluji nici în biserică şi nici afară din biserică.

Lucrurile necesare pentru săvârşirea Sfintei Liturghii. Pentru săvârşirea Sfintei Liturghii sunt necesare următoarele: sf. antimis, sfintele veşminte, sfintele vase (discul, potirul, steluţa, copia, linguriţa şi acoperămintele), prescuri, vin curat şi apă. Mai trebuie cărţile necesare preotului: Sf. Evanghelie şi Liturghierul, iar pentru cântăreţi: Apostolul şi Catavasierul. Sunt necesare, de asemenea, mai multe lumânări: cel puţin două pe Sf. Masă, una la proscomidiar şi câte una în sfeşnicele împărăteşti.

3. RÂNDUIALA LITURGHIEI SFÂNTULUI IOAN ŞI A LITURGHIEI SFÂNTULUI VASILE CEL MARE

Slujba Sfintei Liturghii se împarte în trei părţi: a) Proscomidia, b) Liturghia celor chemaţi (a catehumenilor) şi c) Liturghia credincioşilor (Liturghia euharistică).

a) *Proscomidia* (de la grec. *προσκομίζειν* = a oferi, a pune înainte) este prima parte a Sfintei Liturghii şi cuprinde rânduiala pregătirii şi binecuvântării materiei pentru Sf. Jertfă (pâinea şi vinul), fiind parte integrantă a Sfintei Liturghii, deşi are binecuvântare şi otpust proprii.

La mânăstiri şi catedralele episcopale, unde se oficiază ciclul complet al celor şapte Laude, Proscomidia se săvârşeşte de regulă în timpul Ceasurilor I, III şi VI. Dar în bisericile parohiale, unde nu se citesc Ceasurile, ci după Utrenie urmează imediat Liturghia, Proscomidia se face în timpul Utreniei. Ea se săvârşeşte numai în altar, la locul numit proscomidiar. La săvârşirea ei de către preot nu participă nici cântăreţul şi nici credincioşii, ci numai diaconul, dacă este.

Înainte de a începe lucrarea Proscomidiei, preotul se pregăteşte sufleteşte prin închinarea la icoanele din naosul bisericii, în felul următor: venind în mijlocul bisericii şi stând cu faţa spre răsărit, el se închină de trei ori, se întoarce spre scaunul arhieresc şi depune metanie în semn de supunere şi respect faţă de ierarhul locului, apoi

iarăşi cu faţa spre răsărit zice în taină: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru...» şi rosteşte în şoaptă rugăciunile începătoare: «Împărate ceresc..., Sfinte Dumnezeule...» şi celelalte şi troparele de umilinţă. Apoi vine în faţa icoanei împărăteşti a Mântuitorului, zicând rugăciunea: «Preacuratul Tău chip...» şi sărută icoana; trece la icoana Născătoarei de Dumnezeu şi o sărută, zicând rugăciunea: «Ceea ce eşti izvorul milei...». Apoi merge la icoana dinspre miazăzi (a hramului) şi la cea dinspre miazănoapte, sărutându-le şi zicând troparele şi condacele sfinţilor respectivi. Apoi vine şi sărută icoana de pe iconostas, zicând troparul sfântului zilei sau al hramului bisericii şi, venind din nou în mijlocul bisericii, zice rugăciunea: «Doamne, trimite mâna Ta...» şi face apolisul. Acum intră în sfântul altar pe uşa de miazănoapte, zicând: «Întra-voi în casa Ta...» şi sărută Sf. Evanghelie, Sf. Masă şi Sf. Cruce. Apoi îmbracă sfintele veşminte, rostind rugăciunile respective, după care îşi spală mâinile, rostind rugăciunea: «Spăla-voi între cei nevinovaţi...».

Pregătit astfel, merge la proscomidiar, îşi aşază la îndemână cele necesare şi apoi zice: «Dumnezeule, curăţeşte-mă pe mine, păcătosul, şi mă miluieşte!» şi troparul «Răscumpăratu-ne-ai pe noi...». Dând binecuvântarea pentru începerea Proscomidiei, ia prescura în mâna stângă şi copia în mâna dreaptă şi, însemnând cruciş de trei ori, zice: «Întru pomenirea Domnului...», înfige copia în dreapta peceţii şi zice: «Ca un miel nevinovat...», apoi în stânga, zicând: «Ca o oaie spre junghiere...»; în partea de sus: «Întru smerenia Lui...» şi jos «Iar neamul Lui cine-l va spune...». Înfigând din nou copia, scoate Agneţul zicând: «Că s-a luat de pe pământ viaţa Sa...», pune Agneţul pe sf. disc cu pecetea în sus şi împunge cu copia unde sunt iniţialele «IS», zicând: «Şi unul din ostaşi...». Luând acum vinul şi apa, toarnă în sf. potir zicând: «şi îndată a ieşit sânge şi apă», după care binecuvintează potirul cu formula din Liturghier.

Acum ia prescura a doua, scoţând din ea părticică în formă de triunghi pentru Născătoarea de Dumnezeu, zicând: «Întru pomenirea Stăpânei...» şi aşezând-o pe disc, în dreapta Agneţului, zice: «De faţă a stat Împărăteasa...". Luând apoi prescura a treia, scoate miridele pentru cele nouă cete ale sfinţilor, rostind la fiecare miridă rugăciunile respective şi le aşază în rânduri de câte trei, de sus în jos, în partea stângă a Agneţului. Din prescura a patra scoate miride pentru

episcopul locului, conducătorii țării și ctitorii bisericii, așezându-le sub Agneț și rostind formulele respective la fiecare. Aici pomenește și pe arhiereul care l-a hirotonit, dacă este în viață. În continuare, din aceeași prescură scoate cu vârful copiei fărâmituri mici pentru credincioșii vii, rostind rugăciunea: «Primește, Doamne...» și le așază în partea stângă. Tot din prescura a patra va proscomidi, în continuare, pentru toți credincioșii vii înscriși pe pomelnicele aduse de către aceștia, rostind rugăciunea «Pentru pomenirea și iertarea păcatelor...». Din a cincea prescură scoate fărâmituri pe care le așază în partea dreaptă, apoi pomenește pe morții de pe pomelnice, începând cu ctitorii bisericii și arhiereul care l-a hirotonit, dacă a decedat. Reia prescura a patra și scoate o părticică pentru el, rostind: «Pomenește, Doamne, după mulțimea îndurărilor...» (a se vedea ordinea așezării miridelor și formulele întregi în Liturghier).

Terminând acestea, preotul binecuvintează tămâia din cădelniță, zicând: «Tămâie Îți aducem Ție...» și, luând steluța, o apropie de cădelniță, o sărută și o pune pe sf. disc, zicând: «Și venind steaua...». Ia apoi acoperământul discului, îl apropie de cădelniță, îl sărută și acoperă discul, zicând: «Domnul a împărățit...». La fel procedează cu acoperământul potirului, zicând: «Acoperit-au cerurile bunătatea Ta...». Apoi ia acoperământul cel mare, acoperă discul și potirul și zice: «Acoperă-ne cu acoperământul aripilor Tale...», după care zice rugăciunea punerii înainte: «Doamne, Dumnezeul nostru...», apoi face apolisul, tămâiază Sf. Masă și întreg altarul, zicând: «În mormânt cu trupul...» și Ps. 50.

b) *Liturghia catehumenilor.*

După terminarea Proscomidiei, preotul vine în fața Sfintei Mese și face trei metanii, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curățește-mă pe mine, păcătosul...»; apoi cu mâinile ridicate zice în șoaptă: «Împărate ceresc...» (de trei ori), «Mărire întru cei de sus...» (de două ori) și «Doamne, buzele mele...» (o dată). De la Paști și până la Înălțare, în loc de «Împărate ceresc», se zice: «Hristos a înviat», de trei ori, iar de la Înălțare și până la Rusalii nu se zice nimic, ci numai: «Mărire întru cei de sus...» și celelalte.

După aceasta, preotul se închină, sărută Sf. Evanghelie, Sf. Masă și Sf. Cruce. Deschide dvera și ușile împărătești, dacă nu sunt deschise mai dinainte, de la doxologie, și, venind la Sf. Masă, ia Sf. Evan-

ghelie şi dă binecuvântarea: «Binecuvântată este Împărăţia Tatălui...», făcând în acelaşi timp semnul Sfintei Cruci cu Evanghelia deasupra antimisului. După aceasta pune Evanghelia pe antimis, închide sfintele uşi şi rosteşte ectenia mare («Cu pace Domnului să ne rugăm»). După ecfonis, preotul citeşte în taină rugăciunea Antifonului I: «Doamne, Dumnezeul nostru», iar la strană se cântă Antifonul I. Apoi preotul zice ectenia mică, după care se cântă Antifonul II, iar preotul citeşte rugăciunea Antifonului II («Doamne, Dumnezeul nostru...»). Din nou ectenie mică şi se cântă apoi Fericirile ori Antifonul special al praznicelor, în timp ce preotul citeşte rugăciunea Antifonului III («Cela ce ne-ai dăruit nouă...»).

La «Mărire..., Şi acum», preotul deschide sfintele uşi, se închină de trei ori în faţa Sfintei Mese, ia Sf. Evanghelie de pe antimis şi în locul ei pune Sf. Cruce. Cu Sf. Evanghelie înălţată în dreptul frunţii înconjoară Sf. Masă şi, precedat de un purtător de lumină, iese pe uşa de miazănoapte în mijlocul bisericii, zicând în taină rugăciunea intrării: «Stăpâne Doamne, Dumnezeul nostru...». Ajungând în mijlocul bisericii binecuvintează intrarea, zicând încet: «Binecuvântată este intrarea sfinţilor Tăi...», sărută Sf. Evanghelie şi merge pe solee, unde la terminarea Antifonului al treilea înalţă Sf. Evanghelie, zicând: «Înţelepciune, drepţi!». Intrând în sf. altar pune Sf. Evanghelie la locul ei pe sf. antimis. La strană se cântă: «Veniţi să ne închinăm...», apoi troparele şi condacele rânduite. După acestea, preotul zice: «Domnului să ne rugăm» şi ecfonisul «Că sfânt eşti Dumnezeul nostru...», iar la strană se cântă «Sfinte Dumnezeule» (la Naşterea Domnului, la Bobotează, Paşti şi Rusalii se cântă «Câţi în Hristos...», iar la sărbătorile Sfintei Cruci «Crucii Tale...». În timpul acesta preotul citeşte rugăciunea cântării întreit sfinte («Doamne, Dumnezeul nostru...»), după care zice şi el în şoaptă: «Sfinte Dumnezeule...» de trei ori, făcând de fiecare dată câte o închinăciune. Înaintea ultimului «Sfinte Dumnezeule», preotul rosteşte din faţa Sfintei Mese: «Puternic»; apoi se pleacă spre proscomidiar, zicând: «Binecuvântat este Cel ce vine...», şi merge spre scaunul cel de sus, zicând: «Binecuvântat eşti pe scaunul măririi Tale...».

Terminându-se cântarea Trisaghionului urmează citirea Apostolului, în care timp preotul face cădirea mică. După terminarea cădirii, citeşte rugăciunea dinainte de Evanghelie: «Străluceşte în

inimile noastre...». După citirea Apostolului, preotul citeşte Sf. Evanghelie din faţa uşilor împărăteşti. Apoi, terminând de citit, închide Evanghelia, o sărută şi, întorcând-o cu faţa (Învierea) spre credincioşi, face cu ea semnul Sfintei Cruci şi o pune pe Sf. Masă cu tăietura foilor spre răsărit, în aşa fel încât să rămână antimisul descoperit. Preotul închide uşile împărăteşti şi rosteşte ectenia întreită («Să zicem toţi...»), iar după ecfonisul «Că milostiv şi iubitor de oameni eşti...», continuă cu ectenia pentru cei chemaţi («Rugaţi-vă, cei chemaţi, Domnului»), desfăcând în acelaşi timp antimisul. La ecfonisul acestei ectenii («Ca şi aceştia împreună cu noi...») face cu buretele semnul Sfintei Cruci peste antimis, sărută buretele şi îl pune în partea de răsărit a sfântului antimis şi rosteşte formula «Câţi sunteţi chemaţi, ieşiţi!...», cu care se încheie Liturghia catehumenilor.

c) *Liturghia credincioşilor* începe cu ectenia «Câţi suntem credincioşi...». Preotul citeşte rugăciunea întâi pentru credincioşi şi rosteşte ecfonisul: «Că Ţie se cuvine...», apoi o altă ectenie mică, citeşte rugăciunea a doua pentru credincioşi şi încheie cu ecfonisul «Ca sub stăpânirea Ta...». La strană se începe cântarea imnului heruvimic, în care timp preotul citeşte în taină rugăciunea: «Nimeni din cei chemaţi...». Apoi zice şi el de trei ori: «Noi, care cu taină pe Heruvimi închipuim...», după care ia cădelniţa şi face cădirea mică, zicând în taină Ps. 50.

Terminând cădirea, preotul face două închinăciuni în faţa Sfintei Mese, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curăţeşte-mă, pe mine...», sărută Sf. Masă, sf. antimis şi Sf. Cruce, face a treia metanie în faţa Sfintei Mese, se întoarce spre credincioşi şi venind între uşile împărăteşti îşi cere iertare. De aici merge la proscomidiar, zicând: «Ridicaţi mâinile voastre...», ia Aerul de pe Cinstitele Daruri, îl atinge de fumul cădelniţei şi îl pune pe spate, ia sf. disc în mâna stângă şi îl ridică în dreptul frunţii şi potirul în mâna dreaptă, ţinându-l în dreptul pieptului şi ieşind pe uşa de miazănoapte, precedat de un purtător de lumină, merge în mijlocul naosului, unde face pomenirile prescrise în Liturghier. La ultima formulă «Şi pe voi pe toţi...», face semnul Sfintei Cruci cu potirul peste credincioşi şi apoi se întoarce şi intră în altar pe uşile împărăteşti, zicând încetişor troparele: «Iosif cel cu chip bun..., În mormânt cu trupul..., Ca un purtător de viaţă...». Punând sf. disc şi sf. potir pe Sf. Masă, ia acoperămintele de pe ele, le acoperă cu Aerul şi tămâindu-le zice: «Fă bine,

Doamne...». Apoi închide uşile împărăteşti şi dvera şi citeşte rugăciunea punerii-înainte a Darurilor. În acest timp la strană se cântă: «Ca pe Împăratul tuturor...».

După terminarea cântării preotul rosteşte ectenia: «Să plinim rugăciunile noastre...». După ecfonis binecuvintează pe credincioşi, zicând: «Pace tuturor!», apoi: «Să ne iubim unii pe alţii...», iar strana cântă «Pe Tatăl...». În timpul acesta preotul zice în taină: «Iubi-Te-voi, Doamne...», se închină de două ori, sărută discul, potirul şi Sf. Masă şi se închină a treia oară. Apoi rosteşte: «Uşile, uşile...», se trage dvera şi se rosteşte Simbolul credinţei, în care timp preotul ridică Aerul cu ambele mâini şi îl clatină deasupra Cinstitelor Daruri, zicând şi el însuşi, încet, Simbolul Credinţei. La «şi a înviat a treia zi...», preotul sărută Aerul şi îl pune de o parte. După terminarea Crezului preotul deschide sfintele uşi şi zice: «Să stăm bine...». Apoi ia Sf. Cruce şi venind între uşile împărăteşti, cu faţa spre credincioşi, îi binecuvintează cu Sf. Cruce, zicând: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos...»; apoi, înălţând dreapta cu Sf. Cruce, zice: «Sus să avem inimile!» şi întorcându-se spre icoana Mântuitorului, trece crucea în mâna stângă şi se închină, zicând: «Să mulţumim Domnului!».

Apoi revine la Sf. Masă şi pune Sf. Cruce la locul ei, închide sfintele uşi şi dvera şi începe citirea rugăciunii Sfintei Jertfe (anaforaua): «Cu vrednicie şi cu dreptate este...». La ecfonisul «Cântarea de biruinţă», ridică steluţa de pe sf. disc, face cu ea semnul Sfintei Cruci peste sf. disc, o sărută şi o pune deasupra buretelui, continuând a citi rugăciunea «Cu aceste fericite Puteri...», în timp ce strana cântă «Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul...». La ecfonisul «Luaţi, mâncaţi...», preotul arată cu mâna dreaptă spre Agneţ, se închină şi zice «Amin»; la «Beţi dintru acesta toţi...», arată spre potir şi iarăşi zice «Amin». La «Ale Tale dintru ale Tale...», ia cu mâna dreaptă discul şi cu stânga potirul (mâinile fiind încrucişate, dreapta peste stânga) face cu ele semnul Sfintei Cruci peste antimis şi apoi le aşază la loc. La strană se cântă acum «Pe Tine Te lăudăm...», iar în timpul acesta preotul face mai întâi trei metanii, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curăţeşte-mă pe mine...». Apoi ridicându-şi mâinile în sus, zice de trei ori troparul Ceasului III («Doamne, Cela ce pe Preasfântul Tău Duh...»), cu cele două stihuri din Ps. 50 şi continuă citirea în taină a rugăciunii Sfintei Jertfe, cu rugăciunea epiclezei: «Încă aducem Ţie

această slujbă...». Acum face sfinţirea Darurilor, făcând semnul Sfintei Cruci asupra lor, cu formulele de sfinţire din Liturghier, după care îngenunchează citind rugăciunea de mijlocire generală pentru vii şi morţi: «Încă aducem Ţie această slujbă...».

Apoi se trage dvera şi preotul, ridicându-se, rosteşte ecfonisul: «Mai ales pe Preasfânta...», cădind spre Sf. Daruri. La strană se cântă Axionul, în timp ce preotul citeşte rugăciunile de mijlocire, binecuvintează anafora şi îşi spală mâinile, apoi rosteşte ecfonisul pentru pomenirea episcopului locului: «Întâi pomeneşte, Doamne...». După aceea, binecuvintează cu mâna pe credincioşi, zicând: «Şi să fie milele Marelui Dumnezeu...», după care se trage dvera şi preotul rosteşte ectenia: «Pe toţi sfinţii pomenindu-i...», apoi ecfonisul: «Şi ne învredniceşte...», iar credincioşii cântă «Tatăl nostru». Preotul încheie rugăciunea cu ecfonisul: «Că a Ta este împărăţia...», după care binecuvintează pe credincioşi, zicând: «Pace tuturor!» şi: «Capetele voastre», la care strana răspunde «Ţie, Doamne», cântat prelung, în care timp preotul citeşte rugăciunea plecării capetelor («Mulţumim Ţie...»), încheind cu ecfonisul «Cu harul şi cu îndurările...». Apoi citeşte în taină rugăciunea dinaintea împărtăşirii («Ia aminte, Doamne Iisuse Hristoase...»), după care se închină de trei ori, zicând de fiecare dată: «Dumnezeule, curăţeşte-mă...».

Ia apoi Sf. Agneţ de pe sf. disc şi îl înalţă, zicând: «Să luăm aminte! Sfintele, Sfinţilor». La strană se cântă *Chinonicul* sau se citeşte Cazania. În acest timp preotul ia Sfântul Agneţ şi îl împarte în patru părţi, zicând: «Se sfărâmă şi se împarte Mielul lui Dumnezeu...», punând părticica IS în partea de răsărit a discului, pe cea cu HS la apus, pe cea cu NI la miazănoapte şi pe cea cu KA la miazăzi. Ia apoi părticica IS şi o pune în sf. potir, făcând semnul Sfintei Cruci şi zicând: «Plinirea potirului credinţei Sfântului Duh». Binecuvintează apoi căldura şi o toarnă în sf. potir, zicând: «Căldura credinţei...». După aceasta Preotul se împărtăşeşte cu părticica HS, soarbe Sf. Sânge din sf. potir şi pune părticelele NI şi KA în sf. potir, pentru împărtăşirea credincioşilor. Dacă nu sunt credincioşi de împărtăşit, se pun în sf. potir şi miridele de pe disc. Când pune părţile din Sf. Trup, zice «Învierea lui Hristos...»; când pune mirida Maicii Domnului, zice: «Luminează-te...»; când toarnă miridele sfinţilor, zice: «Paştile cele mari...», iar când pune miridele pentru credincioşii vii şi

morţi, spune: «Spală, Doamne...». Citeşte apoi în taină rugăciunea de mulţumire pentru împărtăşire («Mulţumim Ţie, Stăpâne...»).

După terminarea Chinonicului (citirea Cazaniei) se deschid uşile împărăteşti şi se trage dvera, iar preotul, luând sf. potir, vine între uşile împărăteşti şi zice: «Cu frică de Dumnezeu...». La strană se cântă «Bine este cuvântat...» (în Săptămâna Luminată se cântă «Hristos a înviat»). În caz că nu sunt credincioşi de împărtăşit, binecuvintează pe credincioşi cu sf. potir, zicând: «Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău...». Cântăreţii cântă: «Am văzut lumina cea adevărată...» (de la Paşti până la Înălţare se cântă «Hristos a înviat» iar de la Înălţare până la Rusalii, se cântă, troparul «Înălţatu-Te-ai întru mărire...»). În acest timp preotul se întoarce la Sf. Masă, aşază pe ea sf. potir şi îl tămâiază, zicând: «Înalţă-te peste ceruri...». Ia apoi sf. disc cu stânga şi, ţinând potirul deasupra lui, zice încet: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru...», apoi venind între uşile împărăteşti cu faţa spre credincioşi, zice cu glas: «...totdeauna, acum şi pururea...», după care merge cu ele şi le depune la proscomidiar, unde le cădeşte, iar în timpul acesta la strană se citeşte sau se cântă «Să se umple gurile noastre...» (în Săptămâna Luminată se cântă «Hristos a înviat»).

După aceea preotul vine în faţa Sfintei Mese şi rosteşte ectenia: «Drepţi, primind...», întocmind la loc sf. antimis, iar la ecfonisul: «Că Tu eşti sfinţirea...», face cu Sf. Evanghelie semnul Sfintei Cruci peste sf. antimis şi o aşază deasupra lui. Ia apoi Liturghierul şi zicând: «Cu pace să ieşim», iese prin uşile împărăteşti în mijlocul bisericii, de unde citeşte Rugăciunea Amvonului: «Cela ce binecuvintezi...»; după citire, preotul se pleacă în dreapta şi în stânga, iar cântăreţii cântă: «Fie numele Domnului...» de trei ori (în Săptămâna Luminată «Hristos a înviat»). Intrând în sf. altar, preotul merge la proscomidiar şi rosteşte în taină rugăciunea «Plinirea Legii şi a proorocilor...» şi apoi, venind între uşile împărăteşti, face otpustul, precum se arată în Liturghier. După otpust miruieşte pe credincioşi şi împarte anafora. Revenind în altar, face «potrivirea» (consumă rămăşiţa Sfintelor Daruri din potir) şi se dezbracă de sfintele veşminte, zicând: «Acum slobozeşte...», continuând cu rugăciunile de mulţumire de după împărtăşire, din Liturghier.

LECŢIA A 20-A

EXPLICAREA SFINTEI LITURGHII

1. SCOPUL ŞI CARACTERUL DE JERTFĂ AL LITURGHIEI

Scopul Sfintei Liturghii este în primul rând sfinţirea Darurilor, adică a elementelor euharistice, care se prefac în Sfântul Trup şi Sânge al Mântuitorului Hristos, iar în al doilea rând, sfinţirea credincioşilor prin împărtăşirea lor cu Sfintele Taine. Cu alte cuvinte, trebuie să deosebim în slujba Sfintei Liturghii de o parte *jertfa*, prin care se sfinţesc Darurile, iar pe de altă parte *taina*, prin care se sfinţesc credincioşii, împărtăşindu-li-se efectele jertfei.

Scopul şi cuprinsul Sfintei Liturghii se văd bine şi din diferitele denumiri care s-au dat acestei slujbe. Astfel Sfânta Liturghie în Biserica veche se numea şi «Euharistie», adică mulţumire, pentru că ea este instituită de Mântuitorul Hristos drept mulţumire pentru iubirea Sa de oameni; se mai numea: «binecuvântare», sau «paharul

binecuvântării» și «cuminecătură», pentru că ne împărtășim cu Hristos ca membri ai unui singur corp; «Cină» și «Cina Domnului», pentru că Sfânta Liturghie înfățișează și cina cea de pe urmă a Mântuitorului Hristos cu ucenicii Săi; «masa Domnului» sau «masa de taină», pentru că aici ni se pune înainte mâncarea și băutura cea de viață făcătoare, ni se pune înainte însuși Trupul și Sângele Mântuitorului. Se mai numea și «frângerea pâinii», «lucrare sfințită» etc.

Din aceste numiri se observă că Sfânta Liturghie este:

✦ a) O jertfă deplină de adorare față de Mântuitorul Iisus Hristos, Care S-a făcut ascultător până la moarte Părintelui Său ceresc, prin moartea pe cruce.

✦ b) O jertfă de împăcare, întrucât prin moartea Sa pe cruce a adus împăcarea omenirii cu Dumnezeu.

✦ c) O jertfă deplină de cerere, prin care Biserica înalță cea mai sfântă și cea mai fierbinte rugăciune către Dumnezeu.

✦ d) O jertfă deplină de mulțumire, căci precum Dumnezeu prin jertfa Fiului Său a arătat oamenilor cea mai mare bunătate, tot așa și oamenii nu-și pot exprima mai bine recunoștința lor decât prin reamintirea și actualizarea perpetuă a acestei jertfe în Sfânta Liturghie.

2. EXPLICAREA PROSCOMIDIEI

Cuvântul *Proscomidie* înseamnă punere-înainte, oferire sau proaducere. Se numește astfel pentru că credincioșii aduc, ca daruri pentru Sfânta Liturghie, pâine sub formă de prescuri și vin. Din prescurile aduse, preotul alege una sau mai multe, pentru lucrarea celor sfinte. Pâinea folosită la Proscomidie poartă denumirea de «prescuri» (prosfore), având forme felurite: formă rotundă, formă de cruce, formă cu trei sau cinci cornuri etc. După rânduială, trebuie cinci prosfore, care închipuie cele cinci pâini cu care Mântuitorul a săturat mulțimile în pustie.

Spălarea mâinilor preotului înainte de a începe Proscomidia înseamnă nu numai curățirea trupească, dar mai ales curăția spirituală, atât de necesară pentru săvârșirea Sfintei Liturghii, ceea ce se vede și din cuvintele Psalmului 25, 6–12, rostite atunci («Spăla-voi

între cei nevinovaţi...»). În prima parte a Proscomidiei preotul scoate cu copia Agneţul (pecetea) din prima prescură, simbolizând patimile Mântuitorului. El taie cu copia cele 4 părţi ale pecetei pe care sunt imprimate iniţialele IS, HS, NI, KA, rostind o parte din versetul 7 din cap. III al proorocului Isaia: «Ca un miel spre junghiere S-a adus...» şi celelalte. Aceste cuvinte, scrise de Isaia cu 730 de ani înainte de venirea Mântuitorului, arată blândeţea Mântuitorului şi îndelunga Sa răbdare, cu care S-a jertfit pentru oameni. Tăind în partea de jos, zice cuvintele tot din Isaia (LIII, 8): «Iar neamul Lui cine-l va spune?». Adică cine va putea să pătrundă şi să înţeleagă naşterea Lui din Tatăl, mai înainte de veci, sau naşterea Lui din Sfânta Fecioară Maria?

Sf. Agneţ închipuie pe Hristos, Mielul lui Dumnezeu, Care Şi-a dat viaţa pentru mântuirea noastră, iar amestecul de vin şi apă turnate de preot în sf. potir simbolizează sângele şi apa care au curs din coasta Mântuitorului cea împunsă de ostaş cu suliţa.

Scoaterea miridei pentru Maica Domnului din a doua prescură, şi aşezarea ei pe disc în dreapta Sfântului Agneţ arată şederea Sfintei Fecioare în slava cerească, după adormirea ei cu trupul şi trecerea la ceruri.

Cele nouă miride, care se scot apoi şi se aşază în stânga Sfântului Agneţ în rânduri de câte trei de sus în jos, reprezintă cele nouă cete sau grupe ale sfinţilor care alcătuiesc ierarhia cerească: proorocii, în frunte cu Sf. Ioan Botezătorul, care a pregătit calea Domnului, apostolii în frunte cu Sfinţii Petru şi Pavel şi alte categorii de sfinţi, ca unii care au fost slugi alese ale lui Dumnezeu: marii ierarhi ai Bisericii, marii dascăli şi învăţători ai lumii (teologi), mucenicii şi muceniţele care s-au jertfit pentru dreapta credinţă, cuvioşii şi purtătorii de Dumnezeu părinţi pustnici şi călugări care au strălucit prin asceză, înfrânare şi sfinţenia vieţuirii, sfinţii doctori fără de arginţi, care au tămăduit pe săraci fără să le ia plată ş.a.m.d.

Din a patra prescură se scoate părticică pentru episcopul locului, ca unul care este izvorul preoţiei, pentru preoţi şi diaconi şi pentru toţi slujitorii sfântului altar. Din aceeaşi prescură se scot şi miride pentru ctitori, binefăcători şi ajutători ai Bisericii care sunt în viaţă şi pentru credincioşii vii ale căror nume sunt înscrise pe pomelnice.

Din prescura a cincea se scot părticele pentru iertarea păcatelor celor din veac adormiţi întru dreapta credinţă: ctitorii sfântului locaş, arhierei, patriarhi, conducători etc. Tot aici se pomenesc şi alţi morţi înscrişi pe pomelnice.

Astfel, aşezarea părticelelor de pâine puse de-a dreapta şi de-a stânga Sfântului Agneţ înfăţişează Biserica biruitoare din ceruri, iar fărâmiturile de sub Agneţ, care s-au scos pentru credincioşii vii şi morţi, închipuie Biserica luptătoare, care luptă pentru dobândirea mântuirii. Aşadar, întreaga Biserică o vedem adunată în jurul lui Hristos, căci «mai presus de toate L-a dat pe El cap al Bisericii ca una ce este trupul Lui» (Ef. I, 22–23). Pomenirile la Proscomidie se fac numai până la Heruvic; pomelnicele aduse mai târziu se pomenesc numai în timpul Axionului, fără a se mai scoate părticele, întrucât Sfintele Daruri se află atunci pe Sf. Masă. Miridele aflate pe sf. disc în jurul Sfântului Agneţ nu se prefac în trupul Mântuitorului, deci nu au puterea jertfei mântuitoare. De aceea nu se dau credincioşilor spre împărtăşire.

Steluţa pe care preotul o aşază pe sf. disc peste Sf. Agneţ şi miride ne aduce aminte de steaua care a călăuzit paşii magilor spre ieslea din Betleem, proscomidiarul închipuind peştera şi ieslea naşterii. Acoperămintele cu care preotul acoperă apoi discul şi potirul închipuie scutecele cu care a fost înfăşat la naştere Mântuitorul, iar Aerul (acoperământul cel mare), cu care se acoperă atât discul cât şi potirul, simbolizează cerul pe care s-a arătat steaua de la naştere, precum şi giulgiurile în care a fost înfăşurat trupul Mântuitorului înainte de îngropare.

3. LITURGHIA CELOR CHEMAŢI SAU A CATEHUMENILOR

Această parte a Sfintei Liturghii începe cu binecuvântarea treimică şi se sfârşeşte cu ectenia: «Câţi sunteţi chemaţi, ieşiţi». Se numeşte aşa deoarece în vechime aveau voie s-o asculte catehumenii, adică cei care se pregăteau pentru intrarea în creştinism prin botez, precum şi iudeii şi păgânii, Biserica având grijă şi de mântuirea lor.

Se începe cu binecuvântarea pe care o face preotul în numele Sfintei Treimi cu Sf. Evanghelie pe sf. antimis, după care urmează ectenia mare, care cuprinde multe rugăciuni de cerere pentru ierarhi,

conducători, buna stare a poporului, îmbelşugarea roadelor pământului şi altele, încheindu-se cu ecfonisul: «Că Ţie se cuvine toată slava...». Se cântă Antifonul I (Ps. 102), se rosteşte ectenia mică, apoi Antifonul II cu imnul «Unule Născut», care a fost alcătuit de împăratul Justinian, la anul 535. Urmează Antifonul III, la care de obicei se cântă Fericirile, aducându-ne aminte de predica de pe munte a Mântuitorului (Matei V, 3–12). În aceste Fericiri sunt zugrăvite cele 9 virtuţi evanghelice.

Ieşirea cu Sf. Evanghelie sau «vohodul mic» simbolizează ieşirea Mântuitorului la propovăduirea Evangheliei.

Cântarea «Veniţi să ne închinăm şi să cădem la Hristos» este semnul revărsării de bucurie cu care sufletele dornice de mântuire L-au primit pe Mântuitorul când a început predicarea Evangheliei. O dată cu intrarea preotului în altar îl însoţesc şi Sfinţii Îngeri, care roagă pe Dumnezeu, Cel care «întru sfinţi Se odihneşte» şi cu glas întreit-sfânt este lăudat de Serafimi şi Heruvimi. De aceea se cântă acum imnul îngeresc, adică «Sfinte Dumnezeule» sau Trisaghionul, care a fost introdus în rânduiala Sfintei Liturghii pe timpul patriarhului Proclu al Constantinopolului (sec. V). Cuvintele «Sfinte Dumnezeule» ne arată pe Dumnezeu-Tatăl, din Care Fiul Se naşte şi Sfântul Duh purcede. «Sfinte tare» ne înfăţişează pe Hristos, Care este puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu (I Cor. I, 24), căci El a zdrobit capul şarpelui şi a surpat puterea morţii. «Sfinte fără de moarte» se îndreaptă către Duhul Sfânt, Care dă viaţă (Ioan VI, 63), iar cuvintele «miluieşte-ne pe noi» ne încredinţează de unitatea Sfintei Treimi, căci, *«trei sunt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvântul şi Sfântul Duh, şi Aceşti trei Una sunt»* (I Ioan V, 7).

Tămâierea în timpul citirii Apostolului arată că, prin vestirea Evangheliei la toată zidirea, darul Duhului Sfânt a umplut inimile oamenilor de bună mireasmă duhovnicească, făcând cele plăcute lui Dumnezeu.

Citirea Evangheliei de către preot reprezintă chiar pe Mântuitorul predicând Evanghelia.

Ectenia pentru catehumeni ne arată cum credincioşii erau îndemnaţi să se roage pentru cei chemaţi, «ca Domnul să-i miluiască pe dânşii», şi cum catehumenii nu puteau fi primiţi în sânul Bisericii

fără să cunoască temelia adevărurilor de credinţă; Biserica se roagă mai departe: «Să-i înveţe pe dânşii cuvântul adevărului şi să le descopere Evanghelia dreptăţii», iar după aceea «să-i unească cu sfânta Sa sobornicească şi apostolească Biserică». În acest timp se desface sf. antimis, care închipuie pregătirea mormântului în care a fost pus trupul Domnului. Deci, rugându-se pentru unirea lor cu Sfânta Biserică, preotul sfârşeşte, zicând: «Ca şi aceştia împreună cu noi să slăvească preacinstitul şi de mare cuviinţă numele Tău, al Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh», făcând cu buretele semnul Sfintei Cruci în cele patru laturi ale sfântului antimis.

La cuvintele «Câţi sunteţi chemaţi, ieşiţi», odinioară catehumenii părăseau biserica, rămânând numai credincioşii, adică cei botezaţi.

4.LITURGHIA CREDINCIOŞILOR (LITURGHIA EUHARISTICĂ)

Se numeşte aşa pentru că la săvârşirea ei nu luau parte decât cei botezaţi, adică membrii deplini ai Bisericii, care se puteau împărtăşi cu Sfânta Euharistie. Ea se începe cu cuvintele «Câţi suntem credincioşi, iară şi iară cu pace Domnului să ne rugăm».

În Biserica veche, după plecarea celor chemaţi se închideau uşile, fiind păzite de diaconi şi ipodiaconi, şi nu mai putea intra nimeni. Fiind mai solemnă, această parte a Sfintei Liturghii se asculta în picioare şi chiar în genunchi. După ecfonisul ecteniei de începere se cântă Imnul Heruvimic («Care pe Heruvimi închipuim...»), arătând că noi închipuim pe Heruvimi şi aducem cântare întreită Sfintei Treimi, Cea de viaţă făcătoare. Pentru aceasta să lepădăm toată grija cea lumească, întrucât vom privi «pe Împăratul tuturor, pe Cel în chip nevăzut înconjurat de cetele îngereşti», Căruia Îi cântăm «Aliluia» (adică: lăudaţi pe Domnul). În acest timp preotul în altar se roagă lui Dumnezeu să-i cureţe sufletul şi inima de cugetele viclene şi să-1 îndestuleze cu puterea Sfântului Duh, ca astfel, fără prihană, să stea înaintea Sfintei Mese şi să jertfească Preacuratul Trup şi Sânge al Domnului.

Ieşirea cu Cinstitele Daruri sau Vohodul mare, simbolizează partea finală a lucrării mântuitoare a lui Iisus, şi anume drumul străbătut de El din Betania la Ierusalim, unde avea să primească răstignirea.

Pâinea şi vinul puse pe altar, deşi nesfinţite, simbolizează pe Împăratul slavei, Care vine pentru aducerea jertfei.

Aşezarea Cinstitelor Daruri pe Sf. Masă înseamnă punerea în mormânt a Domnului, căci Sf. Masă închipuie Sf. Mormânt. Acoperământul de pe sf. disc înseamnă mahrama cu care a fost înfăşurat capul lui Hristos în mormânt, iar acoperământul sfântului potir închipuie giulgiul în care a fost învăluit trupul Mântuitorului. Aerul închipuie lespedea de pe uşa mormântului. Tămâia închipuie aromatele cu care a fost uns trupul Domnului, tragerea dverei, pecetluirea mormântului.

După aşezarea Cinstitelor Daruri pe Sf. Masă, urmează ectenia care începe cu cuvintele: «Să plinim rugăciunile noastre Domnului» şi se încheie cu ecfonisul «Cu îndurările...». Urmează îndemnul: «Să ne iubim unii pe alţii (I Ioan III, 11; IV,7), ca într-un gând să mărturisim pe Tatăl pe Fiul şi pe Sfântul Duh...». În acest timp, când slujesc mai mulţi preoţi, se îmbrăţişează cu sărutarea păcii, amintind de sărutarea păcii sau a împăcării şi a dragostei, pe care şi-o dădeau odinioară toţi credincioşii din biserică. Apoi preotul zice: «Uşile, uşile...» şi se rosteşte *Crezul*. Cuvintele «Uşile, uşile...» amintesc de bisericile din vechime, la care uşile erau păzite să nu intre vreun necredincios, după cum iarăşi nimeni nu putea să iasă din biserică. În timpul rostirii Crezului, preotul leagănă Sf. Aer deasupra Cinstitelor Daruri, simbolizând umbrirea lor cu puterea şi harul Sfântului Duh, ori cutremurul care s-a făcut când a înviat Hristos; de aceea şi clătinarea se face până la cuvintele: «Şi a înviat a treia zi:..». Punerea acoperământului de o parte înseamnă ridicarea pietrei de pe uşa mormântului, la înviere.

Urmează acum partea cea mai importantă a Sfintei Liturghii. Preotul rosteşte îndemnul: «Să stăm bine, să stăm cu frică...», prin care anunţă apropierea momentului sfânt al săvârşirii jertfei.

«A sta bine», spune Sf. Ioan Gură de Aur, nu înseamnă alta decât a sta cum se cuvine omului înaintea lui Dumnezeu, cu frică şi cu cutremur, cu mintea trează şi veghetoare. La acest îndemn, strana răspunde: «Mila păcii, jertfa laudei», adică jertfa se aduce prin *milă* şi *pace* din partea lui Dumnezeu, Care prin moartea Fiului Său ne-a împăcat cu El, iar din partea noastră aducem jertfă de laudă, prin

cântare. Apoi preotul, din fața ușilor împărătești, cu Sf. Cruce binecuvintează poporul în numele Sfintei Treimi: «Darul Domnului nostru...» (II Cor. XIII, 13), apoi continuă: «Sus să avem inimile» și «Să mulțumim Domnului». Adică să ne gândim că începe săvârșirea Sfintei Euharistii și să ne amintim de foișorul Cinei celei de Taină, unde s-au pregătit Paștile cu ucenicii și unde, înainte de Cină, Mântuitorul însuși a mulțumit lui Dumnezeu. Strana răspunde: «Cu vrednicie și cu dreptate...», după care preotul rostește: «Cântare de biruință...», arătând prin aceasta deplina biruință a Mântuitorului asupra păcatului și a morții. Se cântă Imnul Serafimic: «Sfânt, Sfânt, Sfânt...», care ne amintește de cântarea Serafimilor împrejurul tronului lui Dumnezeu, din viziunea proorocului Isaia (Is. VI, 3), și de strigătele de bucurie cu care poporul a întâmpinat pe Mântuitorul la intrarea Sa în Ierusalim. Cuvântul «Savaot» înseamnă «Dumnezeul oștirilor îngerești», iar «Osana» înseamnă: «Mântuiește-ne, Te implorăm! ».

Urmează cuvintele rostite de Mântuitorul la Cina cea de Taină: «Luați mâncați...» și «Beți dintru acesta toți...».

La Cină paharul fiind unul singur, nu se putea împărți, ci trebuia ca fiecare să bea din el pe rând, de aceea le-a zis: «Beți dintru acesta toți...». Apoi, preotul punând mâinile cruciș, ia cu dreapta sf. disc și cu stânga sf. potir și înălțându-le puțin, face cu dânsele semnul Sfintei Cruci deasupra sfântului antimis, zicând: «Ale Tale, dintru ale Tale...».

Ridicarea Darurilor înseamnă oferirea lor lui Dumnezeu, iar cuvintele «Ale Tale, dintru ale Tale...»arată că darurile sunt ale lui Dumnezeu și tot Lui I le aducem pentru a fi prefăcute în Trupul și în Sângele Domnului. Noi Îi aducem aceste Daruri pentru toate câte ne aducem aminte că s-au făcut pentru noi, adică de cruce, de mormânt, de învierea cea de a treia zi, de înălțarea la cer, de șederea de-a dreapta și de a doua slăvită a Sa venire. Le aducem și «pentru toate», adică pentru iertarea păcatelor sau mântuirea tuturor oamenilor.

Acum se săvârșește partea cea mai însemnată a Sfintei Liturghii. În timp ce se cântă «Pe Tine Te lăudăm» preotul rostește mai întâi troparul Ceasului al III-lea («Doamne, Cela ce pe Preasfântul Tău Duh...»), după care binecuvintează Darurile, făcând semnul Sfintei

Cruci deasupra pâinii şi a vinului, cu rugăciunile scrise în Liturghier. După rugăciunea de invocare a Sfântului Duh, pâinea şi vinul s-au prefăcut în Sfântul Trup şi Sfântul Sânge al Mântuitorului. Momentul acesta al chemării Sfântului Duh pentru prefacerea Darurilor poartă numirea de epicleză euharistică. Acum pe Sf. Masă avem pe Hristos însuşi, cu trupul şi sângele cu care a pătimit pe cruce şi a înviat din morţi.

După prefacere se cântă *Axionul*, care este o cântare în cinstea Maicii Domnului; apoi preotul rosteşte ecfonisul pentru pomenirea ierarhului locului («Întâi pomeneşte, Doamne...») şi ectenia de cerere, urmată de rugăciunea «Tatăl nostru», care se încheie cu ecfonisul preotului «Că a Ta este Împărăţia...». Urmează înălţarea Sfântului Agneţ cu cuvintele «Să luăm aminte, Sfintele, sfinţilor». Adică cele ridicate de preot se dau numai celor sfinţi, adică numai acelor credincioşi care sunt vrednici de împărtăşire. În altar preotul face sfărâmarea Sfântului Agneţ în cele patru părţi, ceea ce aminteşte de frângerea pâinii la Cina cea de Taină, ca şi de patimile şi moartea Mântuitorului. Se plineşte sf. potir prin turnarea în el a părţii IS din Sf. Agneţ şi se pune *căldura*. Căldura este icoana Sfântului Duh, care este puterea de viaţă care a însufleţit şi trupul Domnului, pentru a cărui împărtăşire inimile credincioşilor trebuie să se încălzească cu darul credinţei dumnezeieşti.

Urmează împărtăşirea slujitorilor din părticica HS, care se împarte la toţi, apoi invitarea credincioşilor la împărtăşire, cu cuvintele: «Cu frică de Dumnezeu...». Arătarea sfântului potir acum închipuieşte arătarea Domnului pe Muntele Măslinilor, iar binecuvântarea poporului cu cuvintele «Mântuieşte, Dumnezeule...» ne aduce aminte de binecuvântarea cu care Mântuitorul a întărit pe Sf. Apostoli înainte de Înălţare.

Tămâierea Sfintelor Daruri şi rostirea cuvintelor «Înalţă-Te la ceruri, Dumnezeule...» (Ps. 107, 5) înseamnă starea continuă de faţă a Duhului Sfânt, pe Care Îl trimite Hristos ca să călăuzească Biserica.

Cea de a doua arătare a Sfintelor Daruri, însoţită de cuvintele «...totdeauna, acum şi pururea...», închipuieşte cea din urmă arătare a Domnului către Sfinţii Apostoli, iar depunerea Sfintelor la proscomidiar închipuie înălţarea Mântuitorului la cer. După depunerea Sfintelor Daruri la proscomidiar preotul rosteşte ectenia «Drepţi pri-

mind...», strânge sf. antimis și face semnul Crucii cu Evanghelia peste el, la ecfonisul ecteniei («Că Tu ești sfințirea noastră...»).

După aceasta, în mijlocul bisericii, preotul citește Rugăciunea Amvonului, care ne aduce aminte de adunarea Apostolilor în foișorul din Ierusalim, după înălțarea Domnului, așteptând pe Sfântul Duh.

Terminând rugăciunea, preotul se pleacă în dreapta și în stânga, însemnând smerenia Mântuitorului, și intră în altar, la proscomidiar, unde zice rugăciunea «Plinirea legii...», mărturisind prin aceasta credința că Iisus Hristos este cu adevărat Mântuitorul cel prezis de prooroci și că prin El s-a plinit toată rânduiala dumnezeiască pentru mântuirea neamului omenesc. Preotul se întoarce apoi către popor și îl binecuvintează, zicând: «Binecuvântarea Domnului...». Această binecuvântare închipuie pogorârea Sfântului Duh peste Apostoli, care acum, prin mijlocirea și binecuvântarea preotului, se revarsă și asupra credincioșilor care au luat parte la Sf. Liturghie.

Apoi preotul face încheierea cu otpustul. Se trage dvera și se închid ușile împărătești, însemnând prin aceasta închiderea ușilor împărăției cerești, după care nu mai este vreme de pocăință.

Apoi se împarte credincioșilor anafora (antidoron), care se dă în locul Sfintei Împărtășanii și care ne aduce aminte și de agapele de odinioară, care însoțeau Liturghia în Biserica primară.

LECŢIA A 21-A

LITURGHIA DARURILOR MAI ÎNAINTE SFINŢITE. SCURTE LĂMURIRI DESPRE ORIGINEA, AUTORUL ŞI TIMPUL SĂVÂRŞIRII EI. RÂNDUIALA SLUJBEI

Pe lângă cele două liturghii obişnuite de peste an (cea a Sfântului Ioan şi cea a Sfântului Vasile), Liturghierul ortodox cuprinde o a treia liturghie, cu o rânduială deosebită, numită *Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite*, care se săvârşeşte numai în cele şapte săptămâni ale postului Paştilor, şi anume în zilele de miercuri şi vineri, în afară de Vinerea din Săptămâna Patimilor.

1) *Originea Liturghiei Darurilor mai înainte sfinţite* coboară până în sec. al IV-lea, deşi reglementarea, întrebuinţarea şi generalizarea ei au fost consfinţite abia în sec. al VII-lea, prin *Canonul 52 al Sinodului Trulan din anul 692*.

De la o vreme, şi anume de prin sec. al IV-lea, slujba Sfintei Liturghii, fiind considerată o slujbă de bucurie duhovnicească, a

încetat a mai fi săvârşită în zilele Postului Mare, care sunt zile de întristare, de post şi pocăinţă. De aceea, consfinţind o veche tradiţie a Bisericii, Sinodul din Laodiceea (Asia Mică), ţinut în a doua jumătate a secolului al IV-lea, a hotărât, în canoanele 49 şi 51, ca în Păresimi să nu se mai săvârşească Liturghia şi să nu se mai serbeze pomenirea sfinţilor mucenici decât sâmbăta şi duminica, zile în care, postul fiind mai puţin aspru, se putea săvârşi Sfânta Liturghie. În celelalte zile din timpul postului urma să se săvârşească deci numai slujba obişnuitelor Laude bisericeşti zilnice, fără Sfânta Liturghie.

Datorită însă dorinţei credincioşilor care după zilele de ajunare din post, îndeosebi miercurea şi vinerea, voiau să se împărtăşească, s-a format obiceiul de a se păstra în biserică o parte din Darurile sfinţite la Liturghia de sâmbătă şi duminică, pentru ca credincioşii să se împărtăşească cu ele în zilele când nu se putea săvârşi Liturghia. Spre a nu se întrerupe ajunarea în zilele de miercuri şi vineri, împărtăşirea avea loc seara, după slujba Vecerniei. Ritualul împărtăşirii în aceste zile *neliturgice*, la început simplu, a început să fie însoţit de o anumită solemnitate şi încadrat între slujba Vecerniei şi anumite rugăciuni luate din rânduiala Liturghiei.

Astfel s-a născut ceea ce numim azi *Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite*, pe care o tradiţie mai nouă a pus-o pe seama Sfântului Grigorie cel Mare sau Dialogul, episcopul Romei († 604), deşi alcătuirea rânduielii ei constituie o operă colectivă şi anonimă a întregii Biserici Ortodoxe, aşa cum este amintită şi în can. 52 al Sinodului Trulan din anul 692.

Rânduiala ei se deosebeşte de cea a celorlalte două Liturghii prin faptul că e lipsită de Rugăciunea Sfintei Jertfe (Darurile fiind sfinţite mai înainte) şi că e combinată cu slujba Vecerniei (până la Paremii), care constituie prima ei parte.

2) *Timpul săvârşirii*. În principiu, conform regulii din canonul amintit mai înainte, Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite se poate oficia în toate zilele de rând (de luni până vineri inclusiv) din Postul Mare, afară de luni şi marţi din prima săptămână a postului, de Vinerea Sfintelor Patimi şi de praznicul Bunei-Vestiri. În practică însă, ea se oficiază astăzi – chiar şi în mânăstiri – doar în zilele de miercuri şi vineri (cu excepţia Vinerii Patimilor), iar în celelalte zile numai luni

și marți din Săptămâna Patimilor, în joia Canonului celui mare (săptămâna a cincea) și la unele sărbători bisericești cu polieleu, ca: Sf. Haralambie (10 februarie), Întâia și a doua aflare a cinstitului cap al Sfântului Ioan Botezătorul (24 febr.), Sfinții 40 de mucenici (9 martie) și Înainte-prăznuirea Bunei-Vestiri (24 martie), dacă acestea cad într-una din zilele de rând ale săptămânii (de luni până vineri).

Odinioară, Liturghia Darurilor mai înainte sfințite se săvârșea la vremea Vecerniei, după citirea Ceasului al nouălea (cam 3-4 p.m.), când credincioșii puteau întrerupe ajunarea, spre a se împărtăși și a mânca, așa cum prevede încă Triodul la locurile respective și Tipicul cel Mare (al Sfântului Sava). Săvârșită în continuarea Vecerniei, Liturghia aceasta era, deci, o liturghie *vesperală* (de seară), cum arată până astăzi unele din rugăciunile ei, ca de ex. ectenia: «Să plinim rugăciunea noastră cea de seară...».

Astăzi însă, în bisericile de enorii – și chiar în mânăstiri – Liturghia aceasta se săvârșește dimineața, adică la vremea reglementară a Liturghiei propriu-zise, atrăgând după sine deplasarea Ceasului al IX-lea (care se citește înainte) și a Vecerniei (cu care e combinată), deși acestea fac parte din ciclul Laudelor de seară.

3. *Rânduiala Liturghiei Darurilor mai înainte sfințite*. Când va avea de săvârșit această Sfântă Liturghie, preotul va avea grijă ca la Liturghia din duminica precedentă să scoată și să pregătească Sf. Agneț (unul sau mai multe) pentru Liturghia Darurilor mai înainte sfințite care urmează să se săvârșească în cursul săptămânii următoare, procedând așa cum arată îndrumările din Liturghier.

În ziua când are să săvârșească Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, la sfârșitul Ceasului IX preotul lasă epitrahilul pe Sf. Masă, iese pe ușa de miazănoapte a altarului și, venind între sfeșnicele împărătești, zice rugăciunea Sfântului Efrem Sirul («Doamne și Stăpânul vieții mele...»), numai o dată; apoi vine în mijlocul bisericii, se închină de trei ori spre răsărit, depune metanie la tronul arhieresc și se închină la sfintele icoane de pe catapeteasmă și la cea de pe iconostas, fără a zice nimic. Se întoarce între sfeșnicele împărătești, face trei metanii spre răsărit, se pleacă spre credincioși și apoi intră în altar pe ușa de miazăzi, se închină de trei ori în fața Sfintei Mese, o sărută și apoi sărută Sf. Evanghelie și Sf. Cruce. Apoi îmbracă sfin-

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

tele veşminte, binecuvântând şi sărutând pe fiecare înainte de a le îmbrăca, fără să spună decât «Domnului să ne rugăm». Îşi spală apoi mâinile, zicând rugăciunea obişnuită; în acest timp la strană s-a citit Obedniţa, la sfârşitul căreia preotul, stând în faţa Sfintei Mese, zice rugăciunea Sfântului Efrem, iar după ce la strană s-a spus «Cuvine-se cu adevărat», preotul trage dvera şi deschide uşile împărăteşti şi face otpustul mic; revine în faţa Sfintei Mese şi sărută Sf. Evanghelie, Sf. Cruce şi Sf. Masă. Acum, preotul începe Sf. Liturghie, dând *binecuvântarea* («Binecuvântată este împărăţia Tatălui...») şi făcând semnul Sfintei Cruci cu Sf. Evanghelie peste antimis. Închide uşile împărăteşti, iar cântăreţul începe, ca la Vecernie: «Veniţi să ne închinăm...» şi citeşte Psalmul 103, în timp ce preotul citeşte în taină, în sfântul altar, ultimele patru rugăciuni ale serii de la Vecernie (vezi Liturghierul).

După ce s-a citit psalmul, preotul (din altar şi cu capul descoperit) rosteşte *ectenia mare*. Se trage apoi dvera, iar citeţul începe a citi *Catisma a 18-a* (Ps. 119–133), în trei stări, în mijlocul bisericii, pe analogul fără poală. În acest timp preotul citeşte în taină *rugăciunea Antifonului întâi* şi apoi aduce de la proscomidiar la Sf. Masă discul cu acoperământul lui şi steluţa.

La sfârşitul stării întâi, se trage dvera şi preotul (din altar) rosteşte *prima ectenie mică*. Apoi se trage din nou dvera, iar citeţul citeşte *starea a doua a Catismei*; în acest timp preotul citeşte în taină *rugăciunea Antifonului al doilea*, ridică Sfânta Evanghelie de pe antimis şi o pune în partea de răsărit a Sfintei Mese, cu cotorul spre el, desface sfântul antimis şi apoi pune pe el sf. disc, steluţa şi acoperământul precum şi chivotul cu Sf. Agneţ; ia cădelniţa, tămâiază chivotul cu Sf. Agneţ şi, slujindu-se de burete, ia cu grijă şi evlavie Sf. Agneţ din chivot şi îl pune pe sf. disc. Apoi atinge, pe rând, steluţa şi acoperământul de fumul cădelniţei, le sărută şi acoperă cu ele discul, zicând: «Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri...», cădeşte de trei ori Sfintele acoperite, face două metanii mari, sărută discul acoperit şi face încă o metanie.

La sfârşitul stării a doua, se trage din nou dvera şi preotul zice *a doua ectenie mică*; apoi se trage dvera, iar citeţul citeşte *starea a treia a Catismei*, în timp ce preotul citeşte *rugăciunea Antifonului III*. Când citeţul ajunge la cuvintele «*Închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui...*» (Ps. 131, 8), pe care le rosteşte prelung şi mai puter-

tele veşminte, binecuvântând şi sărutând pe fiecare înainte de a le îmbrăca, fără să spună decât «Domnului să ne rugăm». Îşi spală apoi mâinile, zicând rugăciunea obişnuită; în acest timp la strană s-a citit Obedniţa, la sfârşitul căreia preotul, stând în faţa Sfintei Mese, zice rugăciunea Sfântului Efrem, iar după ce la strană s-a spus «Cuvine-se cu adevărat», preotul trage dvera şi deschide uşile împărăteşti şi face otpustul mic; revine în faţa Sfintei Mese şi sărută Sf. Evanghelie, Sf. Cruce şi Sf. Masă. Acum, preotul începe Sf. Liturghie, dând *binecuvântarea* («Binecuvântată este împărăţia Tatălui...») şi făcând semnul Sfintei Cruci cu Sf. Evanghelie peste antimis. Închide uşile împărăteşti, iar cântăreţul începe, ca la Vecernie: «Veniţi să ne închinăm...» şi citeşte Psalmul 103, în timp ce preotul citeşte în taină, în sfântul altar, ultimele patru rugăciuni ale serii de la Vecernie (vezi Liturghierul).

După ce s-a citit psalmul, preotul (din altar şi cu capul descoperit) rosteşte *ectenia mare*. Se trage apoi dvera, iar citeţul începe a citi *Catisma a 18-a* (Ps. 119–133), în trei stări, în mijlocul bisericii, pe analogul fără poală. În acest timp preotul citeşte în taină *rugăciunea Antifonului întâi* şi apoi aduce de la proscomidiar la Sf. Masă discul cu acoperământul lui şi steluţa.

La sfârşitul stării întâi, se trage dvera şi preotul (din altar) rosteşte *prima ectenie mică*. Apoi se trage din nou dvera, iar citeţul citeşte *starea a doua a Catismei;* în acest timp preotul citeşte în taină *rugăciunea Antifonului al doilea*, ridică Sfânta Evanghelie de pe antimis şi o pune în partea de răsărit a Sfintei Mese, cu cotorul spre el, desface sfântul antimis şi apoi pune pe el sf. disc, steluţa şi acoperământul precum şi chivotul cu Sf. Agneţ; ia cădelniţa, tămâiază chivotul cu Sf. Agneţ şi, slujindu-se de burete, ia cu grijă şi evlavie Sf. Agneţ din chivot şi îl pune pe sf. disc. Apoi atinge, pe rând, steluţa şi acoperământul de fumul cădelniţei, le sărută şi acoperă cu ele discul, zicând: «Pentru rugăciunile Sfinţilor Părinţilor noştri...», cădeşte de trei ori Sfintele acoperite, face două metanii mari, sărută discul acoperit şi face încă o metanie.

La sfârşitul stării a doua, se trage din nou dvera şi preotul zice *a doua ectenie mică;* apoi se trage dvera, iar citeţul citeşte *starea a treia a Catismei*, în timp ce preotul citeşte *rugăciunea Antifonului III*. Când citeţul ajunge la cuvintele «*Închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui...*» (Ps. 131, 8), pe care le rosteşte prelung şi mai puter-

nic, se opreşte, iar în altar se sună clopoţelul o dată, vestind credincioşilor ridicarea Sfântului Agneţ; credincioşii îngenunchează, se face linişte adâncă, preotul se închină de trei ori în faţa Sfintei Mese, ridică sf. disc cu ambele mâini la frunte, ocoleşte pe după Sf. Masă şi păşeşte încet spre proscomidiar, înaintea lui mergând diaconul (sau cântăreţul) cu făclie aprinsă (sfeşnic) şi cu cădelniţa, cădind spre Sf. Agneţ. După ce preotul aşază sf. disc la proscomidiar, se sună iar clopoţelul de două ori, credincioşii se ridică în picioare, iar citeţul continuă citirea Catismei, de unde a rămas. În acest timp, la proscomidiar, preotul toarnă vin şi apă în sf. potir, făcând semnul binecuvântării, fără a zice ceva; ia acoperământul potirului, îl atinge de fumul tămâiei, îl sărută şi acoperă cu el sf. potir; apoi ia Aerul şi face la fel, acoperind cu el discul şi potirul, pe care le cădeşte, iar după ce dă cădelniţa, se închină de trei ori în faţa Sfintelor Daruri, rostind doar: «Pentru rugăciunile...». Acum revine în faţa Sfintei Mese şi strânge sf. antimis, punând deasupra Sf. Evanghelie.

După sfârşitul Catismei, se trage din nou dvera şi preotul zice *a treia ectenie mică*, după care strana începe să cânte «Doamne, strigat-am...». La «Să se îndrepteze rugăciunea mea...» preotul face cădirea mare, ca de obicei la Vecernie. La *Slava* stihirilor se deschid sfintele uşi, iar la *Şi acum...*, se face *Vohodul* sau *ieşirea* cu cădelniţa (în zilele de rând) sau cu Sf. Evanghelie (în zilele când se citeşte Evanghelia).

După intrarea preotului în altar şi imnul «Lumină lină...», preotul rosteşte formulele obişnuite pentru introducerea Prochimenului, iar la strană se cântă *Prochimenul* din Triod, după care se citeşte *prima Paremie*. Se cântă îndată *al doilea Prochimen*, după care diaconul (sau în lipsa lui, cântăreţul) zice rar şi tare: «Porunciţi».

Preotul ia atunci un sfeşnic cu lumină aprinsă şi cădelniţa, cu amândouă mâinile (sau ia cu stânga o lumânare şi cu dreapta cădelniţa) şi stând cu faţa spre răsărit, în faţa Sfintei Mese, face semnul Sfintei Cruci cu ele, rostind: *Înţelepciune, drepţi!* Apoi se întoarce (pe stânga) spre credincioşi şi făcând la fel, zice dintre uşile împărăteşti: *Lumina lui Hristos luminează tuturor!* Lasă sfeşnicul pe solee, în faţa sfintelor uşi, iar cădelniţa o ia cu sine. Îndată după aceasta se citeşte *a doua Paremie* din Triod, iar dacă e hram sau sfânt cu Polieleu, se adaugă şi Paremiile zilei respective, din Minei.

La sfîrşitul Paremiilor, preotul, stând în faţa Sfintei Mese şi având cădelniţa în dreapta, începe să cânte pe larg, pe glasul I: «Să se îndrepteze rugăciunea mea...», cădind spre Sf. Masă, la cuvintele «...ca tămâia înaintea Ta». La strană se repetă aceeaşi cântare (o dată, ori de două ori, după cum îngăduie timpul); preotul rosteşte apoi primul stih al Psalmului 140: «Doamne, strigat-am către Tine...», trecând în latura de miazăzi a Sfintei Mese, cădind şi acolo, în timp ce strana repetă cântarea «Să se îndrepteze...»; preotul rosteşte stihul al doilea: «Pune, Doamne, pază gurii mele...», trecând în latura de răsărit a Sfintei Mese şi cădind şi aici; apoi, rostind stihul următor («Să nu abaţi inima mea...»), trece în latura de nord a Sfintei Mese, cădind. Rostind: «Slavă Tatălui...», trece apoi spre proscomidiar, unde cădeşte din nou. De fiecare dată la strană se repetă cântarea «Să se îndrepteze...». Preotul revine apoi în faţa Sfintei Mese, unde zice: «Şi acum şi pururea...» şi cădind din nou, începe să cânte el însuşi pentru ultima oară «Să se îndrepteze...», iar de la «ridicarea mâinilor mele...» cântarea o continuă cântăreţii, încheind-o, în timp ce preotul cădeşte pe credincioşi, dintre uşile împărăteşti, apoi face, împreună cu toţi cei din biserică, trei metanii mari spre răsărit.

Dacă slujba zilei respective are Apostol şi Evanghelie, se citesc şi acestea, ca la Liturghie; dacă nu, se continuă slujba cu partea din Liturghie care începe cu ectenia întreită de după Evanghelie («Să zicem toţi, din tot sufletul...»), urmându-se ca la liturghia obişnuită, cu următoarele deosebiri:

a) După ectenia pentru catehumeni («cei chemaţi»), din miercurea săptămânii a patra a postului înainte se adaugă şi ectenia şi rugăciunea specială pentru «cei spre luminare» (catehumenii de odinioară, care se pregăteau pentru primirea botezului în noaptea Paştilor), precum arată Liturghierul;

b) Cuvintele rugăciunilor citite în taină de către preot ca şi cele de la Rugăciunea Amvonului sunt altele decât la rugăciunile corespunzătoare din celelalte două Liturghii;

c) În loc de «Care pe Heruvimi...» se cântă heruvicul special al acestei Liturghii: «Acum Puterile cereşti...», precedat de ecfonisul: «După darul Hristosului Tău...»;

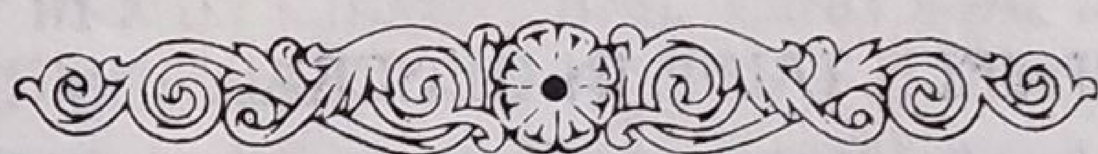
d) La Vohodul mare (ieşirea cu Sf. Daruri), sf. disc şi sf. potir sunt purtate de către preot invers decât la celelalte două Liturghii (sf. disc e purtat cu dreapta, iar sf. potir cu stânga) şi atât ieşirea cât şi reintrarea preotului în altar se fac în tăcere, fără nici o pomenire, în timp ce credincioşii stau în genunchi;

e) După ce s-a cântat partea a doua a Heruvicului, «Iată Jertfa tainică...», preotul continuă slujba cu ectenia de după Axion: «Să plinim rugăciunea noastră cea de seară, Domnului...»;

f) La împărtăşire, după ce preotul s-a împărtăşit cu părticica *HS* din Sf. Agneţ (în care a fost îmbibat şi Sf. Sânge), el nu gustă din sf. potir (în care se află numai vin şi apă binecuvântate), ci va face aceasta la sfârşitul Liturghiei, când va consuma, la proscomidiar, rămăşita Sfintelor Daruri, pe care, după împărtăşire, o toarnă în potir.

g) La chemarea «Cu frică de Dumnezeu...» cântăreţii răspund: «Bine voi cuvânta pe Domnul în toată vremea...», iar după binecuvântarea rostită de preot («Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău...») se răspunde: «Pâinea cea cerească şi paharul vieţii gustaţi...».

h) La otpust, preotul pomeneşte pe Sf. Grigorie Dialogul ca autor tradiţional al Liturghiei şi pe sfântul zilei următoare, din Minei, cu a cărui Vecernie a fost împreunată Liturghia.

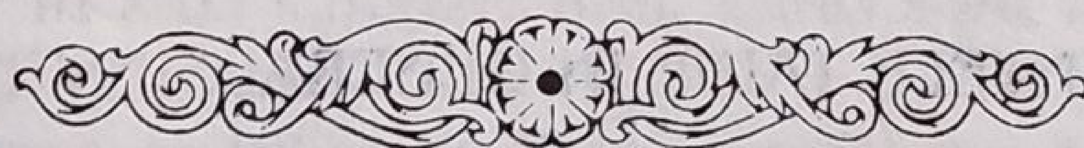
d) La Vohodul mare (ieşirea cu Sf. Daruri), sf. disc şi sf. potir sunt purtate de către preot invers decât la celelalte două Liturghii (sf. disc e purtat cu dreapta, iar sf. potir cu stânga) şi atât ieşirea cât şi reintrarea preotului în altar se fac în tăcere, fără nici o pomenire, în timp ce credincioşii stau în genunchi;

e) După ce s-a cântat partea a doua a Heruvicului, «Iată Jertfa tainică...», preotul continuă slujba cu ectenia de după Axion: «Să plinim rugăciunea noastră cea de seară, Domnului...»;

f) La împărtăşire, după ce preotul s-a împărtăşit cu părticica *HS* din Sf. Agneţ (în care a fost îmbibat şi Sf. Sânge), el nu gustă din sf. potir (în care se află numai vin şi apă binecuvântate), ci va face aceasta la sfârşitul Liturghiei, când va consuma, la proscomidiar, rămăşita Sfintelor Daruri, pe care, după împărtăşire, o toarnă în potir.

g) La chemarea «Cu frică de Dumnezeu...» cântăreţii răspund: «Bine voi cuvânta pe Domnul în toată vremea...», iar după binecuvântarea rostită de preot («Mântuieşte, Dumnezeule, poporul Tău...») se răspunde: «Pâinea cea cerească şi paharul vieţii gustaţi...».

h) La otpust, preotul pomeneşte pe Sf. Grigorie Dialogul ca autor tradiţional al Liturghiei şi pe sfântul zilei următoare, din Minei, cu a cărui Vecernie a fost împreunată Liturghia.

LECȚIA A 22-A

SLUJBELE SFINTELOR TAINE

A. BOTEZUL, MIRUNGEREA, MĂRTURISIREA ȘI ÎMPĂRTĂȘIREA

1. DESPRE SFINTELE TAINE IN GENERAL. INSTITUIREA LOR

Precum am spus mai înainte, Sf. Liturghie este centrul și coroana cultului ortodox, întrucât prin Sf. Liturghie se dobândește pentru toți membrii Bisericii unirea cu Hristos, Domnul, prin împărtășirea cu Sfântul Său Trup și Sânge, care este darul cel mai de preț de care credincioșii vii se bucură în această viață și prin care Biserica creștină mijlocește și pentru cei morți.

Pe lângă aceasta, mai sunt și alte lucrări sfinte prin care se cere ajutorul și harul lui Dumnezeu pentru anumite persoane și în anumite împrejurări. Aceste lucrări sunt Sfintele Taine și Ierurgiile bisericești, prin care se împărtășește, în forme văzute, harul cel nevăzut

al lui Dumnezeu, în cele mai importante momente din viaţa religioasă, familială şi socială a omului. Aici ne vom ocupa de Sfintele Taine. Acestea sunt în număr de şapte, după numărul darurilor Duhului Sfânt, şi anume: Botezul, Ungerea cu Sf. Mir, Pocăinţa (Mărturisirea sau Spovedania), Împărtăşirea sau Cuminecarea, Cununia, Preoţia (Hirotonia) şi Maslul.

Ele au fost instituite chiar de Mântuitorul şi de Sfinţii Apostoli, şi anume:

BOTEZUL a fost instituit prin porunca dată Sfinţilor Apostoli, la trimiterea lor în misiune: «Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh...,» (Matei XXVIII, 18–19); dar necesitatea lui pentru mântuire fusese arătată de Domnul mai dinainte, în convorbirea Sa cu Nicodim fariseul: *«De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va putea să intre în Împărăţia lui Dumnezeu»* (Ioan III, 5).

MIRUNGEREA s-a practicat încă din epoca apostolică, la început sub forma punerii mâinilor Sfinţilor Apostoli peste cei botezaţi, ca o completare sau desăvârşire a botezului (vezi Fapte VIII, 17).

POCĂINŢA a fost întemeiată de Mântuitorul după înviere, când a suflat asupra Sfinţilor Apostoli şi le-a spus: *«Luaţi Duh Sfânt! Cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate, şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute»* (Ioan XX, 22–23; Matei XVIII, 18; Luca XXII, 47 ş.a.).

SF. EUHARISTIE a fost înfiinţată de Domnul la Cina cea de Taină, când, după ce Mântuitorul a oferit Sfinţilor Săi Apostoli Trupul şi Sângele Său sub forma pâinii şi a vinului sfinţite de El, a adăugat porunca: *«Aceasta să faceţi întru pomenirea Mea.»* (Matei XXVI, 26–28 şi loc. par.; I Cor. XI, 23–29). În această poruncă îşi are originea şi *preoţia creştină* (hirotonia), deoarece prin ea Domnul a dat Sfinţilor Apostoli şi calitatea de preoţi ai cultului Legii Noi, având dreptul de săvârşitori ai Sfintelor Taine, iar hirotonia lor în chip văzut se consideră că s-a făcut la coborârea Sfântului Duh asupra lor în ziua Cincizecimii, când s-au umplut de darul şi puterea divină de a săvârşi lucrările sfinte.

CĂSĂTORIA e înfiinţată ca taină de Dumnezeu însuşi, chiar de la crearea primilor oameni, pe care i-a făcut bărbat şi femeie (vezi Facere II, 22–24), iar Mântuitorul a consfinţit-o prin prezenţa Sa, a Maicii Sale şi a Sfinţilor Apostoli la nunta din Cana Galileii (Ioan II, 2 şi urm.).

SF. MASLU, adică ungerea bolnavilor cu untdelemn, a fost practicată de Sfinţii Apostoli şi ucenici, conform poruncii Lui, încă din timpul vieţii Sale pământeşti (vezi Marcu VI, 13).

Referitor la *timpul săvârşirii*, observăm că, pe când cele şapte Laude au termene fixe şi caracter periodic, adică se repetă în fiecare zi şi la ore stabilite, săvârşirea Sfintelor Taine nu este legată de anumite zile sau de ore stabilite, ci ele se săvârşesc la cererea credincioşilor, atunci când este nevoie, având deci caracter ocazional.

În privința *locului săvârșirii*, observăm că și Sfintele Taine și Laudele zilnice se săvârșesc de regulă în biserică, cu excepția Sfântului Maslu, care se săvârșește și în case, la locul de zacere al bolnavului.

2. BOTEZUL ȘI UNGEREA CU SFÂNTUL MIR

a) Ce *sunt aceste două Sfinte Taine.*

> **Botezul** *este taina prin care, prin întreita cufundare în apă sfințită, se iartă celui botezat păcatul strămoșesc, precum și păcatele personale săvârșite până atunci (când e vorba de adulți), cei botezați devenind astfel membri ai Bisericii creștine.*

Botezul este poarta prin care se intră în sânul Bisericii, căci zice Mântuitorul: «De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va intra în Împărăția cerurilor» (Ioan III, 5). De aceea i se spune și taina nașterii din nou pentru viața în Hristos, prin spălarea păcatelor.

> **Ungerea cu Sf. Mir** *este taina prin care noul botezat primește pecetea darurilor Duhului Sfânt necesare pentru creșterea și întărirea în viața religioasă.*

Romano-catolicii numesc această taină *confirmare,* adică pecetluirea sau întărirea botezului.

În Biserica Ortodoxă, ca în toate Bisericile răsăritene, taina ungerii cu Sf. Mir se săvârșește imediat după taina botezului, ca o prelungire a lui, formând împreună cu el o singură slujbă. Numai în Biserica Romano-Catolică, taina ungerii cu Sf. Mir se face abia la vârsta de 7–12 ani. Această separare a Mirungerii de Botez s-a făcut în Apus abia în secolele XII–XIII; între alte neajunsuri, ea îl are și pe acela că, între timp, vreunul dintre cei botezați poate să moară și deci rămâne lipsit de ungerea cu Sf. Mir.

b) *Săvârșitorul tainei Botezului și a Mirungerii* este episcopul și preotul; numai în lipsă de preot poate boteza monahul simplu sau diaconul, iar în caz de primejdie, atunci când lipsește preotul și când pruncul este în pericol de moarte, pentru ca el să nu moară nebotezat, poate boteza orice creștin ortodox, bărbat sau femeie, chiar părinții pruncului. Aceștia afundă pruncul de trei ori în apă curată și rostesc formula sacramentală: «Botează-se robul lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin». Dacă prun-

cul supravieţuieşte, atunci preotul va completa rânduiala, de la afundare înainte.

c) *Primitorul tainei Botezului şi a Mirungerii* este orice om, care n-a mai fost botezat cu botezul creştin valid. Cei ce au părăsit credinţa şi revin la ea sunt reprimiţi numai prin ungerea cu Sf. Mir. La fel sunt primiţi luteranii, calvinii şi anglicanii, iar foştii romano-catolici o primesc în cazul că nu au primit-o deja în Biserica lor. Pruncii născuţi morţi nu se botează. Copiii găsiţi, despre care nu se ştie sigur dacă au fost botezaţi ori nu, se botează negreşit, ca nu cumva să rămână nebotezaţi (vezi can. 72 Cartagina şi 48 Trulan).

Pentru primirea botezului se cere de la cei vârstnici: dorinţă şi credinţă (Marcu XVI, 15 şi Fapte VIII, 37–38), precum şi cunoaşterea sumară a adevărurilor de credinţă. Pruncii neputând îndeplini aceste condiţii, pentru ei sunt garanţi *naşii*.

d) *Naşii* sunt credincioşi mai în vârstă, care însoţesc pe prunc la botez şi răspund în locul lui. Ei îşi iau prin aceasta angajamentul înaintea lui Dumnezeu şi a Bisericii că pruncul (finul) va fi crescut în conformitate cu învăţătura Bisericii şi că va fi un bun credincios. Prin această participare la botez, naşii devin părinţi spirituali ai pruncului. Aşa cum părinţii trupeşti au grijă şi răspund de viaţa, sănătatea copiilor lor şi de toate cele necesare pentru menţinerea şi dezvoltarea vieţii lor trupeşti, tot aşa şi naşii au obligaţia şi răspunderea pentru viaţa religioasă - spirituală a finului lor, iar la timpul potrivit ei sunt datori să-1 îndrumeze şi să-l ajute a merge pe căile vieţuirii creştine. Din partea finului se cer ascultare şi respect faţă de naş, întocmai ca şi faţă de părinţii trupeşti. Pentru a putea fi cineva naş se cere să îndeplinească anumite condiţii: să fie bun creştin ortodox, să fie mai în vârstă (copiii nu pot fi naşi) şi de acelaşi sex cu cel ce se botează.

e) Referitor la *timpul săvârşirii* tainei Botezului şi a Mirungerii, pentru botezul pruncilor nu există zile sau ore fixate, ei putând fi botezaţi în orice zi, şi mai ales dacă se află în pericol de moarte. De obicei pruncii se botează în orice zi de sărbătoare, dar mai ales duminica, la şapte zile după naştere sau între şapte şi patruzeci de zile.

f) Cât priveşte *locul săvârşirii*, botezul se oficiază în biserică şi anume: partea de la începutul slujbei (rânduiala catehumenatului) în

pridvor, iar botezul propriu-zis în pronaos, locul destinat odinioară catehumenilor.

Canonul 59 al Sinodului VI ecumenic opreşte săvârşirea botezului în case şi chiar în paraclisele din casele particulare. Numai în împrejurări excepţionale (pericol de moarte, depărtare mare de biserică, intemperii) e admisă oficierea botezului în case.

g) *Rânduiala slujbei Botezului şi a Mirungerii* cuprinde două părţi: 1) o parte introductivă (rânduiala catehumenatului), şi 2) slujba Botezului, în care este inclusă şi Mirungerea.

Preotul, îmbrăcat cu veşmintele preoţeşti, întâmpină pe prunc în faţa uşilor bisericii, unde naşul stă cu pruncul cu faţa spre răsărit, iar preotul suflă de trei ori pe faţa pruncului în formă de cruce, făcând totodată cu mâna dreaptă semnul Sfintei Cruci asupra pruncului de trei ori şi zicând: «Mâinile Tale m-au făcut şi m-au zidit». Punând apoi mâna pe capul pruncului, citeşte rugăciunea: «În numele Tău Doamne, Dumnezeul adevărului...». În continuare citeşte rugăciunile numite exorcisme (pentru alungarea duhurilor rele), dintre care pe primele două le citeşte cu faţa spre apus, întrucât prin acestea se adresează diavolului, iar pe celelalte două le rosteşte cu faţa spre răsărit, întrucât se adresează lui Dumnezeu. La ultima rugăciune, după cuvintele «...însoţeşte viaţa lui de înger luminat, ca să-l izbăvească pe el de toată bântuiala potrivnicului şi de întâmpinarea vicleanului...», preotul suflă din nou peste faţa pruncului de trei ori şi făcându-i semnul Sfintei Cruci la frunte, la gură şi la piept, zice de fiecare dată: «Goneşte de la dânsul pe tot vicleanul şi necuratul duh, care se ascunde şi se încuibează în inima lui...». După aceasta, întorcându-l pe naş cu faţa spre apus, urmează *lepădările* de satana, precum se arată în Molitfelnic. După lepădări naşul şi cel ce se botează se întorc cu faţa spre răsărit şi se face *unirea cu Hristos* şi mărturisirea credinţei, după rânduiala arătată în Molitfelnic. Lepădările de satana se fac cu faţa spre apus, deoarece se socoteşte că apusul, unde dispare soarele şi de unde vine întunericul noptii, este sălaşul preferat al diavolului; iar unirea cu Hristos se face cu faţa spre răsărit, deoarece spre răsărit a fost aşezat raiul şi de aici ne vin lumina soarelui şi lumina lui Hristos, care luminează tuturor.

Apoi preotul zice «Binecuvântat este Dumnezeu, Care voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască...» şi citeşte rugăciunea de primire a candidatului la botez: «Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru...» şi se intră în biserică (pronaos), unde este aşezată cristelniţa (colimvitra) cu apă şi o masă cu cele necesare pentru botez: Sf. Evanghelie, o cruce, un sfeşnic mic cu lumină, vasul cu untdelemn şi cel cu Sf. Mir, miruitorul, foarfece pentru tundere ş.a. Se foloseşte apa ca materie a botezului, deoarece ea fiind indispensabilă pentru curăţenia trupească, este şi simbolul cel mai potrivit al purităţii spirituale, pe care o dobândim prin botez. Acum preotul ia cădelniţa şi tămâiază în jurul mesei şi al cristelniţei, după care ridică Sf. Evanghelie şi, făcând semnul Sfintei Cruci deasupra cristelniţei, dă *binecuvântarea mare*: «Binecuvântată este împărăţia Tatălui...». Apoi rosteşte *ectenia mare*, în care sunt şi cereri speciale pentru sfinţirea apei şi pentru cel ce se botează, continuând cu *rugăciunea pentru sfinţirea apei.*

Urmează rugăciunea de binecuvântare a untdelemnului, din care preotul toarnă apoi de trei ori în semnul Sfintei Cruci în apa sfinţită din cristelniţă, zicând de fiecare dată: «Să luăm aminte! Aliluia». Întorcându-se apoi către prunc, îl binecuvintează, zicând: «Binecuvântat este Dumnezeu, Care luminează şi sfinţeşte...» şi luând cu miruitorul untdelemn, unge pe prunc în semnul Sfintei Cruci pe frunte, piept, spate, urechi, mâini şi picioare, rostind formulele prescrise în Molitfelnic. Ungerea aceasta aminteşte de miresmele cu care a fost uns şi îmbălsămat trupul Domnului înainte de îngropare şi simbolizează totodată întărirea trupului şi a sufletului celui ce se botează, în vederea luptei cu ispitele diavolului. Preotul ia apoi pruncul şi ţinându-l cu faţa spre răsărit, îl afundă în cristelniţă de trei ori, zicând, la prima afundare: «Botează-se robul (roaba) lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui, amin»; la a doua afundare: «şi al Fiului, amin»; iar la a treia afundare: «şi al Sfântului Duh, amin, acum şi pururea şi în vecii vecilor, amin». Întreita afundare şi ridicare a pruncului în apa botezului simbolizează îngroparea şi învierea Domnului, pe care cel botezat le retrăieşte în trupul lui, murind pentru păcat şi înviind pentru viaţa cea nouă, în Hristos şi în har (cf. Rom. VI, 1-6).

După aceea, pruncul este înfăşurat într-o pânză albă, zicând preotul: «Se îmbracă robul lui Dumnezeu (N) în haina dreptăţii...».

Acum preotul își spală mâinile, iar cântărețul citește Ps. 31. Se dă nașului lumânarea și se cântă: «Dă-mi mie haină luminoasă...». Cu aceasta se încheie taina Botezului.

Preotul citește apoi rugăciunile pentru primirea noului botezat la taina ungerii cu Sf. Mir și la împărtășire. Luând miruitorul, unge pe cel botezat, făcând semnul Sfintei Cruci la frunte, ochi, nări, gură, urechi, piept, spate, mâini și la picioare (genunchi), zicând: «Pecetea darului Sfântului Duh, amin» (II Cor. I, 21–22). Prin ungerea cu Sf. Mir la organele principale ale trupului se împărtășesc darurile Sfântului Duh necesare pentru întărirea și creșterea noului botezat în viața spirituală la care a fost renăscut prin botez.

După îmbrăcarea pruncului, nașul îl ia în brațe, ținând și lumânarea, iar preotul ia cădelnița și înconjoară împreună cu nașul și pruncul masa și cristelnița, cădind și cântând: «Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat» (de trei ori). Urmează citirea Apostolului (Rom. VI, 3–11), după care preotul citește Evanghelia (Mat. XXVIII, 16–20). Citește apoi rugăciunile la spălarea pruncului, după care luând preotul fașa pruncului, udă ambele capete și, stropind fața pruncului, zice: «Îndreptatu-te-ai, luminatu-te-ai, sfințitu-te-ai, spălatu-te-ai, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin». Apoi șterge pruncul cu un burete udat în apă, pe toate locurile unde l-a miruit, zicând: «Botezatu-te-ai, luminatu-te-ai, miruitu-te-ai, sfințitu-te-ai, spălatu-te-ai, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin». În continuare, preotul citește cele două rugăciuni la tunderea părului (pe cea de a doua o citește în taină) și taie câteva fire de păr de pe capul pruncului, în formă de cruce, zicând: «Tunde-se robul (roaba) lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin».

Urmează o scurtă ectenie întreită, în care preotul se roagă pentru cel botezat și pentru naș, după ecfonisul căreia face otpustul: «Cel ce în Iordan de la Ioan a binevoit a Se boteza pentru a noastră mântuire, Hristos, Adevăratul Dumnezeul nostru...» (vezi Molitfelnicul).

Apoi nașul vine cu pruncul în fața ușilor împărătești, unde preotul îl împărtășește cu Sfintele Taine. Primind astfel cele trei taine de

introducere a neofitului în Biserică, acesta devine membru desăvârşit al trupului lui Hristos, care este Biserica.

h) *Rânduiala botezului pe scurt (botezul de necesitate).*

Pe lângă rânduiala completă a botezului, descrisă până aici, Molitfelnicul mai cuprinde şi o rânduială a botezului pe scurt, pentru cazurile excepţionale, când slujba trebuie făcută repede, pentru ca pruncul să nu moară nebotezat. Ea constă în: binecuvântarea mare, rugăciunea de sfinţire a apei, în care se toarnă untdelemnul binecuvântat, şi apoi se afundă pruncul în apa sfinţită, rostindu-se formula: «Botează-se robul lui Dumnezeu...»; apoi preotul îl unge cu Sf. Mir, zicând: «Pecetea Darului Duhului Sfânt» şi se face înconjurarea cu cântarea «Câţi în Hristos v-aţi botezat...», cu otpustul şi împărtăşirea noului botezat.

Dacă pruncul botezat supravieţuieşte, atunci se vor face ulterior şi celelalte acte din slujba botezului, după rânduială, fără sfinţirea apei, afundare şi mirungere.

3. MĂRTURISIREA (SPOVEDANIA, POCĂINŢA)

a) *Ce este această sfântă taină.*

Este acea sfântă taină prin care credinciosul, în urma mărturisirii păcatelor înaintea preotului duhovnic, obţine iertarea păcatelor săvârşite după botez şi împăcarea cu Dumnezeu şi cu Biserica.

După mărturisire, credinciosul redevine curat întocmai ca după taina botezului; din această cauză, pocăinţa se mai numeşte şi al doilea botez. La baza mărturisirii stă părerea de rău sau căinţa pentru păcatele săvârşite şi dorinţa de îndreptare, care îl îndeamnă pe păcătos să meargă la preotul duhovnic şi să capete uşurare şi curăţire prin mărturisire şi prin obţinerea iertării din partea lui Dumnezeu, dată prin duhovnic.

b) *Săvârşitorul* acestei taine este episcopul şi preotul-duhovnic. Spunem preot-duhovnic, pentru că nu orice preot poate spovedi, ci numai cel căruia i s-a dat acest dar, prin hirotesie, de către episcop; hirotesia de duhovnic se dă de obicei îndată după hirotonia de preot, dar sunt şi cazuri când episcopul poate amâna acordarea darului duhovniciei la un oarecare interval de timp, care se stabi-

leşte după chibzuinţa episcopului, după vârsta celui hirotonit preot sau după condiţiile în care va păstori ş.a.m.d.

Schimbarea preotului-duhovnic de către credincioşi se face numai în cazul când acesta pleacă din parohie.

c) *Primitorul* acestei taine este orice creştin care îşi simte conştiinţa încărcată de păcat; dar şi cel ce crede că nu are păcate trebuie să se mărturisească, precum ne îndeamnă Sf. Ioan Evanghelistul: «*Dacă zicem că nu avem păcat, ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios şi drept ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptatea*» (I Ioan I, 8–9). Sunt exceptaţi de la obligaţia spovedaniei numai copiii până la vârsta de 7 ani. Nici preotul nu este scutit de obligaţia de a se spovedi, fiind şi el om supus păcatului, ca toţi oamenii; lucrul acesta e prevăzut şi în Liturghier, la «Povăţuiri», unde este înscrisă obligaţia preotului de a se spovedi duhovnicului său înainte de slujire, nu numai în cazul că s-a făcut vinovat de vreunul din cele şapte păcate capitale, ci ori de câte ori îşi simte cugetul încărcat cu păcate mai mici, care l-ar impiedica de a sluji cu vrednicie (vezi *Liturghier*, Buc., 1967, pag. 388–389).

d) În ce priveşte *timpul mărturisirii*, această taină nu este legată de termene fixe. Creştinul poate merge oricând şi ori de câte ori simte nevoia, pentru a-şi uşura sufletul şi a primi mângâiere şi nădejdea iertării păcatelor. În această privinţă Sf. Ioan Gură de Aur zice: «Dacă greşeşti în fiecare zi, pocăieşte-te în fiecare zi».

Dar ţinând seama că mărturisirea este o obligaţie a tuturor credincioşilor, ea este legată de termenele obşteşti ale posturilor, întrucât în perioada postului este timpul cel mai potrivit pentru spovedanie şi împărtăşire. Biserica, prin poruncile ei, printre altele ne învaţă, referitor la pocăinţă, ca în cele patru posturi de durată de peste an să ne mărturisim păcatele, dar mai ales în Postul Paştilor.

e) Cât priveşte *locu1 săvârşirii* tainei, mărturisirea se săvârşeşte de obicei în biserică (pronaos), în faţa unei icoane a Mântuitorului, căci credinciosul îşi spune păcatele Domnului Iisus Hristos, preotul-duhovnic nefiind altceva decât reprezentantul Acestuia. Dar ea se poate săvârşi şi acasă, când credinciosul nu poate veni la biserică din motive independente de voia lui (ca de ex. boală).

f) *Rânduiala mărturisirii.* Stând în faţa icoanei Mântuitorului, îmbrăcat cu epitrahilul şi felonul şi având în mână o cruce, preotul dă binecuvântarea («Binecuvântat este Dumnezeul nostru...») şi zice rugăciunile începătoare, Ps. 50, troparele de umilinţă, apoi citeşte rugăciunile: «Doamne, Dumnezeul nostru, care prin proorocul Tău Natan ai dăruit lui David...» şi: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu celui viu...». Apoi preotul adresează penitentului îndemnul: «Iată, fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilinţă...», după care ascultă mărturisirea păcatelor făcută de către penitent, ajutându-l, când e nevoie, cu întrebări care să înlesnească o mărturisire completă. Pentru aceasta, preotul are la îndemână în rânduiala spovedaniei din Molitfelnic o serie de întrebări pe care urmează să le pună credinciosului care se mărturiseşte, însă acestea sunt întocmite pentru stări de lucruri din trecut, care astăzi nu mai corespund; de aceea, preotul trebuie să fie cu mare atenţie asupra întrebărilor pe care le pune şi a canoanelor sau epitimiilor pe care trebuie să le dea.

Canonul nu trebuie considerat ca o pedeapsă, ci ca un mijloc de îndreptare a credinciosului, ca un mijloc de întărire în virtute. El constă în rugăciuni, cercetarea şi ajutorarea bisericii, posturi, lecturi din Cărţile Sfinte, fapte de milostenie sau de interes social etc. Pe lângă scopul pedagogic-educativ pe care îl urmăresc aceste epitimii, ele trebuie să aibă şi un caracter practic şi social, adică să vină în folosul credincioşilor şi să tindă la îmbunătăţirea condiţiilor materiale de trai în parohie, ca: ajutorarea săracilor şi orfanilor din parohie, împodobirea bisericii, îngrijirea cimitirului şi a curţii bisericeşti, sădirea de pomi, facerea de punţi peste ape etc. La fixarea canonului preotul trebuie să ţină seama de vârsta, temperamentul, cultura, nivelul vieţii religios-morale a penitentului, condiţiile lui de viaţă, iar pe de altă parte trebuie să ţină cont de motivul, intenţia şi scopul sau împrejurările în care a fost făptuit păcatul şi, dacă el se repetă, precum şi de gradul de căinţă al penitentului. De aceea, preotul trebuie să procedeze cu foarte multă grijă, tact, prudenţă, înţelepciune, măsură şi echilibru, ca nici să nu încurajeze păcatul prin blândeţe şi prea mare îngăduinţă, dar nici să-l depărteze pe penitent de Biserică

prin prea mare asprime, scopul rămânând totdeauna îndreptarea penitentului și mântuirea lui.

În orice caz, preotul are obligația de a învăța pe credincioși ca mărturisirea lor să fie benevolă, adică făcută din toată inima, nu din constrângere, să cuprindă toate păcatele, să fie sinceră și obiectivă și în sfârșit să fie făcută cu zdrobire de inimă, adică cu părere de rău și cu dorința de a nu mai păcătui.

După mărturisire preotul pune epitrahilul pe capul penitentului și citește rugăciunea: «Stăpâne Doamne Dumnezeule, Cela ce ești mântuirea robilor Tăi...»; zice apoi o scurtă ectenie întreită și face otpustul, după care, cu mâna dreaptă pe capul penitentului, rostește formula de dezlegare: «Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos...», făcând semnul Sfintei Cruci peste capul credinciosului. Apoi zice: «Cuvine-se cu adevărat...», și dă canonul potrivit cu păcatele săvârșite, după regulile pe care le-am formulat înainte. În cazul când păcatele mărturisite sunt foarte mari, preotul nu dă imediat dezlegarea, ci amână împărtășirea penitentului până la îndeplinirea canonului, iar în loc de formula de dezlegare zice: «Fiule, atâția ani poruncesc Dumnezeieștii Părinți să nu te împărtășești...» (vezi rânduiala din Molitfelnic).

Preotul este obligat să păstreze secretul mărturisirii. Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale B.O.R. arată că: violarea secretului mărturisirii de către preot e considerată delict și se pedepsește cu depunerea (art. 3, alin. d și art. 28).

4. ÎMPĂRTĂȘIREA (CUMINECAREA)

a) *Ce este această sfântă taină. Săvârșitorul, primitorii ei, timpul împărtășirii.*

Este taina în care creștinul primește adevăratul Trup și Sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, sub chipul pâinii și al vinului, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci.

b) *Săvârșitorul* acestei sfinte taine este episcopul și preotul; în cazuri excepționale, când creștinul este pe moarte, diaconul poate transporta Sfintele Taine și împărtăși pe cei bolnavi; dacă lipsește preotul, ieromonahii și pustnicii care trăiesc retrași departe de bise-

rici şi de preoţi pot să se împărtăşească şi singuri, dacă au cu ei Sfintele Taine.

c) *Primitorii tainei.* Pot fi împărtăşiţi toţi credincioşii care în prealabil s-au pregătit pentru acest lucru şi s-au spovedit. Sf. Apostol Pavel la I Cor. XI, 28–29 zice: «*Să se cerceteze omul pe sine şi aşa să mănânce din pâine şi să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă şi bea cu nevrednicie, osândă îşi mănâncă şi bea, nesocotind trupul Domnului*». Nu se pot împărtăşi cei care au asupra lor blestem de la episcop, sau care sunt opriţi de părinţi ori de duhovnic, desfrânaţii, concubinii, furii de cele sfinte, cei ce umblă cu descântece, farmece şi vrăji, beţivii şi turbulenţii cunoscuţi ş.a. De asemenea, nu se pot împărtăşi alienaţii mintal, persoanele leşinate, femeile la period, precum şi în timpul lehuziei (vezi şi «Povăţuirile» din Liturghier, ed. 1950, p. 403).

d) În privinţa *timpului* când putem să ne împărtăşim, nu există termene sau date fixe.

Poruncile Bisericii îndeamnă pe credincioşi să se împărtăşească cel puţin de patru ori pe an, iar dacă vor voi, să se împărtăşească şi mai des. Arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului zice că fiecare creştin să se împărtăşească cel puţin la 40 de zile, iar cel care se simte vrednic să se împărtăşească şi mai des, chiar în fiecare duminică, mai ales bătrânii şi bolnavii. De asemenea, se recomandă împărtăşirea în preajma evenimentelor importante din viaţă, ca de ex.: candidaţii la preoţie, femeile înainte de naştere, tinerii înainte de căsătorie, ostaşii înainte de plecarea în război ş.a.m.d.

Pentru primirea acestei sfinte taine se cere din partea credincioşilor maturi îndeplinirea unor condiţii de pregătire trupească şi sufletească, şi anume: spovedania şi împlinirea canonului dat de duhovnic; împăcarea cu toţi, aşa ca să nu aibă cu nimeni nimic de ceartă sau vrajbă (Mat. V, 23–24); post şi rugăciune (se cere un post de câteva zile sau cel puţin de o zi, pentru cei ce se împărtăşesc în afara posturilor de durată din cursul anului); să se abţină complet de la mâncare sau băutură în ziua împărtăşirii, începând încă din ajunul zilei precedente; citirea rugăciunilor pregătitoare pentru împărtăşire, care se găsesc în Liturghier pentru clerici, iar în Ceaslov sau Cărţi de rugăciuni pentru laici. Numai copiii până la vârsta de şapte ani, pre-

cum şi cei greu bolnavi şi muribunzii, pot fi împărtăşiţi fără împlinirea acestor condiţii prealabile.

Rânduiala împărtăşirii este legată de Sf. Liturghie, în care se încadrează atât sfinţirea şi prefacerea Darurilor în Sf. Trup şi Sânge al Domnului cât şi împărtăşirea (vezi în urmă, la Lecţia XIX).

a) *Împărtăşirea clericilor slujitori*. Fiecare cleric (preot sau diacon) care liturghiseşte este obligat să se împărtăşească; în caz contrar păcătuieşte de moarte şi este pasibil de caterisire, după cum arată «povăţuirile» din Liturghier, iar în Regulamentul de disciplină al clerului se spune: «Clericii împreună-liturghisitori, care nu se împărtăşesc la Sf. Liturghie, se pedepsesc cu oprirea de la lucrarea celor sfinte pe timp de 1–3 luni şi cu canonisire la mânăstire» (art. 41, alin. 3).

Precum am văzut când am descris slujba Sfintei Liturghii, liturghisitorii se împărtăşesc în sf. altar cu părticica HS. După ce a pus părticica IS în sf. potir, preotul, desfăcând palma dreaptă, aşază buretele sub degetul mijlociu, ia cu stânga părticica *HS* şi o pune în palma dreaptă, zicând: «Cinstitul şi Preasfântul Trup al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristes se dă mie, preotului (N), spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci». Aşezând apoi mâna stângă sub cea dreaptă pe Sfânta Masă, se roagă în taină, zicând rugăciunile de împărtăşire: «Cred, Doamne, şi mărturisesc...», «Cinei Tale celei de Taină...» şi «Nu spre judecată sau spre osândă...». Terminând de zis rugăciunile, preotul se împărtăşeşte cu Sf. Trup, după care îşi şterge palma dreaptă cu buretele deasupra antimisului. Apoi ia un acoperământ (o bucată de pânză întrebuinţată numai în acest scop) şi apucă cu amândouă mâinile potirul, sorbind de trei ori din Sf. Sânge şi zicând: «Mă împărtăşesc eu, robul lui Dumnezeu preotul (N), cu Cinstitul şi Sfântul Sânge al Domnului...» şi îşi şterge cu acoperământul buzele şi marginea potirului, zicând: «Iată s-a atins de buzele mele şi va şterge fărădelegile mele şi de păcatele mele mă va curăţi». Apoi citeşte rugăciunea de mulţumire: «Mulţumim Ţie, Stăpâne...». Dacă preotul slujeşte cu diaconul, el va împărtăşi şi pe diacon, după rânduiala arătată în Liturghier, unde găsim cum se procedează şi la împărtăşirea preoţilor care slujesc în sobor la acelaşi altar (vezi mai pe larg în *Liturghier*, ed. 1967, p. 160-161).

b) *Clericii care nu au slujit*, dar vor să se împărtăşească, fiind pregătiţi pentru aceasta, la momentul potrivit intră în sf. altar şi luând epitrahilul, îşi spală mâinile şi se împărtăşesc după rânduiala clericilor, întocmai ca şi când ar fi slujit, dar după clericii care au slujit.

c) *Clericii bătrâni sau bolnavi*, care nu pot veni la biserică spre a se împărtăşi singuri, pot să fie împărtăşiţi acasă, din Sf. Împărtăşanie pentru cei bolnavi. Dacă la pregătirea Sfintei Împărtăşanii pentru cei bolnavi s-a rezervat părticica *HS*, atunci preotul bolnav se împărtăşeşte cu aceasta.

d) *Împărtăşirea credincioşilor*. După împărtăşirea slujitorilor, dacă sunt credincioşi de împărtăşit, preotul pune în potir părţile *NI* şi *KA* din Sf. Trup şi le sfărâmă în părticele mici; în cazul acesta, miridele pentru Maica Domnului, pentru sfinţi şi pentru cei vii şi morţi rămân pe sf. disc până după împărtăşirea credincioşilor.

Când preotul zice: «Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi», credincioşii care urmează să se împărtăşească vin în faţa sfintelor uşi, şi preotul zice rugăciunile: «Cred, Doamne, şi mărturisesc...", "Cinei Tale...» şi «Nu spre judecată...», pe care le zic şi credincioşii după preot. La terminarea rugăciunilor vin credincioşii pe rând, la preot, care-i împărtăşeşte servindu-se de linguriţă şi zicând: «Se împărtăşeşte robul lui Dumnezeu (N) cu Cinstitul şi Sfântul Trup şi Sânge al Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci». Fiecare credincios, după ce a fost împărtăşit, îşi şterge buzele cu acoperământul ţinut de preot, după care primeşte anaforă şi puţin vin. Tot timpul cât durează împărtăşirea credincioşilor, la strană se cântă: «Trupul lui Hristos primiţi..., Paharul mântuirii...», ori alt chinonic. După împărtăşirea tuturor, ori la sfârşitul Liturghiei, dacă este vreme, se pot citi în biserică şi rugăciunile de mulţumire pentru împărtăşire, din Liturghier sau Ceaslov.

e) *Împărtăşirea bolnavilor şi a pruncilor*. Bolnavii, pruncii şi cei care din pricini binecuvântate nu pot veni la biserică, pot să fie împărtăşiţi de preot acasă ori la locul de zacere, cu Sf. Împărtăşanie special păstrată pentru astfel de cazuri. Ea se face din Sf. Agneţ sfinţit la Liturghia din Joia Săptămânii Patimilor, uscat şi sfărâmat în marţea următoare (marţi din Săptămâna Luminată) şi păstrat în chi-

votul de pe Sf. Masă (a se vedea îndrumările de la Povăţuirile din Liturghier şi din Penticostar, la slujba din marţea Săptămânii Luminate).

Preotul merge la bolnav având cu el epitrahilul şi felonul şi purtând, într-o cutiuţă specială, fărâme din Sf. Împartaşanie, un pahar în formă de potir mic şi o linguriţă. Ajungând la cel bolnav, după ce se îmbracă, citeşte mai Întâi rânduiala de slujbă pentru administrarea împărtăşirii, pe care o găsim în Molitfelnic sub titlul: «Rânduiala ce se face când grabnic se dă Împărtăşania celui bolnav». Dacă bolnavul nu este spovedit şi poate să o facă, atunci se spovedeşte, după care preotul citeşte rugăciunea «Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai iertat păcatele lui Petru...». În caz că bolnavul poate să vorbească, atunci el va repeta după preot rugăciunile de dinainte de împărtăşire, iar dacă nu poate vorbi, ele se vor citi rar, în aşa fel ca bolnavul să le înţeleagă. Preotul pune apoi în linguriţă Sf. Împărtăşanie, puţin vin sau apă sfinţită, sau în lipsă chiar apă curată şi împărtăşeşte pe bolnav. După împărtăşire, zice: «Mărire Ţie, Dumnezeule!» (de trei ori) şi rugăciunea de mulţumire, încheind cu otpustul zilei.

Tot din Sf. Împărtăşanie pentru bolnavi se împărtăşesc şi pruncii. Preotul trebuie în aceste cazuri să fie cu multă băgare de seamă; în linguriţă se pune o foarte mică părticică din Sf. Împărtăşanie şi puţin lichid, ca să poată fi înghiţite uşor de pruncul care se împărtăşeşte.

LECŢIA A 23-A

SLUJBELE SFINTELOR TAINE

B. CUNUNIA, HIROTONIA ŞI MASLUL

5. TAINA NUNŢII (CUNUNIA)

a) *Ce este această sfântă taină?*

Nunta sau cununia (τὸ στεφάνωμα = încununare, încoronare) este taina pentru binecuvântarea căsătoriei, în care, prin rugăciunile şi binecuvântările preotului, se pogoară asupra celor ce se însoţesc (bărbat şi femeie) harul dumnezeiesc necesar pentru întemeierea unei familii creştine.

b) *Săvârşitorul cununiei* este episcopul sau preotul.

c) *Primitorii tainei* sunt bărbatul şi femeia majori, care s-au înţeles, de bunăvoie, să întemeieze un cămin. În afară de condiţiile legale şi canonice cerute pentru întemeierea unei familii (vârstă, capabilitate fizică etc.), cei doi miri trebuie să fie creştini ortodocşi.

Căsătoriile mixte, adică între un creştin ortodox şi altul neortodox (de altă confesiune) ori necreştin, sunt îngăduite cu aprobarea de la caz la caz a chiriarhului, dar cei de alt cult sunt obligaţi înainte de căsătorie să îndeplinească formalităţile de trecere la Ortodoxie (a se vedea Regulamentul instanţelor disciplinare..., art. 47). La săvârşirea cununiei, preotul trebuie să aibă grijă ca să fie respectate prevederile legilor civile şi bisericeşti, căci, în caz contrar, va fi pedepsit cu dojană, dacă a făcut-o din neglijenţă sau neştiinţă, şi cu suspendarea din serviciu pe un anumit timp, dacă a făcut-o în deplină cunoştinţă de cauză (vezi acelaşi Regulament, art. 45 şi 46).

Atât la logodnă, cât şi la cununie mirii sunt însoţiţi de naşi. Ei sunt martori şi garanţi ai temeiniciei angajamentelor reciproce luate de viitorii soţi, fiind faţă de miri ca nişte părinţi, sfătuitori şi îndrumători ai acestora. Naşii trebuie să fie ortodocşi şi mai vârstnici decât mirii; de obicei sunt cei de la botez sau urmaşii acestora.

d) *Căsătoria* se săvârşeşte în biserică, locaşul lui Dumnezeu, unde se săvârşesc şi celelalte taine, pentru a fi făcută în faţa lui Dumnezeu şi cu binecuvântarea Lui. Pe de altă parte, biserica văzută este şi locaşul de adunare al tuturor credincioşilor şi de aceea nunta trebuie făcută în prezenţa obştii, care ia parte la bucuriile şi durerile tuturor membrilor ei. În case particulare, nunta se poate face numai în cazuri cu totul excepţionale şi pentru motive bine întemeiate.

e) *Slujba nunţii* se săvârşeşte în zilele de sărbătoare (de obicei duminica, imediat după Sf. Liturghie, după indicaţiile date în Molitfelnic). În învăţătura Bisericii cuprinsă în porunca IX se arată şi intervalele de timp şi zilele din cursul anului bisericesc când nu se fac nunţi, şi anume: cele patru posturi de durată şi toate zilele izolate de post (miercurea, vinerea, 14 sept. – Înălţarea Sfintei Cruci, 29 august – Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul; 5 ian. – Ajunul Bobotezei), pentru motivul că petrecerea şi veselia de la nunţi sunt în contrast cu atmosfera de rugăciune, înfrânare şi tristeţe caracteristică postului (vezi can. 69 apostolic şi 52 al Sinodului din Laodiceea). De asemenea, nu se fac nunţi în Săptămâna Luminată, în intervalul de la Naşterea Domnului până la Botezul Domnului, în Duminica Rusaliilor, în toate praznicele împărăteşti şi în ajunul acestora, întrucât prin veselia şi petrecerea de la nunţi suntem tentaţi să uităm de însemnătatea şi bucuria duhovnicească a celor mai mari

sărbători creştine (*Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă*, Bucureşti, 1952, pag. 301).

Pogorământ (abatere de la această regulă) se face, cu aprobarea specială de la caz la caz, numai pentru începutul Postului Crăciunului, până la Sf. Nicolae (6 dec.).

Rânduiala slujbei

a) *Logodna*. Slujba cununiei este precedată de cea a *logodnei* religioase, o ierurgie prin care Biserica binecuvintează un vechi obicei strămoşesc, adică înţelegerea prealabilă a tinerilor de a întemeia un cămin.

La vremea rânduită, se aşază în mijlocul bisericii o masă pe care se pun: Sf. Cruce, Sf. Evanghelie, sfeşnice cu lumânări, cununiile şi un pahar cu vin.

Venind mirii la biserică, însoţiţi de naşi, sunt întâmpinaţi de preot, care este îmbrăcat cu epitrahilul şi felonul. Luând preotul lumânările, le binecuvintează şi le dă naşilor; ia apoi inelele mirilor şi le pune pe Sf. Evanghelie: cel pe care e gravat numele bărbatului îl pune în dreapta, şi pe celălalt, în stânga. Face semnul binecuvântării peste capetele mirilor de trei ori şi, după ce cădeşte în jurul mesei şi spre nuntaşi, vine în faţa mesei şi dă binecuvântarea: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru...». Apoi rosteşte ectenia mare, în care sunt incluse cereri speciale pentru cei care se logodesc. După ecfonis citeşte cele două rugăciuni pentru binecuvântarea logodnei, prima cu glas tare, şi a doua în taină. Apoi luând preotul inelul cel din dreapta, face cu el semnul Sfintei Cruci peste faţa bărbatului, zicând de trei ori: «Se logodeşte robul lui Dumnezeu (N) (atinge cu inelul fruntea bărbatului) cu roaba lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea femeii), în numele Tatălui (la frunte) şi al Fiului (la piept) şi al Sfântului Duh,» (la umărul drept şi umărul stâng); a treia oară adaugă: «Acum şi pururea...», după care preotul, împreună cu naşul, pune inelul în degetul inelar de la mâna dreaptă a mirelui. La fel procedează preotul şi cu inelul al doilea (cel gravat cu numele miresei), zicând de trei ori: «Se logodeşte roaba lui Dumnezeu (N) (şi atinge cu inelul fruntea femeii) cu robul lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea bărbatului, apoi fruntea femeii), în numele Tatălui, şi al Fiului şi al Sfântului Duh»; a treia oară adaugă: «Acum şi pururea...». Împreună cu naşa pune apoi inelul în degetul inelar de la dreapta femeii, după care nunii schimbă inelele, adică iau inelul din mâna bărbatului şi îl pun la femeie, şi pe al femeii la bărbat, aşa cum le vor purta de acum înainte.

În continuare, preotul citeşte rugăciunea de consfinţire a logodnei, binecuvântând pe miri, când le pomeneşte numele, după care urmează ectenia întreită. Otpustul logodnei se face numai atunci când nu urmează îndată cununia.

b) *Cununia*. Dacă urmează îndată cununia, atunci după rugăciunea de binecuvântare de la logodnă se citeşte Ps. 127 cu refrenul «Mărire Ţie, Dumnezeul nostru, mărire Ţie», după fiecare stih, ori numai refrenul acesta de trei ori, cum se obişnuieşte în timpul din urmă la unele biserici; în timpul acesta, preotul cădeşte împrejurul

mesei, pe miri şi pe nuntaşi. Apoi închinându-se, sărută Sf. Cruce şi Sf. Evanghelie şi, luând Sf. Evanghelie, dă binecuvântarea, făcând cu ea semnul Sfintei Cruci deasupra cununiilor şi zicând: «Binecuvântată este Împărăţia Tatălui...». Aşază Sf. Evanghelie pe masă, pune cununiile peste ea şi rosteşte ectenia mare, cu cereri speciale pentru miri, urmată de cele trei rugăciuni de binecuvântare a mirilor. Când citeşte rugăciunea a treia, la cuvintele: «Uneşte pe robul Tău (N) cu roaba Ta (N)...», uneşte mâna dreaptă a mirelui cu mâna dreaptă a miresei şi continuă rugăciunea. După terminarea acestei rugăciuni ia preotul cununia mirelui şi face cu ea semnul Sfintei Cruci peste faţa lui, zicând de trei ori: «Se cunună robul lui Dumnezeu (N) (atinge cu cununia fruntea mirelui) cu roaba lui Dumnezeu (N), (atinge fruntea miresei), în numele Tatălui...», adăugând a treia oară: «acum şi pururea...». Mirele sărută cununia, şi preotul împreună cu naşul o pune pe capul mirelui. La fel procedează preotul şi cu a doua cununie, zicând tot de trei ori: «Se cunună roaba lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea miresei) cu robul lui Dumnezeu (N) (atinge fruntea mirelui), în numele Tatălui...», apoi, împreună cu naşa, pune cununia pe capul miresei. Preotul binecuvintează pe miri de trei ori, în timp ce se cântă: «Doamne, Dumnezeul nostru, cu mărire şi cu cinste încununează-i pe dânşii».

Urmează citirea Apostolului (Efes. V, 20–33), în timpul căreia preotul face cădirea, apoi citeşte Evanghelia (Ioan II, 1–11), cu faţa spre miri, după care o sărută şi binecuvintează cu ea pe cei prezenţi. Urmează o ectenie întreită, o rugăciune, apoi ectenia cererilor, Tatăl nostru, rugăciunea de binecuvântare a paharului cu vin, din care preotul dă mirilor să guste fiecare de câte trei ori, în timp ce cântăreţii cântă «Paharul mântuirii...». Preotul, luând cădelniţa, începe cădirea şi înconjurarea mesei de trei ori, împreună cu mirii şi cu naşii, în timp ce se cântă troparele: «Isaie, dănţuieşte..., Sfinţilor mucenici...» şi «Mărire Ţie, Hristoase Dumnezeule...». După ocolire, mirele face trei închinăciuni, pune mâinile pe Sf. Evanghelie şi îşi pleacă fruntea, iar preotul cu naşul iau cununia de pe capul lui, zicând: «Mărit să fii mire, ca Avraam...»; apoi dă mirelui cununia să o sărute şi o aşază pe Sf. Evanghelie. La fel procedează şi cu mireasa, când preotul zice: «şi tu, mireasă, mărită să fii, ca Sara...». Preotul

citeşte acum cele două rugăciuni de binecuvântare a mirilor, care urmează; dacă este cazul, ţine o scurtă cuvântare de învăţătură şi îndemn şi face otpustul slujbei. Se cântă apoi «Cuvine-se cu adevărat...» ori «Mulţi ani trăiască!», în timp ce mirii, naşii, părinţii şi rudele mirilor vin pe rând şi sărută Sf. Evanghelie, Sf. Cruce şi cununiile, primind felicitări de la preot.

c) *Rugăciunea în a opta zi după cununie.*

La opt zile după cununie, venind tinerii căsătoriţi la biserică, îngenunchează în pronaos, iar preotul, îmbrăcat cu epitrahilul, le citeşte o rugăciune de binecuvântare, după care încheie cu otpustul.

d) Molitfelnicul mai cuprinde şi *rânduiala la a doua nuntă*, pentru cei care se cunună pentru a doua oară; aceasta se săvârşeşte după o rânduială deosebită. Logodna este împreună cu cununia; la început se dă binecuvântarea mică, iar rugăciunile care se citesc cuprind cereri de pocăinţă şi de iertare, deoarece a doua căsătorie era privită odinioară ca o concesie făcută de Biserică pentru slăbiciunea firii omeneşti. De la punerea cununiilor înainte, rânduiala este aceeaşi ca la prima cununie. Aceeaşi rânduială se săvârşeşte şi la nunta a treia.

6. HIROTONIA ŞI HIROTESIA

a) *Ce este acestă sfântă taină?*

Hirotonia este taina în care, prin punerea mâinilor episcopului şi rugăciunile care o însoţesc, se pogoară asupra celui ales şi pregătit pentru preoţie, darul Duhului Sfânt, dându-i puterea de a învăţa, de a săvârşi Sfintele Taine şi de a conduce turma duhovnicească pe calea mântuirii.

b) Cuvântul *hirotonie* (*χειροτονία* de la *χείρ* = mână şi *τείνω* = a întinde) înseamnă întinderea mâinilor, apoi alegere, întrucât alegerea se face prin votare sau ridicarea mâinilor, iar în vechime această alegere era întărită prin punerea mâinilor episcopului asupra celui ales. Punerea mâinilor era obişnuită şi în Vechiul Testament la consacrarea treptelor preoţeşti: «Să se apropie leviţii înaintea Domnului şi fiii lui Israel să-şi pună mâinile pe leviţi» (Lev. VIII, 10). Ea a trecut şi în creştinism, fiind practicată încă din epoca apostolică, aşa cum vedem de ex. la hirotonia celor şapte diaconi, pe care i-au adus înaintea apostolilor, care, rugându-se, şi-au pus mâinile peste ei (Fapte VI, 5–6; comp. şi II TIM. I, 6).

c) Pe lângă termenul de *hirotonie* s-a folosit şi cel de *hirotesie* (de la *χείρ* şi *τίθημι*) care înseamnă tot punerea mâinilor. Hirotesia

este însă o ierurgie, în care, prin punerea mâinilor episcopului, se dă candidaţilor la preoţie consacrarea în una din treptele clerului inferior (citeţ şi ipodiacon), ori se dă preoţilor unul din rangurile onorifice, pentru activitate deosebită pe tărâm pastoral (sachelar, iconom, iconom stavrofor), ori o funcţie administrativă (ca de ex. cea de stareţ, egumen, în mânăstiri).

d) *Săvârşitorul tainei preoţiei* este episcopul, ca urmaş al apostolilor. Hirotonia de diacon şi cea de preot se săvârşeşte de un singur episcop, iar cea de arhiereu se săvârşeşte de mai mulţi episcopi (cel puţin doi), precum se stabileşte chiar în Canoanele Apostolice (can. 1 şi 2).

e) Hirotoniile se săvârşesc în biserică (vezi can. 7 al Sf. Teofil al Alexandriei), în jurul Sfintei Mese din altar, iar hirotesiile se săvârşesc în naos.

Rânduiala hirotoniilor. Taina hirotoniei nu are o slujbă de sine stătătoare, ci ea se încadrează în slujba Sfintei Liturghii (a Sfântului Ioan ori a Sfântului Vasile).

Hirotonia de arhiereu are loc imediat după «Sfinte Dumnezeule», deci înainte de citirea Apostolului; cea de preot, după vohodul mare, iar cea de diacon, după Axion, şi anume după ecfonisul: «Şi să fie milele Marelui Dumnezeu...». Înainte de a fi hirotonit diacon, orice candidat la preoţie primeşte mai întâi consacrarea în cele două trepte ale clerului inferior de odinioară, adică cea de *citeţ* (anagnost) şi cea de *ipodiacon*. Rânduiala hirotoniilor şi hirotesiilor se află în cartea de slujbă numită *Arhieraticon*.

a. **Hirotonia de diacon**. Candidatul pentru hirotonie trebuie să postească câteva zile înainte, iar în ajunul zilei se va mărturisi la preotul duhovnic şi va citi rugăciunile din Rânduiala împărtăşirii.

În ziua hirotoniei, candidatul vine îmbrăcat în hainele clericale. Înainte de începutul Sfintei Liturghii, arhiereul şi întreg soborul slujitor, fiind îmbrăcaţi pentru Sf. Liturghie, stau în mijlocul bisericii. Candidatul face trei metanii mari către răsărit, apoi este luat de doi diaconi şi dus în faţa arhiereului, aceştia zicând pe rând: «Porunceşte! Porunciţi! Porunceşte, Stăpâne Sfinţite, pentru cel ce vi se va aduce înainte spre a fi hirotesit citeţ». Candidatul îngenunchează, arhiereul îl binecuvintează pe cap de trei ori şi îl tunde cruciş, zicând: «În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh». Apoi luând arhiereul un felon scurt, deosebit de cel preoţesc, îl binecuvintează

şi îl pune pe grumazul candidatului, însemnând consfinţirea în serviciul bisericii, şi citeşte rugăciunea de consacrare în treapta de *citeţ*. Apoi dă candidatului *Apostolul*, din care acesta citeşte puţin, ca un fel de examen. După citire se scoală, este binecuvântat din nou de către arhiereu şi primeşte de la diaconi stiharul şi orarul, pe care le prezintă arhiereului spre binecuvântare, sărută mâna arhiereului şi, ajutat de diaconi, îmbracă stiharul şi orarul încrucişat pe piept şi pe spate.

După îmbrăcare, candidatul face din nou trei metanii mari spre răsărit, apoi este dus la arhiereu, întocmai ca şi înainte, îngenunchează şi arhiereul îl binecuvintează punând mâna dreaptă pe capul lui şi citeşte rugăciunea de hirotesie în *ipodiacon*. I se dau candidatului un lighean şi o cană cu apă şi acesta toarnă arhiereului pe mâini, de trei ori, apă ca să se spele, zicând: «Câţi sunteţi credincioşi!» (de trei ori). După spălare, arhiereul îşi şterge mâinile şi pune ştergarul pe grumajii ipodiaconului, care, după ce primeşte binecuvântarea arhiereului, merge şi se aşază în faţa icoanei Mântuitorului. Aici rămâne până după cădirea din timpul Heruvicului, când trece în faţa uşilor împărăteşti şi toarnă arhiereului apă, de trei ori, zicând: «Câţi sunteţi credincioşi»!, după care sărută dreapta arhiereului şi trece în faţa icoanei Maicii Domnului, unde rămâne până la Axion, când merge în altar lângă proscomidiar şi toarnă din nou arhiereului apă să se spele pe mâini.

La ecfonisul «Şi ne dă nouă cu o gură şi cu o inimă...», vine arhiereul, care binecuvintează pe candidat; acesta iese în mijlocul bisericii, unde face trei metanii mici; de aici este luat de doi diaconi şi dus spre arhiereu, în faţa uşilor împărăteşti, cu cuvintele: «Porunceşte! Porunciţi! Porunceşte, Stăpâne Sfinţite, pentru cel ce vi se aduce înainte spre a fi hirotonit diacon». Arhiereul îl binecuvintează, făcându-i semnul Sfintei Cruci peste creştet de trei ori, apoi merge şi se aşază pe un jeţ în partea de nord a Sfintei Mese, cu faţa spre apus. Candidatul intră în altar prin uşile împărăteşti, este luat de diaconi de mâini şi înconjoară Sf. Masă de trei ori, în timp ce se cântă: «Sfinţilor mucenici..., Mărire Ţie, Hristoase Dumnezeule...» şi «Isaie, dănţuieşte...». La fiecare înconjurare candidatul sărută pe rând cele patru colţuri ale Sfintei Mese, iar în faţa arhiereului face două metanii şi sărută omoforul, engolpionul şi mâna dreaptă. După cele trei înconjurări, face trei metanii cu închinăciuni în faţa Sfintei Mese, apoi îngenunchează cu piciorul drept înspre colţul de miazăzi-apus

al Sfintei Mese și punându-și mâinile pe Sf. Masă cruciș, își pleacă fruntea peste ele. Venind arhiereul la Sf. Masă, pune capătul omoforului pe capul candidatului și mâinile cruciș peste omofor și rostește îndemnul: «Dumnezeiescul har...». Slujitorii încep să cânte încet: «Doamne, miluiește», întreit, iar arhiereul citește cele două rugăciuni de hirotonie a diaconului, din Arhieraticon. După terminarea rugăciunilor, arhiereul și noul diacon vin în fața ușilor împărătești, unde arhiereul dă noului diacon orarul, arătându-l credincioșilor și zicând: «Vrednic este!», iar ceilalți slujitori cântă «Vrednic este!»; același lucru face arhiereul și cu mânecuțele și apoi cu ripida sau procovățul, pe care le dă, pe rând, diaconului; apoi acesta face trei plecăciuni către credincioși.

Se continuă Liturghia, iar noul diacon stă cu ripida ori cu acoperământul în partea dreaptă a Sfintei Mese și apără Sfintele Daruri. La împărtășire el primește primul Sf. Trup și Sânge și rostește ectenia «Drepți, primind dumnezeieștile... Daruri...».

b) **Hirotonia de preot**. Se face după vohodul mare (intrarea cu Cinstitele Daruri). Rânduiala este aceeași ca și la hirotonia de diacon, cu unele deosebiri. Candidatul, înainte de hirotonie, vine în mijlocul bisericii și citește formularul de angajament pentru îndeplinirea cu cinste a preoției. Când intră în altar pentru a fi hirotonit este luat de mâini de către doi preoți, cu care face înconjurarea Sfintei Mese, sărutând colțurile Sfintei Mese și făcând metaniile în fața arhiereului, cum am arătat mai înainte. După înconjurare îngenunchează cu ambii genunchi în fața Sfintei Mese. Terminându-se hirotonia, i se dau: epitrahilul, brâul, felonul și Liturghierul și apoi trece la Sf. Masă în dreapta arhiereului, dându-i-se această cinste până la sfârșitul Liturghiei.

Terminându-se sfințirea Darurilor, noului preot i se dă Sf. Agneț de către arhiereu, care îi zice: «Primește odorul acesta și îl păzește pe el până la a doua venire a Domnului nostru Iisus Hristos, când El îl va cere de la tine». Înainte de «Sfintele Sfinților», noul preot dă înapoi arhiereului Sf. Agneț. Este împărtășit primul între preoți, iar în timpul Rugăciunii Amvonului el este acela care o citește, semn că a primit darul preoției.

c. **Hirotonia arhiereului**. Candidatul la această treaptă, după alegere și confirmare din partea Statului, poartă denumirea de *ipop-*

sifiu (*adică ales*). În ajunul hirotoniei, după Vecernie, are loc solemnitatea vestirii şi chemării la treapta arhieriei.

În ziua hirotoniei, în timpul Utreniei, ipopsifiul citeşte o mărturisire de credinţă în faţa arhiereilor slujitori.

Hirotonia propriu-zisă are loc la Liturghie, după «Sfinte Dumnezeule». La timpul potrivit, candidatul este condus în mijlocul bisericii pentru a se închina şi apoi, însoţit de obicei de doi arhimandriţi, este readus în faţa uşilor împărăteşti şi a arhiereilor. Când se face înconjurarea Sfintei Mese este purtat de doi arhierei. La rugăciunea de hirotonie, arhiereii pun mâinile pe capul iposifiului şi peste mâini omoforul şi Sf. Evanghelie, după care se dau noului arhiereu veşmintele arhiereşti: sacosul, epigonatul, omoforul, engolpionul, crucea şi mitra. Apoi se continuă Liturghia, noul arhiereu fiind protosul slujbei până la sfârşitul slujbei. După otpust este îmbrăcat în mantie, i se dă toiagul şi împarte anafora.

d. *Hirotesiile pentru acordarea de ranguri administrative* sau *onorifice* se fac în cadrul Sfintei Liturghii, după intrarea cu Evanghelia, când candidatul este adus în faţa arhiereului, unde îngenunchează, este binecuvântat de trei ori pe cap şi punând arhiereul mâna dreaptă pe capul candidatului îi citeşte rugăciunea respectivă din Arhieraticon.

7. SFÂNTUL MASLU

a) *Ce este această sfântă taină?*

Este taina care, prin rugăciunile preoţilor şi ungerea cu untdelemnul sfinţit de ei, împărtăşeşte harul cel dumnezeiesc, pentru tămăduirea de bolile trupului şi iertarea de păcate.

Ea se face de obicei la bolnavi, potrivit sfatului Sfântului Apostol Iacob: «*Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, în numele Domnului. Şi rugăciunea credinţei va mântui pe cel bolnav şi Domnul îl va ridica şi de va fi făcut păcate, se vor ierta lui*» (Iacob V, 14–15). Dar întrucât prin această taină, creştinul obţine şi iertarea păcatelor, ea se poate săvârşi şi celor sănătoşi. De aceea, în unele parohii se obişnuieşte a se face maslu de obşte în biserici atât pentru cei bolnavi, cât şi pentru cei sănătoşi.

b) *Săvârşitorii acestei taine sunt preoţii,* dacă este posibil în număr de şapte, după cele şapte daruri ale Duhului Sfânt (Isaia XI, 2–3). Numărul acesta de şapte este amintit şi în Vechiul Testament. Astfel, şapte preoţi sunau din trâmbiţe şi de şapte ori a fost înconjurat Ierihonul când l-au cucerit israeliţii (Iosua VI, 13–16). De şapte ori s-a rugat proorocul Ilie pe Muntele Carmel ca să aducă ploaie peste pământ (III Regi XIX, 42–44). Proorocul Elisei a înviat un tânăr mort culcându-se peste el de şapte ori (IV Regi IV, 34–35). Iată de ce rânduiala slujbei cuprinde şapte apostole, şapte evanghelii, şapte rugăciuni deosebite pentru tămăduirea bolnavului şi de şapte ori se citeşte rugăciunea de binecuvântare a untdelemnului, deci câte o dată pentru fiecare preot. Dar în lipsă de şapte preoţi, Sf. Maslu se poate săvârşi şi de către cinci sau trei preoţi, după cum îndrumă Molitfelnicul la această taină.

Taina Sfântului Maslu se săvârşeşte în biserică sau la locul de zăcere al bolnavului, oricând este nevoie. De obicei se face miercurea sau vinerea şi mai ales în timpul posturilor. Maslul de obşte se săvârşeşte miercuri şi joi în Săptămâna Patimilor, în amintirea ungerii Mântuitorului cu mir de către femeia păcătoasă (Luca VII, 37–38).

Întrucât rânduiala tainei, în partea ei de la început, se aseamănă cu Utrenia, Maslul se face de obicei dimineaţa.

c) *Rânduiala slujbei.* Pentru săvârşirea tainei sunt necesare următoarele: se pun pe o masă Sf. Evanghelie, Sf. Cruce, un vas cu făină de grâu, un pahar cu untdelemn curat, şapte beţişoare de busuioc, care la un capăt sunt învelite cu vată, şi şapte lumânări. Înainte de începerea slujbei se recomandă mărturisirea bolnavului, iar la sfârşitul slujbei se face şi împărtăşirea lui.

Preoţii, îmbrăcaţi cu epitrahil şi felon, stau în jurul mesei, iar protosul cădeşte în jurul ei, pe bolnav şi pe cei prezenţi, apoi dă binecuvântarea mică («Binecuvântat este Dumnezeul nostru...»). Se citesc rugăciunile începătoare, Ps. 142, un grup de tropare, Ps. 50 şi canonul alcătuit de Sf. Arsenie. După terminare, se aprind lumânările şi protosul dă binecuvântarea mare («Binecuvântată este Împărăţia Tatălui...»), făcând semnul Sfintei Cruci cu Evanghelia peste untdelemn. Protosul rosteşte apoi ectenia mare, cu cereri pentru binecuvântarea untdelemnului şi tămăduirea bolnavului. După ecfonis

b) *Săvârşitorii acestei taine sunt preoţii,* dacă este posibil în număr de şapte, după cele şapte daruri ale Duhului Sfânt (Isaia XI, 2–3). Numărul acesta de şapte este amintit şi în Vechiul Testament. Astfel, şapte preoţi sunau din trâmbiţe şi de şapte ori a fost înconjurat Ierihonul când l-au cucerit israeliţii (Iosua VI, 13–16). De şapte ori s-a rugat proorocul Ilie pe Muntele Carmel ca să aducă ploaie peste pământ (III Regi XIX, 42–44). Proorocul Elisei a înviat un tânăr mort culcându-se peste el de şapte ori (IV Regi IV, 34–35). Iată de ce rânduiala slujbei cuprinde şapte apostole, şapte evanghelii, şapte rugăciuni deosebite pentru tămăduirea bolnavului şi de şapte ori se citeşte rugăciunea de binecuvântare a untdelemnului, deci câte o dată pentru fiecare preot. Dar în lipsă de şapte preoţi, Sf. Maslu se poate săvârşi şi de către cinci sau trei preoţi, după cum îndrumă Molitfelnicul la această taină.

Taina Sfântului Maslu se săvârşeşte în biserică sau la locul de zăcere al bolnavului, oricând este nevoie. De obicei se face miercurea sau vinerea şi mai ales în timpul posturilor. Maslul de obşte se săvârşeşte miercuri şi joi în Săptămâna Patimilor, în amintirea ungerii Mântuitorului cu mir de către femeia păcătoasă (Luca VII, 37–38).

Întrucât rânduiala tainei, în partea ei de la început, se aseamănă cu Utrenia, Maslul se face de obicei dimineaţa.

c) *Rânduiala slujbei.* Pentru săvârşirea tainei sunt necesare următoarele: se pun pe o masă Sf. Evanghelie, Sf. Cruce, un vas cu făină de grâu, un pahar cu untdelemn curat, şapte beţişoare de busuioc, care la un capăt sunt învelite cu vată, şi şapte lumânări. Înainte de începerea slujbei se recomandă mărturisirea bolnavului, iar la sfârşitul slujbei se face şi împărtăşirea lui.

Preoţii, îmbrăcaţi cu epitrahil şi felon, stau în jurul mesei, iar protosul cădeşte în jurul ei, pe bolnav şi pe cei prezenţi, apoi dă binecuvântarea mică («Binecuvântat este Dumnezeul nostru...»). Se citesc rugăciunile începătoare, Ps. 142, un grup de tropare, Ps. 50 şi canonul alcătuit de Sf. Arsenie. După terminare, se aprind lumânările şi protosul dă binecuvântarea mare («Binecuvântată este Împărăţia Tatălui...»), făcând semnul Sfintei Cruci cu Evanghelia peste untdelemn. Protosul rosteşte apoi ectenia mare, cu cereri pentru binecuvântarea untdelemnului şi tămăduirea bolnavului. După ecfonis

urmează rugăciunea pentru sfinţirea untdelemnului: «Doamne, Care cu mila şi cu îndurările Tale...», rostită de şapte ori, începând cu protosul. Indiferent de numărul preoţilor, această rugăciune se rosteşte de şapte ori. Se continuă cu un grup de tropare şi se începe citirea celor şapte apostole şi evanghelii. În timpul citirii Apostolului se face cădire. După fiecare evanghelie urmează o ectenie întreită, o rugăciune pentru sfinţirea untdelemnului şi rugăciunea pentru ungere: «Părinte Sfinte, doctorul sufletelor şi al trupurilor...» şi fiecare preot unge pe cel bolnav cu un beţişor muiat în untdelemn, la frunte, ochi, nări, gură, piept, mâini şi picioare, în care timp cântăreţii cântă: «Doamne, armă asupra diavolului...». După terminarea citirii apostolelor şi evangheliilor, protosul ia Sf. Evanghelie, o dă bolnavului să o sărute şi ţinând-o deasupra capului lui, citeşte rugăciunea: «Împărate Sfinte, Îndurate şi Mult-milostive, Doamne Iisuse Hristoase...», cântându-se lin «Doamne, miluieşte» întreit. După terminarea rugăciunii se cântă troparele: «Izvorul tămăduirilor...», «Caută spre rugăciunile robilor Tăi...», iar preoţii se miruiesc pe ei, apoi pe cei de faţă şi pe cel bolnav. Se încheie cu o ectenie întreită şi otpustul.

Dacă este posibil, bolnavul face trei metanii şi zice către preoţi: «Binecuvântaţi, părinţi sfinţiţi...», iar preoţii răspund: «Dumnezeu să te ierte...» (a se vedea rânduiala din Molitfelnic).

Din untdelemnul sfinţit la Maslu se obişnuieşte să se dea bolnavului să bea după ce a fost împărtăşit, sau se amestecă cu făina şi se face o pâinişoară, din care mănâncă cel bolnav.

Acest untdelemn se mai poate întrebuinţa pentru ardere în candele sau la ungerea celor răposaţi.

LECŢIA A 24-A

IERURGIILE BISERICEŞTI MAI IMPORTANTE

A. IERURGII PRIVITOARE LA PERSOANE

1. DESPRE IERURGII ÎN GENERAL

Păcatul primilor oameni prin călcarea poruncii lui Dumnezeu a atras după sine şi blestemul asupra pământului şi asupra lucrurilor. Iar prin răscumpărarea omului de către Mântuitorul-Hristos s-a şters păcatul strămoşesc şi s-a dat Bisericii posibilitatea de a chema binecuvântarea şi sfinţirea dumnezeiască nu numai asupra omului, ci şi asupra firii înconjurătoare, a lucrurilor, a apei, a caselor noastre, a roadelor pământului, a turmelor şi asupra tuturor lucrurilor de care ne folosim spre binele şi folosul nostru. De aceea Biserica a rânduit rugăciuni şi slujbe pentru toate împrejurările, pentru începutul lucrărilor noastre, pentru ferirea de răutăţi, de nenorociri, precum şi pentru înmormântarea celor răposaţi. Toate aceste sfinte slujbe pen-

tru binecuvântarea și sfințirea credincioșilor, a naturii înconjurătoare și a diferitelor lucruri de care avem nevoie în viața noastră gospodărească și materială, se numesc *ierurgii bisericești*.

Aceste slujbe, oficiate de preot sau episcop, au ca scop scoaterea credincioșilor, a naturii și a lucrurilor de sub puterea și influența răului și a puterilor demonice, precum și curățirea, binecuvântarea și sfințirea lor prin pogorârea harului și a puterii dumnezeiești asupra lor.

Binecuvântările le găsim și în Vechiul Testament, însă cu puterea lor desăvârșită aceste lucrări sfinte le găsim numai în creștinism.

Astfel, Mântuitorul binecuvintează pe pruncii care veniseră la El (Matei XIX, 13), binecuvintează și sfințește pâinea și vinul la Cina cea de Taină (Matei XXVI, 29) ș.a.m.d.

În cursul istoriei creștine aflăm despre sfințirea untdelemnului, a apei, a roadelor și a fructelor pământului, a bisericilor ș.a.m.d. Astfel, *Tertulian* (sec. III) ne vorbește despre sfințirea vaselor liturgice; rugăciuni cu astfel de scopuri găsim în cele mai vechi rânduieli de slujbă din *Constituțiile Apostolice*, din *Evhologhiul lui Serapion* (sec. IV) ș.a.

Săvârșitorul acestor lucrări este episcopul și preotul, iar forma diferă de la ierurgie la ierurgie.

Deosebirea dintre cele șapte taine și ierurgii constă în următoarele: tainele sunt instituite de Mântuitorul, binecuvântările și sfințirile sunt așezate de Biserică. Prin taine se împărtășesc harurile Sfântului Duh și ele lucrează prin ele însele, pe câtă vreme binecuvântările și sfințirile lucrează prin puterea rugăciunilor bisericești și prin credința celor ce le primesc. În fine, Sfintele Taine se administrează numai credincioșilor vii, binecuvântările și sfințirile se primesc și de credincioși, ca și de lucrurile neînsuflețite: biserici, cimitire, cruci, fântâni, icoane, vase de cult, case, steaguri, corăbii, monumente, haine care se împart de pomană, apă, grâu, pâine, alimente etc. Unele dintre ierurgii se fac în biserică, altele în afară de biserică.

După destinația lor, deosebim două feluri de ierurgii, și anume: a) Cele privitoare la persoane, adică la credincioși, și b) Cele privitoare la lucruri și natură.

2. IERURGII PRIVITOARE LA CREDINCIOŞI (PERSOANE)

a. **Ierurgiile în legătură cu naşterea şi Botezul**. Biserica a întâmpinat totdeauna cu bucurie venirea pruncilor pe lume, consfinţind astfel rostul căsătoriei, care este tocmai naşterea de prunci. De aceea Biserica are ierurgii pentru: ziua întâi de după naşterea pruncului, pentru ziua a opta de la naştere, când i se pune numele, şi pentru ziua a 40-a după naştere, când se face îmbisericirea pruncului şi curăţirea femeii care a născut.

1) *În ziua întâi după naşterea pruncului*, preotul face sfinţirea mică a apei, care preînchipuie botezul. Cu ea preotul stropeşte casa, pe femeia care a născut, pe prunc şi pe toţi ai casei. Apoi citeşte trei rugăciuni pentru lăuză, în care se roagă pentru sănătatea ei şi ridicarea din patul naşterii, pentru ocrotirea ei şi a pruncului de duhurile necurate, pentru curăţirea mamei de întinăciunea trupească pricinuită de naştere, deoarece, precum zice Psalmistul: Suntem zămisliţi întru fărădelegi şi născuţi în păcate (cf. Ps. 50, 6). Apoi preotul mai citeşte o rugăciune pentru moaşă şi pentru celelalte femei care au ajutat la naştere, întrucât atingerea de lăuză era socotită ca o întinare trupească. Din apa sfinţită se obişnuieşte ca să se pună în baia copilului în primele zile după naştere.

2) *Rugăciunile la ziua a opta după naştere.*

În ziua a opta după naştere pruncul este adus de moaşă la biserică, stând cu el în pridvor înaintea uşilor, întrucât nu este încă botezat. Preotul îl binecuvintează, făcându-i semnul Sfintei Cruci pe frunte (pentru luminarea minţii), la gură (pentru sfinţirea cuvântului) şi la piept (pentru curăţirea simţirii) şi îi citeşte o rugăciune pentru punerea numelui, care este o pregătire pentru botez. De obicei, preoţii unesc această rânduială fie cu cea din ziua întâi, fie cu cea a botezului.

Obiceiul de a pune nume pruncului a opta zi este moştenit din Vechiul Testament, care rânduise această zi pentru curăţirea pruncilor de sex bărbătesc, când erau tăiaţi împrejur şi li se punea şi numele (Levitic XII, 31). Această rânduială a păstrat-o şi Mântuitorul Iisus Hristos, când a opta zi a fost tăiat împrejur şi I s-a pus numele de Iisus (Luca II, 21). Numele care se dă la botez este de obicei al naşului sau al sfântului zilei, sau al oricărui sfânt pe care l-a ales familia ca patron sau ocrotitor al pruncului. Numele trebuie să fie

din calendarul ortodox, și sfântul ales ca patron să fie considerat nu numai ca ocrotitor, ci și ca model vrednic de urmat pentru prunc, în viața sa religioasă – morală când va fi mare.

3) *Rugăciunea la 40 de zile după naștere.*

La 40 de zile după naștere se face *rânduiala pentru îmbisericirea pruncului și pentru curățirea mamei.* Acest obicei este păstrat tot din Vechiul Testament și el a fost respectat și de Maica Domnului, care a adus pe Mântuitorul la templu, unde a fost întâmpinat de dreptul Simeon, care L-a luat în brațe (Luca 2, 22 și urm.). Acum vine la biserică însăși mama cu pruncul și stă înaintea ușilor bisericii, preotul citind molitfele de curățire întâi pentru mamă și apoi pentru prunc, ca Dumnezeu să-l binecuvinteze și să-l învrednicească, la vreme cuvenită, de luminarea botezului.

Urmează îmbisericirea pruncului, adică introducerea lui în biserică: preotul ia pruncul în brațe, închipuind pe dreptul Simeon, și face semnul Sfintei Cruci cu el întâi în fața ușilor bisericii, apoi în mijlocul bisericii și apoi în fața ușilor împărătești, zicând, de fiecare dată: «Se îmbisericește robul (roaba) lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui...». Dacă pruncul e băiat și a fost botezat, preotul îl duce în altar, ocolind cu el Sf. Masă, apoi îl pune jos în fața ușilor împărătești, în semn că este închinat Domnului, de unde îl ridică nașul sau mama. De obicei, partea aceasta din urmă a îmbisericirii preoții o fac îndată după slujba botezului, deoarece îmbisericirea nu se poate face decât pruncului deja botezat.

O altă ierurgie este cea numită *dezlegarea (ridicarea) cununiilor,* adică rugăciunea care se citește mirilor a opta zi după cununia religioasă, când vin la biserică, despre care am vorbit la slujba tainei Cununiei (vezi Lecția a XXIII-a).

b. **Ierurgii în legătură cu unele împrejurări deosebite din viața credincioșilor.**

Tedeumul (Doxologia).

Tedeumul sau Doxologia este o ierurgie care are ca scop a chema ajutorul lui Dumnezeu în diferite împrejurări din viața credincioșilor, precum și de a mulțumi pentru binefacerile primite de la El, cum învață și Sf. Apostol Pavel: «*Să faceți rugăciuni, cereri, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii, pentru conducători și pentru toți*

care sunt în înalte dregătorii, ca să petrecem viaţă paşnică şi liniştită, întru toată cuvioşia şi buna-credinţă, că aceasta este lucru bun şi primit înaintea lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru» (I Tim. II, 1–3). Pe temeiul acesta Biserica a rânduit rugăciuni pentru toate împrejurările vieţii. Aşa, de ex., pentru începerea anului şcolar la instituţiile de învăţământ teologic, pe lângă sfinţirea apei, cu care se stropesc sălile de clasă şi întreaga şcoală, se face şi Tedeum, cerându-se de la Dumnezeu să reverse în mintea tinerilor darul înţelepciunii şi priceperii învăţăturilor.

Se mai face Tedeum şi la aniversări, sărbători naţionale, zile importante din viaţa bisericească, la vizita ierarhilor în eparhie, la zile onomastice şi la împlinirea a 25 sau a 50 de ani de la căsătorie.

Biserica noastră, prin porunca a V-a ne îndatorează să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ocârmuitori, adică atât pentru dregătorii lumeşti, cât şi pentru conducătorii bisericeşti. De aceea se face Tedeum pentru sănătatea episcopului locului, mai ales la aniversarea zilei sale onomastice sau de naştere, ori la împlinirea unui număr de ani de rodnică păstorire, la deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod, ca şi la marile aniversări din viaţa şi activitatea Patriarhului nostru, în calitatea sa de Întâistătător al întregii Biserici Ortodoxe Române.

Cuvântul *Tedeum* vine de la cântarea intitulată: «Te Deum laudamus», adică: «Pe Tine, Dumnezeule, Te lăudăm», alcătuită de episcopul Niceta de Remesiana (330–414?), cântare care se cântă la sfârşitul acestei slujbe, fiind înlocuită uneori cu Doxologia din slujba Utreniei.

Rânduiala slujbei Tedeumului constă din ectenii de mulţumire pentru binefacerile primite, tropare, Apostol, Evanghelie şi o rugăciune alcătuită în acest scop. La sfârşit, după otpust, se face Polihroniul, adică se cântă «Mulţi ani trăiască!» pentru conducătorii lumeşti şi cei bisericeşti, precum şi pentru alte persoane, rugând pe Dumnezeu să le dăruiască sănătate şi bunăstare întru toate.

c. **Ierurgiile în legătură cu sfârşitul omului**. Biserica noastră a asistat totdeauna pe credincioşii ei, în toate momentele şi împrejurările mai de seamă ale vieţii lor, de la naştere până la moarte. Ea a întâmpinat cu bucurie naşterea de prunci, a binecuvântat şi sfinţit căsătoria, s-a bucurat de bucuriile credincioşilor şi s-a rugat pentru

ei, i-a împărtăşit cu Sfintele Taine, le-a dat învăţături, în necazuri i-a mângâiat şi îi petrece cu rugăciuni şi cântări până la mormânt, şi chiar după moarte se roagă pentru iertarea păcatelor şi pentru odihna lor netulburată.

Sfârşitul vieţii pământeşti şi trecerea la cele veşnice a unuia dintre cei scumpi şi dragi este pentru toţi oamenii un prilej de întristare şi durere. În această împrejurare Biserica, prin rugăciunile ei, se străduieşte să aducă o rază de mângâiere celor rămaşi în viaţă. Iar pentru cei răposaţi Biserica a rânduit servicii religioase, ca *Panihida, slujba înmormântării* şi *cea a parastasului*, care se face după moarte, la diferite termene sau soroace stabilite de tradiţia bisericească.

Pentru îngroparea celor răposaţi, Biserica a făcut o deosebire în ritualul acestei ierurgii. Slujba înmormântării are rânduieli deosebite: una pentru prunci, alta pentru credincioşii laici maturi, alta pentru preoţii şi diaconii de enorie şi alta pentru călugări; iar pentru cei ce sunt îngropaţi în Săptămâna Luminată (Săptămâna Paştilor) există o slujbă unică pentru toate categoriile de morţi.

1) *Înmormântarea pruncilor mai mici de şapte ani.*

Întrucât pruncii mai mici de şapte ani sunt socotiţi nevinovaţi, ritualul înmormântării lor este mai scurt decât cel pentru înmormântarea celor trecuţi de această vârstă.

Biserica se roagă pentru ei ca Dumnezeu să-i odihnească în Împărăţia cerurilor, după făgăduinţa Domnului (Marcu X, 14). Se citeşte Psalmul 90 şi canonul care se referă la copilăria lui Iisus. Se citesc Apostolul (I Cor. XV, 39–46) şi Evanghelia (Ioan VI, 35–39), apoi rugăciunea pentru primirea pruncului în locaşurile îngereşti pline de lumină. Trupul copilului aşezat în sicriu este împodobit cu flori, iar pe margine ard lumânări. Acestea simbolizează nevinovăţia, curăţia pruncului şi lumina în care el se va sălăşlui.

2) *Înmormântarea credincioşilor maturi* (de la vârsta de şapte ani în sus).

După ce trupul mortului este spălat, ca să fie curat înaintea Dreptului Judecător, se îmbracă în haine noi şi se aşază în sicriu. Hainele noi arată că el va învia în haina nestricăciunii. Pe pieptul mortului se pune o cruce sau o icoană, ca semn al credinţei lui în Hristos. Lumânările care ard în sfeşnice lângă sicriu înseamnă lumina dum-

nezeiască a botezului și ne amintesc că sufletul creștinului încă viază, deși trupul s-a dat stricăciunii. În ziua înmormântării, preotul face acasă obișnuitul început, iar apoi cel adormit este condus la biserică, sicriul fiind așezat cu fața mortului spre răsărit, de unde va veni Mântuitorul la sfârșitul lumii.

În biserică se face slujba înmormântării, alcătuită din Catisma a 17-a, canonul morților, binecuvântările, stihirile – idiomele ale celor opt glasuri, Fericirile, Apostol și Evanghelie, după care urmează rugăciunile de dezlegare și iertare. Se face apoi sărutarea mortului, iar la mormânt corpul se acoperă cu un acoperământ, care înseamnă că cei morți în credința lui Hristos se află sub acoperământul și scutul Lui. La mormânt se pune cruce.

3) *Înmormântarea preoților și diaconilor de enorie.*

În primul rând, preotul sau diaconul răposat este așezat pe o rogojină, în semnul smereniei pe care adormitul a avut-o înaintea Stăpânului Hristos. Trupul nu se scaldă, socotindu-se curat, ci se șterge cu un burete muiat în untdelemn, e îmbrăcat în hainele preoțești și după aceea cu veșmintele liturgice ale treptei respective. Fața mortului se acoperă cu un procovăț nesfințit, iar pe piept i se pune Sf. Evanghelie, ca unul care a predicat învățătura Mântuitorului cuprinsă în ea. Fiind dus la biserică, acolo i se face slujba înmormântării preoților și diaconilor de enorie, care este mai lungă și mai solemnă decât cea pentru credincioșii mireni. Se citesc cinci pericope din Apostol și cinci din Evanghelie, canonul special, rugăciunile de dezlegare, apoi se obișnuiește ca preoții să ocolească biserica cu trupul decedatului, rostindu-se ecteniile pentru morți. După aceea trupul se așază în mormânt.

4) *Slujba înmormântării călugărilor* este adaptată situației speciale a vieții monahilor. Trupul călugărului decedat nu se spală, ci se șterge cu apă caldă, făcându-se cu buretele semnul crucii la frunte, mâini, piept și picioare (genunchi). Se îmbracă în hainele călugărești, fața i se înfășoară cu camilafca, apoi se înfășoară în mantie. Este așezat pe rogojină, ca semn al sărăciei de bunăvoie. Slujba ieromonahilor se face în naos, iar a monahilor simpli în pronaos și este alcătuită din antifoane, cântări diferite, canon, Fericirile, Apostol, Evanghelie și rugăciunile de iertare.

Obiceiul cel vechi prevedea ca monahii să nu fie puşi în sicrie, ci aşezaţi direct în mormânt, ca semn al dispreţului faţă de patimile trupului.

Tot slujba înmormântării monahilor se face şi la înmormântarea arhiereilor, pentru că şi ei sunt călugări. Arhiereul se îmbracă în veşmintele arhiereşti şi în mâini i se pune Sfânta Evanghelie, ca unul care a predicat pe Hristos.

5) *Înmormântarea în Săptămâna Luminată.*

Slujba înmormântării în Săptămâna Luminată are un ritual special, în care răzbate peste tot bucuria pentru învierea lui Hristos, care trebuie să covârşească întristarea şi plângerea pentru cei răposaţi. Cântările sunt luate din slujba Învierii. Se cântă Canonul Paştilor, Evanghelia Învierii şi apoi rugăciunile obişnuite de dezlegare. În loc de «Veşnica pomenire» se cântă «Hristos a înviat».

După sfârşitul slujbei înmormântării de toate categoriile se rostesc cuvântări, fie de preot, fie de altcineva, elogiindu-se activitatea celui dispărut şi aducând consolări rudelor.

6) *Ierurgiile de după înmormântare.*

Grija noastră pentru cei morţi se arată şi prin rugăciunile şi slujbele rânduite de Biserică pentru pomenirea lor după înmormântare. Trebuie să pomenim întotdeauna pe cei morţi şi să ne rugăm pentru ei atât în rugăciunile noastre personale de fiecare zi, cât şi prin slujbele şi rânduielile aşezate de Biserică pentru aceasta, la soroacele sau datele rânduite. Soroacele de pomenire şi rugăciune pentru morţi sunt următoarele:

a) La trei zile după moarte, în cinstea Sfintei Treimi şi în amintirea Învierii celei de a treia zi a Mântuitorului, care S-a făcut pârga învierii celor adormiţi;

b) La 9 zile după moarte, pentru ca răposatul să se învrednicească de părtăşia cu cele 9 cete îngereşti şi în amintirea ceasului al IX-lea, când Mântuitorul pe cruce a făgăduit tâlharului raiul, pe care ne rugăm ca şi morţii să-l dobândească;

c) La 40 de zile după moarte, în amintirea înălţării la cer a Mântuitorului Hristos, pentru ca sufletul celui adormit să se înalţe şi el la cer. Se fac apoi pomeniri la 3, 6, 9 luni şi la un an după moarte, în cinstea şi slava Sfintei Treimi şi după obiceiul vechi al creştinilor,

care în fiecare an se adunau la mormintele mucenicilor, socotind ziua morții lor ca zi de naștere a lor pentru viața de dincolo. După 7 ani se socotește că trupul s-a dezlegat cu totul de cele pământești; în mânăstiri este obiceiul să se adune osemintele după acest termen și să fie depuse în criptă sau osuar. Termenul de 7 ani, când se face ultima pomenire, simbolizează cele 7 zile ale facerii lumii.

Slujba care se face pentru pomenirea și iertarea morților după înmormântarea lor se numește *parastas*, care înseamnă a se înfățișa înaintea cuiva, a mijloci, deci este o rugăciune de mijlocire pentru morți. Ca rânduială de slujbă, parastasul este o prescurtare a slujbei înmormântării. Partea principală o alcătuiesc rugăciunile de dezlegare și de iertare, citite de preot, urmate apoi de cântarea «Veșnica pomenire».

Parastasul se oficiază în biserică, după slujba Sfintei Liturghii, și apoi se merge la mormânt cu colivă, flori, lumânări și vin, din care se toarnă peste mormântul celui răposat.

O altă rânduială a slujbei parastasului este panihida, care se oficiază atât în răstimpul dintre moartea și înmormântarea cuiva, cât și după înmormântare, la diferite termene de la moarte, iar în mânăstiri pentru pomenirea de obște a tuturor morților, se face, în fiecare vineri seara sau sâmbătă dimineața. Se mai obișnuiește să se facă pentru morți și «*Sărindarul*», care înseamnă 40 de pomeniri la 40 de liturghii consecutive, precum și *parusia* (prezența), adică amintirea neîncetată a morților, care se face la liturghiile din întregul an bisericesc.

Pentru morți în general, Biserica a instituit zile anume de pomenire, cum sunt *sâmbetele morților*, despre care s-a vorbit la timpurile liturgice (vezi Lecția a 10-a).

care în fiecare an se adunau la mormintele mucenicilor, socotind ziua morții lor ca zi de naștere a lor pentru viața de dincolo. După 7 ani se socotește că trupul s-a dezlegat cu totul de cele pământești; în mânăstiri este obiceiul să se adune osemintele după acest termen și să fie depuse în criptă sau osuar. Termenul de 7 ani, când se face ultima pomenire, simbolizează cele 7 zile ale facerii lumii.

Slujba care se face pentru pomenirea și iertarea morților după înmormântarea lor se numește *parastas*, care înseamnă a se înfățișa înaintea cuiva, a mijloci, deci este o rugăciune de mijlocire pentru morți. Ca rânduială de slujbă, parastasul este o prescurtare a slujbei înmormântării. Partea principală o alcătuiesc rugăciunile de dezlegare și de iertare, citite de preot, urmate apoi de cântarea «Veșnica pomenire».

Parastasul se oficiază în biserică, după slujba Sfintei Liturghii, și apoi se merge la mormânt cu colivă, flori, lumânări și vin, din care se toarnă peste mormântul celui răposat.

O altă rânduială a slujbei parastasului este panihida, care se oficiază atât în răstimpul dintre moartea și înmormântarea cuiva, cât și după înmormântare, la diferite termene de la moarte, iar în mânăstiri pentru pomenirea de obște a tuturor morților, se face, în fiecare vineri seara sau sâmbătă dimineața. Se mai obișnuiește să se facă pentru morți și *«Sărindarul»*, care înseamnă 40 de pomeniri la 40 de liturghii consecutive, precum și *parusia* (prezența), adică amintirea neîncetată a morților, care se face la liturghiile din întregul an bisericesc.

Pentru morți în general, Biserica a instituit zile anume de pomenire, cum sunt *sâmbetele morților*, despre care s-a vorbit la timpurile liturgice (vezi Lecția a 10-a).

LECŢIA A 25-A

IERURGIILE BISERICEŞTI MAI IMPORTANTE

B. IERURGII PRIVITOARE LA LUCRURI ŞI NATURĂ

În afară de ierurgiile care privesc pe credincioşi, Biserica a mai rânduit pentru viaţa religioasă a credincioşilor şi alte slujbe de care s-a simţit nevoie. În toate împrejurările mai de seamă ale vieţii lor, credincioşii au cerut binecuvântarea Bisericii. Astfel, când a pus temelia casei, când s-a mutat în ea, când a făcut o fântână, creştinul adevărat n-a avut mulţumire sufletească până când aceste lucruri n-au fost mai întâi sfinţite şi binecuvântate de preot. De aceea Biserica a rânduit şi ierurgii privitoare la natura înconjurătoare, în care credincioşii trăiesc şi se dezvoltă, precum şi la lucrurile de care ei au nevoie pentru viaţa lor casnică şi gospodărească.

Sfinţirea apei sau aghiasma. Este ierurgia cel mai des folosită în viaţa religioasă, având o veche tradiţie în Biserica creştină, deoarece apa este elementul natural cel mai necesar pentru viaţa materială.

Astfel, în *Constituţiile Apostolice* (VIII, 29) sfinţirea apei e atribuită Sfântului Apostol Matia: «Despre apă şi untdelemn hotărăsc eu, Matia, ca să binecuvinteze episcopul apa şi untdelemnul, iar dacă lipseşte episcopul, atunci s-o binecuvinteze preotul dimpreună cu diaconul».

Efectele sfinţirii apei (ale apei sfinţite) sunt arătate şi în rugăciunea pentru sfinţirea apei din Molitfelnic. Prin stropirea credincioşilor cu apă sfinţită se câştigă întărirea sănătăţii, vindecarea bolilor, depărtarea duhurilor rele. Apa pătrunde şi înviorează totul; ea este absolut necesară pentru dezvoltarea vieţii organice. Apa sfinţită are putere harică spre folosul trupesc şi sufletesc al credincioşilor. De aceea cu ea se stropesc nu numai credincioşii, ci şi casele, ţarinele, fântânile şi alte multe lucruri. Creştinii o gustă cu multă pietate şi o păstrează în casele lor, pentru nevoile lor sufleteşti, fiind folositoare atât sufletului, cât şi trupului.

Sfinţirea apei este de două feluri: mică şi mare.

a) Cel mai des se oficiază *sfinţirea cea mică a apei*, îndeosebi pentru stropirea caselor şi a lucrurilor din ele, care odinioară se făcea la fiecare zi întâi a lunii, iar azi la anumite date, ca de ex.: la 1 sept. (începutul anului bisericesc), la Izvorul Tămăduirii (Vineri în Săptămâna Luminată), la 1 august (Scoaterea lemnului Sfintei Cruci şi începutul Postului Sfintei Marii), miercurea şi vinerea în Postul Mare, la hramuri şi sfinţiri de biserici, în unire cu Maslul, cu Tedeum-ul şi cu înmormântarea, cu prilejul sfinţirii caselor noi, ori la mutare în casă nouă etc.

Partea principală din slujba Aghiasmei mici este rugăciunea de sfinţire a apei, în cursul căreia preotul afundă cele trei degete ale mâinii drepte în semnul Sfintei Cruci în vasul cu apă, rostind epicleza: «Şi acum, Stăpâne, trimite harul Preasfântului şi de viaţă făcătorului Tău Duh, Care sfinţeşte toate, şi sfinţeşte apa aceasta», formulă pe care preotul o repetă de trei ori. În popor, sfinţirea apei făcută în casele credincioşilor se mai numeşte şi «sfeştanie».

În Săptămâna Luminată (la Izvorul Tămăduirii) sfinţirea apei se face după o rânduială deosebită, în care predomină cântările din slujba Învierii.

b) Sfinţirea cea mare a apei (Aghiasma mare) se face numai de două ori pe an: în ajunul Bobotezei (5 ian.) şi în ziua Bobotezei (6 ian.), în amintirea botezului Domnului în Iordan, prin care s-au sfinţit apele. Rânduiala acestei ierurgii a fost alcătuită de Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului († 638). Preoţii de enorie o fac de obicei numai în ziua Bobotezei, după Liturghie, fie în biserică, fie în curtea bisericii. Rânduiala slujbei este alcătuită din cântări în legătură cu praznicul Bobotezei, lecturi biblice (paremii, Apostol, Evanghelie), ectenie şi rugăciunea cea mare pentru sfinţirea apei, în cursul căreia preotul afundă mâna dreaptă în apă, făcând semnul Sfintei Cruci cu ea, şi rostind formulele de sfinţire. Apoi se cântă troparul «În Iordan botezându-Te Tu, Doamne...», în timp ce preotul stropeşte cu apă sfinţită în cele patru puncte cardinale şi apoi botează cu apă sfinţită pe credincioşi.

Cu apa sfinţită în ajunul Bobotezei preotul merge şi botează (adică stropeşte) casele credincioşilor, cântând troparul «În Iordan botezându-Te Tu, Doamne...», iar din apa sfinţită în însăşi ziua praznicului credincioşii îşi iau acasă şi o păstrează în loc curat şi cuviincios tot anul, bând dintr-însa pe nemâncate în diferite zile şi la diferite împrejurări sau nevoi.

Sfinţirea bisericii. Este o slujbă solemnă, care îşi are temeiul în Vechiul Testament, şi anume în sfinţirea Cortului Mărturiei şi a templului lui Solomon din Ierusalim (vezi Ieş. XL şi III Regi VIII).

Sfinţirea locaşurilor de cult la creştini este foarte veche, însă începând cu secolul al IV-lea ea se făcea cu mare solemnitate, după cam spune istoricul Eusebiu al Cezareei în *Istoria Bisericească* (cartea a X-a, cap. III, IV), descriind sfinţirea marii biserici din Tir, construită pe vremea lui de episcopul Paulin. Săvârşitorul acestei ierurgii este episcopul; numai în cazul când nu poate merge episcopul însuşi sfinţirea unei biserici poate fi făcută de un delegat al său, împuternicit în chip special pentru aceasta (un vicar, consilier, inspector etc.).

Biserica Ortodoxă are o *rânduială specială pentru punerea temeliei unei biserici* şi alta *pentru sfinţirea sau «târnosirea»* ei, când zidirea e terminată. La punerea temeliei bisericii momentul cei mai însemnat e alegerea locului unde va fi Sfânta Masă. După ce s-au

citit mai multe rugăciuni, se ia o piatră şi făcând cu ea semnul Sfintei Cruci, arhiereul o pune în temelie, rostind cuvintele: «Întemeiatu-o-a pe dânsa Cel Preaînalt, Dumnezeu în mijlocul ei, şi nu se va clătina; ajuta-va ei Dumnezeu de dimineaţă până în dimineaţă». Apoi arhiereul înfige o cruce de lemn pe locul unde va fi Sf. Masă şi roagă pe Dumnezeu ca să binecuvinteze şi să sfinţească locul acesta cu lucrarea cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci. Ceremonia se termină cu sfinţirea apei, cu care se stropeşte tot locul unde se va zidi biserica.

Slujba sfinţirii bisericii. Se începe la Vecernia din ajun, când arhiereul pune sfintele moaşte de la biserica veche (dacă există) pe discul cel nou şi după ce le acoperă cu steaua şi cu Aerul le aşază pe Sf. Masă a bisericii celei noi şi cădeşte Sf. Masă împrejur. Ceremonia sfinţirii bisericii are ca centru sfinţirea Sfintei Mese, care este locul cel mai important şi mai sfânt al bisericii.

Înainte de a începe slujba sfinţirii bisericii, se face sfinţirea mică a apei, cu care se stropeşte altarul, toată biserica, sfintele vase etc. După aceasta arhiereul binecuvintează materiile pentru aromate, care încep a se pregăti, împreună cu apa caldă pentru spălarea Sfintei Mese. Arhiereul se îmbracă cu toate veşmintele şi ia sfintele moaşte, cântându-se troparul «Sfinţilor mucenici...». Se ocoleşte de trei ori biserica cea nouă şi preoţii stropesc cu agheasmă zidurile exterioare ale bisericii, iar arhiereul zice: «Binecuvântat este Dumnezeul nostru totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor». Sfintele moaşte se pun pe un tetrapod, iar arhiereul citeşte rugăciunea prin care roagă pe Dumnezeu ca să întărească noul locaş şi să învrednicească pe credincioşi a-I aduce într-însul cântări de laudă. Uşile fiind închise, arhiereul rosteşte cuvintele din Psalmul 23, 7–8: «Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre şi vă ridicaţi porţile cele veşnice şi va intra Împăratul slavei. Cine este acesta, Împăratul slavei? Domnul cel tare şi puternic, Domnul cel tare în război».

Urmează acum solemnitatea sfinţirii Sfintei Mese. Se aşază sfintele moaşte în piciorul Sfintei Mese şi se toarnă peste ele Sf. Mir; arhiereul se îmbracă într-o cămaşă curată, se aşază piatra de deasupra Sfintei Mese, pe care arhiereul o spală cu apă caldă şi săpun, ajutat de preoţi. Se şterge bine şi se toarnă pe ea vin amestecat cu apă de trandafiri, simbolizând ungerea cu care femeile au pregătit

pe Mântuitorul pentru înmormântare (Matei XXVI, 12), sau curgerea sângelui şi apei din coasta Mântuitorului. Urmează îmbrăcarea Sfintei Mese, fiecare îmbrăcăminte fiind stropită cu apă sfinţită. Apoi pe Sf. Masă se aşază: sf. antimis, Sf. Evanghelie, Sf. Cruce, chivotul, sfeşnicele etc. După aceasta arhiereul dezbracă cămaşa şi sfinteşte altarul şi toată biserica, prin ungerea pereţilor cu Sf. Mir. După ce a terminat ungerea, arhiereul citeşte o rugăciune prin care se cere ca Dumnezeu să umple biserica din nou zidită de mărirea Lui, şi jertfelnicul ei să-l arate ca pe Sfânta Sfintelor.

Este obiceiul ca la sfârşitul slujbei sfinţirii, credincioşii să intre în sf. altar şi să treacă prin faţa Sfintei Mese, sărutând: Sf. Masă, Sf. Evanghelie, Sf. Cruce şi mâna arhiereului. După aceasta urmează slujba Sfintei Liturghii.

Tot după acelaşi ceremonial se sfinţeşte biserica dacă a fost pângărită de păgâni sau de eretici, ori dacă la reparaţia bisericii a fost mişcată din loc Sf. Masă. Mai există şi *o rânduială a sfinţirii mici a bisericii,* destinată să se facă după o reparaţie a bisericii prin care nu s-a atins Sf. Masă. Sfinţirea se face atunci prin stropirea cu apă sfinţită a Sfintei Mese şi a îmbrăcămintelor ei.

Aceeaşi slujbă a sfinţirii mici a bisericii se face şi atunci când în altar au intrat păgâni care s-au atins de Sf. Masă, de obiectele sfinţite, sau în cazul când biserica a fost pângărită de vreo necurăţie oarecare sau pătată cu sânge omenesc. Atunci, după sfinţirea apei, se citesc anumite rugăciuni pentru deschiderea bisericii, rugăciuni adecvate la împrejurarea respectivă.

Ierurgiile pentru sfinţirea vaselor de slujbă şi a obiectelor de cult

a) Precum am spus mai înainte, obiectele folosite în biserici pentru săvârşirea cultului, cum sunt: antimisul, crucile, icoanele, sfintele vase, procoveţele, veşmintele preoteşti, baptisteriul sau cristelniţa, clopotele şi toaca etc., se sfinţesc înainte de a fi puse în serviciul cultului. Şi în Vechiul Testament se sfinţeau obiectele de la Cortul Sfânt, iar mai târziu cele de la templu. De aceea la iudei era socotit sfânt nu numai templul, ci şi toate obiectele care serveau la

aducerea jertfelor. Tot aşa, pentru a face lucrurile necesare pentru slujbă vrednice de întrebuinţarea sfântă pentru care sunt hotărâte, Biserica noastră a rânduit anumite ierurgii pe care le săvârşeşte arhiereul sau preotul prin rugăciuni, cântări, îngenuncheri, binecuvântări şi stropirea cu apă sfinţită a următoarelor obiecte de cult: crucea, icoanele, cristelniţa, prapurile sau steagurile, clopotele, discul, potirul, steluţa, copia, vasele pentru vin şi apă, acoperămintele liturgice, ripida, anaforniţa, linguriţa şi cădelniţa. Toate acestea se sfintesc prin rugăciuni rostite de arhiereu sau preot, prin care se cere lui Dumnezeu să le sfinţească şi să le facă vrednice de întrebuinţarea lor. Apoi se stropesc cu apă sfinţită, rostindu-se formula: «Se sfinţeşte (vasul acesta) cu harul Sfântului Duh, prin stropirea acestei ape sfinţite, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Amin».

b) Se sfinţesc, de asemenea, *veşmintele liturgice* (stiharul, orarul, mânecuţele, brâul, epitrahilul, bederniţa sau epigonatul, felonul, precum şi odăjdiile arhiereşti: sacosul, omoforul, mantia), chivotul pentru păstrarea Sfintelor Daruri, inditiile (acoperămintele) Sfintei Mese etc.

c) Există, de asemenea, o slujbă deosebită pentru *sfinţirea tâmplei sau catapetesmei noi* (deoarece tâmplele de lemn, degradându-se repede, trebuie înlocuite, iar cele noi trebuie să fie sfinţite).

d) *Sfinţirea antimiselor* se face numai de către arhiereu, de obicei o dată cu sfinţirea bisericii, dar se poate face şi separat, atunci când este nevoie. Antimisele se sfinţesc, ca şi mesele altarelor, prin stropirea cu vin roşu, cu apă de trandafir, prin ungerea cu Sf. Mir, folosindu-se pentru aceasta rugăciunile de la sfinţirea bisericii.

Toate ierurgiile pentru sfinţirea vaselor liturgice şi a obiectelor de cult, enumerate până aici, sunt cuprinse în cartea de slujbă pentru sfinţirea bisericii, precum şi în ediţiile mai noi ale Molitfelnicului (1965, 1971 şi 1984).

d. **Sfinţirea cimitirului nou**. Cimitirul este locul de odihnă al celor răposaţi. Toate popoarele au avut un cult al morţilor. După învăţătura creştină, cei vii au datoria de a ţine o legătură strânsă şi plină de pietate cu cei trecuţi din această viaţă. Ei trebuie să se roage pentru morţii lor, să facă milostenie şi să le îngrijească mormintele, ţinându-le în curăţenie şi sădind flori pe ele. De aceea cimitirul este

socotit ca un loc sfânt. Biserica, luând în considerare legătura dintre cei vii şi cei morţi, a aşezat şi o rânduială anumită pentru sfinţirea locului destinat pentru cimitire, care, pe scurt, e alcătuită din psalmi, rugăciuni şi stropire cu apă sfinţită. În cimitirul nou înfiinţat, după ce se îngrădeşte locul, se aşază în mijloc o cruce. Aici se face sfinţirea apei şi a cimitirului. Sfinţirea are loc după citirea rugăciunii: «Prea puternice Dumnezeule, păzitorul sufletelor, apărătorul mântuirii...» etc. Se citeşte Apostolul şi Evanghelia, după care urmează trei rugăciuni scurte, în care preotul se roagă pentru binecuvântarea şi sfinţirea cimitirului. Urmează troparul «Izvorul tămăduirilor...» şi alte tropare, iar preotul stropeşte cu apă sfinţită atât crucea, cât şi locul de cimitir.

(Slujba aceasta nu se află în Molitfelnicele de azi ale Bisericii Ortodoxe Române, dar preoţii o practică, fiind tradusă după Trebnicele, adică Molitfelnicele rutene, de Pr. P. Procopoviciu, într-o broşură cu titlul *Rânduiala slujbei sfinţirii cimitirului*, 1942. O găsim, de asemenea, descrisă şi în *Liturgica* de V. Mitrofanovici, ed. 1929, p. 876–877).

Întreaga slujbă ne vorbeşte despre îndurarea lui Dumnezeu faţă de cei morţi, despre moartea şi înmormântarea Mântuitorului, precum şi despre curăţirea şi sfinţirea locului de odihnă pentru morţi, care după sfinţire este şi trebuie să fie cinstit ca un loc de pietate pentru toţi credincioşii.

Tot printr-o ierurgie deosebită se sfinţeşte şi crucea de pus pe mormânt (în *Molitfelnicul* de Bucureşti, 1965, 1971, 1984 şi *Panihida*, Bucureşti, 1967 şi 1985).

e. **Sfinţirea casei şi a diferitelor obiecte de folos omului.**

Biserica pune sub scutul lui Dumnezeu şi al harului tot ce este de trebuinţă omului pentru viaţa lui casnică şi gospodărească. Dintre lucrurile de acest fel, cea dintâi este casa în care va locui omul. Biserica sfinţeşte casa omului spre a o curăţi şi feri de tot ce este rău, pentru a o umple de har şi binecuvântare. Pentru legătura omului cu casa sa, Biserica are două feluri de rugăciuni:

a) la punerea temeliei casei şi

b) la intrarea în casa cea nouă.

La punerea temeliei preotul roagă pe Dumnezeu să întărească casa pe piatra cea tare și s-o întemeieze după glasul cel dumnezeiesc al Evangheliei, așa ca să nu o poată strica nici vântul, nici apa, nici altceva, iar pe cei ce vor locui în ea să-i păzească de toată reaua întâmplare.

La intrarea în casa cea nouă preotul se roagă lui Dumnezeu să-i păzească nevătămați pe cei ce vor viețui în ea, să-i ferească de toată stricăciunea, să binecuvinteze locașul lor și să le păzească viața fără bântuială, aducându-le aminte de mântuirea pe care a adus-o Hristos casei lui Zaheu, când a intrat în ea (Luca XIX, 1 și urm.). Apoi se stropesc cu apă sfințită toată casa și lucrurile din ea și din curte.

Prin ierurgii asemănătoare Biserica binecuvintează semănăturile, holdele, grădinile și câmpurile, cerând îndurarea lui Dumnezeu ca deschizând vistieria bunătății Sale, să reverse binecuvântarea Sa peste semănături, vii, grădini și să ferească holdele de toată răutatea oamenilor, de fiare și de tot ce ar aduce stricăciuni.

Astfel de ierurgii se mai săvârșesc *la săparea unei fântâni,* când ne rugăm lui Dumnezeu ca în locul unde se sapă fântâna să ne dăruiască apă limpede destulă și nevătămătoare spre băutură, ca să se mărească numele lui Dumnezeu: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Tot așa se procedează și în alte ocazii din viața particulară ori cetățenească a credincioșilor, ca de ex.: la inaugurarea unui monument, a unei clădiri publice, la lansarea la apă a unei corăbii, și altele.

Aceste binecuvântări se unesc cu sfințirea apei și citirea unor rugăciuni speciale, după care se face stropirea cu apă sfințită ca de obicei.

f. Alte diferite binecuvântări și sfințiri

a) *Biserica a mai rânduit rugăciuni de binecuvântare și sfințire pentru cele dintâi roade ale pământului* (pârga sau primițiile) aduse la biserică drept mulțumire lui Dumnezeu pentru roadele pământului și ale pomilor. Astfel, la 6 august și 14 septembrie se aduc la biserică spre a fi binecuvântați primii struguri și apoi mustul sau vinul cel nou; la Paști se aduc, după obiceiul vechi, și în același scop, pâine (pashă), pește, cărnuri, ouă și brânză, care se împart apoi la sfârșitul slujbei, amintind de agapele sau mesele frățești de la începutul creștinismului.

Se aduce de asemenea, mai ales la hramuri de biserici şi la zilele sfinţilor patroni, colivă făcută din grâu, care se binecuvintează, ca şi cele amintite mai înainte, cu o rugăciune specială, pe care o găsim în *Liturghier* şi care se citeşte după Rugăciunea Amvonului («Doamne, Cela ce ai plinit toate cu cuvântul Tău...»).

b) Există de asemenea în *Molitfelnic ierurgii pentru alungarea duhurilor necurate*, cum sunt de ex. Molitfele Sfântului Vasile cel Mare, care se citesc de regulă în biserici în ziua Sfântului Vasile (1 ian.), după Liturghie.

Tot spre folosul spiritual şi material al credincioşilor ei, Biserica a mai orânduit *rugăciuni în caz de foamete, de secetă, de molimă* (cum erau ciuma şi holera), ploaie prea multă, războaie, năvălirea vrăjmaşilor şi alte nenorociri care se pot abate asupra ţării. Prin slujbele care se oficiază în astfel de grele împrejurări se cer îndurarea şi milostivirea lui Dumnezeu, pe Care Îl rugăm să nu ia în seamă păcatele noastre şi să nu ne pedepsească cu urgia Lui, ci să îndepărteze de la noi toate nenorocirile, bolile, lipsurile şi suferinţele care fac viaţa omenească de nesuportat.

Prin toate aceste sfinte slujbe, pe care preoţii le găsesc în Molitfelnice ori în alte cărţi de slujbă, precum s-a arătat, Biserica este prezentă în viaţa religioasă a credincioşilor ei, binecuvântând şi sfinţind toate lucrurile de care ei au nevoie şi toate momentele şi împrejurările decisive din viaţa lor casnică, gospodărească, socială şi cetăţenească, pentru a o face mai bună, mai frumoasă şi mai uşoară, spre binele lor şi slava lui Dumnezeu.

CUPRINSUL

Lecția I. Noțiuni introductive: Obiectul, scopul, împărțirea materiei și importanța Liturgicii. Literatura liturgică la români 3

Partea întâi

NOȚIUNI GENERALE DESPRE CULT

Lecția a 2-a. Originea cultului creștin. Raportul lui cu cultul Vechiului Testament, istoria și evoluția lui 11

Lecția a 3-a. Esența (originea) și formele de exprimare ale cultului religios în general. Trăsăturile caracteristice ale cultului creștin-ortodox 17

Lecția a 4-a. Termenii sau factorii cultului. Cult de adorare (latrie) și cult de venerare. Scopurile sau funcțiile cultului divin ortodox ... 23

Partea a doua

PERSOANELE LITURGICE (SĂVÂRȘITORII CULTULUI)

Lecția a 5-a. Treptele clerului și funcțiile lor în cult 31

Lecția a 6-a. Treptele clerului inferior în Biserica Veche și în Biserica ortodoxă de azi. Rolul credincioșilor laici în cult 36

Partea a treia

TIMPURILE LITURGICE

Lecția a 7-a. Scurte noțiuni despre calendarul bisericesc. Anul bisericesc și împărțirea lui 45

Lecția a 8-a. Despre sărbători în general. Duminica și praznicele împărătești 53

Lecția a 9-a. Sărbătorile Sfinților Îngeri și ale Sfintei Cruci. Sărbătorile Sfinților principali. Sfinții ortodocși români și Sfinții cu moaște la noi în țară 67

Lecția a 10-a. Posturile din cursul anului bisericesc și zilele pentru pomenirile de obște ale morților 80

Partea a patra

OBIECTELE LITURGICE ȘI LOCAȘURILE DE CULT

Lecția a 11-a. Locașurile de cult. Bisericile ortodoxe, forma și împărțirea lor și obiectele din ele (mobilierul liturgic). Cimitirele 93
Lecția a 12-a. Pictura bisericească. Tipicul iconografic al picturii din bisericile ortodoxe. Icoanele bisericești 104
Lecția a 13-a. Obiectele de cult. Simbolismul și întrebuințarea lor 110
Lecția a 14-a. Veșmintele liturgice 123
Lecția a 15-a. Cărțile de slujbă pentru clerici și cântăreți. Lecturile biblice în cult 134
Lecția a 16-a. Materiile întrebuințate în cult. Folosirea și simbolismul lor 144

Partea a cincea

FORMELE DE EXPRIMARE A CULTULUI. SFINTELE SLUJBE

Lecția a 17-a. Cântarea religioasă ca formă de cult. Imnele bisericești, cu diferitele lor forme și denumiri din cărțile de slujbă. Imnografi bisericești mai importanți 153
Lecția a 18-a. Slujbele bisericești în general și împărțirea lor. Cele șapte Laude sau serviciul divin zilnic al Bisericii 161
Lecția a 19-a. Sfânta Liturghie. Cele trei liturghii ortodoxe și timpul săvârșirii lor. Rânduiala liturghiilor Sfântului Ioan și a Sfântului Vasile 176
Lecția a 20-a. Explicarea Sfintei Liturghii 187
Lecția a 21-a. Liturghia Darurilor mai înainte sfințite. Scurte lămuriri despre originea, autorul și timpul săvârșirii ei. Rânduiala slujbei 197
Lecția a 22-a. Slujbele sfintelor taine. A: Botezul, Mirungerea, Mărturisirea și Împărtășirea 204
Lecția a 23-a. Slujbele sfintelor taine. B: Cununia, Hirotonia și Maslul ... 219
Lecția a 24-a. Ierurgiile bisericești mai importante. A. Ierurgii privitoare la persoane 230
Lecția a 25-a. Ierurgiile bisericești mai importante. B. Ierurgii privitoare la lucruri și natură 239

ÎN CURS DE APARIŢIE
LA EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Noul Testament cu Psalmii

Studiul Vechiului Testament, pentru seminariile teologice, de Pr. prof. Nicolae Ciudin

Studiul Noului Testament, pentru seminariile teologice, de Pr. prof. I. Constantinescu

Predici la praznice împărăteşti şi cuvântări de laudă la sfinţi, de Sfântul Ioan Gură de Aur

12.000 lei

3720

Ilustraţia copertei: *Împărtăşirea Sfinţilor Apostoli*.
Pictură murală din sec.XVI,M-rea Stavronichita, Sfântul Munte Athos.

I.S.B.N. 973 - 9332 - 77 - 3